

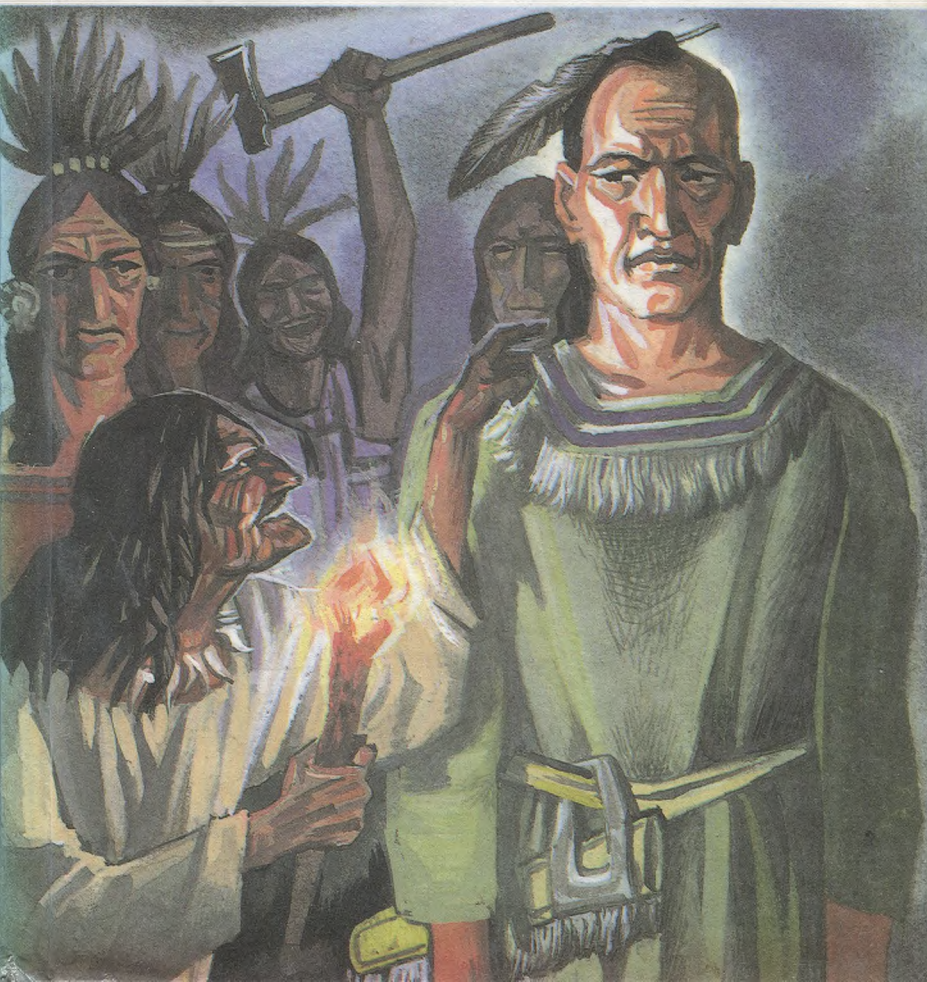
ШКОЛЬНАЯ

БІБЛІЯТЭКА

ДЖЭЙМС ФЕНІМАР КУПЕР

АПОШНІ
З МАГІКАН,
АБО
АПОВЕСЦЬ
ПРА 1757 ГОД

ШКОЛЬНАЯ

БИБЛИОТЕКА

ДЖЭЙМС ФЕНІМАР КУПЕР

АПОШНІ
З МАГІКАН,
АБО
АПОВЕСЦЬ
ПРА 1757 ГОД

Мінск
«Юнацтва»
1996

РАЗДЕЛ I

Пачуць гатовы самае ліхое
І страшнае, што ты сюды прынёс,
Але скажы пра каралеўства лёс,
Скажы — ці ацалела каралеўства?!
Шэкспір¹

Бадай, па ўсёй велізарнай мяжы, што аддзяляла ўладанні французаў ад абшараў англійскіх калоній Паўночнай Амерыкі, не знойдзецца больш яркіх помнікаў жорсткіх і лютых войнаў 1755—1763 гадоў, чым у краі, што пры вытоках Гудзона і каля суседніх з ім азёр.

Гэта мясцовасць была для руху войска такая зручная, што гэтым нельга было грэбаваць.

Вадзяная роўнядзь Шамплейна цягнулася ад Канады і глыбока ўрэзалася ў калонію Нью-Йорк; пагэтаму возера Шамплейн служыла самым зручным шляхам зносін, па якім французы маглі праплыць да паловы адлегласці, што аддзяляла іх ад непрыяцеля.

Паблізу паўднёвага краю возера Шамплейн з ім злучаюцца крыштальна ясныя воды возера Харыкэн — Святога возера.

Святое возера выгінаецца паміж незлічонымі астраўкамі, і яго сціскаюць невысокія прыбярэжныя горы. Выгібамі яно цягнецца далёка на поўдзень, дзе ўпі-

¹ Вершаваныя пераклады на грамадскіх пачатках адрэдагавалі: у раздзелах I—XI — К. Камейша, у раздзелах XII—XXXIII — В. Гардзей.

раецца ў пласкагор'е. Адсюль пачынаўся шматмільны волак, што прыводзіў падарожніка да берага Гудзона; тут плаваць па рэчцы зручна, бо цячэнне вольнае ад парогаў.

Дамагаючыся сваіх ваяўнічых намераў, французы спрабавалі пранікнуць у самыя далёкія і недасягальныя цясніны Алеганскіх гор і ўгледзелі натуральныя перавагі толькі што апісанага намі краю. Сапраўды, ён хутка ператварыўся ў крывавую арэну шматлікіх пабоішчаў: імі варожыя бакі хацелі выясніць, чые будуць гэтыя калоніі.

Тут, у самых важных мясцінах, што ўзвышаюцца над навакольнымі шляхамі, узнікалі крэпасці; імі валодаў то адзін, то другі супернік; крэпасці то руйнавалі, то зноў адбудоўвалі, у залежнасці ад таго, чый сцяг узвышаўся над крэпасцю.

У той час як мірныя земляробы намагаліся быць далей ад небяспечных горных цясін, хаваючыся ў даўніх паселішчах, шматлікія ваенныя сілы паглыбляліся ў нерушныя лясы. Вярталіся адтуль нямногія, знясіленыя нястачамі і цяжкасцямі, упалыя духам ад няўдач.

Хоць гэты неспакойны край не ведаў мірных раместваў, яго лясы часта ажыўляліся людзьмі.

Пад шатамі галін і ў далінах чуліся маршавыя гукі, і рэха ў гарах паўтарала то смех, то лямант шматлікіх бесклапотных юных смельчакоў — яны ў росквіце сваіх сіл спяшаліся сюды, каб аддацца глыбокаму сну доўгай ночы забыцця.

Якраз на гэтай арэне крывавых войнаў разгортваліся падзеі, пра якія мы паспрабуем расказаць. Наша прыпавесць адносіцца да часоў трэцяга года вайны паміж Францыяй і Англіяй — яны змагаліся за ўладу над краінай, якую па волі лёсу нельга было ўтрымаць у сваіх руках ні адной з іх.

Дурнота ваенначальнікаў за мяжой і згубная бяздзейнасць саветнікаў пры двары пазбавілі Вялікабрытанію таго гордага прэстыжу, што быў заваяваны ёй талентам і смеласцю яе былых воінаў і дзяржаўных дзеячаў. Англіійскія войскі былі разбіты жменькай французаў і індзейцаў; гэтая нечаканая няўдача агаліла большую палову мяжы. І вось пасля сапраўдных бядот з'явілася шмат уяўных небяспеч-

насцей. У кожным пошуме ветру, што даносіўся з бязмежных лясоў, напалоханым пасяленцам чуліся дзікія крыкі і злавеснае індзейскае выццё.

Ад страху небяспека большала і большала; здаровы сэнс не мог змагацца з устрывожаным уяўленнем. Нават самыя смелыя, самаўпэўненыя, энергічныя пачалі сумнявацца ў спрыяльным сыходзе барацьбы. Гурт палахліўцаў і маладушных неймаверна рос, ім здавалася, што неўзабаве ўсе амерыканскія ўладанні Англіі дастануцца французам ці будуць загублены індзейскімі плямёнамі — саюзнікамі Францыі.

Вось таму, калі ў англійскую крэпасць, што ўзвышалася ў паўднёвым краі пласкагор'я паміж Гудзонам і азёрамі, прыйшлі звесткі аб з'яўленні паблізу Шамплейна маркіза Манкальма і выдуманых балбатуны дадалі, што гэты генерал рухаецца з атрадам, «у якім салдат як лісця ў лесе», страшную навіну ўспрынялі хутчэй з палахлівай пакорай, чым з суровай здаволенасцю, якую трэба было б адчуваць воіну, які выявіў побач з сабой ворага. Вестка, што наступае Манкальм, прыйшла ў разгар лета; яе прынёс індзеец у той час, калі ўжо вечарэла. Разам са страшнай навіной пасланец перадаў камандзіру лагера просьбу Мунро, каменданта аднаго з фортаў на берагах Святога возера, тэрмінова выслаць яму падмацаванне. Шлях паміж фортам і крэпасцю, які лясны жыхар праходзіў за дзве гадзіны, ваенны атрад, са сваім абозам, мог прайсці паміж усходам і заходам сонца. Адно з гэтых умацаванняў верныя прыхільнікі англійскай кароны назвалі фортам Уільям-Генры, а другое — фортам Эдвард, па імёнах прынцаў каралеўскай сям'і. Ветэран-шатландзец Мунро камандаваў фортам Уільям-Генры. У ім стаяў адзін з рэгулярных палкоў і невялікі атрад каланістаў-валанцёраў; гэта быў гарнізон вельмі малалікі для барацьбы з наступаючымі сіламі Манкальма.

Пасаду каменданта ў другой крэпасці займаў генерал Веб; ён камандаваў каралеўскай арміяй, у якой было звыш пяці тысяч чалавек. Калі б Веб злучыў усе свае рассыпаныя ў розных мясцінах атрады, ён мог бы выставіць супраць ворага ўдвая больш салдат, чым было ў прадпрымальнага француза, які адважыўся адысці так далёка ад свайго папаўнення з арміяй не нашмат большай, чым у англічан.

Аднак напалоханыя няўдачамі англійскія генералы

і іх падначаленыя вырашылі дачакацца ў сваёй крэпасці набліжэння грознага праціўніка, не рызыкуючы выйсці насустрач Манкальму, каб затрымаць удалае наступленне французаў каля Дзекенскага форта, даць ворагу бой і спыніць яго.

Калі ўляглося першае хваляванне ад страшнай зесткі, у лагеры, абароненым траншэямі і размешчаным на беразе Гудзона ў выглядзе ланцуга ўмацаванняў, якія прыкрывалі сам форт, прайшла чутка, што паўтаратысячны атрад на золку павінен рушыцца з крэпасці да форта Уільям-Генры. Чутка гэтая хутка пацвердзілася; даведаліся, што некалькі атрадаў атрымалі загад паспешна рыхтавацца ў паход. Усе сумненні наконт намераў Веба рассяліся, і на працягу дзвюх-трох гадзін у лагеры чулася паспешлівая беганіна, мільгалі заклапочаныя твары. Навабранец трывожна снаваў туды-сюды, мітусіўся і празмерным стараннем сваім толькі замаруджаў зборы да выступлення; вопытны ветэран узбройваўся спакойна, не спяшаючыся, хоць строгія рысы твару і клапатлівы выгляд добра паказвалі, што страшная барацьба ў лесе не зусім радуе яго сэрца.

Нарэшце сонца схавалася ў плыні ззяння на захадзе за гарамі, і, калі ноч ахутала сваім покрывам гэтую зацішную мясціну, шум і мітусня прыгатаванняў да паходу замоўклі; у драўляных афіцэрскіх хацінах патухла апошняе святло; пагусцелыя цені ад дрэў леглі на земляныя валы і на імкліваю плынь, і праз некалькі хвілін увесь лагер апусціўся ў такую ж цішыню, што панавала ў суседніх глухіх лясах.

Згодна загаду, аддадзенаму напярэдадні вечарам, глыбокі сон салдат быў парушаны аглушальным грукатам барабанаў, раскацістае рэха якіх далёка разносілася па вільготным ранішнім паветры, гулка адгукалася ў кожным лясным кутку; займаўся дзень, бязвоблачнае неба святлела на ўсходзе; і абрысы высокіх калматых сосен выступалі на ім усё выразней і ясней. Праз хвіліну ў лагеры закіпела жыццё; нават самы неруслівы салдат і той падняўся на ногі, каб бачыць наступленне атрада і разам з сябрамі перажыць хваляванне гэтага моманту. Салдаты пастроіліся ў баявыя атрады. Каралеўскія наёмнікі ганарліва сталі на правым фланзе; больш сціплыя валанцёры-пасяленцы пакарліва занялі месца злева.

Выступілі разведчыкі. Моцны канвой суправаджаў павозкі з паходнай амуніцыяй; і, раней чым першыя сонечныя промні пранізалі шэрую раціцу, калона кра- нулася ў дарогу. Пакідаючы лагер, калона мела грозны ваяўнічы выгляд; гэты выгляд павінен быў заглушыць трывожныя прадчуванні многіх навабранцаў, якім трэба вытрымаць першыя выпрабаванні ў баях. Салда- ты ішлі паўз сваіх зачараваных сяброў з гордым ваяў- нічым выглядам. Але паволі гукі ваеннай музыкі пачалі замаўкаць удалечыні і нарэшце зусім заціхлі. Лес самкнуўся, закрываючы ад вачэй атрад.

Цяпер вецер не даносіў да пакінутых у лагеры нават самых моцных, пранізлівых гукаў, апошні воін знік у лясным гушчары.

Тым не менш, мяркуючы па ўсім, што рабілася перад самым буйным і зручным з афіцэрскіх баракаў, яшчэ той-сёй рыхтаваўся адправіцца ў дарогу. Перад домакам Веба стаялі некалькі цудоўна асядланых коней; двое з іх, відаць, былі для жанчын высокага звання, якія не часта сустракаліся ў гэтых лясах. У сядле трэцяга кідаліся ў вочы афіцэрскія пісталеты. Астатнія коні, як было відаць па простых аброцях і сёдлах, прывязаных да іх кайстрах, належалі ніжэй- шым чынам. Сапраўды, зусім ужо гатовыя да ад'езду радавыя, відаць, чакалі толькі начальніцкага загаду, каб ускочыць у сёдлы. На пачцівай адлегласці стаяў гурт вольных гледачоў; адны з іх любаваліся чыстай пародай афіцэрскага каня, іншыя з простаай цікавасцю сачылі за прыгатаваннямі да ад'езду.

Аднак сярод гледачоў быў адзін чалавек, манеры і пастава якога выдзялялі яго з гурту. Яго постаць не была брыдкай, а між тым здавалася зусім нясклад- най. Калі гэты чалавек стаяў, ён быў вышэй за астатніх людзей; але седзячы ён здаваўся не буйней сваіх суро- дзічаў. Яго галава была занадта вялікая, плечы занадта вузкія, рукі доўгія, няўключныя, з маленькімі зграб- нымі кісямі. Худзізна яго незвычайна доўгіх ног даходзіла да крайнасці; калені былі залішне тоўстыя. Незвычайны, нават недарэчны касцюм дзівака падкрэ- ліваў няскладнасць яго постаці. Нізкі каўнер нябесна- блакітнага камзола зусім не прыкрываў яго доўгай, худой шыі; кароткія полы кафтана дазвалялі насмеш- нікам пацяшацца над яго тонкімі, доўгімі нагамі. Жоўтыя вузкія нанкавыя штаны даходзілі да каленяў,

тут яны былі перахоплены вялікімі белымі бантамі, пакамечанымі і бруднымі. Шэрыя панчохі і чаравікі завяршалі касцюм няўключнай постаці. На адным чаравіку дзівака красавалася шпора з накладнога срэбра. З вялікай кішэні яго камізэлькі, моцна забруджанай і ўпрыгожанай срэбранымі галунамі, быў бачны невядомы інструмент, які сярод гэтага ваеннага асяроддзя можна было памылкова палічыць за нейкую таямнічую і незразумелую прыладу. Высокі трохкутні капялюш, які нагадваў тыя, што гадоў трыццаць таму насілі пастары, увенчваў галаву дзівака і надаваў пачцівы выгляд лагодным рысам твару гэтага чалавека.

Група радавых трымалася на пэўнай адлегласці ад дома Веба; але тая постаць, якую мы толькі што апісалі, смела ўвайшла ў натоўп генеральскіх служак. Дзіўны чалавек без ніякаватасці аглядаў коней, адных хваліў, іншых ганіў.

— Вось гэты конік не дамарослы, яго, відаць, выпісалі з-за мяжы... можа быць, нават з вострава, што знаходзіцца далёка-далёка, за сінім морам,— сказаў ён голасам, што быў надзіва мілагучна мяккі, таксама здзіўляў, як і ўся яго пастава сваімі незвычайнымі прапорцыямі.— Скажу без пахвальбы: я магу смела разважаць пра гэта. Бо я пабываў у абедзвюх гаванях: і ў той, што размешчана ў вусці Тэмзы і называецца па імені сталіцы старой Англіі, і ў той, што называецца Нью-Хэйвен — Новай гаванню. Я бачыў, як брыганціны і баркі збіралі жывёлу, бы для каўчэга, і адпраўлялі іх на востраў Ямайка; там гэтых чатырохногіх прадавалі або выменьвалі. Але такога каня я ніколі не бачыў. Як гэта сказана ў бібліі? «Ён нецярпліва рые капытамі зямлю даліны і радуецца сваёй сіле; ён нясецца насустрач воінам. Сярод трубных гукіў ён ускліквае: «Ха, ха!» Ён здалёк адчувае бітву і чуе воінскі кліч». Гэта старажытная кроў, ці не праўда, сябра?

Не атрымаўшы адказу на свой незвычайны зварот, вымаўлены з такой паўнатою і сілай звычайнага голасу, што выклікаў пэўную ўвагу, ён павярнуўся да маўклівага чалавека, які стаяў і міжволі слухаў яго, і новы, яшчэ больш варты захаплення аб'ект з'явіўся перад вачыма дзівака. Ён са здзіўленнем спыніў свой позірк на нерухомай, прамой і стройнай паставе

індзейца-скарахода, які прынёс у лагер невясёлыя весткі.

Хоць індзеец стаяў нібы каменны і, здавалася, зусім не зважаў на шум і ажыўленне, што панавалі вакол, рысы яго спакойнага твару ў той жа час выяўлялі панурую суровасць, што абавязкова прыцягнула б увагу і больш вопытнага назіральніка, чым той, хто разглядваў яго цяпер з непрыхаваным здзіўленнем. Індзеец быў узброены тамагаўкам і нажом, а між тым не выглядаў запраўскім воінам. Наадварот, ва ўсім яго абліччы свіцілася нядбайнасць, што была, мабыць, ад нейкага нядаўняга напружання, ад якога ён яшчэ не паспеў апамятацца. На суровым твары тубыльца вайсковая афарбоўка расплылася, і ад гэтага яго цёмныя рысы міжволі выглядалі яшчэ больш дзіка і непрыемна, чым у мастацкіх узорах, наведзеных для таго, каб палохаць ворагаў. Толькі вочы яго зіхоткія, быццам яркія зоркі паміж хмар, гарэлі дзікай злосцю. Толькі на адзін момант пільны пануры позірк злавіў здзіўлены выраз воч назіральніка і ў той жа час, часткова з хітрасці, часткова з пагарды, павярнуўся ў іншы бок, кудысьці далёка-далёка ў прастору.

Раптам замітусіліся слугі, пачуліся пяшчотныя жаночыя галасы, і ўсё гэта апавясціла пра набліжэнне тых, каго чакалі, каб уся кавалькада рушыла ў дарогу. Чалавек, які любавалася афіцэрскім канём, нечакана адступіў да сваёй нізкарослай кабылкі з падвязаным хвостом — яна грызла сухую траву; адным локцем чалавек абапёрся на ваўняную коўдру, што была яму сядлом, і пачаў сачыць за ад'язджаючымі. У гэты час з супрацьлеглага боку да яго сухарэбрыны падышло жарабя і пачало ласавацца матчыным малаком.

Юнак у афіцэрскім мундзіры падвёў да коней дзвюх дзяўчат — яны, мяркуючы па іх адзенні, падрыхтаваліся адправіцца ў стамляльнае вандраванне праз ласы.

Раптам вецер адкінуў доўгі зялёны вэлюм, прымацаваны да капялюшыка той з іх, якая здавалася малодшай (яны абедзве былі маладыя); з-пад вэлюму паказаўся асляпляльна белы твар, залацістыя валасы, бліскучыя сінія вочы. Пяшчотныя фарбы неба, што ўсё яшчэ разліваліся над соснамі, не былі настолькі яркія і прыгожыя, як чырвонец яе шчок; новы дзень не быў настолькі светлы, як яе ажыўленая ўсмешка —

яна ўзнагародзіла маладога чалавека, які памог ёй сесці ў сядло.

Афіцэр з такой жа ўвагай аднёсся і да другой дзяўчыны на кані, твар якой таксама закрываў вэлюм. Яна здавалася старэйшаю за сястру і была крыху паўнейшая.

Як толькі дзяўчаты селі на коней, малады чалавек лёгка ўскочыў на сядло. Усе трое схілілі галовы перад генералам Вебам, які выйшаў на ганак, каб развітацца з падарожнікамі, павярнулі коней і трушком крануліся да паўночнага выезду з лагера. Некалькі ніжэйшых чыноў паехалі ўслед за імі. Пакуль ад'язджаючыя мінулі адлегласць, якая аддзяляла іх ад вялікай дарогі, ніхто з іх не прамовіў і слова, толькі малодшая з дзяўчын-конніц злёгка ўскрыкнула, калі каля яе нечакана прамільгнуў індзеец-скараход і хутка ды плаўна закрочыў па ваеннай дарозе. Старэйшая сястра пры з'яўленні індзейца-скарахода не прамовіла ні гуку. Ад здзіўлення яна выпусціла складкі вэлюму, і твар яе адкрыўся. Спачуванне, захапленне і страх прамільгнулі ў яе рысах. Валасы гэтай дзяўчыны былі колеру варонінага крыла. На незагарэлым твары яе іскрыліся яркія фарбы, хаця ў ім не было ніякага грубаватага адцення. Яе рысы вызначаліся тонкасцю, высакароднасцю і надзвычайнай прыгажосцю. Ніякавеючы, яна ўсміхнулася, бліснулі роўныя зубы, белізна якіх магла супернічаць з лепшай слановай косцю.

Пасля, паправіўшы вэлюм, яна апусціла галаву і працягвала свой шлях моўчкі, як чалавек, чые думкі былі далёкія ад усяго акаляючага.

РАЗДЗЕЛ II

О-ла! О-ла! Дзе вы? О-ла!

Шэкспір. «Венецыянскі купец»

У той час як адна з дзвюх прыгожых дзяўчат, з якімі мы так мімаходзь пазнаёміліся, задумалася, малодшая, хутка акрыяўшы ад нечаканага сполаху, засмяялася над сваім страхам і сказала афіцэру, які ехаў побач з ёй:

— Скажыце, Дункан, такія прывіды часта сустра-

каюцца ў тутэйшых лясах ці гэта відовішча было задумана ў наш гонар? Калі так, дык мы павінны падзякаваць, але ў іншым выпадку нам з Корай спатрэбіцца ўся наша мужнасць, раней чым мы сустрэнемся са страшным Манкальмам.

— Гэты індзеец-скараход пры нашым атрадзе і, па разуменні свайго племені, герой, — сказаў малады афіцэр. — Ён узяўся правесці нас да возера па малавядомай сцежцы, што вельмі скарачае шлях. Дзякуючы гэтаму мы з'явімся на месца хутчэй, чым рухаючыся за нашым атрадам.

— Ён мне не падабаецца, — адказала дзяўчына і наўмысна пацепнула плячыма, хоць у душы ёй таксама было страшна. — Вы добра яго ведаеце, Дункан? Калі б было іначай, вядома, вы не верылі б яму.

— Хутчэй я не даверыўся б вам, Аліса. Я ведаю гэтага індзейца, інакш я не выбраў бы яго правадніком, асабліва ў такую хвіліну. Кажуць, Магуа — ураджэнец Канады, але служыць нашым сябрам махокам, якія, як ведаеце, належаць да ліку шасці саюзных плямёнаў¹. Мне гаварылі, што ён трапіў сюды па нейкай дзіўнай выпадковасці, што мела дачыненне да вашага бацькі. Здаецца, генерал жорстка абышоўся з гэтым індзейцам... Зрэшты, я забыў гэтую пустую балбатню, бо ведаю, што ён зараз наш сябра.

— Калі ён быў ворагам майго бацькі, тым горш для нас, — заўважыла дзяўчына, устрывожыўшыся не на жарт. — Маёр Хейвард, калі ласка, загаварыце з ім, хочацца пачуць тон яго голасу. Можна, гэта глупства, але я заўсёды мяркую пра чалавека па яго голасе.

— Калі я загавару з ім, гэта, напэўна, нічога не зменіць, — прамовіў Хейвард. — Ён адкажа мне нейкім малазразумелым воклічам. Мне здаецца, Магуа разумее па-англійску, але прыкідваецца, што не ведае нашай мовы. Акрамя таго, ён наўрад ці пажадае весці са мною размову цяпер, калі ваенны час патрабуе ад яго ўсіх прыкмет вышэйшай воінскай годнасці... Але глядзіце, наш праваднік спыніўся. Відаць, тут пачынаецца тая сцежка, на якую нам прыйдзецца звярнуць.

¹ Саюз шасці плямёнаў — махокі, анайды, сенекі, кайюгі, анандагі і тускароры, роднасныя плямёны, варожыя з плямёнамі ленапаў (магікан і дэлавараў). Гэтыя шэсць плямёнаў мелі розныя найменні. Іх часта называлі макусамі, мінгамі або іракезамі.

Дункан меў рацыю. Калі коннікі пад'ехалі да індзейца, які нерухома стаяў, паказваючы на глушэчу кустоў, якія акаймоўвалі ваенную дарогу, яны ўгледзелі сцежку, настолькі вузкую, што па ёй можна было ехаць толькі адзін за адным.

— Мы павінны звярнуць на гэтую сцежку, — прашаптаў Хейвард. — Не выказвайце ніякіх асцярог, бо наклічаце на сябе якраз тую небяспеку, якой баіцеся.

— Кора, як ты думаеш, можа, лепш ехаць разам з атрадам? — спытала сястру залаціставалосая Аліса. — Хоць гэта будзе больш стамляльна...

— Аліса, вы дрэнна ведаеце норавы і звычкі дзікуноў, а таму не разумееце, у якіх выпадках трэба баяцца, — запярэчыў Хейвард. — Калі непрыяцель ужо дайшоў да волака, што зусім неверагодна, бо нашы разведчыкі данеслі б нам пра гэта, ён пачаў бы, мабыць, абкружаць наш атрад, разлічваючы здабыць вялікую колькасць скальпаў. Шлях атрада вядомы ўсім, наша ж сцяжынка яшчэ тайна, бо мы вырашылі ехаць па ёй усяго якую-небудзь гадзіну таму.

— Няўжо мы не павінны верыць гэтаму чалавеку толькі таму, што яго рухі і звычкі не падобныя на нашыя, а колер яго твару цямнейшы за скуру белых? — холадна спытала Кора.

Аліса запыніла вагацца; яна ўдарыла бізунчыкам свайго нараганзета¹, першая расхінула галіны і паехала ўслед за скараходам па цёмнай, вузкай лясной сцяжынцы. Хейвард з захапленнем пазіраў на Кору; ён не заўважыў нават, што яе бялявая спадарожніца адна ўглыбілася ў гушчар. Слугі, падпарадкоўваючыся пачутаму раней загаду, не накіраваліся за імі, а рушылі наўздагон атраду. Хейвард патлумачыў дзяўчатам, што гэта было зроблена з-за асцярогі, па парадзе іх хітрага правадніка: індзеец хацеў паменшыць колькасць слядоў на выпадак, калі б сюды забрылі разведчыкі канадскіх плямён. Няпросты шлях не схіляў да размовы; хутка падарожнікі мінулі шырокі ўзлесак і апынуліся пад цёмнымі шатамі вялізных дрэў. Дарога стала зручнейшай; скараход, заўважыўшы, што маладыя конніцы зараз лепш кіравалі сваімі коньмі, пахутчыў хаду, і Кору з Алісай прыйшлося пуціць нараганзетаў рыссу. Хейвард павярнуўся,

¹ Нараганзет — конь вельмі вынослівай пароды.

каб штосьці сказаць чарнавокай Кору, але ў гэтую хвіліну пачуўся аддалены гук капытоў, што стукалі па карэннях на сцяжынцы. Гэта прымусіла маладога чалавека спыніць свайго каня. Кора і Аліса таксама нацягнулі павады. Усе трое хацелі даведацца, што здарылася.

Праз некалькі імгненняў яны ўбачылі жарабя — яно, як алень, няслася паміж сасновымі стваламі; услед за тым з'явілася нязграбная постаць, апісаная намі ў папярэднім раздзеле. Нязграбны незнаёмец набліжаўся з усёй хуткасцю, на якую быў здольны яго худы конь. Да цяперашняй часіны гэтая постаць выпала з поля зроку падарожнікаў. Калі ён звычайна прывабліваў цікаўных сваім высокім ростам, то яго «грацыя» як конніка заслугоўвала яшчэ большай увагі. Раз за разам ён адной нагой падганяў сваю сухарэбрыну, але дабіваўся толькі таго, што яе заднія ногі спрабавалі перайсці на лёгкі галоп, а пярэднія рабілі якіясь няпэўныя штоімгненна зменлівыя рухі, падобныя на кульгавую рысь. Частая змена рысі галопам стварала аптычны падман, з-за чаго здавалася, што конь нібы рухаецца хутчэй, чым было на самай справе; ва ўсякім разе, знаўца коней Хейвард ніяк не мог здаўмецца, якім алюрам рухалася бедная жывёла, якую падганяў шпорай настойлівы коннік.

Усе рухі як конніка, так і каня былі незвычайныя. Пры кожным кроку каня незнаёмы прыпадымаўся ў стрэмені і, то вельмі выпрамляючы, то празмерна згінаючы ногі, нечакана вырастаў, а пасля згінаўся так, што праўдзівя ніхто не мог меркаваць пра яго рост. Калі да гэтага дадаць, што ад удараў яго шпоры адзін бок каня, здавалася, бег хутчэй, чым іншы, а рухі яго калматага хваста безупынна паказвалі, які бок пакутуе ад шпоры, мы дамажнем уяўленне пра сухарэбрыну і яе гаспадара.

Маршчынкі, што ляглі на прыгожы, адкрыты, мужны Хейвардаў лоб, паволі разгладзіліся, і ён лёгка ўсміхнуўся. Аліса не стрымала смеху. І нават у цёмных задумлівых вачах Кору бліснула ўсмешка.

— Вы хочаце бачыць каго-небудзь з нас? — спытаў Дункан, калі дзіўны коннік пад'ехаў і затрымаў каня. — Спадзяюся, вы не прывезлі нам непрыемных вестак?

— Менавіта так, — адказаў незнаёмы, размахваючы

сваім трохкутным капелюшом, каб ажывіць душнае лясное паветра і змусіць слухачоў самім разбірацца, на якое пытанне ён адказаў рэплікай. Аднак, асвяжыўшы свой разгарачаны твар і аддыхаўшыся, дзівак дадаў: — Кажуць, вы едзеце ў форт Уільям-Генры. Я накіроўваюся туды ж, а таму вырашыў, што ўсім нам прынясе задавальненне зрабіць гэты пераезд у прыемнай кампаніі.

— Вы, здаецца, прысвоілі сабе права рашаючага голасу, — запырачыў Хейвард. — Але нас трое, вы ж параіліся толькі з самім сабою.

— Менавіта так. Самае галоўнае — гэта даведацца пра свае ўласныя жаданні, а калі гэта ўжо вядома, дык застаецца толькі споўніць свае намеры. Таму я і дагнаў вас.

— Калі вы едзеце да возера, то памыліліся дарогай, — пагардліва заўважыў Дункан. — Вялікая дарога засталася самае малое на паўмілю ззаду.

— Менавіта так, — адказаў дзіўны коннік, не збянтэжаны халодным прыёмам. — Я пражыў усяго тыздзень у Эдвардзе і не спытаў бы, па якой дарозе мне трэба ехаць, толькі ў тым выпадку, калі б анямеў, а нямы я загінуў бы для выбранай мною прафесіі. — Ён злёгка хіхікнуў, быццам сціпласць не дазваляла яму адкрыта захапляцца сваёй дасціпнасцю, якая была зусім незразумелая слухачам, а пасля прадоўжыў: — Калі ўлічыць прафесію такога чалавека, як я, дык неасцярожна вельмі спрошчана трымацца з людзьмі, якіх ён павінен навучаць; вось прычына, па якой я не паехаў услед за атрадам. Акрамя таго, я лічу, што такі джэнтльмен, як вы, канечне, лепш за ўсіх іншых можаце кіраваць падарожнікамі. Гэтае меркаванне змусіла мяне далучыцца да вашай кампаніі. І, нарэшце, з вамі мне будзе весялей ехаць: мы можам пагутарыць.

— Якое самаўладнае і неабдуманое рашэнне! — адказаў Хейвард, не ведаючы, ці даць волю раздражненню, альбо высмеяць незнаёмца. — Але вы кажаце аб навучаннях і аб прафесіі. Хто вы? Ці не настаўнік, які выкладае высакародную навуку абвінавачвання і абароны? Або вы адзін з тых, хто ўвесь свой век чэрціць прамыя лініі і вуглы, але кажа, што займаецца матэматыкай?

Незнаёмец з яўным здзіўленнем зірнуў на Хейварда,

да ўсяго не без самаздаволення — наадварот, з вялікай і ўрачыстай пакорлівасцю — адказаў:

— Спадзяюся, ні пра якія абвінавачванні гутарка не ідзе; пра абарону я не думаю, бо, па божай ласцы, нідзе і ні ў чым не саграшыў. Вашага намёку на лініі і вуглы я зусім не зразумеў; навучаць і павучаць бліжніх не бяруся, няхай гэта робяць тыя, хто абраны выконваць гэтую святую справу. Я прэтэндую толькі на светлае мастацтва псалмаспеваў, на ўменне ўзносіць хвалы і ўсхваленні.

— Гэта, відаць, вучань Апалона,— смеючыся, усклікнула Аліса,— і я прымаю яго пад сваё асаблівае апякунства!.. Досыць, Хейвард, перастаць хмурыцца. Уявіце, што мой слых жадае чароўных гукаў, і дазвольце гэтаму дзівачку застацца з намі. Акрамя таго,— дала яна, таропка і скоса зірнуўшы на Кору, якая была паперадзе і павольна ехала ўслед за змрочным індзейцам,— калі што якое, дык у нас будзе патрэбны сябра і саюзнік.

— Няўжо, Аліса, вы думаеце, што я рашыўся б весці па гэтай незнаёмай сцяжынцы тых, каго я люблю, калі б мог уявіць, што нас чакае нейкая небяспека?

— Не, не, я гэтага не думаю. Але гэты дзіўны чалавек забаўляе мяне, і, калі сапраўды ў яго душы гучыць музыка, не будзем груба адштурхоўваць яго.

Яна ўладна паказала бізунчыкам на дарогу. Хейвард сустрэўся позіркам з вачыма Алісы і хацеў глыбей зазірнуць у іх, але, падпарадкаваўшыся волі дзяўчыны, прышпорыў каня і праз некалькі скачкоў апынуўся побач з Кораю.

Аліса знакам падклікала да сябе незнаёмца і пусціла свайго нараганзета лёгкім трухам.

— Я рада, што сустрэла вас, дружа. Прадудзятая родзічы сцвярджаюць, што я нядрэнна выконваю дуэты,— жартоўна сказала яна.— Значыць, мы маглі б аблегчыць падарожжа, займаючыся нашым любімым мастацтвам. Акрамя таго, было б прыемна пачуць думку маэстра пра мой голас.

— Сапраўды, псалмаспевы асвятляюць і дух, і цела,— адказаў настаўнік спеваў, пад'ехаўшы бліжэй да Алісы,— і, канечне, як нішто на свеце, супакойваюць усхваляваную душу. Аднак для поўнага суладдзя патрэбны чатыры галасы. Відаць, у вас прыемнае, гучнае саправа; я, калі буду намагацца, магу

ўзяць самыя высокія тэнаравыя ноты. Але нам не хапае кантральта і баса. Канечне, афіцэр каралеўскай арміі, які так доўга не жадаў далучыць мяне да сваёй кампаніі, мог бы спяваць басовую партыю... Мяркуючы па тоне, з якім ён прамаўляў, у яго бас.

— Не мяркуючы паспешліва па знешніх прыкметах: яны падманлівыя,— усміхаючыся, запырэчыла маладая дзяўчына.— Праўда, маёр Хейвард калі-нікалі гаворыць на нізкіх нотах, але, паверце, яго звычайны голас значна бліжэй да саладкавага тэнара, чым да таго баса, які вы чулі.

— Ці шмат ён практыкаваўся ў мастацтве псалмаспеваў? — запытаў у Алісы яе шчыры суразмоўца.

Аліса хацела засмяцца, але ёй удалося ўтаймаваць сваю гарэзнасць, і яна адказала:

— Мне здаецца, што Хейвард аддае перавагу свецкім песням. Умовы салдацкага жыцця мала прыдатныя да паважных заняткаў.

— Мілагучны голас, як і ўсякі іншы талент, даецца чалавеку для таго, каб ён выкарыстоўваў яго на карысць сваім блізкім і не злоўжываў ім. Мяне ніхто не можа папкінуць у тым, што я даваў свайму таленту няправільны накірунак.

— Вы займаецеся толькі духоўнымі спевамі?

— Менавіта так. Як псалмы Давіда значна вышэй за ўсе іншыя паэтычныя творы, так і мелодыі, на якія яны пакладзеныя, значна вышэй за ўсе свецкія песні. Дзе б я не спыняўся, па якіх бы краінах не падарожнічаў — ні ў часе сну, ні ў хвіліны бадзёрасці я не разлучаюся з любімаю кнігай, выдадзенай у Бостане ў 1744 годзе пад загалоўкам «Псалмы, гімны і свяшчэнныя песні Старога і Новага завету, перакладзеныя англійскімі вершамі для навучання і суцяшэння сапраўдных вернікаў у грамадскім і прыватным жыцці, пераважна ў Новай Англіі».

Пры гэтых словах дзівак дастаў з кішэні кніжку і, начапіўшы на нос акуляры ў металёвай аправе, разгарнуў томік з такой асцярогай і пачцівасцю, з якімі трэба абыходзіцца са святымі рэчамі. Потым, без далейшых разважанняў і тлумачэнняў, ён уклаў у рот якісьці дзіўны інструмент. Пачуўся пранізлівы, высокі гук. Услед за гэтым псалмаспявак узяў голасам ноту актавай ніжэй і нарэшце заспяваў. Панясліся пшчотныя,

мілагучныя гукі, нават неспакойны бег каня не перашкодзіў спевам.

О, як усцешна гэта —
Жыць дружна і ў бядзе,
Нібыта мёд пахучы
Цячэ па барадзе.

Псалмаспявак увесь час адстукваў такт праваю рукою. Апускаючы яе, ён злёгка датыкаўся да старонак кнігі; падымаючы ж, размахваў ёю з асаблівым спрытам. Яго рука не пераставала рухацца, пакуль не заціхаў апошні гук.

Лясная цішыня парушылася. Магуа павярнуўся да Дункана і прамармытаў некалькі слоў на ламанай англійскай мове, а Хейвард, у сваю чаргу, загаварыў з незнаёмцам, перапыніўшы яго музыкае захапленне.

— Цяпер, відаць, не будзе ніякай небяспекі, але ўсё ж дзеля простага асцярогі нам трэба ехаць без шуму. Мне трэба, Аліса, пазбавіць вас задавальнення і прасіць гэтага джэнтльмена адкласці спевы да больш зручнага часу.

— Сапраўды, вы пазбаўляеце мяне вялікага задавальнення, — з хітрай усмешкай адказала дзяўчына. — Далібог, мне яшчэ ніколі не прыходзілася чуць, каб так выдатна спявалі такія бессэнсоўныя словы! Я ўжо збіралася спытаць нашага спадарожніка, чаму ёсць гэтая дзіўная неадпаведнасць, але ваш грамавы бас, Дункан, перапыніў мае разважанні.

— Не разумею, чаму вы называеце мой голас грамавым басам? — сказаў Хейвард, крыху пакрыўджаны яе словамі. — Я ведаю толькі адно, а менавіта: што ваша і сястры вашай бяспека нашмат важней, чым уся музыка Гендэля!¹

Малады афіцэр замаўчаў і зірнуў на блізкі гушчар, пасля скоса і насцярожана цікнуў на Магуа, які ішоў па-ранейшаму спакойна. Ubачыўшы гэта, малады чалавек усміхнуўся, цешачыся над сваімі трывогамі: хіба не палічыў ён толькі што светлыя бліскаўкі на нейкіх зіхоткіх лясных ягадах за бліскачым зрэнкам індзейца, які затаіўся ў лістоце! Цяпер маёр ехаў спакойна, працягваючы размову, якую перапыніла прамільгнулая ў яго свядомасці перасцярога.

Але Хейвард зрабіў вялікую памылку, дазволіўшы

¹ Гендэль Георг-Фрыдрых (1685—1759) — нямецкі кампазітар.

свайму маладому самалюбству заглушыць голас асцярогі.

Ледзь толькі падарожнікі праехалі некалькі крокаў, як галіны кустоў асцярожна і ціхенька рассунуліся, і адтуль паказаўся суровы твар у грознай баявой афарбоўцы.

Злосная ўрачыстасць асвятліла цёмныя рысы ляснога жыхара, які пільна праводзіў позіркам невялікі бесклапотны атрад.

Лёгкія і зграбныя наезніцы то знікалі, то з'яўляліся сярод галін; за імі рухаўся смелы маёр на сваім выдатным кані, а за ўсімі — нястатны настаўнік спеваў. Нарэшце і яго постаць знікла сярод цёмных камлёў густога лесу.

РАЗДЗЕЛ III

А тут раней зіхцеў прастор
Багатых ураджайных ніў,
Стаяў сцяной дрымучы бор,
І бурных рэк грымеў разліў,
І біў фантаў, спяваў ручэй
Усё званчэй, усё званчэй.

Брайянт

Дазволім Хейварду, які нічога не прадчувае, і яго даверлівым спадарожнікам паглыбляцца ў лясныя нетры, населеныя вераломнымі жыхарамі, і, выкарыстоўваючы сваё аўтарскае права, перанясём месца дзеяння нашай аповесці на некалькі міль на захад ад той мясціны, дзе мы іх бачылі апошні раз.

У гэты дзень два чалавекі сядзелі каля невялікай, але вельмі хуткай плыні, што імкнулася сваім шляхам непадалёку, за адну гадзіну дарогі да лагера Веба. Відаць, яны чакалі падыходу нейкага чалавека альбо пачатку якіхсьці падзей. Магутная сцяна лесу даходзіла да самага берага рэчкі; галіны густых дрэў згіналіся да вады, кідаючы на яе цёмны цень. Сонца ўжо не пякло з такой сілай, дзённая спёка апала, і халаднаватая пара ручаёў ды крыніц лёгкай смугой вісела ў паветры. Непарушная цішыня, што панавала ў гэтым лясным кутку, часамі перапынялася не вельмі заўзятым дзятлавым стукам, рэзкім крыкам стракатай

сойкі ці глухім аднастайным шумам далёкага вада-спада, гук якога сюды прыносіў вецер.

Але гэтыя малавыразныя абрыўкі гукаў былі добра знаёмыя лясным жыхарам і не адваблівалі іхняй увагі ад гутаркі. Чырвоны колер скуры аднаго з суразмоўцаў і яго вопратка выяўлялі ў ім воіна-індзейца. Загарэлы твар другога, апранутага таксама ў вельмі простае адзенне, быў значна святлейшы; ён здаваўся несумненным нашчадкам еўрапейскіх перасяленцаў.

Чырванаскуры сядзеў на краі парослага мохам дрэва і спакойнымі, але выразнымі рухамі рук хацеў патлумачыць тое, што гаварыў. Яго амаль што голае цела з'яўлялася страшэннай эмблемаю смерці: яно было размалёванае чорнымі і белымі фарбамі, што чалавека пераўвасаблялі ў шкілет. На паголенай галаве індзейца была толькі адна пасма валасоў, упрыгожваннем жа — адзіная арліная пярына, якая апускалася на левае плячо. З-за пояса былі відны тамагаўк і скальпіравальны нож англійскай вырабкі. На мускулістым калене нядбайна ляжала кароткае салдацкае ружжо, адно з тых, якімі англічане ўзбройвалі сваіх чырванаскурых саюзнікаў.

Усё ў гэтым воіне — яго шырокая грудзіна, статная постаць і незалежны выгляд — сведчыла, што ён у поўным росквіце сіл, але яшчэ не пачаў старэць. Мяркуючы па постаці белага, можна было сказаць, што ён з самага ранняга юнацтва пазнаёміўся з нягодамі і турботамі. Ён быў мускулісты, хутчэй худы, чым поўны; кожны напружаны нерв і стальны мускул яго цела гаварылі пра тое, што жыццё гэтага чалавека праходзіла ў безупыннай рызыцы і цяжкай працы; адзенне яго складалася з паляўнічай кашулі зялёнага колеру, акаймаванай жоўтымі махрамі; галаву прыкрываў летні скуруны капялюш.

За поясам паляўнічага тырчэў нож, але тамагаўка ў яго не было. Па звычаі чырванаскурых, яго макасіны ўпрыгожвала стракатая аздоба, скураныя штаны былі зашнураваныя на баках, а вышэй каленяў перавязаныя аленавымі жыламі. Скуруная торба і рог з порыханым заканчвалі яго рыштунак, каля ствала суседняга дрэва стаяла яго вельмі доўгае ружжо. У невялікіх вачах гэтага паляўнічага або разведчыка свяціліся ажыўленне, праніклінасць і розум. У час размовы ён

азіраўся па баках, ці то выцікоўваючы дзічыну, ці то асцерагаючыся якога-небудзь нечаканага нападу. Нягледзячы на звычайную падазронасць, твар ягоны быў не толькі шчыры, але ў той момант, пра які ідзе размова, ён быў асвечаны бездакорнай праўдзівасцю.

— Паданні твайго племені, Чынгачгук, за мяне, — сказаў ён.

Гутарка вялася на тым дыялекце, які быў знаёмы ўсім тутэйшым, што займалі край паміж рэкамі Гудзонам і Патамакам, і мы будзем для чытацкай зручнасці даваць толькі вольны пераклад, намагаючыся, аднак, захаваць некаторыя асаблівасці мовы субсяседнікаў.

— Твае бацькі прыйшлі з краіны заходзячага сонца, пераправіліся праз вялікую раку¹, уступілі ў бой з мясцовымі жыхарамі і авалодалі іхняй зямлёй. Мае продкі прыйшлі ад чырвонага ранішняга святання, пераплылі праз Салёнае возера і паступілі гэтак жа, як і твае родапачынальнікі. Не будзем спрачацца пра гэта і марна пераліваць з пустога ў парожняе.

— Мае прадзеды ваявалі з аголенымі чырванаскурымі людзьмі, — сурова адказаў індзеец на гэтай жа мове. — Скажы, Сакалінае Вока, хіба ты не бачыш розніцы паміж стралой з каменным вастрыём і свінцовай куляй, якой ты прыносіш смерць?

— Прырода дала індзейцу чырвоную скуру, але ў яго ёсць розум, — сказаў белы, пахітаў галавою, быццам той, якому гэты заклік да справядлівасці не абы-што. На імгненне здалося, што ён прыдумаў толькі слабы доказ, але пасля, паразважаўшы болей, ён адказаў на пярэчанне свайго суперніка найлепшым чынам, наколькі яму гэта дазвалялі яго мізэрныя веды. — Я малой навукі чалавек і не таю гэтага; аднак, мяркуючы па тым, што я бачыў у час палявання на аленяў і вавёрак, мне здаецца, што ружжо ў руках маіх дзядоў было менш небяспечнае, чым лук і добрая крэмневая страла, якую паслала ў цэль зоркае вока і трапная рука індзейца.

— Усё гэта ты чуў ад тваіх бацькоў, — холадна адказаў чырванаскуры, махнуўшы рукою. — Але што кажуць вашы старыя? Хіба яны гавораць воінам, што бледнатварых сустрэлі чырванаскурыя ў ваеннай

¹ Micicini.

афарбоўцы, з каменнымі сякерамі і драўлянымі ружжамі ў руках?

— Я не прадузяты, я не хвалюся перавагаю ад таго, што нарадзіўся якраз такі, хоць мой самы злосны вораг — макуас — не будзе пярэчыць, што я чыстай крыві белы, — адказаў паляўнічы, са схаваным задавальненнем разглядваючы сваю пацямнелую жылістую, касцістую руку. — Але я ахвотна прызнаюся, што не ўхваляю вельмі і вельмі шматлікіх учынкаў маіх суайчыннікаў. Адзін са звычайў гэтых людзей — запісваць у кнігі ўсё, што яны бачылі ці зрабілі, замест таго каб расказаць пра ўсё ў пасяленнях, дзе ўсякая мана нясмелага выхвалякі адразу будзе відаць, а храбры салдат здолее паклікаць у сведкі ўласным праўдзівым словам сваіх жа сяброў. І таму многія нічога не ўведаюць пра сапраўдныя справы бацькоў сваіх і не будуць намагацца зрабіць больш і лепш. Што да мяне, дык у абыходжанні з ружжом я маю прыроджаныя здольнасці, і гэта, відаць, перадаецца з пакалення ў пакаленне, бо як гавораць нашы свяшчэнныя заповеты, добрае і дрэннае наследаецца. Зрэшты, я б не хацеў адказваць за іншых. Кожную гісторыю можна разглядваць з двух бакоў. Скажы мне, Чынгачгук, што кажуць паданні чырвана-скурых пра першую сустрэчу тваіх дзядоў з маімі?

Наступіла маўчанне. Індзеец доўга не прамаўляў ні слова; нарэшце, поўны ўсведамлення важнасці таго, што ён скажа, пачаў расказаць, і ў яго тоне загучала ўрачыстая шчырасць:

— Слухай, Сакалінае Вока, і твае вушы не пачуюць маны! Вось што гаварылі мае бацькі, вось што здзейснілі магікане! Мы прыйшлі адтуль, дзе сонца вечарам хаваецца за неабдымныя раўніны, на якіх пасуцца статкі бізнаў, і безупынна рухаліся да вялікай ракі. Тут мы ўступілі ў барацьбу з алігевамі і біліся, пакуль зямля не пачырванела ад іх крыві. Ад берагоў вялікай ракі да Салёнага возера мы не сустрэлі нікога, толькі адны макуасы здалёк сачылі за намі. Мы казалі, што ўвесь гэты край наш. Мы мужна заваявалі гэты край і ахоўвалі яго, як моцныя і смелыя воіны. Мы прагналі макуасаў у лясы, поўныя мядзведзяў, і яны здабывалі для сябе соль толькі з ямаў перасохлых салёных крыніц. Яны не злавілі ні адной рыбы з Вялікага возера, і мы кідалі ім толькі косткі...

— Пра ўсё гэта я ўжо чуў і ўсяму веру,— сказаў белы паляўнічы, бачачы, што індзеец змоўк.— Але ўсё, пра што ты расказваеш, здарылася задоўга да таго часу, калі прыйшлі англічане.

— Тады сосны раслі там, дзе зараз падымаюцца каштаны. Першыя бледнатварыя, якія прыйшлі да нас, размаўлялі не па-англійску. Яны прыплылі ў вялікай лодцы. Гэта здарылася ў тых дні, калі мае бацькі разам з усімі навакольнымі плямёнамі закапалі свой тамагаўк¹. І тады...— прамовіў Чынгачгук, і вялікае хваляванне выявілася толькі ў тоне яго голасу.— Тады, Сакалінае Вока, мы былі адным народам. Мы былі шчаслівыя! Салёнае возера давала нам рыбу, лясы — аленяў, паветра — птушак. У нас былі жонкі, якія нараджалі нам дзяцей. Мы пакланяліся Вялікаму Духу, і макуасы баяліся нашых пераможных песень.

— А ты ведаеш, што было ў той час з тваімі продкамі? — спытаў белы.— Відаць, яны былі храбрымі, сумленнымі воінамі і, седзячы і раячыся вакол вогнішчаў, давалі супляменнікам мудрыя парады.

— Маё племя — прадзед народаў, але ў маіх жылах няма ні кроплі змешанай крыві, у маіх правадыроў кроў — чыстая, высакародная кроў, і такой яна застанецца назаўсёды. На нашыя берагі высаджаліся галандцы. Белыя далі маім продкам вогненную ваду; яны пачалі піць яе; пілі з прагаю, пілі да таго часу, пакуль ім не здалося, быццам зямля сышла з небам. І яны вырашылі, што ўбачылі нарэшце Вялікі Дух. Тады маім продкам прыйшлося развітацца са сваёй Радзімай. Крок за крокам іх адпыхвалі ад любімых берагоў. І вось цяпер я, індзейскі правадыр і сагамор², бачу сонечныя промні толькі праз лістоту дрэў і ніколі не магу падысці да магіл маіх продкаў.

— Магілы выклікаюць глыбокую павагу,— заўважыў субяседнік індзейца, расчулены высакародным і стрыманым смуткам Чынгачгука,— і яны часта спрыяюць чалавеку ў яго найлепшых пачынаннях; праўда, што тычыцца мяне, то я хацеў бы, каб мае косці засталіся бялець у лесе ці былі разадраныя на

¹ Урачысты абрад, які азначае канец вайны.

² Сагамор (дакладна: мудры, магутны) — ганаровае званне старэйшын племені.

часткі ваўкамі. Але скажы, дзе жывуць твае аднакрэвічы, продкі людзей, якія прыйшлі на дэлаварскую зямлю шмат вёснаў таму назад?

— Адкажы мне, куды зніклі кветкі даўно адляцелых летніх дзён? Яны ўпалі, абсыпаліся. Так загінуў і ўвесь мой род: усе магікане, адзін за адным, адышлі ў краіну духаў. Я стаю на вяршыні гары, але хутка надыдзе час спускацца ўніз. Калі ж і Ункас пойдзе за мною, тады вычарпаецца кроў сагамораў: як вядома, мой сын — апошні з магікан!

— Ункас тут, — пачуўся мяккі малады голас. — Хто ўспомніў Ункаса?

Белы паляўнічы спешна выцягнуў свой нож з похвы і міжволі пацягнуўся да ружжа. Чынгачгук, пачуўшы голас, застаўся спакойна сядзець і нават не павярнуў галавы.

У наступны момант паказаўся малады індзеец; нягучнымі крокамі ён праслізнуў паміж двума сябрамі і сеў на беразе імклівага патоку. Ні адным гукам не выявіў індзеец-бацька свайго здзіўлення. На працягу многіх хвілін не чулася ні пытанняў, ні адказаў; кожны, здавалася, чакаў зручнага моманту, каб перапыніць маўчанне, не выказаўшы цікаўнасці, уласцівай толькі жанчынам, або нецярплівасці, якую маюць дзеці.

Белы паляўнічы, відаць, пераймаючы звычай чырванаскурых, выпусціў з рук ружжо і таксама засяроджана маўчаў.

Нарэшце Чынгачгук марудна перавёў позірк на твар свайго сына і спытаў:

— Ці не асмеліліся макуасы пакінуць сляды сваіх макасінаў у гэтых лясах?

— Я ішоў па адбітках іх ног, — адказаў малады індзеец, — і даведаўся, што іхні лік роўны колькасці пальцаў на маіх дзвюх руках. Але яны ж баязліўцы і хаваюцца ў засадах.

— Ашуканцы заляглі ў гушчары і чакаюць зручнага моманту, каб здабыць скальпы і абабраць каго-небудзь, — сказаў Сакалінае Вока. — Гэты француз Манкальм, канечне, наслаў сваіх шпіёнаў у лагер англічан і любымі сродкамі даведаецца, па якой дарозе рухаюцца нашы.

— Хопіць! — сказаў старэйшы індзеец, зірнуўшы туды, дзе заходзіла сонца. — Мы выганім іх з кустоў, як аленьяў... Сакалінае Вока, перакусім сёння, а заўтра

пакажам макуасам, што мы сапраўдныя мужчыны.

— Я згодзен. Але для таго, каб перамагчы іракезаў, перш за ўсё трэба знайсці, дзе хаваюцца гэтыя хітрыя махляры, а каб перакусіць, трэба знайсці звера... Ды вось ён, тут як тут! Зірні, вунь самы вялікі алень, якога я сустракаў за ўсё гэтае лета! Бачыш, ён ходзіць унізе ў кустах?.. Паслухай, Ункас, — працягваў разведчык, панізіўшы голас да шэпту і смеючыся бязгучным смехам чалавека, які прывык да асцярожнасці, — я гатовы аддаць у заклад тры саўкі пораху супраць аднаго фунта табакі, што патраплю яму паміж вачэй, і бліжэй да правага, чым да левага.

— Не можа быць! — адказаў малады індзеец і з гонарам юначай палкасці падхапіўся з месца. — Над кустамі відаць толькі яго рогі, нават толькі іх вяршочки.

— Ён — хлопчык, — усміхаючыся, сказаў Сакалінае Вока, звяртаючыся да старога індзейца. — Ён думае, што, убачыўшы частку жывёлы, паляўнічы не можа сказаць, дзе павінна быць усё яе цела.

Ён прыцэліўся і ўжо збіраўся паказаць сваё майстэрства, якім так ганарыўся, як раптам Чынгачгук ударыў рукой па яго ружжу і сказаў:

— Ты, відаць, хочаш сутыкнуцца з макуасамі, Сакалінае Вока?

— Гэтыя індзейцы добра ўчуюць, хто хаваецца ў гушчары, — прамовіў паляўнічы, апускаючы ружжо і паварочваючыся да Чынгачгука, як бы прызнаючы сваю памылку. — Ды што рабіць! Давай ты, Ункас, забі аленя стралой, а то, бадай, мы сапраўды звалім жывёлу для гэтых зладзюг — іракезаў.

Чынгачгук ухваліў парадку белага, выразна кіўнуў галавою. Ункас кінуўся на зямлю і пачаў асцярожна падпаўзаць да аленя. Калі малады магіканін апынуўся ўсяго ў некалькіх ярдах ад кустоў, ён нячутна паклаў стралу на цеціву лука. Рогі заварушыліся; здавалася, іх гаспадар адчуў у паветры блізкую небяспеку. Яшчэ імгненне — і цецiва зазвінела. Страла бліснула ў паветры. Параненая жывёліна выскачыла з галля проста на свайго затоенага ворага, пагражаючы нанесці яму ўдар рагамі. Ункас увішна адхінуўся ад звар'яцелага аленя і, падскочыўшы да яго збоку, хутка пранізаў шыю нажом. Алень рынуўся да ракі і ўпаў, афарбоўваючы вадзі сваёй крывёю.

— Справа зроблена са спрытам індзейца, — з пахва-

лой сказаў Сакалінае Вока, нягучна смеючыся.—
Прыемна было глядзець! Але ўсё-такі страла прыдатная
толькі на блізкай адлегласці, і да яе патрэбен нож.

— У-у-ух! — прамовіў яго субяседнік і хутка павяр-
нуўся, амаль як сабака, які адчуў дзічыну.

— Клянуся богам, здаецца, сюды ідзе цэлы ста-
так! — заўважыў Сакалінае Вока, і яго вочы заблішчэ-
лі.— Калі алені падыдуць на адлегласць стрэлу з
ружжа, я ўсё-такі пушчу ў іх кулю-другую, хоць бы
ўвесь саюз шасці плямён пачуў грукат ружжа! Што ты
чуеш, Чынгачгук? Для майго вуха лясныя гушчары
маўчаць.

— Паблізу толькі адзін алень, ды і той забіты,—
сказаў індзеец і нахіліўся так нізка, што яго вуха амаль
даткнулася зямлі.— Але я чую гукі крокаў.

— Можна, ваўкі гналі гэтага аленя і зараз бягуць
па яго слядах?

— Не. Набліжаюцца коні белых,— адказаў Чын-
гачгук, ганарліва выпрастаўся і стаў у ранейшую
позу.— Сакалінае Вока, гэта твае браты. Пагутары з
імі.

— Добра. Я звярнуся да іх з такой англійскай
прамавай, што самому англійскаму каралю не было б
сорамна адказаць мне,— сказаў паляўнічы на той мове,
веданнем якой ён ганарыўся.— Але я нічога не бачу і
не чую: ні крокаў жывёл, ні тупату чалавечых ног...
Ага! Вось трэск сухога галля! Цяпер і я чую, як
зашасталі кусты. Во-во, шум крокаў! Я яго палічыў за
водгулле шуму вадаспадаў. А вось і людзі. Божа,
уратуй іх ад іракезаў!

РАЗДЗЕЛ IV

Ты не пойдзеш з лесу раней,
Чым за крыўду я адпомшчу.

Шэкспір. «Сон у летнюю ноч»

Ледзь паляўнічы замоўк, як паказаўся першы кон-
нік невялікага атрада. Гэта яго крокі і ўчуў насцяро-
жаны слых індзейца.

Праз палянку бегла адна з тых пакручастых сцяжы-
нак, што пратоптваюць алені на сваім шляху да
вадапою; яна ўпіралася ў рэчку каля таго месца,
дзе адпачывалі белы паляўнічы і яго чырванаскурыя

сябры. Па сцяжынцы нетаропка рухаліся падарожнікі, з'яўленне якіх у глыбіні гэтых непраходных лясоў здавалася вельмі дзіўным. Сакалінае Вока зрабіў на-сустрач ім некалькі крокаў.

— Хто ідзе? — спытаў разведчык, як бы незнарок падняўшы левай рукою ружжо і прыклаўшы ўказальны палец правай рукі да курка; у той жа час ён намагаўся паказаць, што ў гэтым руху няма пагрозы.— Хто ідзе па небяспечнай і дзікай звярынай сцежцы?

— Сябры закона і караля,— адказаў вершнік, які ехаў паперадзе ўсіх.— З усходу сонца мы едзем у цяні гэтага лесу і вельмі стаміліся ад свайго цяжкага падарожжа.

— Вы, відаць, заблудзіліся,— перапыніў яго Сакалінае Вока,— і настолькі бездапаможныя, што не ведаеце, ці направа вам ехаць, ці налева.

— Менавіта так. Ці не ведаеце вы, як далёка адсюль да каралеўскага форта Уільям-Генры?

— О! — усклікнуў белы паляўнічы і засмяўся, але хутка здушыў неасцярожны гучны смех, баючыся прыцягнуць увагу ворагаў.— Вы згубілі дарогу, як сабака губляе след аленя, калі паміж ім і зверам расцілаецца возера Харыкен. Уільям-Генры!.. Божа мой! Калі вы сябры караля і ў вас ёсць справы з каралеўскай арміяй, лепш едзьце па цячэнню ракі да форта Эдвард і скажыце аб тым, што вам патрэбна, Вебу, які схаваўся ў гэтай крэпасці, замест таго каб прабіцца і прагнаць дзёрзкага француза ў яго бярлогу за Шамплейнам.

Падарожнік нічога не адказаў на гэтую дзіўную парадую, таму што другі вершнік выехаў з гаю і, абагнаўшы яго, сказаў, звяртаючыся да паляўнічага:

— Колькі адсюль да форта Эдвард? З таго месца, куды вы зараз раіце нам адправіцца, мы выехалі сягоння раніцай, а накіроўваемся ў вярхоўе возера.

— Значыць, вы раней згубілі зрок, а пасля ўжо зблудзілі, таму што дарога праз волак, шырынёй, у крайнім выпадку, у два сажні, прасторней, здаецца, чым лонданская шаша, і шырэй за дарогу перад самым каралеўскім палацам.

— Мы не будзем аспрэчваць вартасць ваеннай дарогі,— з усмешкай запырэчыў Хейвард, бо, як, мабыць, здагадаўся чытач, гэта быў ён.— Думаю, у гэтую хвіліну дастаткова сказаць вам, што мы даверы-

ліся правадніку-індзейцу, які абяцаў правесці нас бліжэйшай, хоць і вельмі глухой сцежкай. Але выйшла, што ён дрэнна ведаў яе, і зараз зусім незразумела, дзе мы апынуліся.

— Індзеец, які згубіўся ў лесе? — сказаў паляўнічы і з сумненнем паківаў галавою. — Ён зблудзіўся ў такі час, калі сонца паліць вяршыні дрэў, а ручаі поўныя да берагоў, калі мох кожнай бярозы можа сказаць, у якім баку неба загарыцца ўвечар паўночная зорка? У лясах поўна аленевых сцяжын, што вядуць або да рэчак, або да саяных ям, — словам, да мясцін, вядомых кожнаму. Акрамя таго, і гусі не ўсе яшчэ адляцелі да канадскіх вод. Дзіўна, незвычайна дзіўна, што індзеец збіўся з дарогі паміж Харыкенам і лукавінай ракі! Ці не махок ён?

— Па нараджэнні не, хоць гэтае племя ўзяло яго да сябе. Мне здаецца, яго радзіма паўночней і ён належыць да індзейцаў, якіх вы называеце гурунамі.

— У-у-ух! — у адзін голас усклікнулі чырванаскурыя сябры белага паляўнічага.

Да гэтага часу яны сядзелі нерухома і, відаць, абьякава адносіліся да ўсяго, што адбывалася, але ў гэтае імгненне магікане падхапіліся: здзіўленне, відаць, перамагло іхнюю вытрымку.

— Гурон? — паўтарыў суровы разведчык і зноў, не тоячы недаверу, паківаў галавою. — Гэта здрадніцкае племя. Гурон застанеца гурунам, хто б ні ўзяў яго да сябе. Ніякімі сродкамі вы нічога не зробіце з яго, ён заўсёды застанеца баязліўцам і бандзюгам. Раз вы аддалі сябе ў рукі аднаго з гэтых людзей, трэба толькі здзіўляцца, што ён яшчэ не змусіў вас наткнуцца на цэлую хэўру.

— Гэтага няма чаго баяцца, бо форт Уільям-Генры ўсяго ў некалькіх мілях ад нас. Акрамя таго, вы забыліся, што наш праваднік зараз махок, што ён служыць нашай арміі і стаў нашым сябрам.

— А я кажу вам, што той, хто нарадзіўся гурунам, гурунам і памрэ, — упэўнена адказаў Сакалінае Вока. — Махокі!.. Калі хочаце бачыць сумленных людзей, шукайце іх сярод магікан або дэлавараў. Так-так. Яны сумленна ваююць, хоць не ўсе з іх плямён згаджаюцца ісці ў бой, бо многія дазволілі макуасам пераўтварыць сябе ў слабых жанчын. Але калі ўжо яны змагаюцца, то гэта сапраўдныя воіны.

— Хопіць пра гэта! — нецярпліва кінуў Хейвард. — Я не буду тут збіраць звесткі пра добра знаёмага мне чалавека, які зусім невядомы вам. Вы яшчэ не адказалі на маё пытанне: на якой адлегласці мы знаходзімся ад галоўнага атрада, размешчанага ў форце Эдвард?

— Гэта залежыць ад таго, які праваднік павядзе вас. А на такім кані, як ваш, можна прайсці гэтую адлегласць паміж усходам і заходам сонца.

— Я не хачу траціць словы марна, — сказаў Хейвард, стрымліваючы сваю незадаволенасць і працягваючы размову ў больш міралюбным тоне. — Калі толькі вы скажаце мне, колькі міль засталася да форта Эдвард, і згодзіцеся нас туды правесці, вы атрымаеце ўзнагароду за работу.

— А хто заручыцца, што, зрабіўшы гэта, я не прыяду ворага і шпіёна Манкальма ў нашыя ўмацаванні? Не кожны, хто размаўляе па-англійску, — сумленны і верны чалавек.

— Калі вы сапраўды служыце разведчыкам, то, канечне, ведаеце шасцідзiesiąты каралеўскі полк?..

— Шасцідзiesiąты? Як не ведаць! Не больш скажаце вы мне пра амерыканскіх прыхільнікаў караля, чым я сам ведаю, хоць на мне і не чырвоны мундзір, а паляўнічая куртка.

— Тады, значыць, вам вядома імя маёра гэтага палка...

— Маёра? — перапыніў яго Сакалінае Вока і выпрастаўся з выглядам чалавека, які ганарыцца сваёй рэпутацыяй. — Калі ўжо ў калоніях ёсць чалавек, які ведае маёра Эфінгэма, дык ён перад вамі.

— У шасцідзiesiąтым палку не адзін маёр. Эфінгэм — старшы з іх, а я гавару пра самага малодшага, які камандуе гарнізонам форта Уільям-Генры.

— Так-так, чуў, што на гэтай пасадзе цяпер якісьці малады і багаты джэнтльмен з паўднёвых правінцый. Але ён занадта малады для такой пасады, не варта даручаць быць начальнікам над пасівелымі людзьмі юнаму афіцэру. Хоць, кажуць, ён выдатна ведае сваю справу і вельмі храбры.

— Хто б ён ні быў, што б ні гаварылі пра яго, ён цяпер размаўляе з вамі, і, канечне, вы не павінны асцерагацца яго.

Разведчык са здзіўленнем зірнуў на Хейварда,

пасля, зняўшы капялюш, адказаў тонам менш самаўпэўненым, але ўсё ж з сумненнем:

— Я чуў, што адзін атрад павінен быў сягоння раніцай выступіць з форта Эдвард да возера.

— Вам казалі праўду. Але я выбраў карацейшую дарогу і даверыўся вопытнасці таго індзейца, пра якога гаварыў.

— А ён падмануў вас і пасля кінуў?

— Ён не зрабіў ні таго, ні іншага — ва ўсякім разе, здрадлівага, бо знаходзіцца тут.

— Хацелася б лепш зірнуць на гэтага чалавека! Калі ён сапраўдны іракез, я пазнаю яго па хітрым позірку і афарбоўцы, — сказаў разведчык.

Прайшоўшы каля каня Хейварда і сухарэбрыны псалмаспевака, каля якой ужо прымасцілася смактаць малако жарабя, ён рушыў паўз кусты і хутка падышоў да дзяўчат, якія з нецярпліваасцю і нейкай трывогаю чакалі канца перамове.

Ззаду Кору і Алісы стаяў індзеец-скараход; прыхіліўшыся да дрэва, ён абыякава сустрэў учэпісты позірк разведчыка. Твар індзейца выяўляў такую змрочную лютасць, што міжволі наганяў пачуццё страху.

Здаволены сваімі агледзінамі, Сакалінае Вока адышоў ад чырванаскурага, спыніўся на імгненне, любуючыся прыгажосцю дзяўчат, і сардэчна адказаў на ўсмешку і ласкавы ківок Алісы, потым падышоў да кабылы псалмаспевака, якая карміла сваё жарабя, з хвіліну пазіраў на ездака, дарэмна намагаючыся адгадаць, хто ён, і нарэшце, пахітаўшы галавой, зноў вярнуўся да Дункана.

— Мінг заўсёды застаецца мінгам, і ні махокі, і ніякае іншае племя не зменяць яго, — сказаў ён, вяртаючыся на сваё ранейшае месца. — Калі б вы былі адны і згадзіліся ахвяраваць ваўкам вашага пародзістага каня, я за адну гадзіну давёў бы вас да форта Эдвард, бо гэтая крэпасць знаходзіцца ўсяго на адлегласці адной гадзіны шляху адгэтуль. Але з вамі жанчыны, для якіх такі пераход немагчымы.

— Чаму? Праўда, яны стаміліся, але могуць праехаць яшчэ некалькі міль.

— Немагчыма, — паўтарыў разведчык. — Пасля таго як сцямнее, я мілі не прайшоў бы з гэтым скараходам, хоць бы за тое мне абяцалі лепшае ружжо ва ўсіх калоніях. Тут, у гушчары, хаваюцца іракезы,

і ваш махок вельмі добра ведае, дзе хаваюцца яны, каб я згадзіўся пусціцца з ім у дарогу.

— Няўжо? — запытаў Хейвард, нахіляючыся наперад і паніжаючы голас амаль да шэпту. — Прызнаюся, у мяне таксама з'явіліся некаторыя сумненні. Праўда, я хацеў схаваць іх і прыкідваўся спакойным, але я рабіў гэта толькі для таго, каб заспакоіць маіх спадарожніц. Таму я не дазволіў індзейцу ісці паперадзе, а змусіў яго рухацца за намі.

— З першага ж погляду відаць, што гэта ашуканец, — сказаў паляўнічы, даткнуўшыся пальцам да носа ў знак перасцярогі. — Вось гэты зладзеяваты мінг прыхіліўся да дрэва маладога клёна, там, за кустамі, правая нага махляра супадае з лініяй ствала... — Сакалінае Вока шматзначна дакрануўся да свайго ружжа. — Я магу трапіць у яго паміж шчыкалаткай і каленам, і пасля гэтага ён недзе каля месяца не зможа як след хадзіць. Падысці бліжэй нельга: хітрая пачвара насцярожыцца і кінецца ў кусты, як напалоханы алень.

— Не-не, гэтага не трэба. Можа, ён ні ў чым не вінаваты, і мне не хочацца, каб вы яго ранілі... Хоць бы я зусім упэўніўся, што ён здраднік..

— Ну, у гэтым няма чаго сумнявацца: іракез заўсёды гатовы здрадзіць і падмануць, — сказаў Сакалінае Вока. Кажучы так, ён падняў ружжо і навіў яго руляку на Магуа.

— Пачакайце, — спыніў яго Дункан, — не страляйце. Прыдумайце нейкі іншы спосаб ад яго пазбавіцца, хоць я маю падставы лічыць, што ня аднік абмануў мяне.

Сакалінае Вока адмовіўся ад намеру перабіць нагу індзейцу-скараходу; ён на хвіліну задумаўся, пасля зрабіў рукой знак сваім сябрам-магіканам, якія тут жа падышлі да яго. Усе ўтраіх паўшэптам загаварылі на дэлаварскім дыялекце. З сур'ёзным выглядам яны засяроджана і ціха пра штосьці раіліся. Мяркуючы па рухах рук белага паляўнічага, які часта паказваў на дрэўца, што ўзвышалася над кустамі, ён, відаць, гаварыў пра здрадніка.

Яго сябры хутка ўціямілі, чаго ён чакае ад іх, і, адклаўшы сваё ружжо, зніклі ў гушчары. Адзін пайшоў направа, другі — налева. Яны схаваліся ў гушчары і слізгалі ў кустах зусім нячутна.

— Цяпер вярніцеся да вашых спадарожніц, — звяр-

таючыся да маёра, сказаў Сакалінае Вока, — і загава-рыце з індзейцам. Магікане схопяць яго, не зачাপіўшы нават афарбоўкі.

— Не, — з гонарам адказаў Дункан, — я сам хачу яго схапіць.

— Але скажыце, што зробіце вы, седзячы на кані, калі вашым непрыяцелем будзе індзеец, які шмыгае сярод кустоў?

— Я сыду з каня.

— А вы лічыце, што, убачыўшы, як вы вызваляеце са стрэмені адну нагу, ён будзе цярпліва стаяць і чакаць, каб вы скочылі на зямлю? Кожны, хто ступае ў гэтыя ласы і збіраецца мець справу з туземцамі, павінен пераймаць звычкі індзейцаў, калі жадаеш удачы... Такім чынам, наперад! Загаварыце з гэтым бандзюком і прыкiньцеся, быццам вы лічыце яго сваім верным сябрам.

Хейвард згадзіўся падпарадкавацца, адчуваючы вялікую агіду да таго, што яму выпадала зрабіць. Аднак з кожнай хвілінай у ім расло пачуццё небяспекі, якая навісла над спадарожніцамі з-за яго даверлі-васці. Сонца села, і пагусцелыя цені надавалі лесу змрочны выгляд. Абрысы дрэў расплываліся, і цемра ясна напамінала Дункану, што набліжаецца час, калі дзікуны рабілі свае самыя крываваыя ўчынкi — учынкi помсты або варажасці. Гэтая асцярога змусіла Хейвар-да пакiнуць Сакалінае Вока. Разведчык хуценька зая-заў вельмі жвавую і гучную гутарку са спеваком, які так бесцырымонна далучыўся з раніцы да маленькай грамады. Праязджаючы каля дзяўчат, Дункан кiнуў ім некалькі ветлівых слоў і з задавальненнем заўва-жыў, што яны бадзёрыя, нягледзячы на стому, і што прыпынак не ўстрывожыў іх. Сказаўшы Коры і Алісе, што яму трэба перамовіцца з індзейцам пра далейшы рух, Хейвард падспешыў свайго каня і зноў нацягнуў павады, калі пародзістая жывёліна апынулася ў некаль-кіх ярдах ад Магуа, які ўсё яшчэ стаяў каля дрэва.

— Вось, Магуа, ты сам бачыш, — пачаў Хейвард, намагаючыся гаварыць спакойным і дружалюбным тонам, — надыходзіць ноч, а да форта Уільям-Генры не бліжэй, чым было, калі на ўсходзе сонца мы выходзілі з лагера генерала Веба. Ты збіўся з дарогі, ды і я даў маху. На шчасце, мы сутыкнуліся з паляўнічым — чуеш, ён размаўляе са спеваком, — з паляўнічым, які

добра ведае ўсе аленьвыя сцежкі, усе дарожкі глухога лесу і абяцае правесці нас у такое месца, дзе мы ў бяспецы адпачнём да наступнае раніцы.

Бліскучыя вочы індзейца ўпіліся ў Хейвардаў твар, і ён запытаў на ломанай англійскай мове:

— Ён адзін?

— Адзін? — з лёгкім ваганнем паўтарыў Дункан, з цяжкасцю змушаючы сябе сказаць няпраўду. — О, не зусім адзін, Магуа: з ім жа мы, яго спадарожнікі!

— У такім разе Хітры Ліс пакідае вас, — прамовіў індзеец і стрымана падняў з зямлі сваю сумку. — З бледнатварымі застануцца толькі людзі іх племені.

— Хітры Ліс пакідае нас? Але каго ты называеш Хітрым Лісам, Магуа?

— Гэтае імя далі Магуа яго канадскія бацькі, — адказаў скараход, і па яго твары было заўважна, што ён ганарыцца дадзенай яму мянушкай. — Для Хітрага Ліса, калі Мунро чакае яго, ноч роўная дню.

— А што скажа Ліс начальніку форта Уільям-Генры, калі стары спытае пра сваіх дачок? Ці асмеліцца ён растлумачыць начальніку, што яго дочки засталіся без правадніка, хоць Магуа абяцаў ахоўваць іх?

— Праўда, у сівога начальніка гучны голас і доўгія рукі, але ў глыбіні лясоў Ліс не пачуе яго крыку і не адчуе яго ўдараў.

— А што скажуць людзі твайго племені? Яны пашыюць для Ліса жаночае адзенне і загадаюць яму сядзець у вігваме з жанчынамі, бо яму нельга больш даручаць справы мужных воінаў.

— Хітры Ліс ведае дарогу да Вялікіх Азёраў, зможа знайсці прах сваіх продкаў, — прагучаў нязломны адказ індзейца.

— Хопіць, Магуа, хопіць! — сказаў Хейвард. — Хіба мы з табою не сябры? Навошта нам гаварыць адзін аднаму жорсткія і горкія словы? Мунро падакляраваў узнагародзіць цябе, калі ты выканаеш сваё абяцанне. Я таксама ў даўгу перад табою. Значыць, лажыся, дай адпачынак стомленаму целу, развяжы сваю торбу і падмацуйся ежай. Мы ненадоўга застанёмся тут. Не будзем жа марнаваць кароткія хвіліны прывалу і спрачацца, як сварлівыя бабы. Калі наезніцы адпачнуць, мы зноў рушымся ў дарогу.

— Бледнатварыя ператвараюць сябе ў пакорлівых сабак белых жанчын, — прамармытаў індзеец на сваім

дыялекце. — Калі жанчынам хочацца есці, белыя воіны пакорліва кідаюць свае тамагаўкі, каб споўніць пажаданні гультаек.

— Што ты кажаш, Ліс?

— Хітры Ліс кажа: «Добра».

Пранізлівы позірк індзейца быў прыкаваны да твару маёра, але калі Хейвард цікнуў на Магуа, скараход хутка адвёў вочы ўбок, сеў на зямлю, асцярожна і марудліва азірнуўся і нарэшце дастаў з торбы рэшткі ежы.

— Выдатна! — працягваў Дункан. — Ежа дадасць Хітраму Лісу сілы, павялічыць яго праніклінасць, і ён раніцай знойдзе сцежку.

Дункан на імгненне замоўк, пачуўшы трэск зломанай сухой галіны і шалясценне лістоты ў суседніх кустах, але хутка ўзяўшы сябе ў рукі, працягваў:

— Нам трэба адправіцца да ўзыходу сонца, бо мы, бадай, сустрэнем Манкальма і ён перакрые нам доступ у крэпасць.

Паднятая рука Магуа застыла, і хоць яго вочы не адрываліся ад зямлі, ён павярнуў галаву; яго ноздры пашырыліся, і нават вушы яго, здавалася, выцягнуліся, надаючы яму выгляд статуі, што выяўляла напружаную ўвагу.

Хейвард сачыў за кожным яго рухам і з няшчырай нядбайнасцю выцягнуў адну нагу са стрэмені, а руку паклаў на чахол з мядзведжай скуры, што хавала яго пісталет.

Вочы Магуа ні на адно імгненне не спыняліся на чым-небудзь, хоць твар быў засяроджаны.

Маёр не ведаў, на што асмеліцца. Між тым Ліс падняўся на ногі, але так паволі і асцярожна, што пры гэтым не было чуваць ніякага шолаху. Хейвард адчуў, што яму неабходна пачаць дзейнічаць; ён перакінуў нагу праз сядло і саскочыў з каня; цвёрда вырашыўшы схіпіць здрадніка, ва ўсім спадзеючыся на сваю сілу і смеласць.

Аднак, не жадаючы без патрэбы палохаць сваіх спадарожніц, маёр усё ж пастараўся захаваць знешні спакой і дружалюбна загаварыў з Магуа.

— Хітры Ліс не есць, — сказаў ён, называючы індзейца тым іменем, якое, відаць, здавалася яму асабліва прыемным. — Тваё хлебнае зерне недастаткова перасмажанае і жорсткае? Дай я пагляджу — можа, у маіх запасах знойдзецца што-небудзь па тваім гусце.

Магуа падаў маёру сваю торбу, відаць, жадаючы скарыстаць афіцэрскую прапанову. Іх рукі сустрэліся; пры гэтым індзеец не выявіў ніякага збянтэжання, і яго напружаная ўвага не аслабла ні на імгненне. Але калі ён адчуў, што пальцы Хейварда ціха слізнулі па яго аголеным локці, адкінуў маёраву руку, пранізліва крыкнуў, хітнуўся і знік у гушчары. У наступную секунду з-за кустоў з'явілася постаць Чынгачгука, афарбоўка якога надавала індзейцу выгляд шкілета. Магіканін кінуўся за скараходам. Пачуліся крыкі Ункаса. Лес асвятляўся ўспышкай, услед за тым прагучаў стрэл ружжа паляўнічага.

РАЗДЗЕЛ V

У ноч такую
Ступала пудка Фісба па расе
І, баючыся не ільва, а нават ценю,
Пабегла з жахам.

Шэкспір. «Венецыянскі купец»

Раптоўнае знікненне правадніка-індзейца, дзікія крыкі тых, хто кінуўся за ім упягон, шум і разгубленасць — усё гэта разам ашаламіла Хейварда; на імгненне ён аслупянеў, пасля, успомніўшы, што трэба захапіць уцекача, кінуўся ў кусты, што асланялі маленькую паляну, і пабег у лес памагаць сваім. Але праз сотню ярдаў ён сутыкнуўся з паляўнічым і яго двума сябрамі — тыя вярталіся, не злавіўшы ўцекача.

— Чаму вы так хутка страцілі надзею на поспех? — запытаў у іх Дункан. — Канечне, гэты ашуканец схаваўся дзе-небудзь у гушчары, і яго можна захапіць. Пакуль ён на волі, мы не зможам лічыць сябе ў бяспецы.

— Хіба воблака можа дагнаць вецер? — адказаў Сакалінае Вока. — Я чуў, як гэты д'ябал шастаў у сухім лісці, прабіраючыся паўзком, амаль як чорная змяя. Я бачыў яго вунь за той сасной і пусціў у яго кулю... Куды там! А між тым я добра цэліўся і магу сказаць, што ў гэтых справах я майстра. Паглядзіце вось на тое дрэва. Яго лісце чырвонае. Не кожны ведае, што ў чэрвені яно цвіце жоўтым колерам!

— Гэта кроў Ліса, ён паранены. І, можа, нават упадзе.

— Не-не! — рашуча адказаў паляўнічы. — Я толькі закрануў яго, і ён збег. Куля з ружжа, што толькі злёгка драпне, — гэта тыя ж шпоры: яна змушае паскорыць бег, ажыўляючы цела, замест таго каб забраць жыццё.

— Нас чацвёрэ здаровых, моцных людзей, а наш непрыяцель адзін, і паранены.

— Вам, відаць, надакучыла жыццё? — запытаў разведчык. — Гэты Ліс падвядзе нас пад удары тамагаўкаў сваіх супляменнікаў раней, чым пагоня паспее разагрэць вашу кроў. Неразважліва зрабіў я, калі стрэліў так блізка ад засады гуранаў. Але як было тут стрымацца?.. Ну, сябры, пакідаем лагер і пастараемся зрабіць гэта так, каб хітры мінг пайшоў па непраўдзівым следзе, бо заўтра ў гэты час нашы скальпы будуць сохнуць перад лагерам Манкальма.

Страшная перасцярога, якую Сакалінае Вока вымавіў са спакоем чалавека, які не баіцца глядзець небяспецы вочы ў вочы, напамніла Дункану пра важнасць узятага на сябе абавязку. Ён азірнуўся навокал, намагаючыся прасвідраваць позіркам цемру, што згусцілася над верхавінамі лесу. Яму ўжо здавалася, што яго бездапаможныя спадарожніцы хутка апынуцца ў руках дзікіх ворагаў, і тыя, як драпежныя звяры, чакуюць толькі цемры, каб смела і без перашкод напасці на іх.

Яго ўзбуджанае ўяўленне, падманутае кволенькім святлом, пераўтварыла ў чалавечую постаць кожны варухлівы куст, кожны пень. Яму здавалася, быццам страшныя, лютыя твары вытыркаюцца з-за галін і сочаць, не адрываючыся, за кожным іхнім крокам. Хейвард зірнуў на неба: лёгкія воблачкі-баранчыкі, якія вецер раскідаў уверсе, трацілі пакрысе свой ружовы колер; а раку, якая плаўна несла свае воды зусім побач, можна было адчуць ужо толькі па цёмнай мяжы яе лясістых берагоў.

— Што рабіць? — спытаў Дункан, адчуваючы страшэнную бездапаможнасць у такі цяжкі момант. — Не кідайце мяне, сябры, застаньцеся, каб абараніць дзяўчат, якіх я суправаджаю! І не саромцеся: патрабуйце ад мяне любой жаданай вам узнагароды.

Але ні Сакалінае Вока, ні індзейцы не звярнулі ўвагі на гэты гарачы заклік. Яны размаўлялі паміж сабою на сваім дыялекце.

Праўда, іх гутарка вялася ціха, амаль шэптам, але

Хейвард без цяжкасці адрозніваў узбуджаны голас малодшага воіна ад спакойнай гутаркі яго старэйшых субяседнікаў. Яны, відаць, раіліся пра нейкую меру, што тычылася бяспекі падарожнікаў. Дункан, вядома, хацеў ведаць, пра што яны гаварылі, і ў той жа час яго хвалявала маруднасць; ён падышоў бліжэй да сваіх падарожнікаў, каб яшчэ раз прапанаваць гэтым людзям узнагароду, калі белы паляўнічы памахаў рукой, як бы саступаючы ў спрэчцы, і сказаў па-англійску, як бы кажучы сабе самому:

— Ункас мае рацыю: непрыстойна зрабілі б мы, пакінуўшы бездапаможных дзяўчат на волю лёсу, хоць наша ўмяшанне можа назаўсёды пазбавіць нас надзейнага тайнага прыстанішча. Калі вы жадаеце выратаваць гэтыя кветкі ад ядавітых зубоў самых небяспечных змей, джэнтльмен, не трацьце часу і перастаньце вагацца.

— Хіба можна сумнявацца ў тым, што я хачу іх выратаваць! Хіба я не дакляраваў вам узнагароду?..

— Звярніце свае малітвы да ўсывышняга, каб ён падарыў нам мудрасць перахітрыць гэтых д'яблаў, якія напоўнілі лес, і не прапаноўвайце мне грошай, — спакойна перапыніў яго Сакалінае Вока, — можа, вы не дажывяце да таго, каб споўніць сваё абяцанне, а я — каб скарыстаць яго. Магікане і я — мы зробім усё, што толькі можа прыдумаць чалавек, каб выратаваць гэтыя духмяныя кветкі, не прыдатныя для такіх дзікіх мясцін. Але папярэдне вы павінны даць мне два абяцанні — ад свайго імя і ад імя сваіх сяброў. У адваротным выпадку мы не дапаможам вам і толькі нашкодзім сабе.

— Скажыце, якія абяцанні вы патрабуеце?

— Першае: што б ні здарылася — маўчыце, як вось гэтыя сонныя дрэвы. Другое: захавайце ў тайне ад усіх, дзе знаходзіцца прыстанішча, куды мы зараз вас адвядзём.

— Я выканаю вашыя ўмовы.

— Тады — за мною! Мы дарэмна трацім час, такі ж каштоўны для нас, як для раненага алена кроплі крыві яго сэрца.

У цемры сцямнелага вечара Хейвард адрозніў нецярплівы жэст паляўнічага і хутка памкнуўся за ім да таго месца, дзе іх чакалі астатнія падарожнікі.

Хейвард хутка падышоў да сваіх спадарожніц, кораченька растлумачыў Кору і Алісе ўмовы іх новага пра-

вадніка і дадаў, што яны павінны адкінуць усякія сумненні. Хоць паведамленне Хейварда напоўніла страхам сэрцы сясцёр, яго сур'ёзны і рашучы тон, можа, таксама думка пра грозную небяспеку надалі дзяўчатам сілы падрыхтавацца да любога нечаканага і незвычайнага выпрабавання; моўчкі і без усякага прамаруджвання яны з дапамогаю Дункана саскочылі з сёдлаў і хутка спусціліся да рэчкі.

Сакалінае Вока моўчкі, жэстамі, запрасіў туды ўсіх астатніх.

— А што рабіць з гэтымі бязмоўнымі істотамі? — прамармытаў ён. — Калі мы зарэжам коней і трупы кінем у рэчку, мы патрацім час. Пакінуўшы коней тут, ясна пакажам мінгам, што ўладальнікі коней недалёка.

— У такім выпадку адпусціце іх у лес, — паспрабаваў параіць сваё Хейвард.

— Не, лепш падмануць ворага. Няхай яны ўявляць, што ім трэба гнацца за намі бягом. Так-так, гэта саб'е іх з тропу, канечне... Чынгачгук, што гэта шастае ў кустах?

— Жарабя.

— Вось яго прыйдзеца забіць, — сказаў паляўнічы і працягнуў руку да карка маладзенькай істоты, якая хутка адскочыла ўбок. — Ункас, твае стрэлы!

— Стойце! — усклікнуў гаспадар асуджанага на смерць жарабяці, не звяртаючы ўвагі на тое, што астатнія гаварылі шэптам. — Пашкадуйце жарабя маёй Мірыям! Гэта прыгожы нашчадак вернай кабылы, і ён нікому не зробіць зла.

— Калі людзі змагаюцца за сваё жыццё, нават уласныя іх сабраты каштуюць для іх не больш чым лясныя звяры. Калі вы прамовіце яшчэ хоць адно слова, я аддам вас у рукі макуасаў... Будзь трапным, Ункас! Для другой стралы ў нас няма часу.

Глухі, пагрозны голас яшчэ не змоўк, калі раненае жарабя ўскінулася на дыбы, пасля ўпала на калені, а Чынгачгук хутчэй думкі паласнуў яго нажом па горле і спіхнуў сваю ахвяру ў рэчку; жарабя паплыло ўніз па цячэнні.

Гэты ўчынак, як здавалася, жорсткі, але, па сутнасці, выкліканы пільнай неабходнасцю, напоўніў душы падарожнікаў паныласцю.

Усё, што адбывалася, здавалася падарожнікам не-

звычайным прадвесцем небяспекі, і пачуццё гэта ўзмацнілася пры выглядзе спакойнай, але непахіснай рашучасці, што заўважалася ў кожным руху паляўнічага і магікан. Кора і Аліса, затрымцеўшы, прыціснуліся адна да адной, а рука Хейварда сама па сабе лягла на адзін з пісталетаў, выцягнутых з кабуры; ён стаў паміж дзяўчатамі і цёмнай сцяной лесу.

Індзейцы, не трацячы часу, узяўшы за аброці напалоханых, непаслухмяных коней, увялі іх у раку.

Непадалёку ад берага магікане павярнулі коней і хутка зніклі пад навіслымі берагамі, пусціўшы нараганзетаў супраць плыні. У гэты ж час разведчык вывеў зробленую з бярозавай кары пірогу з тайніка, дзе яна была схаваная пад галінамі нізкіх кустоў, што краналіся вады, і моўчкі, жэстам, запрасіў дзяўчат сесці ў гэтую лодку.

Яны падпарадкаваліся без ваганняў, пужліва азіраючыся на пагусцелую цемру, што цяпер, нібы цёмная загарадка, легла ўздоўж берагоў рэчкі.

Як толькі Кора і Аліса апынуліся ў пірозе, разведчык прапанаваў Хейварду зайсці ў ваду і падтрымаць адзін бок старога чоўна, а сам узяўся за човен з другога боку. Такім чынам яны некаторы час цягнулі пірогу па вадзе супраць цячэння. Услед за імі ішоў засмучаны і маркотны гаспадар забітага жарабяці. Вечаровая цішыня парушалася толькі цурчэннем вады, што весела датыкалася да пірогі і да ног асцярожных людзей. Хейвард ва ўсім верыў разведчыку, і той, калі трэба было, то набліжаў лодку да берага, то аддаляў, пазбягаючы камянёў, што тырчалі з вады, а таксама і віроў; кожны яго рух сведчыў, як добра ён ведаў шлях. Час ад часу Сакалінае Вока спыняўся; тады ў поўным маўчанні даносіўся глухі, усё мацнейшы і мацнейшы гул вадаспада. Напружваючы слых, разведчык намагаўся ўчуць гукі ў дрэмлючым лесе. Упэўніўшыся ў поўнай цішыні і не ўчуўшы ніякіх прыкмет набліжэння ворага, ён зноў, па-ранейшаму асцярожна, крочыў наперад.

Нарэшце позірк Хейварда ўталопіўся на штосьці чорнае ў асабліва густым цені, які высокі бераг кідаў на ваду. Маёр паказаў Сакалінаму Воку на цёмную пляму.

— Так, — спакойна прамовіў разведчык, — індзейцы схавалі тут коней. На вадзе слядоў не застанецца, і на-

ват савіныя вочы будуць сляпыя ў гэтай цемры.

Хутка невялікі атрад зноў сабраўся разам. Паляўнічы заклікаў параіцца — на нарадзе падарожнікі, лёсы якіх залежалі зараз ад вернасці і вынаходлівасці гэтых незнаёмых лясных жыхароў, падрабязна абмеркавалі сваё становішча.

Раку сціскала сцяна высокіх зубчатых скалаў; адна з цяснін звешвалася над тым месцам, дзе стаяла пірога. На скалах узвышаліся высокія дрэвы — яны, здавалася, вось-вось маглі ўпасці ў бездань. Усё было чорнае пад гэтымі соснамі і дрэвамі, абрысы якіх няясна вымалёўваліся на фоне цёмна-сіняга, усыпанага зоркамі неба. Рака рабіла тут паварот, а наперадзе, і, відаць, непадалёку, вада быццам узвышалася да неба і падала ў глыбокія пячоры, з якіх нёсся пагрозны гул, што поўніў вячэрняе паветра. Здавалася, што гэтая мясціна ўтворана для адасобленасці, і сясцёр ахапіла заспакойваючае пачуццё бяспекі, калі яны азіралі гэтую рамантычную, крыху змрочную прыгажосць. Аднак тое, што праваднікі былі неспакойныя, змусіла дзяўчат адарвацца ад роздумаў пра дзікую прыгажосць, якую ноч надавала гэтаму наваколлю, і вярнуцца да гаротнага адчування небяспечнай рэчаіснасці.

Коні былі навязаны да рэдкіх кустоў, што раслі ў шчылінах камянёў; яны стаялі ў вадзе, і ім трэба было правесці цэлую ноч у гэтым месцы.

Сакалінае Вока параіў Дункану і яго спадарожнікам сесці ў пярэднюю частку пірогі, сам жа змясціўся на карме і стаяў так роўна, нібы пад яго нагамі была палуба вялікага карабля, зробленага не з драўлянай кары, а з нашмат больш трывалага матэрыялу. Індзейцы асцярожна адышлі ўбок. Сакалінае Вока з сілай упёрся жэрдкай у прыбярэжную скалу і адпіхнуў пірогу ад берага на сярэдзінку звар'яцелай плыні. Некалькі доўгіх хвілін ішла жорсткая барацьба паміж нямоцнай лодкай і бурлівай вадой. Падарожнікі з ліхаманкавым напружаннем глядзелі на ваду, не асмельваючыся пакратаць рукою або дыхнуць глыбей, каб не перавярнуць хілую пірогу.

Разоў дваццаць ім здавалася, што вір загібне іх, але ўмелая рука стырновага лёгка накіроўвала і паварочвала пірогу. Доўгая, упартая і, як калі-нікалі пачынала здавацца дзяўчатам, безнадзейная барацьба заканчвалася поспехам. Якраз у тое імгненне, калі Аліса

ў жаху заплюшчвала вочы, думваючы, што вір занясе іх да падножжа вадаспада, пірога падплыла да плоскай скалы, што ледзь-ледзь выступала з вады.

— Дзе мы? І што рабіць далей? — запытаў Хейвард, зразумеўшы, што Сакалінае Вока дабіўся свайго.

— Гэта Глен, — гулка адказаў разведчык, ведаючы, што пры гуле вады яму няма чаго паніжаць голас. — Перш за ўсё, нам трэба ўмела прыстаць, каб не перавярнуць пірогу, не то вас аднясе ўніз па цячэнні туды ж, адкуль мы толькі што прыплылі, але больш хутчэй. Цяжка ісці супраць цячэння, калі рака бурліць; ды і маленькай пірозе з бярозавай кары, змазанай смалой, нялёгка трымаць пецярых чалавек. Высаджвайцеся на гэтую скалу, а я прывязу магікан і ежу. Лепш спаць без скальпа, чым мучыцца ад голаду пры дастатку.

Падарожнікі з радасцю згадзіліся з тым, што сказаў Сакалінае Вока.

Як толькі апошні з іх ступіў на скалу, высокая постаць паляўнічага слізганула над вадой і адразу знікла ў непрагляднай цемры, што ахутала раку. Некалькі хвілін падарожнікі, застаўшыся без свайго кіраўніка, бездапаможна вагаліся, не ведаючы, на што рашыцца, баючыся зрабіць хоць крок на няроўных камянях, асцерагаючыся пры першым няправільным руху ўпасці ў прорву адной з пячор, куды з усіх бакоў з ровам ляцела вада. Аднак ім давялося чакаць нядоўга: пірога зноў падышла да нізкай скалы, і, як здалася ўсім, хто чакаў, раней, чым Сакалінае Вока мог дабрацца да магікан.

— Зараз у нас тут і крэпасць, і гарнізон, і правіянт, — весела крыкнуў Хейвард, — і нам не страшныя ні сам Манкальм, ні яго саюзнікі! Скажыце ж мне, пільны абаронца, што вы думаеце пра тых, каго называеце іракезамі?

— Нічога добрага я не скажу пра іракезаў! Калі Веб жадае бачыць сумленнага і вернага індзейца, ён павінен паклікаць да сябе дэлавараў, а французам аддаць сквапных, хлуслівых махокаў і анайдаў разам з шасцю плямёнамі іхняга саюза.

— Але ў такім разе нам прыйшлося б замяніць ваяўнічых людзей бяздзейнымі сябрамі. Я чуў, што дэлавары кінулі тамагаўкі і баяцца вайны, як пужлівыя жанчыны.

— Так, сорамна галандцам¹ і іракезам, якія сваімі д'ябальскімі хітрыкамі змусілі іх заключыць такі саюз. Але я ведаю дэлавараў дваццаць гадоў і назаву ілгуном кожнага, хто скажа, што ў жылах дэлавараў цячэ кроў баязліўца. Вы адпыхнулі гэтыя плямёны ад марскіх берагоў, а зараз гатовы верыць іхнім ворагам, якія паклёпнічаюць на іх, как вы маглі спакойна спаць.

— Ва ўсякім выпадку, я выдатна бачу, што вашы сябры — смелыя і асцярожныя воіны. Скажыце, ці не паспеў хто-небудзь з іх заўважыць ворагаў або дзедацца што-небудзь пра іх?

— Індзейца перш пачуеш, а затым убачыш, — адказаў Сакалінае Вока, падымаючыся на скалу і скідаючы на зямлю забітага аленя. — Высочваючы мінгаў, я давяраю не вачам.

— А слых не гаворыць вам, што яны натрапілі на шлях да вашага прыстанішча?

— Мне было б вельмі сумна думаць, што гэта здарылася, хоць месца нашага прыстанішча можа паслужыць выдатнай крэпасцю для мужных і смелых людзей. Зрэшты, не адмаўляю, што калі я праходзіў каля коней, яны дрыжэлі і туліліся адзін да аднаго, быццам адчувалі набліжэнне ваўкоў; а на самай справе ваўкі часта пакручваюцца каля засады індзейцаў, спадзеючыся пажывіцца рэшткамі мяса забітых аленяў.

— Але вы забыліся пра аленя, які зараз ляжыць каля ваших ног! І хіба звяры не маглі ўнюхаць забітае жарабя?.. О, што гэта за шум?

— Бедная Мірыям! — мармытаў Давід Гамут (так звалі псалмаспевака). — Беднае жарабя было асуджана стаць здабычай дзікіх звяроў!

Раптам голас Давіда далучыўся да незмаўкальнага гулу-груку вады, і ён заспяваў псалом:

Першынцаў Егіпта забіў ён,
Першынцаў людзей і звяроў.
О фараон! Пранізаў ён
Цябе правіцаю сваёй.

— Смерць жарабяці цяжка сціскае сэрца яго гаспадара. Зрэшты, калі чалавек клапаціцца пра сваіх бязмоўных сяброў, гэта — добры чалавек. Можна, вы маеце рацыю, — працягваў Сакалінае Вока, адказваючы на

¹ Нью-Йорк заснавалі галандцы.

апошнія меркаванне Дункана. — Тым хутчэй нам трэба зрэзаць мяса аленя з касцей і кінуць рэшткі ў раку. А то, бадай, тут хутка пачуецца завыванне дзікай гайні, і ваўкі, стоячы на акаляючых скалах, будуць з зайздрасцю і прагай сачыць за кожным з'едзеным намі кавалкам. Іракезы хітрыя і выдатна разбяруцца па воўчым выцці, што да чаго.

Кажучы гэта, Сакалінае Вока, клапацліва сабраўшы неабходныя рэчы, прайшоў каля гурту іншых падарожнікаў. Магікане рушылі за ім; можна было падумаць, што індзейцы здагадаліся пра намеры свайго белага сябра. Хутка ўсе ўтраіх зніклі адзін за адным; здавалася, яны ўвайшлі ў цёмную адвесную сцяну, што падымалася за некалькі ярдаў ад берага.

РАЗДЗЕЛ VI

Матыў цудоўны, чуты у Сіёне,
Ён растаптаў турботай небывалай
І тут жа з урачыстасцю сказаў:
«Ухвалім Бога з міласцю і славай!»

Бёрнс

Хейвард і яго спадарожніцы з некаторай трывогаю ўспрымалі незразумелае знікненне сваіх праваднікоў.

Хоць паводзіны белага чалавека да гэтага часу не выклікалі ніякай асцярогі, але яго грубая вопратка, дзёрзкая гутарка, глыбокая нянавісць да ворагаў і яго маўклівыя сябры — усё разам нараджала недавер у людзей, устрывожаных здрадай індзейца.

Толькі Гамут не зважаў на ўсё, што адбывалася вакол яго. Ён сядзеў на выступе скалы, і яго прысутнасць не была б заўважаная, калі б хваляванне душы псалмаспевака не выяўлялася частымі глыбокімі і цяжкімі ўздыхамі.

Вось пачуліся прыцішаныя галасы, нібы людзі перамаўляліся дзесьці далёка-далёка ў земляной нетры. І раптам яркае святло ўдарыла ў вочы падарожнікам, якія размясціліся на каленях. Перад імі адкрылася тайна прыстанішча, дзе хаваліся разведчык і магікане.

У далнім канцы вузкай глыбокай пячоры стаяў разведчык, трымаючы ў руках звязку палаючых сухіх сасновых галінак. Водсвет агню, што падаў на яго суровы, абветраны твар і на яго лясны ўбор, надаваў адцен-

не летуценнай першароднасці гэтаму чалавеку, хоць пры звычайным дзённым святле ён уразіў бы вока толькі своеасаблівым адзеннем, жалезнай нерухомасцю сваёй паставы ды насцярогаю і шчырасцю, што адлюстроўваліся на яго твары. Недалёка ад разведчыка, бліжэй да выхада з пячоры, стаяў Ункас. Падарожнікам былі відаць гнуткія і вольныя рухі маладога індзейца. Хоць яго постаць была атулена зялёнай, абшытай кутасамі паляўнічай кашуляй, але галава была не-пакрытая, дык нішто не замінала назіральнікам з трывогаю сачыць за бляскам яго вачэй, пагрозных і разам з тым спакойных, смелымі абрысамі гордага твару, не збрыджанага фарбамі, высакароднай вышынёю яго ілба і зграбнай формай паголенай галавы, на вяршку якой красавалася доўгая пасма валасоў. Упершыню Дункан і яго падарожнікі змаглі як след разглядзець сваіх праваднікоў-індзейцаў, і падарожнікі ўздыхнулі з палёгкаю, калі ўбачылі горды, рашучы, хоць і дзікаваты выраз твару маладога воіна; адчувалася, што ён не здольны на гнюсную здраду. Аліса з інтарэсам разглядала яго адкрыты твар і гордую паставу, як бы яна азірала каштоўную статую, высечаную разцом старажытных грэкаў і цудам ажыўленую; а Хейвард, хоць і прывык бачыць дасканаласць формаў, вельмі распаўсюджаных сярод тутэйшых, адкрыта выяўляў сваё захапленне, любуючыся такім бездакорным узорам смелых высакародных чалавечых прапорцый.

— Я змагла б спакойна заснуць, — шэптам прамовіла Аліса, — ведаючы, што такі адважны і, відаць, велікадушны вартавы ахоўвае мяне. Я ўпэўнена, Дункан, што жорсткія забойствы і пакутлівыя катаванні, пра якія мы так часта чуем і чытаем, не могуць адбывацца, калі ёсць такія людзі, як Ункас.

— Я згодзен з вамі, Аліса, — адказаў Хейвард. — Мне таксама здаецца, што такі лоб і такія вочы здольны абуджаць страх, але не падманваць... Аднак не будзем памыляцца: мы павінны чакаць ад яго толькі выяўлення тых вартасцей, якія лічацца дабрадзейнымі сярод чырванаскурых. Зрэшты, сустракаюцца выдатныя людзі і сярод белых, і сярод індзейцаў. Будзем жа спадзявацца, што гэты малады магіканін не расчаруе нас і дакажа, што яго знешнасць не хлуслівая, што ён сапраўды адважны і адданы сябра.

— Зараз маёр Хейвард гаворыць так, як належыць

маёру Хейварду, — заўважыла Кора. — Хто, гледзячы на гэтае стварэнне прыроды, можа ўспомніць пра колер яго скуры!

Наступіла кароткае, як бы няёмкае маўчанне, якое перапыніў разведчык, запрасіўшы спадарожнікаў зайсці ў пячору.

— Агонь разгараецца вельмі ярка, — сказаў ён, — так і глядзі, падкажа мінгам наш прытулак. Ункас, апусці коўдру — гэта прыкрые агонь... Частуйцеся! Канечне, перад вамі не такая вячэра, якую мае права мець маёр каралеўскай арміі, але я часта бачыў, як многія вайскоўцы з задавальненнем грызлі сырое мяса, нават без усякіх прыпраў. А ў нас ёсць соль, і мы зможам хутка засмажыць мяса. Вось свежыя галінкі сасафраса¹. Няхай кабеты прысядуць на іх, хоць гэта і не крэслы з чырвонага дрэва. Ну, сябра, — звярнуўся ён да псалмаспевака, — не засмучайся пра жарабя: гэта была нявінная істота і яшчэ не паспела зведаць смутку. Смерць выратавала яго ад многіх бед, ад пацёртасцей на спіне, ад натруджаных ног...

За гэты час Ункас выканаў загад разведчыка.

Голас Сакалінага Вока змоўк, і гул вадаспада загукаў, як грукат аддаленага грому.

— Ці бяспечна заставацца ў гэтай пячоры? — спытаў Хейвард. — Ці не чакае нас тут раптоўны напад? Нават адзін узброены чалавек, стоячы каля выхада, можа трымаць нас у сваіх руках.

У цемры з-за спіны разведчыка з'явілася нейкая постаць, падобная на ўвасабленне смерці, і ўзяўшы запаленую галавешку, асвяціла ёю аддалены канец вузкага грота. Аліса ўскрыкнула, і нават смелая Кора ўскочыла, калі з'явілася страшная постаць. Але Хейвард супакоіў дзяўчат, сказаўшы ім, што гэта толькі іх праваднік, Чынгачгук. Прыпадняўшы другую коўдру, індзеец паказаў, што ў пячоры ёсць яшчэ адзін выхад. Пасля, трымаючы ў руках палаючую галавешку, ён праслізнуў праз вузкі праход у скале ў другі грот, амаль такі ж самы, як і гэты.

— Такіх вопытных лісаў, як мы з Чынгачгукам, не часта ловяць у нары з адным выхадам! — смеючыся, заўважыў Сакалінае Вока. — Гэта выдатнае мес-

¹ Сасафрас — дрэва з сямейства лаўровых.

ца! Скалы — чорная вапна, а гэта вельмі мяккая парода. Раней вадаспад знаходзіўся на некалькі ярдаў ніжэй, чым цяпер, і, думаю, у свой час быў такой жа спакойнай і прыгожай роўнядзю, якія вы сустракаеце ў лепшых мясцінах Гудзона. Але гады забіраюць прыгажосць — пра гэта яшчэ суджана вам даведацца, маладыя дзяўчаты. Мясцовасць гэтая вельмі адмянілася з часам. У скалах і ўцёсах з'явілася шмат трэшчын-расколін. У адных месцах каменні мякчэйшыя, чым у іншых, і вада вытачыла ў іх вялікія выбоіны, адны скалы зваліла, іншыя паламала, і зараз гэтыя вадаспады не маюць ні прыгажосці, ні сілы.

— Дзе ж мы знаходзімся? — спытаў Хейвард.

— Каля таго месца, дзе некалі быў вадаспад. З двух бакоў ад нас парода аказалася мяккай, таму мяцежная вада выбіла вось гэтыя дзве маленькія пячоры, зрабіўшы для нас выдатнае прыстанішча, і адхлынула направа і налева, агаліўшы сярэдзіну свайго рэчышча, якое стала сухім востравам.

— Значыць, мы на востраве?

— Так, па абодва бакі ад нас вадаспады, а рака і вышэй, і ніжэй нас. Пры дзённым святле вам варта было б падняцца на скалу і паглядзець на дзівацтвы вады. Яна падае шалёнымі скачкамі. Дзе-нідзе скача, дзе-нідзе цячэ гладка; там яна куляецца, тут ціха струменіцца; у адным месцы белая як снег, у іншым здаецца травяніста-зялёнай; то цурчыць і спявае, як рахманы ручай, то раптам пачынае круціцца вірам і размывае каменныя скалы, быццам мяккую гліну. Так, ледзі, тонкая тканіна, што павуцінкай абвівае вашу шую, здасца грубым невадам у параўнанні з узорамі рачных струменяў. Пасля таго як рака набушуецца ўдоставля, яна спакойна цячэ далей, каб зліць свае воды з марской хваляй.

Такое апісанне гленскіх вадаспадаў унушыла падарожнікам упэўненасць у недаступнасці іх прыстанішча, але ім было не да таго, каб заўважаць прыгажосць прыроды. Пасля ўсе вырашылі ўзяцца за неабходны, хоць і больш заземлены клопат, за вячэру.

Ункас памагаў ва ўсім, што толькі ўмеў і мог, Кюры і Алісе.

Спалучэнне гордасці і ветлівасці на яго твары цешыла Хейварда, які ведаў, што яго паслужлінасць — не ў індзейскіх звычках. Але правілы гасціннасці лічыліся

свяшчэннымі, а таму нязначнае адхіленне ад строгіх законаў воінскай годнасці не выклікала, відаць, папроку ад Чынгачгука.

Пры гэтым уважлівы назіральнік мог бы заўважыць, што Ункас не зусім аднолькава адносіцца да дзяўчат. Напрыклад, падаючы Алісе біклагу з вадой альбо кавалак аленіны на драўлянай талерцы, ён толькі захоўваў ветлівасць; аказваючы такія ж паслугі яе цёмнавалосай сястры, малады магіканін уталопліваў доўгі позірк на яе прыгожы, выразны твар. Разы са два яму прыйшлося загаварыць з сёстрамі, каб прыцягнуць іх увагу. І кожны раз у такіх выпадках ён гаварыў па-англійску — праўда, на ламанай мове, але ўсё ж зразумела. Яго глыбокі гартанны голас надаваў асаблівую музычнасць англійскім словам. Кора і Аліса абмяняліся з ім некалькімі фразамі, і дзякуючы гэтаму паміж імі ўстанавілася нешта падобнае на дружалюбныя адносіны.

Нішто не парушала важнага спакою Чынгачгука; ён сядзеў непадалёку вогнішча, і спадарожнікі, неспакойна зыркаючы на старога індзейца, убачылі нарэшце сапраўдны выраз ягонага твару, які пазнаваўся праз жахлівую ваяўнічую афарбоўку. Сёстры бачылі паміж бацькам і сынам вялікае падабенства, з той толькі розніцай, якую надаюць узрост і перажытыя нягоды. Суровы выраз твару Чынгачгука змякчыўся, і ад яго сыходзіў зараз ясны спакой, што бывае звычайна ў індзейскага воіна, калі для яго няма патрэбы напружваць усе свае здольнасці, абараняючы жыццё. Лёгка было заўважыць па ценях, якія калі-нікалі прабягалі па смуглявым твары індзейца, што ўспышкі гневу было даволі, каб уступіла ў сілу тая страшная эмблема, што на страх ворагам была намалёваная на целе Чынгачгука.

У адрозненне ад яго Сакалінае Вока не ведаў спакою. Жывы позірк разведчыка ўвесь час блукаў, не запяняючыся ні на імгненне. Ён еў і піў з задавальненнем, але пільная асцярожнасць ні на хвіліну не пакідала яго. Разоў дваццаць біклага або кавалак смажанага мяса застывалі ў руках паляўнічага, і ён паварочваў галаву то ў адзін, то ў другі бок, здаецца, прыслухоўваючыся да аддаленага гулу.

— Сябра,— загаварыў Сакалінае Вока, вымаючы з-пад лістоты невялікую бочачку з віном і звяртаючыся да спевака, які вельмі паважаў яго кухарскія здольнасці,— паспрабуйце гэтага вінаграднага соку — ён адго-

ніць усе думкі пра жарабя і ажывіць вашу душу. Я п'ю за нашае сяброўства і спадзяюся, што беднае жарабя не з'явіцца прычынай нянавісці паміж намі. Як вашае імя?

— Гамут. Давід Гамут, — адказаў настаўнік спеваў, збіраючыся заліць свой смутак глытком смачнага і моцна настоенага вострымі прыправамі напітку.

— Добрае імя, і, лічу, яно перададзена вам добрымі сумленнымі продкамі. Я люблю такія імёны, хоць вынаходніцтва хрысціян у гэтым выпадку значна адстае ад дасціпнасці звычайў індзейцаў. Самага вялікага баязліўца, якога я толькі ведаў, называлі Львом, а яго жонка мела імя Пейшанс (цярпліваец), хоць гэтая асоба паспявала нагаварыць мноства непрыемных слоў на працягу меншага часу, чым патрэбна аленю, каб праімчаць сажань. У індзейцаў імя — справа гонару. Індзеец звычайна бярэ якую-небудзь найбольш адпаведную сабе мянушку. Канечне, імя Чынгачгук, а гэта — «Вялікі Змей», не азначае, што ён і на самай справе гад; не, яго імя гаворыць, што яму вядомыя ўсе выкрунтасы, усе куточкі чалавечай натуры, што ён маўклівы і ўмее наносіць сваім ворагам удары ў такія моманты, калі яны зусім гэтага не чакаюць. Якое ж ваша прызванне?

— Я — просты выкладчык высакароднага мастацтва псалмаспеваў.

— О!

— Я выкладаю спевы маладым навабранцам Канектыкута¹.

— Вы маглі б выбраць занятак лепшы. Гэтыя шчанюкі і так занадта шмат смяюцца і спяваюць у лясах, ім жа варта было сядзець прытаіўшы дыханне, як лісе ў засадзе. Ці ўмееце вы, у крайнім выпадку, карыстацца зброяй?

— Дзякуй богу, мне яшчэ ніколі не пыходзілася трымаць у руках смяротную зброю.

— Можа быць, вы ўмееце знаходзіць дарогу па кампасе, наносіць на паперу накірунак вод, абазначаць на ёй горы і пустыні так, каб людзі змаглі адшукаць гэтыя мясціны?

— Не, гэтым я не займаюся.

¹ Канектыкут — мясцовасць, што мяжуецца з калоніяй Нью-Йорка.

— У вас такія ногі, якія могуць ператварыць доўгую дарогу ў кароткую. Я думаю, генерал пасылае вас з даручэннямі?

— Ніколі. Я служу толькі свайму высокаму прызванню, навучаю людзей царкоўнай музыцы.

— Дзіўнае прызванне, — прамовіў Сакалінае Вока і ўсміхнуўся. — Усё жыццё паўтараць, як перасмешнік, усе высокія і нізкія ноты, якія вырываюцца з чалавечага горла! Зрэшты, сябра, спевы — ваш талент, і ніхто не мае права яго ганіць, як ніхто не павінен ганьбаваць мастацтва стральбы альбо якое-небудзь іншае мастацтва. Няхай гэта будзе наша сяброўскае развітанне на ноч. Дзяўчатам трэба набрацца сіл перад доўгаю дарогаю, у якую мы рушым на досвітку, пакуль яшчэ не заварушыліся макуасы.

— З вялікім задавальненнем, — сказаў Гамут. Паправіўшы акулеры ў жалезнай аправе, ён дастаў свой любімы томік і тут жа перадаў кнігу Алісе. — Што можа быць больш прыдатным і заспакойваючым, чым вячэрняя малітва пасля дня, поўнага небяспекі і рызыкі!

Аліса ўсміхнулася. Яна зірнула на Хейварда і зачырванелася, не ведаючы, што ёй рабіць.

— Не саромцеся! — шапнуў ёй малады афіцэр.

Аліса падрыхтавалася спяваць. Давід выбраў гімн, адпаведны становішчу ўцекачоў. Кора таксама пажадала падтрымаць сястру. Давід, які заўсёды прытрымліваўся ў спевах строгіх правілаў, папярэдне паказаў спевакам тон, карыстаючыся сваім камертонам.

Паліўся ўрачысты напеў; калі-нікалі маладыя дзяўчаты схіляліся над кнігаю і ўзмацнялі свае гучныя галасы, часам паніжалі іх, так што гул вады ператвараўся ў глухі акампанемент песень. Прыродны густ і верны слых Давіда кіравалі спявачкамі. Ён суразмяраў сілу галасоў з памерамі вузкай пячоры, кожная шчыліна, кожная ўпадзіна якой напаянялася задумшэўнымі гукамі. Індзейцы з такой пільнай увагай глядзелі на скалы, што, здавалася, яны самі пераўтварыліся ў каменні.

Разведчык спачатку сядзеў, абыякава абапёршыся падбародкам на руку, але пакрыху яго суровыя рысы змякчыліся. Відаць, у памяці паляўнічага ўваскрэслі ўспаміны дзяцінства, ціхіх дні, калі яму прыходзілася чуць такія ж псалмы з матчыных вуснаў. Задумлівыя вочы ляснога жыхара павільгатнелі, слёзы пакаціліся

па яго абветраных шчоках, хоць ён больш прывык да жыццёвых нягод, чым да праеўлення душэўнага трымцення. Пранёсся адзін з тых нізкіх, заміраючых гукаў, якія слых убірае з прагным захапленнем, як бы ўсведамляючы, што гэта асалода зараз перапыніцца... І раптам пачуўся лямант, не падобны ні на чалавечы крык, ні на голас іншай зямной істоты: ён ускалыхнуў паветра і пранік не толькі ва ўсе куточки пячоры, але і ў самыя патаемныя тайнікі чалавечых сэрцаў. Услед за гэтым наступіла поўная цішыня; здавалася, быццам нават воды Глена спыніліся, уражаныя жахам.

— Што гэта? — прашаптала Аліса, апамятаўшыся ад аслупення.

— Што гэта? — гучна спытаў Дункан.

Ні Сакалінае Вока, ні індзейцы не адказалі. Яны слухалі, відаць, чакаючы паўтору ляманту, і маўчаннем выказвалі сваё здзіўленне. Нарэшце яны хутка і сур'ёзна загаварылі паміж сабою на дэлаварскім дыялекце. Пасля іх размовы Ункас асцярожна выслізнаў з аддаленага выхада з пячоры.

Калі ён пайшоў, разведчык зноў загаварыў па-англійску:

— Ніхто з нас не можа сказаць, што гэта было, хоць двое з нас на працягу больш чым трыццаці год вывучалі лясы. Я думаў, што майму слыху знаёмы ўсе крыкі індзейцаў, усе звярыныя галасы, але цяпер бачу, што я быў проста фанабэрыстым і саманадзейным чалавекам.

— Хіба гэта не ваенны вокліч воінаў, не выццё, якім яны намагаюцца напалохаць ворагаў? — спытала Кора, спакойна апускаючы вэлюм на твар, у той час як яе малодшая сястра заўважна хвалявалася.

— Не-не, зараз пачуўся злавесны, ашаламляючы гук, і ў ім было нешта незвычайнае. Калі б вы хоць раз чулі баявы кліч індзейцаў, вы ніколі б не палічылі яго за што-небудзь іншае... Ну, што ж, Ункас? — зноў падэлаварску звярнуўся разведчык да маладога магіканіна, які вярнуўся ў пячору. — Што ты бачыў? Ці не прасвечваецца наш агонь праз засланы?

Пачуўся кароткі і, відаць, адмоўны адказ на тым жа дыялекце.

— Нічога не відаць, — працягваў па-англійску Сакалінае Вока, з незадавальненнем хітаючы галавою. — Наша схованка ўсё яшчэ застаецца тайнай. Перайдзіце ў другую пячору, лэдзі, і пастарайцеся за-

снучь: вам неабходна адпачыць. Мы паднімемся задоўга да ўсходу сонца, і нам прыйдзеца спяшацца, каб дайсці да форта Эдвард, пакуль мінгі будуць спаць.

Кора паслухалася з такім спакоем, што больш палахлівая Аліса была вымушана рушыць услед. Але, выходзячы з пячоры, яна шэптам папрасіла Дункана пайсці разам з імі.

Ункас адкінуў для сясцёр занавеску з коўдры. Павярнуўшыся, каб адзякаваць яму за ўвагу, дзяўчаты ўбачылі, што разведчык зноў усеўся над патухаючым вуголлем, закрыўшы твар рукамі, і, відаць, задумаўся пра незразумелы гук, які перапыніў вячэрнія спевы.

Хейвард захапіў з сабой сасновую палаючую галіну, і гэты факел слаба асвятліў вузкую пячору, дзе сёстрам трэба было пераначаваць. Дункан замацаваў свой свяцільнік у расколіне каменя і падышоў да сясцёр; яны засталіся з ім адзін на адзін першы раз пасля ад'езду з форта Эдвард.

— Не пакідайце нас, Дункан! — папрасіла Аліса. — Мы не заснём у гэтым страшным месцы, асабліва зараз, калі жахлівы крык яшчэ гучыць у нашых вушах.

— Перш за ўсё агледзім, ці дастаткова надзейная наша крэпасць, — адказаў Хейвард, — а пасля пагаворым пра астатняе.

Ён прайшоў у самы дальні куток пячоры, да выхада, таксама закрытага цяжкай коўдрай, і, адхінуўшы яе, удыхнуў на поўную грудзіну свежага вільготнага паветра, што ішло ад вадаспадаў. Бліжні прыток ракі імкнуўся па вузкай глыбокай цясніне, вымытай цячэннем у мяккіх каменнях. Вада неслася каля самых ног маладога афіцэра і, як яму здавалася, зрабіла надзейную ахову з гэтага боку.

— Прырода ўтварыла неадольную заслону, — працягваў ён, паказваючы на чорны паток пад абрываам, і апусціў коўдру, — і вы самі ведаеце, што сумленныя і верныя людзі ахоўваюць вас. Дык чаму вам не спажыць параду Сакалінага Вока? Я ўпэўнены, Кора згодзіцца са мной і скажа, што вам абаім неабходна заснуць.

— Кора можа згадзіцца з вашай думкай, але не зможа зрабіць тое, што вы раіце, — прамовіла старэйшая з дзяўчат, уладкаваўшыся побач з Алісай на пасцелі з галінак сасафраса. — Калі б мы нават не чулі незразумелага, страшнага крыку, нам усё роўна было б цяжка

заснуць. Скажыце самі, Хейвард, ці могуць дочки забыць пра тое, як павінен трывожыцца іхні бацька, не ведаючы, дзе яны і што з імі здарылася ў гэтай глушы сярод гэтулькіх небяспек?

— Ён воін. Праўда, ён ведае пра небяспекі, але знае і аб перавагах лясоў.

— Але ён — бацька, і ад бацькоўскіх пачуццяў не зможа пазбавіцца.

— Як памяркоўна, як цяропліва пераносіў ён мае неразумныя выбрыкі! З якой любоўю выконваў усе мае жаданні! — са слязамі прамовіла Аліса. — Кора, мы зрабілі неразважліва, рушыўшы ў гэтую рызыкаўную паездку.

— Можна, я неабачліва настаяла на тым, каб бацька дазволіў нам прыехаць да яго ў такіх неспакойны час, але я хацела даказаць яму, што калі на іншых ён не можа абаперціся, дык дзеці дасталіся яму верныя.

— Калі ён пачуў пра тое, што вы рашылі прыехаць у форт Эдвард, — сказаў Хейвард ласкава, — у яго душы адбылася жорсткая барацьба паміж страхам і любоўю, і любоў перамагла. «Я не хачу спыняць іх, Дункан, — сказаў ён. — Дай бог, каб усе абаронцы нашага караля праявілі палову той смеласці, якую праявіла Кора».

— А пра мяне ён нічога не сказаў, Хейвард? — з раўнівай пяшчотай спытала Аліса. — Я веру, што тата не мог зусім забыць сваю маленькую Эльсі...

— Канечне, не, — адказаў малады чалавек. — Ён асыпаў вас мноствам цёплых слоў, якія я не асмельваюся паўтарыць, адчуваючы, аднак, іх справядлівасць. Раз ён сказаў...

Дункан раптам змоўк; позірк ягоны быў паімкнёны да Алісы, якая ў парыве даччыной любові павярнулася да яго, каб пачуць бацькавыя словы, як зноў пранёсся жаклівы крык, і ўслед тут жа наступіла доўгае мёртвае маўчанне. Усе перагледваліся, з жахам чакаючы паўтору дзікага выцця. Нарэшце марудна адсунулася коўдра, і ў адтуліне пячоры паказалася постаць разведчыка; суровая цвёрдасць яго твару змянілася няўпэўненасцю пры думках пра таямнічыя гукі, што, здавалася, прарочылі немінучую небяспеку, перад якой былі бяссільныя і скрыт ягоны, і вопытнасць...

РАЗДЕЛ VII

Яны не спяць.

І бачу я на скалах тых —

Усёй дзікай хэўраю яны сядзяць.

Грэй

— Калі мы застанемся тут, — сказаў Сакалінае Вокка, — то пагрэбуем перасцярогай, якая даецца нам для нашай жа карысці. Няхай пяшчотныя істоты пабудуць у пячоры, але мы, гэта значыць, я і магікане, пойдзем на скалу вартаваць. І, лічу, маёр шасцідзiesiąтага палка далучыцца да нас.

— Хіба блізкая небяспека? — спытала Кора.

— Толькі той, хто гэтак дзіўна лямантуе, ведае пра небяспеку, што нам пагражае. Я палічу сябе непрыстойным чалавекам, калі пачну хавацца ў нару, чуючы такі знак у паветры. Нават слабая душа, якая праводзіла свае дні ў псалмаспевах, усхвалявалася ад гэтых гукаў і гаворыць, што «гатова ісці наперад у бой». Але калі б нас чакала толькі бітва, дык з гэтым мы б паспяхова справіліся. Але я чуў, калі паміж небам і зямлёй праносяцца такія крыкі, гэта прарочыць не зусім звычайную вайну.

— Калі вы лічыце, мой сябра, што гэтыя гукі выклікалі звышнатуральныя прычыны, то нам не варта вельмі хвалявацца, — працягвала Кора спакойна. — Але ці не думаеце вы, што нашы ворагі хочуць запалохаць нас і гэтым своеасаблівым шляхам без цяжкасцей атрымаць над намі перамогу.

— Лэдзі, — урачыстым тонам адказаў разведчык, — больш за трыццаць гадоў прыслухоўваўся я да лясных гукаў, як прыслухоўваецца чалавек, жыццё і смерць якога залежаць ад чуйнасці яго слыху! Мяне не звядуць у зман ні мурлыканне пантэры, ні свіст перасмешніка, ні крыкі д'ябальскіх мінгаў. Я чуў, як лес стагнаў, бы чалавек у жорсткай скрусе; чуў я і трэск маланкі, калі ад яе вогненных стрэл разляталіся бліскучыя іскры. Зараз жа ні магікане, ні я — мы не можам растлумачыць сабе, што гэта быў за лямант. І таму мы думаем, што гэта — небяспечны знак, пасланы для нашай карысці.

— Дзіўна... — сказаў Хейвард і ўзяў свае пісталеты, якія, уваходзячы ў пячору, паклаў на камень. — Усё роўна: ці знак гэта міру, ці заклік да бою — трэба

выявіць, што тут і да чаго. Ідзіце, мой сябра, я іду за вамі.

Усе адчулі прыліў адвагі, калі выйшаўшы пад адкрытае неба, удыхнулі не душнае паветра грота, а падбадзёрваючую прахалоду, якая стаяла над вадаспадамі і вірамі. Моцны вецер дзьмуў над ракой і, здавалася, адносіў роў вады ў глыбіню гротаў, адкуль чуўся несціханы гул, які напамінаў грукат грому за аддаленымі гарамі. Месяц падняўся, яго святло дзе-нідзе гуляла на паверхні вады; той жа край скалы, на якім яны стаялі, ахутвала густая цемра. Калі не лічыць гулу падаючай вады ды моцных уздыхаў парывістага ветру, усё было так ціха, як толькі бывае ноччу ў поўнай глушыні. Дарэмна вочы ўглядваліся ў супрацьлеглы бераг, намагаючыся злавіць там хоць маленькую прыкмету жыцця, якое магло б патлумачыць, што значылі страшныя гукі. Скупое святло месяца падманвала напружаны зрок устрыжованых людзей, і іхні позірк сустракаў толькі аголеныя цясніны ды нерухомыя дрэвы.

— Сярод цемры і спакою цудоўнага вячэрняга зацішку нічога не відаць,— прашаптаў Дункан.— Як любаваліся б мы карцінай гэтай адзіноты ў іншы час, Кора! Уявіце сабе, што вы ў абсалютнай бяспецы, можа...

— Слухайце! — перапыніла яго Аліса.

Але ёй не было патрэбы спыняць маёра: зноў пачуўся той жа гук. Здаецца, ён даносіўся з ракі і, вырваўшыся з вузкіх цясін, што скоўвалі яе, гайдаючыся, пракаціўся па лесе і заціх дзесьці далёка-далёка.

— Як можна назваць такі лямант? — запытаў Сакалінае Вока, калі апошні водгук жахлівага крыку згубіўся ў лясным гушчары.— Калі хто-небудзь з вас разумее, у чым справа, няхай скажа. Я ж лічу, што гэта штосьці звышнатуральнае.

— У такім выпадку, тут знойдзеца чалавек, які зможа пераканаць вас,— сказаў Дункан.— Гэтыя крыкі добра знаёмыя мне, бо я часта чуў іх пры абставінах, якія часта сустракаюцца ў салдацкім жыцці. Гэта крычыць конь. Калі-нікалі боль вырывае гэты гук з яго горла, а часам жах. Відаць, мой конь стаў здабычай дзікіх звяроў альбо ён бачыць небяспеку, якой нельга пазбегчы. Я мог не пазнаць гэтых лямантаў, пакуль быў у пячоры, але на адкрытым паветры я не магу памыліцца.

Разведчык і яго сябры слухалі гэтае простае тлумачэнне Дункана з цікавасцю людзей, якіх новыя паняцці змусілі адмовіцца ад некаторых старых перакананняў.

— У-у-ух, — прамовілі магікане, калі ісціна ім стала зразумелая.

Сакалінае Вока падумаў крыху і адказаў:

— Я не магу адмаўляць справядлівасць вашых слоў, бо я дрэнна ведаю коней, хоць іх тут няма. Відаць, на беразе вакол іх сабраліся ваўкі, і цяпер напалоханыя жывёлы клічуць на дапамогу чалавека так, як умеюць клікаць... Ункас, — на мове дэлаваараў звярнуўся ён да маладога індзейца, — сядзь у пірогу і спусціся па цячэнню, шпурні ў зграю ваўкоў галавешку, бо страх зробіць тое, што не па сіле ваўкам, і мы застанёмся без коней. Тым больш што нам заўтра трэба хутка рухацца.

Малады тубылец спусціўся ўжо да вады, каб выканаць загад разведчыка, калі на беразе ракі пачулася працяжнае гучнае выццё, якое хутка пачало аддаляцца; здавалася, ахопленыя раптоўным жахам ваўкі пакінулі свае ахвяры.

Ункас паспешна вярнуўся назад. І трое сяброў зноў пачалі раіцца.

— Мы напаміналі сабою паляўнічых, якія страцілі падказку зорнага неба і некалькі дзён не бачылі схаванага ад іх сонца, — сказаў Сакалінае Вока, робячы некалькі крокаў убок. — Зараз мы зноў пачнём бачыць прыкметы шляху, і ён, дзякуй богу, ачышчаны ад многіх перашкод. Сядзьма ў цяні берага, тут цямней, чым ад ценю сосен. Гаварыце толькі шэптам, хоць, можа, нам лепш і разумней на працягу некаторага часу гутарыць толькі з уласнымі думкамі.

Усе зразумелі: трывога Сакалінага Вока знікла; зараз ён быў гатовы да барацьбы. Было відаць, што з адкрыццём тайны, якую ўласны яго вопыт не змог патлумачыць яму, знік імгненны страх і, хоць ён добра ўяўляў, у якім стане яны знаходзяцца, гатовы быў сустрэць любую нябеспеку з усёй адважнасцю свайго мужага характару. Такія ж пачуцці, здавалася, былі і ў тубыльцаў. Яны стаялі на скале, з якой бачыліся два берагі; у той жа час яны самі былі схаваныя ад варожых вачэй. Хейвард і яго спадарожніцы палічылі патрэбным узяць прыклад са сваіх разважлівых праваднікоў. Дункан сабраў вялікі ахапак галля сасафраса і паклаў яго ў расколіну, якая падзяляла дзве пячоры.

Кора і Аліса схаваліся ў гэтую расколіну. Сцены скал маглі засцерагчы сясцёр ад варожых стрэлаў; у той жа час маёр супакоіў расхваляваных дзяўчат, сказаўшы ім, што ніякая небяспека не захопіць іх знянацку. Сам Хейвард змясціўся непадалёку ад Кору і Алісы і мог размаўляць з імі паўшэптам. Паміж тым Давід, пераймаючы жыхароў лесу, схваўся паміж камянямі так, што яго няўклюднай постаці не было відаць.

Ішлі гадзіны. Нішто не парушала цішыні і начнога спакою. Месяц падняўся да зеніту, і яго стромкія прамяні асвятлялі дзвюх сясцёр, якія мірна спалі, абняўшы адна адну. Дункан прыкрыў сясцёр вялікай хусткай Кору, тым самым схваўшы ад сябе відовішча, якое ён з такой любоўю сузіраў, пасля схіліў галаву на каменны асколак. Адтуль, дзе быў Давід, несліся такія гукі храпу, якія ў бадзёрыя хвіліны, канечне, угнявілі б яго ж уласны слых. Словам, акрамя разведчыка і магікан, усіх змарыў сон, усе страцілі ўяўленне рэчаіснасці. Але пільныя вартавыя не ведалі ні санлівасці, ні стомы. Нерухомыя, як камяні, яны ляжалі, зліваючыся з абрысамі расколін, бесперапынку акідваючы позіркам цёмныя шэрагі дрэваў, якія акаймлялі супрацьлеглы бераг вузкай плыні. Ні адзін гук не прапускаў іх слых, і самы пільны назіральнік не змог бы сказаць, дыхаюць яны або не. Было відаць, што такую асцярожнасць нарадзіў доўгі вопыт і што нават самая тонкая хітрасць ворагаў не змагла б падмануць яго. Але ўсё было спакойнае. Нарэшце месяц схваўся; над верхавінамі дрэў у вытоку ракі з'явілася ружовая палоска і апавясціла, што пачынае дзень.

Тады Сакалінае Вока ўпершыню паварушыўся, папоўз уздоўж расколіны і пабудзіў Дункана, які моцна спаў.

— Час у дарогу, — прашаптаў паляўнічы. — Пабудзіце дзяўчат і, калі я падвяду пірогу да зручнай мясціны, падрыхтуйцеся спусціцца да ракі.

— А ноч прайшла спакойна? — спытаў Хейвард. — Мяне змарыў сон і не даў мне вартаваць.

— Так, і зараз усё ціха, як было апоўначы. Але цішэй! Маўчыце і спячайцеся! — І разведчык пайшоў да пірогі.

Зусім ачوماўшыся, Дункан наблізіўся да сонных дзяўчат і, адкінуўшы хустку, якой яны былі ахутаныя, сказаў:

— Кора! Аліса! Прачынайцеся, час у дарогу!

Кора падняла руку, быццам адпыхваючы кагосьці. Аліса ж прамовіла сваім пяшчотным галаском:

— Не, не, дарагі татка, нас не пакінулі, з намі быў Дункан!

— Так, Дункан тут, — з хваляваннем прашаптаў малады чалавек, — і, пакуль ён жывы і пакуль ёсць небяспека, ён цябе не пакіне!.. Кора! Аліса! Падымайцеся! Час у дарогу!

Раптам Аліса пранізліва ўскрыкнула, а Кора ўскочыла і выпрасталася на ўвесь рост. Не паспеў маёр вымавіць слова, як пачулася такое страшэннае выццё, што нават у Дункана ўся кроў прыліла да сэрца. З хвіліну здавалася, быццам усе дэманьы пекла напоўнілі паветра, што было паблізу падарожнікаў, і віліся вакол іх, выліваючы сваю лютую злосць у дзікіх крыках.

Жахлівае выццё няслася з усіх бакоў.

Напалоханым слухачам здавалася, што бязладны лямант гучэў у лясным гушчары, у пячорах каля вадаспадаў, сярод скал, нёсся з рэчышча ракі, падаў з неба. Пад гукі гэтага незямнога шуму і крыку Давід выпрастаўся, затуліў вушы і ўскрыкнуў:

— Адкуль гэтая какафонія? Можа, растуліліся пякельныя скляпенні. Чалавек не адважыўся б вось так лямантаваць!

Яго неасцярожны рух выклікаў залп стрэлаў з супрацьлеглага боку берага. Бедны настаўнік спеваў неспявама гупнуўся на калені, што служылі яму пасцеллю, калі ён даволі доўга спаў. Магікане смела адказалі крыкамі на ваенны кліч сваіх ворагаў, якія, убачыўшы, як упаў Гамут, завылі з радасцю. Пачалася таропкая перастрэлка; але абодва варожыя станы былі так спрактыкаваныя, што ні на імгненне не пакідалі схованкі. З самым вялікім напружаннем Дункан прыслухоўваўся, спадзеючыся ўчуць гук вёслаў; ён думаў, што засталася толькі адно выйсце, каб выратавацца, — уцячы. Рака па-ранейшаму несла свае хвалі паўз цясніны, але пірогі не было відаць на чорнай вадзе. Хейвард пачаў ужо думаць, што разведчык бязлітасна кінуў іх, як раптам на скале пад яго нагамі бліснула полымя, і жудаснае выццё пацвердзіла, што вясцунка смерці — куля, пасланая з ружжа Сакалінага Вока, адшукала сабе ахвяру. Нават гэты слабы адпор змусіў нападаючых адступіць. Пакрысе крыкі дзікуноў змоўклі, і Глен

зноў ахутала тая ж цішыня, што абдымала яго дзікія скалы да пачатку сумятні і шуму.

Дункан, спажываючы спрыяльную хвіліну, падбег да распластанага Гамута і занёс яго ў вузкую расколіну, што была прыстанішчам дзвюм сёстрам.

— Скальп бедалагі ацалеў,— спакойна заўважыў Сакалінае Вока, праводзячы рукою па галаве Давіда.— Вось чалавек, у якога вельмі доўгі язык! Гэта было вар'яцтвам — паказацца дзікунам на неахаванай скале ва ўвесь свой вялізны рост. Здзіўляюся, што ён застаўся жывы!

— Хіба ён не памёр? — спытала Кора голасам, у якім загучалі хрыплыя ноткі, што выдавалі барацьбу, якая была паміж жахам і жаданнем захаваць знешні спакой.— Ці можам мы памагчы гэтаму нешчасліўцу?

— Ён жывы, сэрца б'ецца. Дайце яму крыху адпачыць — ён ачуняе, стане разумнейшы і дажыве да прызначанага яму канца,— адказаў Сакалінае Вока, зноў скоса паглядзеўшы на нерухомае цела спевака і ў той жа час з уражлівай увішнасцю і спрытам падрыхтаваў да новага стрэлу сваё ружжо.— Ункас, занясі яго ў пячору і пакладзі на голле сасафраса. Чым больш ён паспіць, тым лепш будзе для яго, бо наўрад ці яму ўдасца знайсці даволі добрае прыкрыццё для сваёй доўгай постаці, а спевамі ён не абароніць сябе ад іракезаў.

— Значыць, вы думаеце, што атака паўторыцца? — спытаў Хейвард.

— Ці магу я думаць, што галодны воўк можа наталіць голад адным кавалкам мяса? Макуасы страцілі аднаго са сваіх, а пасля першай страты, нават пасля няўдалага напаўзення яны заўсёды адступаюць. Але ліхадзеі вернуцца і прыдумаюць новую хітрыку, каб атрымаць нашы скальпы. Мы павінны,— працягваў ён, падняўшы свой твар, засмучаны ценню трывогі,— пратрымацца тут, пакуль Мунро не прышле нам на дапамогу салдатаў. Дай бог, каб гэта здарылася хутчэй і каб вёў салдат той, хто ведае індзейскія звычаі.

— Вы чуеце, Кора, што нас можа чакаць? — спытаў Дункан.— Мы можам спадзявацца толькі на клопат вашага бацькі. Зайдзіце абедзве ў пячору, там вы будзеце, ва ўсякім выпадку, у бяспецы ад стрэлаў нашых ворагаў, і паклапаціцеся пра нашага няшчаснага сябра.

Маладыя дзяўчаты пайшлі ўслед за ім ва ўнутраную пячору, дзе ляжаў Давід, усё яшчэ нерухома, але яго

ўздыхі паказвалі, што ён апрытомнеў. Пакінуўшы раненага на апякунства дзяўчат, Хейвард хацеў пайсці да выхада, але яго спынілі.

— Дункан... — дрыготкім голасам сказала Кора.

Маёр павярнуўся і зірнуў на дзяўчыну. Яе твар смяртэльна спалатнеў, губы трымцелі, а ў яе ўтаропленых на яго вачах было такое напружанне, што маёр імгненна вярнуўся да яе.

— Помніце, Дункан, што вы павінны ўцалець, каб выратаваць нас! Помніце, што бацька даверыў нас вам і вашым клопатам, помніце, што ўсё залежыць ад вашай асцярожнасці, — сказала яна, і красамоўная чырвань заліла яе шчокі. — Словам, помніце: на вас спадзяюцца ўсе, хто носіць прозвішча Мунро.

— Калі што-небудзь можа павялічыць мой покліч да жыцця, — сказаў Хейвард, несвядома гледзячы на маўклівую Алісу, — то менавіта такая ўпэўненасць. Як маёр шасцідзiesiąтага палка я павінен абараняцца разам з усімі. Але нас чакае не цяжкая задача: нам дзвядзецца толькі кароткі час адбіваць напад дзікуноў.

Не чакаючы адказу, ён прымусяў сябе пайсці ад сясцёр і далучыўся да разведчыка і магікан, якія ўсё яшчэ ляжалі паміж дзвюма пячорамі.

— Паўтараю табе, Ункас, — гаварыў паляўнічы, калі да іх падышоў Хейвард, — ты дарэмна траціш порах — з-за гэтага ружжо адскоквае і замінае кулі ляцець як трэба. Невялікая колькасць пораху, лёгкая кулька і доўгі прыцэл — вось што амаль заўсёды выклікае смяртэльны крык мінгаў... Хадзем, сябры, схаваемся, бо ніхто не можа сказаць, у якію хвіліну і ў якім месцы макуас нанясе ўдар.

Індзейцы моўчкі размясціліся так, што маглі бачыць усіх, хто наблізіцца да падножжа вадаспадаў. Пасярэдзіне маленькага астраўка расло некалькі нізкіх, чэзлых сосен, што ўтварылі гаёк. Сюды з хуткасцю аленя кінуўся Сакалінае Вока; энергічны Дункан пабег за ім. Тут яны паспрабавалі схавацца паміж дрэвамі і абломкамі камянёў, рассыпаных па гаі. Над імі высілася акругленая скала, па абодва бакі якой гулліва бурліла вада, падаючы ў бездань. Зараз, калі развіднела, супрацьлеглы бераг быў яскрава бачны; Сакалінае Вока і маёр узіраліся ў гушчар, адрозніваючы ўсе прадметы пад шатамі змрочных сосен.

Доўга цягнулася трывожнае чаканне; але вартавыя

не заўважалі прыкмет новага нападу. Дункан ужо спадзяваўся, што стрэлы яго сяброў удаліся больш паспяховымі, чым яны самі ўяўлялі, і што дзікуны зусім адступілі, але, калі ён сказаў пра гэта разведчыку, Сакалінае Вока недаверліва паківаў галавою.

— Вы не ведаеце макуасаў, калі думаеце, што іх так лёгка адагнаць. Ім жа не ўдалося здабыць ні адзін скальп. Калі б у гэтую раніцу роў там толькі адзін д'ябал, а іх жа там было каля сарака, — сказаў ён. — Яны вельмі добра ведаюць, як нас мала, каб адмовіцца ад праследавання... Тсс! Гляньма на раку, уверх па цячэнню, туды, дзе струмені разбіваюцца аб каменні! Д'яблы пераправіліся ў гэтым месцы! Ім пашанцавала: глядзіце, яны дабраліся да таго берага вострава... Тсс! Цішэй, цішэй, іначай валасы ў адно імгненне зляцяць з вашай галавы!

Хейвард вызірнуў з-за свайго сховішча і ўбачыў тое, што яму па справядлівасці здалося вяршыняй спрыту і адвагі. Бурныя струмені стачылі край скалы, з якой падала рака, і першыя каменны ўступ стаў менш стромкі. І вось, кіруючыся толькі лёгкім гайданнем, што бачылася там, дзе плынь ударалася аб край маленькага вострава, некалькі гуронаў асмеліліся кінуцца ў плынь і паплылі да гэтага месца, ведаючы, што адтуль лёгка будзе ўзбрацца на востраў і нагнаць вызначаныя ахвяры.

Як толькі шэпт разведчыка змоўк, чатыры чалавечыя галавы паказаліся над бяровёнамі, што прыбіла цячэннем да аголеных скал. У наступнае імгненне ў зялёнай пене з'явілася пятая постаць; яна плыла і змагалася з вадою. Індзеец з усіх сіл намагаўся дабрацца да бяспечнага месца. Імклівае цячэнне несла яго; вось ён працягнуў ужо руку сваім сябрам, але бурлівая плынь зноў адкінула яго ад іх. Раптам гурон быццам узляцеў у паветра, ускінуў рукі і знік у зіхоткай прорве. З глыбіні пачуўся адчайны крык. Пасля ўсё змоўкла; наступіла хвіліна страшнага зацішша...

Першым шчырым Дунканавым жаданнем было кінуцца памагчы чалавеку, які гінуў, але жалезныя ціскі рук паляўнічага прыкавалі яго да месца.

— Вы хочаце выявіць наша прыстанішча і наклікаць на ўсіх нас верную смерць? — сурова асадзіў Сакалінае Вока. — Гэта захавала нам адзін зарад. А баявыя прыпасы гэтак жа нам дарагія, як хвілінная перадышка

стомленаму аленю. Перамяніце порах у вашых пісталетах. Над вадаспадам падымаецца такі вадзяны пыл, што селітра, бадай, адмокляе. Падрыхтуйцеся да барацьбы ўрукапашную, я ж буду страляць.

Разведчык уклаў палец у рот і моцна, працяжна зашвістаў. Магікане, якія вартавалі скалы, адказалі яму тым жа. Дункан паспеў заўважыць, што галовы над бярвёнамі, прынесенымі да берага, імгненна падняліся, але так жа хутка зніклі. Неўзабаве ён пачуў шоргат, павярнуў галаву і ў некалькіх кроках ад сябе ўбачыў Ункаса; малады індзеец спрытна поўз па зямлі. Сакалінае Вока сказаў магіканіну некалькі слоў на мове дэлавараў, і Ункас незвычайна асцярожна і спакойна заняў новую пазіцыю. Хейвард перажываў хвіліны ліхаманкавага і нецярплівага чакання, а разведчык палічыў гэты час зручным для лекцыі пра разумнае і асцярожнае абыходжанне з ружжамі і пісталетамі.

— З усіх відаў зброі, — пачаў ён свае навучанні, — у вопытных руках самае дзейснае — даўгаствольнае ружжо, добра адпаліраванае і зробленае з мяккага металу. Але для абыходжання з такім ружжом патрэбны моцныя рукі, дакладнае вока і добры прыцэл; толькі пры такіх умовах ружжо пакажа ўсё сваё найлепшае. Я лічу, што збраяры дрэнна ведаюць сваё рамяство, калі вырабляюць кароткія ружжы і кавалерыйскія...

Ціхі, але выразны ўсклік Ункаса перапыніў яго гаворку.

— Бачу, бачу, сябра, — працягваў Сакалінае Вока. — Яны рыхтуюцца напасці, бо ў іншым выпадку не пачалі б падымаць над бярвёнамі свае спіны... Ну і выдатна! — дадаў ён, аглядаючы сваё ружжо. — Першы з іх, канечне, сустрэне верную смерць, нават калі гэта будзе сам Манкальм.

З лесу данёсся новы ўзрыў дзікіх крыкаў, і па гэтым сігнале чатыры дзікуны выскачылі з-пад прыкрыцця. Чаканне было такое пакутлівае, што Хейвард адчуў пякучае жаданне кінуцца насустрач ім, але яго спыніў спакой Ункаса і разведчыка. Гуроны пераскочылі цераз чорныя скальныя камяні, якія ўздымаліся перад імі, і з дзікім крыкам кінуліся наперад.

Калі яны апынуліся ў некалькіх сажнях ад разведчыка і яго сяброў, ружжо Сакалінага Вока марудна паднялося над кустамі, і з доўгага ствала вылецела смяр-

тэльная куля. Першы гурон падскочыў, як падстрэлены алень, і ўпаў паміж цяснінамі.

— Зараз, Ункас, твая чарга, — загадаў Сакалінае Вока і, бліскаючы вачыма, выцягнуў з-за пояса свой доўгі нож. — Апошні з гэтых д'яблаў — твой. З астатнімі справімся мы, пра іх не думай.

Хейвард аддаў Сакалінаму Воку адзін са сваіх пісталетаў і разам з разведчыкам пачаў хутка спускацца насустрач ворагам. Разведчык і маёр стрэлілі адначасова, але абое няўдала.

— Я так і ведаў, так і гаварыў! — прашаптаў Сакалінае Вока і з пагардай кінуў маленькі пісталет у вадапад. — Ну, падыходзьце, крыважэрныя нелітасцівыя сабакі!

У той жа час-імгненне перад ім паўстала постаць індзейца з жорсткім, лютым тварам. Тут жа паміж Дунканам і іншымі чырванаскурамі пачаўся рукапашны бой. Сакалінае Вока і яго непрыяцель з аднолькавым спрытам схапілі адзін аднаго за паднятыя рукі, якія сціскалі страшныя нажы. З хвіліну яны нерухома стаялі, напружваючы свае мускулы і намагаючыся адолець адзін аднаго. Напухлыя мышцы белага знясілівалі менш напрактыкаваныя мускулы гурона; рукі дзікуна саступалі моцы і наступу разведчыка. Раптам Сакалінае Вока зусім вызваліўся ад ворага і адным ударам нажа пранізаў яму грудзіну.

Паміж тым Хейвард люта змагаўся са сваім ворагам, і смерць дыхала ў твар маладому афіцэру. У першай жа сутычцы індзеец выбіў з рук Хейварда яго тонкую шаблю, і маёр застаўся безабаронны; увесь паратунак Дункана залежаў ад яго сілы і спрыту. У яго не было недахопу ні ў тым, ні ў іншым, але ён сустрэў ворага, які не саступаў яму. На шчасце, Хейварду ўдалося абязброіць гурона, і нож індзейца са званам упаў на камень.

З гэтага імгнення пачалася адчайная барацьба: усё цяпер рашалася ад таго, хто з праціўнікаў скіне іншага з галавакружнай вышыні.

З кожнай хвілінай яны набліжаліся да абрыву; тут трэба будзе зрабіць апошняе намаганне. Абудва ўклалі ўсю сваю рашучасць у гэтае намаганне, і абудва, хістаючыся, спыніліся над безданню. Хейвард адчуваў, як пальцы дзікуна ўпіваюцца ў яго горла, душаць яго, бачыў злую ўхмылку гурона, які спадзяваўся пацягнуць за сабою ў бездань ворага і прымусіць яго быць

таксама асуджаным на страшны лёс. Цела маёра марудна саступала магутнай сіле чырванаскурага, але раптам перад вачыма Хейварда мільганула цёмная рука, бліснула лязо нажа. Пальцы гурона імгненна расчাপіліся, і выратавальныя рукі Ункаса адцягнулі Дункана ад берага прорвы. Але малады маёр усё яшчэ не мог адарваць позірк ад страшнага твару індзейца, які цяпер пакаціўся ў бездань.

— Пад укрыццё! — закрычаў Сакалінае Вока, які толькі што адолеў свайго праціўніка. — Калі вам дарагое жыццё, схавайцеся за камяні. Наперадзе яшчэ новая сутычка.

З горла маладога магіканіна вырваўся пераможны крык, і ён разам з Дунканам хутка падняўся на адхон, з якога маёр збег перад пачаткам бою; абодва схаваліся сярод камянёў і кустоў.

РАЗДЗЕЛ VIII

Мсціўцы радзімы
Усё яшчэ марудзяць.

Грэй

Папярэджанне разведчыка было своечасовае. Пакуль адбывалася апісаная намі барацьба, ні чалавечы голас, ні шум крокаў не парушалі аднастайнага гулу вадаспада. Гуроны з такім напружаннем сачылі за вынікамі сутычкі, што, здавалася, не маглі скрануцца з месца. Хуткія рухі тых, хто змагаўся, заміналі ім страляць у ворагаў, таму што іх стрэлы маглі быць пагібельныя і для сяброў. Але калі ўсё скончылася, паднялося раз'юшанае выццё, і адзін за адным пачалі ўспыхваць ружэйныя стрэлы, пасылаючы свінцовых вестуноў цэлымі залпамі, быццам нападаючыя вылівалі злосць на бяздушныя скалы.

Ружжо Чынгачгука адказвала ім непаспешлівым, але трапным агнём. Старшы магіканін з халоднай цвёрдасцю не пакідаў свайго паста на працягу ўсёй папярэдняй дзеі. Толькі калі пераможны кліч Ункаса даляцеў да яго слыху, бацька адказаў маладому чалавеку радасным воклічам, але ў той жа час зноў замёр, і цяпер толькі яго стрэлы даказвалі, што ён з непахіснай стараннасцю ахоўвае свой пост.

Так з хуткасцю думкі праляцела шмат хвілін. Нападаючыя стралялі то залпамі, то ўрассыпную. І хоць навакольныя скалы, дрэвы і кусты былі ўсе пасечаныя кулямі, да гэтага часу адзіным пацярпелым з усяго маленькага атрада быў бедны Давід, такім надзейным выйшла прыстанішча акружаных.

— Няхай паляць свой порах,— спакойна сказаў Сакалінае Вока, слухаючы, як свішчуць кулі, пралятаючы міма скалы, за якой ён хаваўся ў бяспецы.— Тым лепш: калі сутычка закончыцца, мы падбяром кулі. І, думаю, забаўка надакучыць гэтым д'яблам раней, чым каменні папросяць у іх літасці... Ункас, хлопчык, ты дарэмна марнуеш порах і засыпаеш яго занадта шмат. Ружжо адскоквае, і куля ляціць дрэнна. Я гаварыў табе: цэлься ў гэтага зладзюгу так, каб трапіць яму пад белую рысу, ну, а твая куля трапіла на два дзюйма вышэй. Жыццё ў мінгаў схавана глыбока, а вопыт вучыць нас хутка распраўляцца са змеямі.

Спакойная ўсмешка асвятліла твар маладога магіканіна, выявіўшы, што ён ведае англійскую мову, аднак Ункас нічога не адказаў.

— Дарэмна вы ўшчуваеце Ункаса за недахоп майстэрства, — прамовіў Дункан. — Ён выратаваў мне жыццё самым разумным, адважным шляхам. Зараз я яго сябра навек і ніколі не забуду, чым яму абавязаны.

Ункас прыпадняўся і працягнуў Хейварду руку.

У момант гэтага сяброўскага поціску рук маладыя людзі з разуменнем зірнулі адзін на аднаго, і Дункан забыўся і пра характар, і грамадскае становішча свайго ляснога сябра. Тым часам Сакалінае Вока, які спакойна і дружалюбна глядзеў на гэтую праяву юначых пачуццяў, сказаў:

— У пустынях і лясах сябры часта аказваюць адзін аднаму такія паслугі. І мне здаралася выратаваць Ункаса з бяды, і я выдатна помню, што ён пяць разоў засланыў мяне ад смерці: тры разы пры сутыкненні з мінгамі, раз пры пераправе праз Харыкен і...

— Гэта куля была пушчана лепш за ранейшыя! — усклікнуў Дункан і міжволі адхінуўся ад скалы, у якую трапіў стрэл.

Сакалінае Вока падняў сплюшчаную кулю, пахітаў галавою і сказаў:

— Свінец, які падае пры канцы лёту, ніколі не рас-

плюшчваецца. Гэта магло здарыцца, толькі калі куля звалілася з воблакаў.

Ункас падняў ружжо, і позіркі ўсіх іншых паімкнуліся ўверх. Загадка імгненна адкрылася. На правым беразе ракі ўзвышаўся магутны дуб; дрэва гэта так нахілілася наперад, што яго верхняе голле навісла над ракою. Пасярод лістоты, што ледзь прыкрывала вузлаватае голле старога дуба, прытаіўся гурон; ён то хаваўся за ствол, то выцікоўваў з-за галін, жадаючы ўпэўніцца, ці трапіў у цэль яго стрэл.

— Гэтыя д'яблы гатовы забрацца на самае неба, каб толькі загубіць нас, — сказаў разведчык. — Трымай яго пад прыцэлам, хлопчык, пакуль я зараджу свой «аленебой». Пасля мы адразу стрэлім у дрэва з двух бакоў.

Ункас чакаў сігналу разведчыка. Нарэшце ўспыхнулі два стрэлы. Кара і дубовае лісце паляцелі ў паветра, і вецер панёс іх у розныя бакі. Дзікун адказаў сваім ворагам толькі насмешлівым рогатам і паслаў новую кулю, якая збіла капялюш з галавы Сакалінага Вока. І зноў з лясных гущчароў вырваўся дзікі, раз'юшаны крык і свінцовы град засвістаў над галавой акружаных; здавалася, быццам дзікуны хацелі прымусіць сваіх ворагаў не зрушвацца з месца, каб даць прыцэліцца воіну, які забраўся на высокі дуб.

— Трэба абараніцца ад куль, — сказаў разведчык. — Ункас, пакліч бацьку: нам патрэбны ўсе ружжы, каб справіцца з хітрым д'яблам і выбіць яго з гнязда.

Прагучаў сігнал, і не паспеў Сакалінае Вока зарадзіць сваё ружжо, як Чынгачгук быў побач. Калі Ункас паказаў спрактыкаванаму воіну месца, дзе ўсеўся праціўнік, з вуснаў старога магіканіна сарваўся толькі звычайны ўсклік: «у-у-ух»; больш ён нічым не выказаў ні свайго здзіўлення, ні трывогі. Сакалінае Вока і магікане некалькі хвілін ажыўлена раіліся на дэлаварскім дыялекце, а пасля кожны з іх спакойна вярнуўся на сваё месца, рыхтуючыся споўніць тое, што задумалі.

З таго часу, як акружаныя заўважылі воіна, які хаваўся сярод галля, стрэлы сталі бязладныя, бо, ледзь ён толькі паказваўся з-пад прыкрыцця, варожыя ружжы пагражалі яму. Усё ж яго кулі калі-нікалі даляталі да іх. Мундзір Хейварда ў некалькіх месцах быў прабіты. На адным рукаве яго паказалася кроў, што выступіла з лёгкай раны.

Нарэшце, падбэдзёраны цярплівым чаканнем ворагаў, гурон паспрабаваў прыцэліцца лепш. Хуткія позірккі Чынгачгука і Ункаса ў той жа момант абсачылі яго задуму. Праз рэдкую лістоту ў некалькіх дзюймах ад дубовага ствала мільганулі ногі дзікуна, і ружжы магікан імгненна стрэлілі. Гурон прысеў на раненую нагу, і ўсё яго цела паказалася з-за схованкі. З хуткасцю думкі Сакалінае Вока скарыстаў гэта і стрэліў са свайго страшнага «аленебая». Дубовае лісце захвалывалася, ружжо гурона ўпала з вышыні, і пасля кароткай марнай барацьбы цела дзікуна захісталася ў паветры, хоць ён усё яшчэ адчайна чапляўся за аголены сук дрэва.

— У імя міласэрнасці, пусціце ў яго кулю! — усклікнуў Дункан, з жахам адводзячы позірк ад няшчаснага.

— Не патрачу ні адной драбінкі, — цвёрда прамовіў Сакалінае Вока. — Ён усё роўна загіне, а ў нас няма лішняга пораху, а між тым бой з ідзейцамі часам прадаўжаецца па некалькі дзён. Гутарка пра тое ўжо, ці яны захаваюць свае скальпы або ацалеюць нашы.

Ніхто не мог пярэчыць супраць такога суролага і непахіснага слова.

Крыкі ў лесе змоўклі, стрэлы парадзелі; позірккі сяброў і ворагаў не адрываліся ад бедалагі, які вісеў паміж небам і зямлёю. Вецер гайдаў цела, і, хоць з вуснаў паміраючага не вырвалася ні стогнаў, ні наракання, ён часам змрочна азіраўся на сваіх праціўнікаў, і тады, не зважаючы на далечыню, яны бачылі на яго твары пакуту адчаю. Тры разы разведчык падымаў сваё ружжо, тры разы асцярожлівасць запыняла яго, і доўгая руля славутага «аленебая» марудна апускалася. Нарэшце адна рука гурона расціснулася і бяссільна павісла ўздоўж цела. Адчайна, але дарэмна намагаўся ён зноў учапіцца за галіну — рука сутаргавата хапала паветра. Маланка не была хутчэй стрэлу Сакалінага Вока; труп дзікуна ўздрыгнуў і, як свінцовы, упаў ва ўспененыя рачныя хвалі.

Ні адзін пераможны ўсклік не вырваўся ў паветра пасля гэтай падзеі, і нават суровыя магікане з жахам моўчкі пераглянуліся паміж сабою. З лесу зноў данёсся страшэнны лямант. Толькі адзін Сакалінае Вока захаваў здольнасць разважлівасці; ён пахітаў галавою і з дакорам прамармытаў:

— Гэта быў апошні зарад пораху, апошняя куля з

торбы... Я зрабіў як хлопчык,— сказаў ён.— Ну, ці не ўсё мне было роўна, жывы ці мёртвы ён зваліцца ў ваду!.. Ункас, хлопчык мой, падыдзі да пірогі і прынясі адтуль вялікі рог. Там увесь запас нашага пораху. На жаль, мы, відаць, хутка патрацім яго да апошняй крупіны. Калі я памыляюся, няхай скажуць, што я зусім не ведаю макуасаў.

Малады магіканін хутка пайшоў выканаць загад разведчыка. Сакалінае Вока паныла і без карысці перабіраў тое, што было ў яго торбе, і дарэмна спрабаваў выскрабці порах з пустой парахаўніцы. Яго занятак хутка перапыніў гулкі і пранізлівы Ункасаў крык. Нават для неспрактыкаваных Дунканавых вушэй усклік маладога магіканіна быў сігналам новай, нечаканай бяды. Хейвард хутка ўскочыў, поўнасьцю забыўшы пра небяспеку, якую ён мог на сябе наклікаць, падняўшыся на ўвесь рост. Нібы паддаючыся на яго ўзбуджанасць, усе іншыя таксама кінуліся ў вузкі праход паміж дзвюма пячорамі. Яны рухаліся так хутка, што стрэлы іх ворагаў нікога не зачэпілі. Ункасаў крык змусіў сясьцёр і раненага Давіда выйсці са свайго прытулку, і хутка ўсе зразумелі, якая пагроза жажнула маладога індзейца.

Недалёка ад цясніны бачылася лёгкая пірога разведчыка; яна няслася па рацэ, і ёю, відаць, кіраваў нейкі нябачны плывец. Калі Сакалінае Вока ўбачыў гэта, ён імгненна ўскінуў ружжо і спусціў курок; бліснула прамянёвая іскра, але ствол не адгукнуўся стрэлам.

— Позна! Вельмі позна! — усклікнуў Сакалінае Вока і з адчаем апусціў ружжо на зямлю.— Гэты ліхадзей мінуў хуткаплынь, і, нават калі б у нас быў порах, я не змог бы запыніць яго куляй.

Паміж тым кемлівы гурон прыпадняў галаву з-за борта пірогі і, слізгаючы па цячэнню, узмахнуў у паветры рукою. З яго грудзіны вылецеў пераможны вокліч; з лесу яму адказалі завыванні, смех і раз'юшаныя крыкі.

— Смейцеся, д'яблавы дзеці! — прамармытаў разведчык, прысядаючы на выступ скалы.— Самыя трапныя ружжы, лепшыя тры ружжы ў гэтых лясах, зараз менш небяспечней за мінулагоднія аленевыя рогі!

— Што ж зараз рабіць? — спытаў Дункан.— Што з намі будзе?

Замест адказу Сакалінае Вока толькі правёў паль-

цам вакол цемені, і гэты рух быў да таго красамоўны, што ніхто, хто бачыў жэст разведчыка, не мог усумніцца ў яго значэнні.

— Не-не, наша становішча не можа быць такое безнадзейнае! — усклікнуў малады маёр. — Гуроны яшчэ не тут, мы можам умацаваць пячоры і не даць ім высадзіцца.

— А якім чынам, скажыце мне? — пачулася пытанне Сакалінага Вока. — Стрэламі Ункаса або дзявочымі слязьмі? Не-не, вы маладыя, багатыя, у вас ёсць сябры, і я разумею, што ў вашыя гады цяжка паміраць. Але, — дадаў ён і перавёў позірк на магікан, — не варта забываць, што мы з вамі белыя. Пакажам жыхарам гэтых лясоў, што белыя таксама без страху праліваюць сваю кроў, як і чырванаскурыя, калі наступае іх апошні час!

Дункан зірнуў туды, куды глядзеў разведчык; паводзіны індзейцаў пацвердзілі яго самыя жажлівыя прадчуванні.

Чынгачгук у гордай паставе сядзеў на абломіне скалы; ён паклаў на камень нож і тамагаўк, зняў з галавы арлінае пярэ і прыгладжваў адзіную пасму валоў, нібы рыхтуючы яе для апошняй, жажлівай долі. Твар індзейца быў спакойны, хоць і задумлівы; яго цёмныя вочы памалу трацілі ваяўнічы бляск і прымалі выраз абыякавасці і гатоўнасці да смерці.

— Я не веру, каб наша становішча было зусім безнадзейнае, — паўтарыў Дункан. — Кожнае імгненне можа прыйсці помач, і я не бачу ні аднаго ворага. Ім надакучыла барацьба, у час якой для іх вельмі вялікая небяспека, ды і няма ім асаблівай карысці.

— Можа, праз хвіліну... праз гадзіну-другую гэтыя змеі падкрадуцца да нас. У гэтае самае імгненне яны здольныя ляжаць і слухаць нас, — сказаў Сакалінае Вока. — Чынгачгук, — дадаў ён на мове дэлаваараў, — брат мой, мы з табою разам змагаліся апошні раз... Цяпер макуас будзе святкаваць перамогу ад думкі пра смерць мудрага магіканіна і яго бледнатварага сябра, чые вочы бачаць ноччу так, як і ўдзень.

— Няхай жонкі мінгаў плачуць над сваімі забітымі! — з непахіснай цвёрдасцю і годнасцю адказаў індзеец. — Вялікая Змяя магікан звіў свае кольцы ў іхніх вігвамах, атруціў іх пераможныя крыкі плачам і стогнамі дзяцей, бацькі якіх не вярнуліся дахаты.

З таго часу, як растаў апошні снег, адзінаццаць воінаў заснулі навек удалечыні ад магіл сваіх продкаў, і ніхто не скажа, дзе яны ўпалі, пасля таго як язык Чынгачгучка змоўкне назаўсёды. Няхай аголяцца вострыя нажы макуасаў, няхай узаўюцца ў паветра іхнія самыя хуткія тамагаўкі, бо адзін з самых вялікіх ворагаў мінгаў трапіў ім у рукі... Ункас, апошні адростак высакароднага дрэва, пакліч гэтых баязліўцаў, загадай ім паспяшацца.

— Яны шукаюць свайго памерлага супляменніка там, сярод рыб,— адказаў ціхі, мяккі голас маладога правадыра.— Гуроны пльвучь разам са слізкімі вуграмі. Як спелыя дары, падаюць яны з галля дрэў, а магікане смяюцца.

— Ого! — прамармытаў Сакалінае Вока, які з глыбокаю ўвагаю слухаў размову тутэйшых.— Бадай, іх насмешкі паскораць помсту макуасаў. Але я белы, без прымесі індзейскай крыві, а таму мне патрэбна памерці смерцю белага, значыць, без лаянкі на языку і без горычы ў сэрцы.

— Дык навошта ж паміраць? — вымавіла Кора, адступаючы ад скалы, да якой яе прыкавала пачуццё жаху.— Шлях адкрыты з усіх бакоў. Бяжыце ў лес і прасіце бога памагчы вам. Ідзіце, храбрыя людзі, мы і так ужо вельмі многім абавязаны вам і не павінны змушаць вас дзяліць з намі бяду.

— Дрэнна вы, лэдзі, ведаеце хітрых іракезаў, калі думаеце, што яны не адрэзалі ўсе шляхі да адступлення ў лес,— адказаў Сакалінае Вока і тут жа дабрадушна дадаў: — Канечне, калі б мы кінуліся плысці ўніз па рацэ, цячэнне хутка аднесла б нас на адлегласць, недасяжную ні для іх стрэлаў, ні для гукаў іхніх галасоў.

— Паспрабуйце ж выратавацца ўплаў! Навошта заставацца тут і павялічваць колькасць ахвяр! — у парыве велікадушнасці сказала Кора.

— Навошта? — паўтарыў разведчык, горда азіраючыся навокал.— Таму, што чалавеку лепш памерці са спакойным сумленнем, чым да канца жыцця пакутаваць раскайваннем. Што скажам мы Мунро, калі ён спытае ў нас, дзе мы пакінулі яго дочак?

— Пайдзіце да яго і скажыце, што вы хочаце прасіць помачы для нас,— сказала Кора і падышла да разведчыка.— Скажыце, што гуроны вядуць яго дочак да паўночных пустынь, але іх можна яшчэ выратаваць,

калі паспяшацца. Калі ж, нягледзячы на ўсё гэта, богу будзе патрэбна, каб помач спазнілася, прынясіце бацьку...— голас Кору задрыжэў, і яна з цяжкасцю стрымала слёзы,— наша бласлаўленне, апошнія малітвы, прывітанні, поўныя любові...

Па суровым, абветраным твары разведчыка прабегла сутарга, і калі Кора змоўкла, ён абапёрся падбародкам на руку, здаецца, у глыбокім роздуме над яе словамі.

— У гэтых словах ёсць некаторая доля сэнсу,— сарвалася нарэшце з яго дрыготкіх вуснаў.— Чынгачгук, Ункас! Чуеце вы, што гаворыць чарнавокая дзяўчына?

І ён загаварыў са сваімі сябрамі на дэлаварскім дыялекце. Хоць гутарка разведчыка цякла марудна, спакойна, у яго тоне гучала цвёрдая рашучасць. Старэйшы магіканін слухаў з глыбокім маўчаннем і, відаць, узважваў словы свайго сябра, на ўсю моц усведамляючы іх вялікае значэнне. Пасля невялікага вагання Чынгачгук у знак згоды махнуў рукою і сказаў па-англійску «добра» з такой выразнасцю, якая ўласціва толькі голасу індзейцаў. Пасля, засунуўшы за пояс свой нож і тамагаўк, воін марудна падышоў да краю скалы, найменш прыкметнага з берагоў ракі. Тут ён пастаяў імгненне, шматзначна паказаў на лес унізе, прамовіў некалькі слоў на сваёй мове, дакладна вызначаючы намечаны ім шлях, кінуўся ў ваду, нырнуў і знік з вачэй назіральнікаў.

Разведчык крыху затрымаўся, каб сказаць некалькі слоў Кору, якая з палёгкаю ўздыхнула, убачыўшы, якую сілу маюць яе словы.

— Калі-нікалі ў юнай душы з'яўляецца такая ж мудрасць, як і ў старой,— сказаў ён.— Калі вас павядуць у лес, лепш сказаць, тых з вас, каго часова пашкадуюць, загінайце на шляху голле кустоў і дрэў і намагайцеся рухацца так, каб заставаўся шырокі след. Тады, паверце, знойдзецца сябра, які не пакіне вас, хоць бы яму прыйшлося ісці па вас на край свету!

Ён пяшчотна паціснуў руку Кору, падняў ружжо, са скрухаю паглядзеў на яго, зноў асцярожна паклаў свой «аленебой» на камень, нарэшце спусціўся да таго месца ракі, дзе знік Чынгачгук. Сакалінае Вока на імгненне павіс на скале, заклапочана азірнуўся і з горыччу прамовіў:

— Калі б у мяне застаўся порох, не было б такога няшчасця і ганьбы!

Нарэшце ён расшчапіў рукі і апынуўся ў вадзе; струмені сыйшліся над яго галавою, і ён знік.

Цяпер позіркі тых, хто застаўся, звярнуліся да Ункаса, які нерухома стаяў, прыхіліўшыся да скалы. Кора сказала яму:

— Вораг не заўважыў нашых сяброў, і яны зараз, відаць, ужо ў бяспецы. Ці не пара і вам рушыць за імі?

— Ункас застанецца, — спакойна на англійскай мове сказаў малады магіканін.

— Гэта толькі зробіць наш палон яшчэ цяжэйшым і зменшыць для нас магчымасць выратавання, — прамовіла Кора. — Ідзіце, велікадушны малады чалавек, — працягвала яна, апускаючы вочы пад позіркам магіканіна і невыразна адчуваючы сваю ўладу над ім. — Ідзіце да майго бацькі, як я ўжо гаварыла іншым, і будзьце самым надзейным з маіх пасыльных. Скажыце яму, каб ён даў вам грошай для выкупу яго дачок з няволі. Ідзіце! Я жадаю гэтага! Я прашу вас ісці!

Спакойны выраз твару маладога правадыра змяніўся на сумны, але ён перастаў вагацца. Нячутнымі крокамі Ункас перасёк пляцоўку і слізгануў у вірлівую плынь. Амаль не дыхаючы, пазіралі на раку тыя, хто застаўся, пакуль яго галава не паказалася над вадою даволі далёка ад астраўка. Набраўшы паветра, Ункас зноў схваўся пад вадою.

Гэты хуткі і, відаць, удалы манеўр трох жыхароў лесу адбыўся ўсяго за некалькі хвілін. Паглядзеўшы апошні раз услед Ункасу, Кора павярнулася да Хейварда і прамовіла дрыготкімі вуснамі:

— Я чула, што вы таксама славіцеся майстэрствам плаваць. Дык за імі! Зрабіце разважна так, як гэтыя дабрадушныя людзі!

— А хіба Кора Мунро патрабуе менавіта такога доказу вернасці ад свайго абаронцы? — з сумнай усмешкай адказаў Дункан, і ў яго тоне адчулася горыч.

— Цяпер не час спрачацца, — адказала дзяўчына. — Наступіў момант, калі абавязак кожнага — праявіць сябе найлепшым чынам. Тут ад вас не будзе карысці, але ваша каштоўнае жыццё можа быць выратавана для іншых найбліжэйшых сяброў.

Дункан не адказаў, а толькі зірнуў на чароўную

Алісу, якая з дзіцячай бездапаможнасцю прыціскалася да яго рукі.

— Падумайце, — працягвала Кора пасля кароткага маўчання, у час якога яна, відаць, з усіх сіл намагалася заглушыць у сабе боль, яшчэ больш востры, чым страх, — бо смерць — самае горшае, што можа чакаць нас, а смерці ніхто не міне.

— Бывае ліха горш за смерць, — рэзка, здаецца, адчуваючы горыч за яе настойлівасць, адказаў Дункан, — але чалавек, гатовы памерці дзеля вас, можа адхіліць яго.

Кора перастала ўгаворваць яго і, затуліўшы твар хусткаю, павяла з сабою амаль непрытомную Алісу ў глыбіню другой пячоры.

РАЗДЗЕЛ IX

Вясёлай будзь, мая любоў,
Не бойся.
Усмешкай светлай хмары прагані ты,
Што ахмурылі пяшчотнае чало.
«Смерць Агрыпіны»

Шум і хваляванне бою, як па волі чарадзейных сіл, змяніліся цішынёю, і ўзбуджанаму ўяўленню Хейварда ўсё гэта здалося якімсьці страшэнным трызненнем. Тое, што адбылося, глыбока ўрэзалася ў яго памяць, а паміж тым, ён з цяжкасцю мог упэўніць сябе, што нядаўна сапраўды штосьці адбылося. Не ведаючы, які лёс напаткаў людзей, якія даверыліся хуткай плыні, Дункан уважліва прыслухоўваўся, чакаючы якіх-небудзь сігналаў або гукаў трывогі, па якіх ён змог бы даведацца, ці ўдаліся рызыкаўныя ўцёкі. Але дарэмна напружваў ён сваю ўвагу: нішто не гаварыла пра лёс гэтых смелых людзей. У гэты момант Дункан забыўся пра тое, што трэба хавацца за скалу, што яшчэ зусім нядаўна трэба было рабіць для бяспекі. Але жонная спроба выявіць хоць бы маленькі намёк на набліжэнне ворагаў была такой жа марнай, як і пошукі сяброў, якія адплылі. Здавалася, усё жывое зноў пакінула лясістыя рачныя берагі. Ястраб-рыбалоў, які назіраў за боем здалёку, седзячы на верхніх галінках сухой сасны, цяпер зляцеў са свайго высокага седала і, апісваючы шырокія кругі, кружыў над здабычай. Сойка, пранізлівы голас

якой быў заглушаны дзікім выццём індзейцаў, зноў на-паўняла паветра бязладным крыкам, быццам лічачы, што да яе вярнулася панаванне над лясной глушэчай. Гэтыя гукі ажывілі ў Дункага слабае мігценне надзеі; ён сабраўся з сіламі да новай барацьбы, і ў ім ажыла ўпэўненасць у перамозе.

— Гуронаў не відаць, — сказаў ён Давіду, які ўсё яшчэ не апамятаўся ад удару, што ашаламіў яго. — Схаваемся ў пячору. У астатнім ды будзе воля вышэйшая!

— Помню, я разам з дзвюма чароўнымі дзяўчатамі пасылаў усявышняму ўхвалу і ўдзячнасць, — у паўпрытомным стане загаварыў Давід, — але мяне напаткала жорсткая... у рэшце рэшт, справядлівая кара за мае грахі. Я быццам заснуў, але гэта быў несапраўдны сон. Рэзкія, нястройныя гукі бітвы глушылі мой слых. Гэта быў хаос. Здавалася, наступіў канец свету і прырода забылася пра гармонію.

— Бедны чалавеча! Вы сапраўды былі на валасінку ад смерці. Але ўстаньце і ідзіце за мною. Я адведу вас у такое месца, дзе вы не пачуеце іншых гукаў, акрамя псалмаспеваў.

— У шуме вадаспада гучыць мелодыя, і цурчэнне вады слодычнае, — сказаў Давід, прыціснуўшы руку да сваёй, поўнай збянтэжання галавы. — Толькі ці не гучаць у паветры скавытанне і такія лямант, што здаецца, быццам душы асуджаных...

— Не-не, — нецярпліва перапыніў яго Хейвард, — ляманту няма. Усё ціха і спакойна, акрамя вады... Дык ідзіце туды, дзе вы можаце спакойна спяваць песні, якія вы так любіце.

Давід сумна ўсміхнуўся, але пры напаміне пра яго любімы занятак на твары псалмаспевака мільгануў прамень задавальнення. Без ваганняў дазволіў ён адвесці сябе ў пячору, спадзеючыся там заспакоіць мелодыяй свой змучаны слых. Абапіраючыся на руку Дункана, Гамут пайшоў да сясцёр, а Дункан схапіў абярэмак сасафраса, заваліў пахучымі галінамі ўваход у пячору і замаскіраваў яго. Ззаду гэтай кволай перашкоды ён павесіў кінутыя ляснымі жыхарамі коўдры; такім чынам, ва ўнутраную пячору не магло трапіць святло, у знешнюю ж уліваўся лёгкі водбліск з вузкай цясніны, па якой адзін рукаў ракі імчаўся наперад, каб там, ніжэй па цячэнню, зліцца з іншай вадзяной плыню.

— Мне не падабаюцца правілы тубыльцаў, якія змушаюць іх скарыцца перад няшчасцем без барацьбы, — сказаў Дункан, па-ранейшаму ўкладваючы голле. — Наша правіла: «Пакуль не вычарпалася жыццё — не знікла надзея», значна суцяшальней і найбольш адпавядае характару воіна. Вас, Кора, я не стану суцяшаць, у вас даволі мужнасці. Але ці не зможаце вы асушыць слёзы бедалагі, якая дрыготка прыціскаецца да вашых грудзей?

— Я стала спакайнейшая, Дункан, — адказала Аліса, адхіляючыся ад сястры і намагаючыся, нягледзячы на слёзы, здавацца цвёрдай, — значна спакайнейшая. Канечне, тут, у гэтай закрытай пячоры, мы ў бяспецы: нас не знойдуць, нам не зробіць шкоды, і мы можам спадзявацца на помач смелых людзей, якія дзеля нас ужо апыналіся ў страшэннай небяспецы.

— Вось зараз і наша ціхая Аліса гаворыць, як належыць дачцэ Мунро, — сказаў Хейвард і, падыходзячы да знешняга ўвахода ў пячору, спыніўся, каб паціснуць ёй руку. — Маючы такія два ўзоры мужнасці, ганьба быць баязліўцам.

Дункан сеў пасярэдзіне пячоры і сутаргавата сціснуў ацалелы пісталет; суровыя вочы маёра гаварылі пра яго змрочны адчай.

— Калі сюды і прыйдуць гуроны, яны зоймуць гэтую пазіцыю не вельмі проста, — прамармытаў ён і, прыхінуўшыся галавою да скалы, пачаў цярпліва чакаць далейшых падзей, не спускаючы позірку ад увахода ў грот.

Калі змоўк гук яго голасу, наступіла працяглая, глыбокая, амаль мёртвая цішыня. Свежае ранішняе паветра пранікала ў пячору. Хвіліна праходзіла за хвілінаю, нічога не парушала спакою; у душы ўсіх, што чакалі дапамогі, з'явілася пачуццё надзеі.

Адзін Давід не падзяляў агульнага хвалявання. Ён сядзеў непарушна. Прамень, што зазірнуў у пячорную шчыліну, асвятіў яго змардаваны твар і ўпаў на старонкі томіка, які спявак пачаў зноў перагортаць, нібы адшукваючы там песню, найбольш прыдатную да гэтых хвілін. Хутка намаганні Гамута завяршыліся поспехам; ён гучна прамовіў: «Востраў Уайт», выбраў працяглы ласкавы гук са свайго камертона і сваім яшчэ больш музычным голасам праспяваў уводныя мадуляцыі да таго гімна, назву якога толькі што аб'явіў.

— А гэта, можа, небяспечна? — запытала Кора, і яе цёмныя вочы цікаўна зірнулі на маёра.

— Speвакоў голас такі слабы, што яго заглушыць грукат і роў вадаспада, — быў адказ. — Акрамя таго, пячора паглынае гук. Няхай жа ён аддасца захапленню свайго сэрца, гэта не можа быць небяспечна.

— «Востраў Уайт!» — паўтарыў Давід і азірнуўся з тым важным выглядам, які памагаў яму запыніць шэпт сваіх вучняў. — У гэтым гімне цудоўная мелодыя і ўрачыстыя словы. І трэба пець яго з належнай павагаю.

Пасля кароткага маўчання пачуўся голас speвака, панесліся ціхія ракатлівыя гукі, нарэшце мелодыя напоўніла вузкую пячору. Усе з глыбокім хваляваннем слухалі, як льецца чароўная мелодыя, усе забыліся пра бессэнсоўнасць пачутых слоў. Аліса несвядома выцерла слязіну і ветла паглядзела на бледны твар Гамута, не хаваючы свайго захаплення. Кора ўхвальна ўсміхнулася, а Хейвард адвёў свой напружаны позірк ад увахода ў пячору, гледзячы то на Давіда, то на Алісу, вочы якой свяціліся захапленнем. Спачуванне слухачоў кранула душу прыхільніка музыкі; яго голас набыў ранейшую паўнату і сілу. Спявак зрабіў новае намаганне, і паліліся працяглыя магутныя гукі. Раптам знадворку пачуўся страшэнны крык. Свяшчэнны гімн імгненна перапыніўся; спявак змоўк, быццам сэрца няшчаснага падступіла да яго гартані і адразу пераціснула дыханне псалмаспевака.

— Мы загінулі! — ускрыкнула Аліса, кідаючыся ў абдымкі да Кору.

— Не яшчэ, не яшчэ! — адказаў усхваляваны, але бясстрашны Хейвард. — Крык данёсся з сярэдзіны вострава і вырваўся ў дзікуноў, калі яны ўбачылі забітых сяброў. Яны не знайшлі нашага прыстанішча, і для нас яшчэ не згасла надзея.

Колькі мала ні было шанцаў на паратунак, словы Дункана не прапалі дарэмна: яго заўвагі ажывілі дух дзяўчат настолькі, што яны знайшлі ў сабе сілу моўчкі чакаць далейшых падзей.

Хутка пачулася завыванне, пасля ў розных месцах вострава загучэлі галасы; спачатку чуліся ў яго далнім канцы, пасля пачалі набліжацца да пячоры.

Нарэшце сярод збянтэжання і шуму пранёсся пераможны кліч у некалькіх ярдах ад замаскаванага ўвахо-

да ў пячору. Хейвард палічыў, што іх прыстанішча знойдзена, і апошняя надзея патухла ў яго душы. Але ён зноў крыху супакоіўся, пачуўшы, што крычаць ужо каля каменя, на які Сакалінае Вока з такім шкадаваннем паклаў сваё ружжо. Маёр добра адрозніваў гутарку індзейцаў; ён чуў не толькі асобныя словы, але і цэлыя фразы, вымаўленыя на канадскім жаргоне, у аснову якога пакладзена французская мова. Раптам хор галасоў паўтарыў: «Доўгі Карабін!» Гэтыя словы адбіліся рэхам у суседнім лесе, і Хейвард успомніў, што гэтае імя было дадзена ворагамі паляўнічому і разведчыку англійскай арміі; толькі цяпер Дункан зразумеў, хто быў яго спадарожнік.

«Доўгі Карабін, Доўгі Карабін!..» — пераходзіла з вуснаў у вусны, і вось увесь гурт, відаць, сабраўся каля ваеннага трафея, які як быццам сведчыў пра смерць яго страшнага ўладальніка. Потым гуруны зноў рассыпаліся па востраве, напаўняючы паветра імем ворага, чыё цела, як гэта зразумеў Хейвард з воклічаў гурунаў, яны думалі адшукаць у якой-небудзь шчыліне.

— Зараз, — шапнуў Хейвард дзяўчатам, — усё хутка вырашыцца. Калі гуруны не знойдуць нашага прыстанішча, мы ацалеем. Ва ўсякім разе, мяркуючы па фразях, якія мне ўдалося зразумець, нашы сябры выратаваліся, і хутка мы можам чакаць дапамогі ад Веба.

Прайшло некалькі хвілін страшнага зацішкі. Хейвард зразумеў, што ў гэты час гуруны праводзяць новыя, больш старанныя пошукі. Ён адрозніваў крокі гурунаў, якія чапляліся за голле сасафраса; чуў, як шалясцела сухое лісце і з трэскам ламалася сучча. Нарэшце голле падалося, адзін кут коўдры ўпаў, і слабое святло заіскрылася ў аддаленым кутку пячоры. Кора ў жаху прыціснула Алісу да сябе, Дункан ускочыў. Прагучаў усклік з глыбіні знешняй пячоры, і гэта азначала, што ў яе зайшлі ворагі. Праз хвіліну шматлікія галасы паказалі слухачам, што ўсе дзікуны сабраліся каля іх прыстанішча.

Паколькі толькі невялікая адлегласць аддзяляла ўнутраныя праходы дзвюх пячор, Дункан зразумеў, што пра ўцёкі не трэба і думаць. Ён прайшоў каля Давіда і дзвюх дзяўчат і запыніўся каля ўвахода, чакаючы страшнай сустрэчы. Зараз усяго некалькі футаў аддзялялі яго ад тых, хто іх бязлітна вышукваў. Маёр

прыціснуў твар да адтуліны і з раўнадушным адчаем зірнуў вонкі, сочачы за рухамі гуронаў.

Ён мог бы дакрануцца да мускулістага пляча волат-індзейца, валадарны і загадны голас якога накіроўваў дзеянні ўсіх сваіх сяброў. Пад купалам другой пячоры натоўп дзікуноў паварочваў і трэс рэчы, якія складалі сціплы скарб разведчыка. Кроў з раны Давіда афарбавала лісце сасафраса; бачачы гэты доказ паспяховасці сваіх дзеянняў, індзейцы схапілі водарнае голле, што засцілала дол пячоры, уцягнулі яго ў цясніну і пачалі раскідваць, нібы падазраючы, што яно хавае цела ненавіснага і небяспечнага для іх чалавека. Воін лютага выгляду падняў поўны ахапак голля, з радасцю паказаў на цёмныя плямы крыві на лісці і штосьці закрычаў, Хейвард змог зразумець сэнс яго слоў толькі таму, што ён некалькі разоў паўтарыў імя «Доўгі Карабін». Усцешлівыя галасы гуронаў замоўклі; воін кінуў галіну на голле, складзенае Дунканам перад уваходам у другую пячору, і такім чынам заваліў адтуліну, праз якую цікаваў маёр. Астатнія дзікуны пераймалі яго; выцягваючы галіны з пячоры разведчыка, яны кідалі іх на кучу голля сасафраса, не мяркуючы, што такім чынам самі ж хавалі людзей, якіх шукалі.

Калі пад вагою новых ахапкаў зеляноты коўдры абсунуліся, а голле ад свайго цяжару запала ў трэшчыны камянёў, утварыўшы шчыльны пласт, Дункан, уздыгнуўшы з палёгкай, вярнуўся на сярэдзіну пячоры і апынуўся на сваім ранейшым месцы, з якога ён мог бачыць другі выхад, да ракі. У тую ж хвіліну, калі ён адступіў ад сасафраса, індзейцы, нібы паддаючыся агульнаму ўзбуджэнню, ачысцілі праход паміж дзвюма пячорамі, і цяпер было чуваць, як яны зноў пабеглі па востраве да тых камянёў, на якія нядаўна высадзіліся. Іх новы жалобны крык паказаў, што яны зноў сабраліся каля целаў сваіх забітых сяброў.

Зараз Дункан адважыўся зірнуць на сваіх спадарожніц, бо на працягу небяспечных хвілін ён асцерагаўся сваім устрывожаным тварам яшчэ больш напалохаць дзяўчат.

— Яны сышлі. Кора, — шапнуў ён. — Аліса, яны вярнуліся на тое месца, на якім з'явіліся ўпершыню, і мы выратаваныя.

— Тады я падзякую небу! — прамовіла Аліса, вы-

зваляючыся з абдымкаў Кору і згінаючы калені.— Я падзякую небу, якое пазбавіла нас ад слёз нашага ссі-велага бацьку і выратавала жыццё тым, каго я люблю больш усяго на свеце...

Дункан і Кора назіралі за праявай яе шчырага пачуцця з гарачай сімпатыяй. І Дункан падумаў, што ніколі яшчэ малітва не зыходзіла ад істоты больш чароўнай, чым юная Аліса.

Алісіны вочы ззялі святлом удзячнасці, чароўная чырвань заліла яе шчокі; але калі яе вусны ўжо раскрыліся для малітвы, словы, якія яны збіраліся вымавіць, раптоўна замерлі, чырвань змяніла смяртэльная белізна, ласкавы бляск яе вачэй патух, рысы твару перакрывіліся ад жаху, сутаргавата сціснутыя пальцы паказвалі на нешта. Хейвард павярнуўся, і, зірнуўшы на пляскатую скалу, якая была нібы парогам адкрытай адтуліны пячоры, убачыў злы, люты твар Хітрага Ліса.

Нягледзячы на нечаканасць, самавалоданне не пакінула Дункана. Па выразе твару індзейца маёр зразумеў, што Магуа яшчэ нічога не паспеў разгледзець у паўзмроку пячоры. Ён ужо сабраўся адступіць за выступ сцяны, што ўсё-такі магла схваць яго і яго спадарожнікаў, але ў гэтую хвіліну зразумеў, што адступаць позна.

Выраз глыбокай радасці ў дзікуновым абліччы вывеў Дункана з раўнавагі; забыўшыся пра ўсё на свеце і паддаючыся толькі прыліву гневу, Хейвард прыцэліўся і стрэліў. Уся пячора загудзела, як ад гуку вывяржэння вулкана; калі ж вецер, што дзьмуў з расколіны, разнёс клубы дыму, выкінутыя гротам, на месцы, дзе толькі што быў злы твар здрадніка-правадніка, нікога не аказалася. Хейвард кінуўся да выхада і ўбачыў, як цёмная дзікунская постаць кралася каля нізкага выступа скалы і хутка зусім знікла з вачэй.

Пасля грому стрэлу сярод дзікуноў усталывалася страшнае маўчанне, але калі пачуўся працяжны і зразумелы для іх крык Ліса, тупат ног і крыкі пачалі зноў набліжацца, і раней чым Дункан паспеў апамятацца ад узрушэння, кволая перашкода з галля была раскідана ва ўсе бакі. Індзейцы хлынулі ў пячору з двух бакоў. Хейварда і дзяўчат выцягнулі са схованкі ў пячоры, і іх акружыў натоўп задаволеных гуронаў.

РАЗДЗЕЛ X

Баюся, так і ранне мы праспім,
Як незаўважна поўнач прасядзелі.

Шэкспір. «Сон у летнюю ноч»

Ледзь толькі гэтае раптоўнае няшчасце навалілася, Дункан пачаў назіраць за тым, што рабілі пераможцы. Чырванаскурывя шморгалі ўпрыгожванні на яго мундзіры, у іхніх вачах гарэла жаданне авалодаць нашыўкамі і галунамі. Але грозныя воклічы волата спынялі дзікуноў, і гэта ўпэўніла Хейварда, што яго і Кору з Алісай рашылі аберагаць да пэўнага моманту.

Пакуль маладыя гуроны выяўлялі прыкметы прагнасці, больш сталыя воіны прадаўжалі абшукваць абедззве пячоры з увагаю, якая сведчыла, што яны не задаволеныя поспехам. Не знаходзячы іншых ахвяр, старанныя мсціўцы падступілі да Дункана і Давіда, паўтараючы імя «Доўгі Карабін» і вымаўляючы гэтыя словы з такой злосцю, што нельга было сумнявацца, пра што яны пыталіся. Дункан прыкінуўся, што ён не разумее іх пытанняў, Давід жа сапраўды не ведаў французскай мовы. Нарэшце настойлівасць гуронаў стаміла Хейварда; акрамя таго, ён баяўся раздражняць сваіх пераможцаў упартым маўчаннем. Ён азірнуўся вакол, адшукваючы вачыма Магуа, які мог перакласці яго адказы на пытанні гуронаў; іх галасы гучалі ўсё больш настойліва і грозна.

Паводзіны Магуа рэзка адрозніваліся ад таго, як паводзіліся яго сябры. Пакуль усе астатнія намагаліся задаволіць сваю хлапечую схільнасць да рабавання, прысвойваючы мізэрны скарб разведчыка, Хітры Ліс спакойна стаяў воддаль ад палонных: ён быў, відаць, задаволены, быццам ужо дасягнуў галоўнай мэты сваёй здрады. Калі вочы Хейварда ўпершыню сустрэлі позірк яго нядаўняга правадніка, маёр міжволі з жахам адварнуўся ад лютага, хоць і спакойнага твару Магуа. Але, перасіліўшы агіду, ён змусіў сябе гаварыць з ім.

— Хітры Ліс занадта мужны воін, — нехаця сказаў Дункан, — каб адмовіцца растлумачыць абязброенаму чалавеку, што гавораць пераможцы.

— Яны пытаюцца, дзе паляўнічы, які ведае лясныя сцежкі, — на ламанай англійскай мове адказаў

Магуа і з лютай ухмылкаю паклаў руку на лісце, якім была прыкрыта і перавязана рана на ягоным плячы.— Ружжо Доўгага Карабіна выдатнае, яго вочы ніколі не міргаюць, але гэтае ружжо, так жа, як і кароткі ствол белага правадыра, не могуць забраць жыццё ў Хітрага Ліса.

— Ліс вельмі храбры, каб помніць пра раны, якія атрымаў у бітве, або пра рукі, якія нанеслі іх.

— А хіба ішла вайна, калі індзеец адпачываў пад цукровым дрэвам і хацеў з'есці хлеба? Хто напоўніў кустоўе падпаўзаючымі ворагамі? Чый язык гаварыў пра мір, калі думкі яго былі крыважэрныя? Хіба Магуа сказаў, што тамагаўк выцягнуты з зямлі і што яго рука выкапала баявую сякеру?

Дункан не асмеліўся напаміць ворагу пра яго здраду, не хацеў ён таксама павялічваць яго злосць якімі-небудзь апраўданнямі і таму прамаўчаў. Магуа, здавалася, таксама вырашыў перапыніць далейшыя размовы; ён зноў прыхіліўся да скалы, ад якой адышоў у той час, як у яго былі ўспышкі гневу. Калі нецярплівыя дзікуны заўважылі, што кароткая размова паміж белым і Лісам скончылася, зноў пачуліся крыкі: «Доўгі Карабін!»

— Чуеш? — абыякава сказаў Магуа.— Гуроны па-трабуюць жыццё Доўгага Карабіна, і, калі іх не задаволіць, яны заб'юць тых, хто хавае яго.

— Ён пайшоў. Яны не могуць схапіць яго.

Ліс холадна ўсміхнуўся і пагардліва адказаў:

— Калі белы памірае, ён думае, што для яго наступіла хвіліна спакою, але чырванаскурья ўмеюць здэкавацца нават з прывідаў сваіх ворагаў. Дзе яго цела? Няхай гуроны ўбачаць яго скальп.

— Ён не памёр, ён збег.

Магуа недаверліва паківаў галавою:

— Хіба ён птушка і можа распраўляць крылы? Хіба ён рыба і ўмее плаваць, не дыхаючы паветрам? Белы правадыр лічыць гуронаў дурнямі?

— Праўда, Доўгі Карабін не рыба, але ён умее плаваць. Калі ўвесь яго порах быў спалены, а вочы гуронаў закрыла воблака, ён паплыў уніз па цячэнню.

— А чаму ж белы правадыр застаўся? — усё яшчэ недаверліва спытаў Магуа.— Хіба ён камень, які падае на дно? Або скальп пячэ яму галаву?

— Я не камень, гэта мог сказаць твой забіты сябра,

які ўпаў у вадаспад! — раздражнёна адказаў Дункан, у прыпадку злосці ўжываючы тыя выхвальныя выразы, што маглі ўзбудзіць павагу індзейца. — Але белы лічыць, што толькі баязліўцы кідаюць жанчын.

Магуа прамармытаў праз зубы некалькі слоў і прадаўжаў уголас:

— А дэлавары плаваюць гэтак жа добра, як поўзаюць у кустах. Дзе Вялікі Змей?

Мяркуючы па гэтых канадскіх мянушках, Дункан зразумеў, што гуроны нашмат лепш ведалі яго нядаўніх сяброў, чым ён сам, і нехаця адказаў:

— Ён таксама паплыў па цячэнню.

— А Хутканогі Алень?

— Я не ведаю, каго ты называеш так, — адказаў Дункан, выкарыстоўваючы момант, каб зацягнуць размову.

— Ункаса, — адказаў Магуа, вымаўляючы імя з яшчэ большай цяжкасцю, чым англійскія словы.

— Ты гаворыш аб маладым дэлавары? Ён таксама паплыў па цячэнню.

Магуа адразу паверыў і гэтым паказаў, што мала думае ён пра ўцекачоў. Але яго сябрам уцекачы і былі патрэбныя.

Яны з характэрнаю для індзейцаў цярылівасцю, у поўным маўчанні чакалі, калі закончыцца размова афіцэра і Ліса. Калі Хейвард замоўк, дзікуны накіравалі позіркі на Магуа. Ліс паказаў ім на раку і патлумачыў усё нешматлікімі жэстамі і словамі.

Зразумеўшы, што адбылося, дзікуны паднялі страшны крык, што паказваў іхняе расчараванне. Адны кінуліся да берага ракі, ярасна размахваючы ў паветры рукамі; іншыя пачалі пляваць у ваду, як бы помсцячы ёй за тое, што яна па-здрадніцку пазбавіла іх несумненна праваў пераможцаў. Некаторыя, найбольш лютыя, кідалі на палонных спадылба позіркі, што гарэлі стрыманай ярасцю. Двое-тroe нават выявілі злосныя пачуцці пагражальнымі рухамі рук; відаць, ні прыгажосць, ні жаночая слабасць абедзвюх сяцёр не змаглі б абараніць іх ад ярасці індзейцаў. Малады афіцэр адчайна парываўся кінуцца да Алісы, калі адзін з гуронаў схопіў сваёй цёмнай рукою пасму яе пышных валасоў, што густымі хвалямі ўпалі ёй на плечы, і правёў нажом у паветры вакол яе галавы. Але калі толькі Хейвард зрабіў першы рух, як адчуў,

што індзеец, які кіраваў усімі дзікунамі, быццам абцугамі сціснуў яго плячук. Ён зразумеў, што не мае сэнсу барацьба з такой пераважнай сілаю, і скарыўся свайму лёсу, толькі ціха сказаў дзяўчатам, што дзікуны часам выказваюць пагрозы, якіх не выконваюць.

Але, спрабуючы прагнаць страх Кору і Алісы, Дункан і не думаў падманвацца сам. Ён добра ведаў, што аўтарытэт індзейскага правадыра быў умоўны і падмацоўваўся хутчэй кулакамі, чым маральнай перавагаю. І таму небяспека ўзрастала па меры таго, колькі будзе тут дзікуноў. Захоўваючы знешні спакой, Хейвард адчуў, як яго сэрца замірала, калі хто-небудзь з індзейцаў падыходзіў да бездапаможных сяцёр або змрочна акідваў позіркам кволя дзявочыя постаці.

Аднак яго насцярога аслабла, калі ён убачыў, што правадыр паклікаў на савет усіх воінаў. Іх спрэчкі працягваліся нядоўга і, мяркуючы па маўчанню большай паловы індзейцаў, хутка яны аднадушна прыйшлі да згоды. Той-сёй з прамоўцаў часта паказваў у бок, дзе быў лагер Веба, відаць, асперагаючыся нападу адтуль. Думка пра англійскі атрад, мусіць, прымусіла іх хутка на штосьці рашыцца і паскорыла ўсё, што адбылося пасля.

Дзікуны перанеслі лёгкую пірогу да таго месца ракі, што знаходзілася паблізу выхада са знешняй пячоры. Калі гэта было зроблена, кіраўнік гуронаў знакам загадаў палонным спусціцца да ніжніх каменяў і сесці ў пірогу.

Супраціўляцца было немагчыма, таму Дункан паказаў прыклад пакорлівасці, накіраваўшыся да пірогі, і хутка ўжо сядзеў у лодцы разам з дзвюма сёстрамі і ўсё яшчэ здзіўленым Давідам. Хоць гуроны не маглі ведаць вузкага фарватэра паміж вірамі і хуткаплыню, але ім былі вельмі добра вядомыя агульныя прыкметы небяспечных месц, каб яны маглі як-небудзь істотна памыліцца. Калі лоцман, выбраны для таго, каб весці пірогу, сеў на сваё месца, індзейцы зноў кінуліся ў раку, пірога слізганула па цячэнню, і праз некалькі секунд палонныя апынуліся на паўднёвым беразе ракі, амаль насупраць той скалы, на якую яны высадзіліся напярэдадні.

Тут дзікуны зноў сур'ёзна, але нядоўга раіліся паміж сабою. У той жа час яны прывялі з лесу коней, якіх

іх уладальнікі лічылі прычынай свайго няшчасця. Цяпер натоўп гуронаў падзяліўся. Галоўны правадыр сеў на каня Хейварда і рушыў праз раку, а ўслед за ім кінулася ў ваду і большая палова яго спадарожнікаў. Хутка ўсе яны зніклі ў лесе. Палонныя засталіся пад нагледам шасці дзікуноў, якімі кіраваў Хітры Ліс. З нарастаючым хваляваннем Хейвард назіраў за дзеяннямі дзікуноў. Бачачы незвычайную стрыманасць індзейцаў, Хейвард спадзяваўся, што яны адвядуць яго да Манкальма як свайго палоннага. Мозг людзей, якія трапілі ў бяду, ніколі не дрэмле, а надзея, хоць бы і самая невялікая, дае падставу ўяўленню, таму Дункану ўжо здавалася, што Манкальм паспрабуе выкарыстаць бацькоўскія пачуцці Мунро на тое, каб іх не пераступіць і змусіць ветэрана забыць пра вернасць англійскаму каралю. І, хоць усе ведалі, што французскі камандуючы валодаў мужным і прадпрыемальным характарам, лічылася, што ён з'яўляецца знаўцам усякіх палітычных інтрыг, якія не мелі ні шчырасці, ні дабыні, і якія вельмі зганьбілі еўрапейскую дыпламатыю таго часу.

Але паводзіны гуронаў адразу разбурылі ўсе гэтыя Дунканавы ўяўленні. Тым часам тыя індзейцы, якія рушылі ўслед за чырванаскурам волатам, накіраваліся да Харыкена, і Хейвард зразумеў, што яго самога і яго спадарожнікаў чакае страшны палон у дзікуноў. Жадаючы ведаць усё, нават самае горшае, і вырашыўшы ў крайнім выпадку паспрабаваць адкупіцца грашыма, ён пераадолеў агіду да Магуа і звярнуўся да свайго былога правадніка з самым дружалюбным, даваральным тонам, які ён толькі змог выявіць.

— Я хацеў бы пагаварыць з Магуа пра тое, што вартае толькі слыху такога вялікага правадыра.

Індзеец пагардліва зірнуў на маладога афіцэра і адказаў:

— Гавары. У дрэў няма вухэй.

— Але гуроны не глухія, а тыя словы, якія варта для вялікіх правадыроў, могуць ап'яніць юных воінаў. Калі Магуа не хоча слухаць, афіцэр караля здолее маўчаць.

Індзеец кінуў некалькі надбайных слоў сваім сябрам, якія так-сяк сядралі коней для маладых дзяўчат; пасля Ліс адышоў убок і асцярожным рухам паклікаў за сабою Дункана.

— Цяпер гавары,— сказаў ён,— калі твае словы прыдатныя для Магуа.

— Хітры Ліс даказаў, што ён дасягнуў ганаровага прозвішча, якое далі яму канадскія бацькі,— пачаў Хейвард.— Я бачу ўсю яго мудрасць, разумею, як шмат ён для нас зрабіў, і не забуду гэтага ў час падзякі. Так, Ліс не толькі вялікі правадыр — ён умеа абдурваць сваіх ворагаў.

— Што ж зрабіў Ліс? — холадна спытаў індзеец.

— Хіба ён не бачыў, што лес перапоўнены прытоенымі ворагамі? Хіба ён не заўважыў, што нават змяя не змагла б незаўважна прапаўзці каля іх? Хіба ён не заблудзіўся наўмысна, каб асляпіць вочы гуронаў? Хіба Магуа не прыкінуўся, быццам бы ён вяртаецца да свайго племені, якое так дрэнна абышлося з ім і, як сабаку, выгнала яго са сваіх вігвамаў? А мы? Хіба, заўважыўшы яго намеры, мы не памаглі яму, каб гуроны думалі, быццам белы чалавек палічыў свайго сябра ворагам? Ці не праўда? О, калі Хітры Ліс сваёй мудрасцю асляпіў вочы гуронаў, яны забыліся, што калісьці зрабілі яму шмат зла і змусілі бегчы да махокаў! Яны пакінулі Магуа на паўднёвым беразе з палоннымі, а самі, як вар'яты, накіраваліся на поўнач. Я ведаю: Ліс хоча, як сапраўдны ліс, павярнуцца і адвесці да сівелага багатага шатландца яго дачок. Так, Магуа, бачу ўсё і падумаў ужо пра тое, як належыць заплаціць табе за мудрасць. Перш за ўсё старшы форта Уільям-Генры дасць Лісу тое, што абавязаны даць такі вялікі правадыр за вялікую паслугу; у Ліса будзе залаты медаль, яго парахаўніцу перапоўніць порох, у яго ў торбе завініць столькі долараў, колькі каменьчыкаў валяецца на ўзбярэжжы Харыкена, і алень пачне лізаць яму рукі, ведаючы, што не ўцячы ад стрэлаў таго ружжа, якое атрымае правадыр. Я ж не ведаю, як быць больш шчодрым за шатландца... Пачакай. Я... так, я табе...

— Што ж дасць мне малады правадыр, які прыйшоў з усходу сонца? — запытаў гурон, заўважыўшы, што Хейвард запнуўся.

— З астравоў, якія ляжаць на Салёным возеры, ён правядзе струмень вогненнай вады. Гэтая вадкасць пацячэ перад вігвамамі Магуа і не спыніцца, пакуль сэрца індзейца не стане лягчэй пушынкi, а яго дыханне не зробіцца саладзей духмянасці дзікай медуніцы...

Магуа сур'ёзна слухаў запаволеную прамову Хейварда. Калі малады чалавек напамніў пра тое, што яму здаецца, быццам індзеец хітра ашукаў гуронаў, твар яго слухача набыў выраз асцярожнай стрыманасці. Калі Хейвард напамніў пра абразы, якія выгналі гурона з вігвамаў яго племені, Лісавы вочы ўспыхнулі лютым бляскам, і Дункан зразумеў, што ён закрануў якраз тую самую струну, да якой яму належала дакрануцца. Калі ж ён дайшоў да фраз, якімі хітра падбуртваў і дзікунову прагу помсты, і яго прагнасць, ён, ва ўсякім разе, узбудзіў яго глыбокую ўвагу. Ліс задаў сваё апошняе пытанне, пра ўзнагароду, спакойна, са звычайнай індзейскай важнасцю, аднак, мяркуючы па задумлівым выразе яго твару, было ясна, што яму належала адказаць прадбачліва хітра. Некалькі імгненняў гурон маўчаў, пасля, паклаўшы сваю руку на грубую перавязку, якая прыкрывала яго раненае плячо, сказаў:

— Хіба сябры пакідаюць такія знакі?

— Няўжо Доўгі Карабін нанёс бы такую лёгкую рану ворагу?

— А хіба дэлавары падпаўзаюць, як змеі, да тых, каго яны любяць, каб нанесці ўдар?

— Няўжо Вялікі Змей дазволіў бы пачуць сваё набліжэнне да таго, каго жадаў бы бачыць глухім?

— А белы правадыр часта паліць порах перад тварама сваіх сабратаў?

— Ці прамахнецца ён, калі сапраўды хоча забіць? — з добра прытворнай усмешкаю адказаў Дункан.

Пасля гэтых хуткіх запалістых пытанняў і адказаў наступіла доўгае маўчанне. Дункан заўважыў ваганні Магуа і, жадаючы замацаваць сваю перамогу, хацеў зноў пачаць пералічваць узнагароды, але Магуа спыніў яго выразным рухам рукі і прамовіў:

— Хопіць! Ліс — мудры правадыр, а тое, што ён зробіць, будзе відаць. Ідзі і не раскрывай вуснаў. Калі Магуа загаворыць, ты паспееш адказаць яму.

Хейвард заўважыў, што Ліс з перасцярогаю азіраецца на астатніх гуронаў, і тут жа адышоў, каб яны не насцярожыліся, што ён шэпчацца з іхнім правадыром. Магуа падышоў да коней і прыкінуўся, што ён вельмі задаволены стараннасцю сваіх падначаленых. Затым знакам паказаў Хейварду памагчы Кору і Алісе

сесці на іхніх нараганзетаў. Больш не было спрыяльнай зачэпкі для затрымкі, і Хейвард мусіў падпарадкавацца. Памагаючы Кору і Алісе, якія амаль не падымалі вачэй, баючыся ўбачыць лютыя твары гуронаў, сесці на коней, Дункан шагнуў ім пра свае ажылыя надзеі.

Індзейцы, якія адправіліся за волатам, забралі з сабою каня Давіда, а таму Гамут і Дункан былі вымушаны ісці пехатою. Аднак Хейвард не асабліва шкадаваў пра гэта, бо, рухаючыся павольна, ён мог затрымаць увесь атрад. Яго позірк усё яшчэ з надзеяй звяртаўся ў той бок, дзе быў форт Эдвард, і ён чакаў, што з лесу данясецца шум, які падасць добрую вестку: набліжаюцца выратавальнікі.

Калі ўсё было гатова, Магуа рушыў паперадзе ўсіх. За ім ішоў Давід, які па меры таго як рана перастала балець, паволі пачаў усведамляць сваё сапраўднае становішча. Далей ехалі сёстры. Хейвард трымаўся побач з імі, а індзейцы крочылі абапал палонных і замыкалі шэсце. Пільнасць іх не аслаблялася ні на хвіліну.

Усе маўчалі, толькі Дункан час ад часу звяртаўся са словамі суцяшэння да Алісы і Кору ды Гамут даваў волю сваёй душы ў жаласных воклічах. Падарожнікі накіраваліся на поўдзень па дарозе, зусім супрацьлеглай да форта Уільям-Генры. Нягледзячы на гэта, Хейвард усё ж не хацеў нават думаць пра тое, што Магуа так хутка забыўся на абяцаную яму ўзнагароду; да таго ж гуруну была неабходна асцярожнасць.

Міля за міляй рухаліся падарожнікі па бясконцым лесе, але канца гэтаму стамляльнаму пераходу не прадбачылася.

Хейвард сачыў за паўдзённымі сонечнымі промнямі, якія прабіваліся праз галіны дрэў, жадаў таго імгнення, калі Магуа пойдзе па шляху, зручнаму для падарожнікаў.

Кора, помнячы развітальныя павучанні разведчыка, як толькі можна было, працягвала руку, каб заламаць вецце, але пільнасць гуронаў замінала ёй рабіць гэта часта і добра. Сустракаючы насцярожаныя позіркі дзікуноў, дзяўчына прыкідвалася напалоханай чымсьці або пачынала папраўляць свае ўборы. Толькі адзін раз яна як след зламала адну галіну; у тую ж хвіліну ёй прыйшло ў галаву ўпусціць на зямлю пальчатку.

Гэты знак, прызначаны для сяброў, быў заўважаны адным з гуронаў; індзеец падаў Кору пальчатку і адразу ж змяў і зламаў усё астатняе голле куста, каб здавалася, быццам бы яно было знявечана якой-небудзь жывёлінаю, якая заблыталася ў гушчары. Пасля гэтага гурон апусціў руку на свой тамагаўк з такім шматзначным выглядам, што Кору прыйшлося адмовіцца ад думкі пакідаць меткі на кустах.

У двух атрадах індзейцаў былі коні, а таму палонныя страцілі надзею, што іх знойдуць па конскіх слядах.

Калі б змрочны Магуа хоць чым-небудзь падбадзёрыў Хейварда, маёр, канечне, загаварыў бы з ім. Але Ліс рэдка паварочваўся назад і ні разу не прамовіў слова. Кіруючыся толькі сонцам ды тымі ледзь заўважнымі прыкметамі, што вядомыя адным тубыльцам, Ліс ішоў па аголенай глебе сасновага лесу або перапраўляўся праз ручай, чуццё спрыяла яму рухацца амаль па такой жа прамой лініі, як ляціць птушка. Ён ні разу не задумаўся. Ці была перад ім ледзь прыкметная сцяжынка, ці знікала зусім або цягнулася даволі выразная тупкая сцяжынка, ён ні разу не замарудзіў і не паскорыў крок. Здавалася, што яму невядомая стома. І калі б вочы падарожнікаў не адрываліся ад дарогі, засланай апалай лістотаю, і не імкнуліся б наперад — паміж стваламі дрэў увесь час відаць была цёмная постаць Магуа. Ён ішоў не паварочваючы галавы, і светлае пер'е ў яго валасах пагойдвалася ад ягоных крокаў.

Нарэшце Магуа прайшоў праз нізкую лагчынку, па якой бег вясёлы ручай, і пачаў падымацца на гару па такім крутым схіле, што Кора і Аліса вымушаны былі сысці з коней. Калі падарожнікі дасягнулі вяршыні ўзгорка, яны апынуліся на роўнай пляцоўцы, сям-там зарослай дрэвамі. Пад адным з іх распласталася цёмная постаць Магуа, якому, відаць, хацелася скарыстаць адпачынак, неабходны і для ўсіх астатніх.

РАЗДЗЕЛ ХІ

Хай праклянуць мой род,
Калі яму дарую я.

Шэкспір. «Венецыянскі купец»

Індзеец выбраў месцам стаянкі адзін з крутых пірамідальных, падобных на чалавечымі рукамі насыпаныя, узгоркаў, што так часта сустракаюцца на амерыканскіх раўнінах. Вяршыня гэтага ўзвышшу ўяўляла сабою роўную пляцоўку, а адзін са схілаў вызначаўся незвычайнай абрывістасцю. Узгорак здаваўся пазіцыяй, на якую ніяк нельга было нечакана напасці, і, відаць, пагэтаму хітры Магуа выбраў яго месцам стаянкі. Хейвард абыякава і непарушна агледзеў гэты ўзгорак, не спадзеючыся больш на тое, што з'явіцца падмога, пасля цалкам аддаўся клопатам пра сваіх спадарожніц, намагаючыся заспакоіць іх, падбадзёрыць. Нараганзетаў раскілзалі і дазволілі ім паласавацца галінкамі дрэў і кустоў, раскіданых па вяршыні ўзгорка. Дункан расклаў рэшткі таго, што было есці, у цені высокага бука, прамое і густое голле якога, быццам вялікі балдахін, навісла над дзяўчатамі.

Нягледзячы на тое, што падарожнікі рухаліся бесперастанку, адзін з індзейцаў усё ж паспеў пусціць стралу ў маладую казулю, якая заблыталася ў гушчары, забіў яе, і адрэзаўшы найбольш смачныя кавалкі жывёліны, цярпліва нёс іх на сваіх плячах. Зараз ён і яго сябры елі сырое мяса, разрываючы яго рукамі; толькі Магуа не далучыўся да гэтага банкету; ён сядзеў, відаць, цалкам захоплены глыбокімі думкамі.

Такая стрыманасць, дзіўная ў індзейца, асабліва калі ён можа без цяжкасцей задаволіць свой голад, прыцягнула ўвагу Хейварда. Малады чалавек лічыў, што гурон у гэтую хвіліну прыдумвае надзейны ход, каб пазбавіцца ад пільнасці сваіх сяброў. Жадаючы памагчы гурону прыдумаць лоўкі план, падказаўшы яму якую-небудзь думку, Дункан выйшаў з букавага ценю і быццам так сабе накіраваўся да Ліса.

— Хіба Магуа недастаткова доўга ішоў тварам да сонца і ўсё яшчэ баіцца канадцаў? — спытаў Хейвард, прыкідваючыся, што ён цалкам упэўнены ў дружалюбнасці індзейца. — Хіба начальнік форта Уільям-Генры не з вялікім задавальненнем убачыць сваіх дачок ра-

ней, чым новая ноч зацьміць у яго сэрцы смутак пра іх, і ён будзе менш шчодры на ўзнагароды?

— Няўжо раніцай бледнатварыя любяць дзяцей менш, чым вечарам? — стрымана спытаў Магуа.

— Канечне, не, — адказаў Хейвард, жадаючы правіць сваю міжвольную памылку. — Праўда, калі-ні-калі белыя забываюць сваіх продкаў, але любоў бацькоў да дзяцей ніколі не памірае.

— А ці мяккае сэрца сівавалосага бацькі? Ці думае ён смуткаваць пра дзяцей, якіх яму далі жонкі? Ён жорстка абыходзіцца са сваімі воінамі, і ў яго каменны позірк.

— Ён бывае суровы з гультаямі і нядбайнымі салдатамі, але для цвярозых і храбрых Мунро — праўдзівы і чалавекалюбны начальнік. Я ведаў многіх ласкавых і клапацілівых бацькоў, але мне ніколі не прыходзілася сустракаць чалавека з сэрцам, больш поўным чалавечай любові. Канечне, Магуа, табе здаралася бачыць старога толькі на чале воінаў, я ж бачыў, як на яго вачах выступалі слёзы, калі ён гаварыў пра сваіх дачок...

Хейвард перапыніў сваю гутарку; ён не ведаў, чым патлумачыць дзіўны выраз, што раптоўна мільгнуў на твары індзейца, які ўважліва слухаў яго словы. Спачатку маладому чалавеку падалося, быццам у дзікунскай душы прачнулася думка пра дарункі, абяцаныя яму, але пакрысе выраз радасці змяніўся на твары індзейца адбіткам лютага, злага святкавання, народжанага, відаць, не прагаю, а іншай страсцю.

— Паслухай, — сказаў гурон, і твар яго зноў застыў у непарушным спакоі, — падыдзі да цёмнавалосай дачкі сівавалосага і скажы ёй, што Магуа хоча з ёй гаварыць. Бацька будзе помніць, што абяцае яго дзіця.

Дункан падумаў, што прагны да грошай індзеец хоча пачуць новае пацверджанне абяцаных узнагарод, і хоць марудна ды неахвотна, але ўсё ж пакіраваўся да таго месца, дзе цяпер адпачывалі дзяўчаты. Падышоўшы да іх, Хейвард сказаў Коры пра тое, што хоча Магуа.

— Вы ўжо ведаеце, чаго жадае Магуа, — сказаў Дункан, падводзячы яе да гурона, — пагэтаму не скупіцеся, абяцаючы порах і чапракі. Але помніце, што спіртныя напіткі цэняць больш за ўсё. Добра, калі вы падакляруеце даць яму таксама што-небудзь і ад сябе.

Помніце, Қора, што ад вашага самавалодання і вынаходліваасці залежыць ваша жыццё і жыццё Алісы.

— І ваша, Хейвард!

— Маё жыццё — такой бяды. Мяне не чакае бацька, не многія сябры пашкадуюць пра маю сумную долю... Але хопіць, мы падышлі да індзейца... Магуа, вось тая, з якой ты хацеў гаварыць.

Індзеец павольна падняўся і з хвіліну стаяў моўчкі і нерухома, пасля знакам паказаў Хейварду, каб ён адышоў, і холадна прамовіў:

— Калі гурон размаўляе з жанчынамі, яго племя страчвае свой слых.

Дункан вагаўся, не жадаючы падпарадкоўвацца, але Қора са спакойнай усмешкаю сказала:

— Вы чулі, Хейвард, чаго жадае індзеец. Ідзіце да Алісы, падбадзёрце яе і раскажыце пра наш план.

Қора пачакала, пакуль малады чалавек адыдзе, пасля звярнулася да гурона і з вялікай годнасцю прамовіла:

— Што Хітры Ліс жадае сказаць дачцэ Мунро?

— Слухай,— адказаў індзеец, апусціўшы руку на плячо дзяўчыны, як бы змушаючы яе з вялікай увагаю аднесціся да слоў, якія ён намерваўся ёй сказаць; аднак Қора рашуча, хоць і зусім спакойна, адхілілася ад дзікуна.— Магуа народжаны правадыром і воінам племені чырванаскурых прыазёрных гуронаў. Ён дваццаць разоў бачыў, як ад летняга сонца раставаў снег дваццаці зім, ператвараючы гурбы ў ручаі, перш чым сустрэў першага бледнатварага. Ён быў шчаслівы тады! Пасля белыя людзі ўварваліся ў яго лясы, навучылі яго піць вогненную ваду, і ён зрабіўся абібокам. Тады гуроны вытурылі Магуа з лясоў яго продкаў, як калматага бізона. Ён збег да берагоў возера і нарэшце ўбачыў Горад Гармат. Тут ён паляваў і лавіў рыбу, пакуль мясцовыя жыхары не выгналі яго з лесу і не пхнулі ў рукі ворагаў. Магуа, народжаны правадыром гуронаў, зрабіўся воінам сваіх ворагаў махокаў.

— Я ўжо чула пра гэта,— сказала Қора, заўважыўшы, што гурон замоўк.

Ён намагаўся суцішыць у сабе вялікае хваляванне, якое пачало разгарацца ў ім яркім полымем пры ўспаміне пра нанесеныя яму крыўды.

— Але ці вінаваты Хітры Ліс, што галава яго зроблена не з каменя? Хто даў яму вогненную ваду? Хто

ператварыў яго ў нікчэмнага чалавека? Бледнатварыя, людзі твайго колеру!

— А хіба я вінаватая, што на свеце сустракаюцца людзі з тым жа колерам твару, як у мяне? — спакойна спытала Кора.

— Не. Магуа — воін, а не дурань. Я ведаю, такія, як ты, ніколі не раскрываюць вуснаў, каб выпіць вогненнай вадкасці. Вялікі Дух даў табе мудрасць.

— Што ж я магу зрабіць або сказаць, каб аблегчыць вынікі тваіх няшчасцяў або памылак?

— Слухай, — паўтарыў індзеец, зноў набыўшы спакойны і ганарлівы выгляд. — Калі французскія і англійскія бацькі выкапалі з зямлі свае тамагаўкі, Ліс стаў у рады махокаў і выступіў супраць свайго роднага племені. Бледнатварыя выгналі чырванаскурных з тых лясоў, дзе яны палявалі, і цяпер, калі індзейскія плямёны змагаюцца, іх вядзе белы чалавек. Вялікі правадыр пры Харыкене, твой бацька, кіраваў нашым атрадам. Ён загадаў махокам рабіць то адно, то другое, і яны яму падпарадкоўваліся. Ён аб'явіў: калі індзеец нап'ецца вогненнай вады і прыйдзе ў палатняныя вігвамы яго воінаў, гэта не забудзецца. Магуа неабачліва раскрыў свой рот, і пякучы напітак прывёў яго ў хаціну Мунро. Няхай дачка сівавалосага скажа, што зрабіў правадыр.

— Ён не забыў сваіх абяцанняў і паступіў справядліва, пакараўшы вінаватага, — адказала смелая дзяўчына.

— «Справядліва»! — паўтарыў індзеец, кінуўшы злы позірк на яе спакойны твар. — Хіба справядліва, зрабіўшы зло, караць за яго? Магуа быў сам не свой, гаварыла і дзейнічала вогненная вада, а не ён. Не паверыў гэтаму Мунро. Правадыра гуронаў звязалі пры бледнатварых воінах і білі, як сабаку!

Кора маўчала, не ведаючы, што адказаць на гэтыя словы.

— Глядзі! — працягваў Магуа, зрываючы лапик тканіны, які хаваў яго расфарбаваную грудзіну. — Глядзі: вось рубцы ад ран, нанесеных нажамі і кулямі. Гэтымі шрамамі воін можа хваліцца перад сваімі супляменнікамі, але, з ласкі сівавалосага, на спіне правадыра гуронаў засталіся знакі, якія ён павінен хаваць пад рознакаляровымі тканінамі белых.

— А я думала, — сказала Кора, — што індзейскі

правадыр цярплівы, што яго дух не адчувае болю, які трывае яго цела.

— Калі чыпевеі¹ прывязалі Магуа да слупа і нанеслі яму вось гэту рану,— адказаў чырванаскуры, паказваючы пальцам на глыбокі рубец,— гурон смяяўся ім у вочы, гаворачы, што толькі жанчыны здольны так ласкава калоць. У тыя хвіліны яго дух быў у аблоках. Але, калі ён адчуў удары Мунро, яго прыніжаны дух ляжаў пад бярозаю. Дух гурона ніколі не ап'яняецца і ніколі нічога не забывае.

— Але яго можна супакоіць. Калі мой бацька несправядліва абышоўся з табою, пакажы яму, што індзеец здольны дараваць абразы і вярнуць яму яго дачок. Ад маёра Хейварда ты ўжо чуў...

Магуа сурова паківаў галавою: ён не хацеў зноў выслухоўваць тое, чым у душы грэбаваў.

— Чаго ж ты патрабуеш? — працягвала Кора пасля некалькіх хвілін стамляльнага маўчання, адчуваючы, што велікадушны і высакародны Дункан быў жорстка ашуканы хітрасцю дзікуна.

— Я патрабую таго, што ў звычаях гурона: дабро за дабро, зло за зло.

— Значыць, ты хочаш адпомсціць безабаронным дочкам за крыўду, нанесеную табе Мунро? Хіба не прыстойней храбраму мужу пайсці прама да яго і за патрабаваць задавальнення?

— Рукі бледнатварых доўгія, іх нажы вострыя,— адказаў дзікун і злосна засмяяўся.— Навошта Лісу станавіцца пад стрэлы воінаў Мунро, калі ў руках гурона душа сівавалосага!

— Скажы, Магуа, што ты хочаш зрабіць? — прамовіла Кора, робячы вялікае намаганне, каб гаварыць цвёрда і спакойна.— Ці не хочаш ты адвесці нас куды-небудзь у гушчар або ты задумаў яшчэ большае зло? Хіба няма такіх дарункаў, якія маглі б загладзіць нанесеную табе крыўду і змякчыць тваё сэрца? Прашу цябе, у крайнім выпадку, вызваліць маю ціхую сястру, вылі на адну мяне ўсю тваю злосць. Набудзь багацце, адпусці яе; задаволі сваю помсту, абрушыўшы тваю злосць толькі на адну ахвяру. Калі стары страціць дзвюх дачок, ён відаць, пойдзе ў магілу. Хто ж тады дасць Лісу шчодрыя дары?

¹ Чыпевеі — шматлікая індзейская народнасць.

— Слухай,— зноў сказаў гурон.— Светлавокая вернецца на бераг Харыкена і ўсё раскажа старому правадыру, калі толькі цёмнавалосая дзяўчына паклянецца імем Вялікага Духа сваіх продкаў не ашукаць.

— А што я павінна абяцаць? — спытала Кора, стрымліваючы лютасць тубыльца сваёй жаночай гордасцю і спакоем.

— Калі Магуа пакінуў гуронаў, яго жонку аддалі другому правадыру. Зараз Магуа зноў пасябраваў з ім і вернецца зноў да магіл свайго племені, туды, на берагі Вялікага возера. Дачка англійскага правадыра павінна ісці з ім і назаўсёды застацца ў яго вігваме.

Прыглушаючы ў сабе абурэнне, гордая Кора спакойна спытала індзейца:

— Ці прыемна будзе Магуа дзяліць сваё жытло з жонкаю, якую ён не любіць, з жонкаю чужога яму племені бледнатварых? Я думаю, ён зробіць лепш, узяўшы золата Мунро і купіўшы сваімі дарамі сэрца якой-небудзь гуронскай дзяўчыны.

З хвіліну індзеец маўчаў, пазіраючы ў твар Кору з такім выразам, што яе вочы сарамліва апусціліся. Пасля ён адказаў з асаблівай злараднасцю:

— У такім разе, зноў адчуўшы ўдары на сваёй спіне, гурон ведаў бы, дзе знайсці жанчыну, якой ён перадаў бы свой боль. Прыгожая дачка Мунро насіла б для яго ваду, жала яго хлеб, смажыла ежу. Цела сівога правадыра спала б сярод гармат, але Хітры Ліс трымаў бы яго сэрца ў сваіх руках.

— Страшылішча! Ты сапраўды заслугоўваеш сваёй мянушкі! — усклікнула Кора, ахопленая парывам гневу.— Толькі д'ябал можа прыдумаць такую помсту! Але памыляешся: ты лічыш сябе занадта моцным. Праўда, у тваіх руках сэрца Мунро, але яно не збаіцца тваёй злосці, якая вялікая яна ні была б.

Смелыя словы дзяўчыны выклікалі на твары гурона злавесную ўсмешку, якая выяўляла непарушнасць яго намераў; ён знакам паказаў, што перамовы скончыліся. Кора пашкадавала ўжо, што была нястрыманая, але Магуа падняўся з месца і пайшоў да сваіх сяброў.

Хейвард падбег да ўсхваляванай дзяўчыны і спытаў яе, чым закончылася гутарка, за якой ён уважліва сачыў.

Не жадаючы трывожыць Алісу, Кора не пераказала

Дункану ўсяго, толькі выраз яе твару паказаў маёру, што перамовы не мелі поспеху; пра гэта ж гаварылі трывожныя позіркi, якія яна кідала на індзейцаў. Аліса засыпала яе пытаннямі пра тое, які лёс іх чакае, але Кора толькі паказала рукой на цёмны гурт чырванаскурых і ў глыбокім хваляванні прашаптала, прыціснуўшы малодшую сястру да сваіх грудзей:

— Нічога, нічога, супакойся! На іх тварах убачыш адказ... Але паглядзім, што будзе далей.

Гэты сутаргаваты рух і перарывісты шэпт былі яскравей доўгіх тлумачэнняў. Палонныя тут жа накіравалі ўсю сваю ўвагу туды, дзе вырашалася пытанне іх жыцця і смерці.

Магуа спыніўся каля сяброў-дзікуноў, якія адпачывалі пасля свайго агіднага банкету. Ён загаварыў з імі з усёй урачыстай важнасцю індзейскага правадыра. Як толькі ён вымавіў першыя словы, яго слухачы выпрасталіся з выглядам пачцівай увагі. Гурон гаварыў на сваім родным дыялекце, дык белыя толькі па жэстах, якімі звычайна індзейцы падмацоўвалі сваё красамоўства, маглі здагадацца пра тое, пра што ён прамаўляў.

Спачатку, мяркуючы па рухах яго рук і гуку голасу, здавалася, што ён гаворыць зусім спакойна. Калі ж Магуа амаль авалодаў увагаю сваіх сяброў, ён пачаў так часта паказваць на Вялікія азёры, што Хейварду ўявілася, быццам ён гаворыць пра радзіму гуронаў і іх племені. Слухачы, відаць, ухвалялі яго, пастаянна ўсклікваючы «у-у-ух», і пераглядваліся паміж сабою. Ліс быў хітры, каб не спажыць тое, што пачатак яго прамовы гэтак падабаецца суродзічам.

Цяпер дзікун загаварыў пра доўгі і цяжкі пераход, які здзейснівалі гуроны, пакінуўшы свае неабсяжныя і багатыя дзічынаю лясы і зычлівыя вёскі, каб уступіць у бітву з ворагамі «канадскіх бацькоў». Ён перабіраў імёны ўсіх воінаў атрада, гаварыў пра доблесныя подзвігі і якасці кожнага з іх, успамінаў пра іхнія раны, пра мноства знятых імі скальпаў. І кожны раз, калі індзеец прамаўляў імя каго-небудзь з прысутных, — а хітры гурон нікога не забыў успомніць, — цёмны твар усцешанага ў сваёй ганарлівасці воіна ўспыхваў ад захаплення, і зачараваны чалавек, без лішняй сціпласці і ваганняў, пацвярджаў справядлівасць слоў Магуа ўхвальнымі жэстамі і ўсклікамі.

Раптам голас прамоўцы панізіўся; у тоне індзейца не адчувалася ўрачыстасці, што гучала ў ім, калі правадыр пералічваў слаўныя подзвігі сваіх суродзічаў. Ён абмалёўваў гленскі вадаспад, недасягальны скалісты востраў з яго пячорамі і шматлікія хуткаплыні і віры Глена. Вось ён вымавіў мянушку «Доўгі Карабін» і маўчаў да таго часу, пакуль у лесе, які расцілаўся паблізу падножжа ўзгорка, не сціх апошні адгалосак працяжнага воінскага крыку індзейцаў — крыку, якім яны сустрэлі гэтае ненавіснае для гуронаў імя. Магуа паказаў на маладога палоннага афіцэра і пачаў апісваць смерць воіна, якога абрушыў у бездань Хейвард. Пасля гэтага правадыр успомніў пра лёс індзейца, які вісеў паміж небам і зямлёю, нават паказаў усю страшную сцэну яго пагібелі. Ён схпіўся за галіну аднаго з дрэў, паказаў апошнія хвіліны, сутаргаватыя рухі і самую смерць няшчаснага. Расказаў ён таксама, якім чынам гінуў кожны з яго сяброў, успамінаючы пра мужнасць і слынную дабрачыннасць забітых. Калі заканчваў гэтае апавяданне, ягоны голас зноў змяніўся — загучаў ціха, засмучана, жаласна; у ім чуліся гарлавыя ноты, не пазбаўленыя музычнасці. Магуа гаварыў пра жонак і дзяцей забітых, пра іх адзіноту, пра гора, і нарэшце, напамніў пра абавязак воінаў, пра помсту за нанесеныя ім крывёды. Раптам павысіў голас, надаючы яму выраз лютай сілы, а закончыў сваю доўгую прамову цэлым шэрагам хваляючых пытанняў.

— Хіба гуроны сабакі, каб гэта ўсё цярэць? Хто скажа жонцы Мінаўгуа, што яго скальп дастаўся рыбам і што роднае племя не адпомсціла за яго смерць? Хто асмеліцца сустрэцца з гордай маці Васавацімі, не пачырвоніўшы рук варожай крывёю? Што мы адкажам нашым старым, калі яны спытаюць нас, дзе скальпы ворагаў, а ў нас не знойдзецца ні аднаго воласа з галавы непрыяцеля? Жанчыны будуць паказваць на нас пальцамі. На імені гуронаў ляжыць цёмная пляміна; трэба змыць яе варожаю крывёю...

Голас Магуа заглушылі вар'яцкія ўсклікі, так напоўніўшы паветра, быццам тут, у лесе, сядзела не маленькая купка індзейцаў, а сабраўся вялізны натоўп. Усё, што гаварыў Магуа, можна было прачытаць на тварах індзейцаў, якія акружалі яго. На маркотныя прамовы яго яны адказвалі спачуваннем і сумам. Калі ён

заклікаў адстойваць свае правы, яны падтрымлівалі яго жэстамі радасці; выхвальныя пропаведзі яны сустракалі дзікім захапленнем. Калі ж ім напамнілі пра мужнасць, позірк іхнія станавіліся цвёрдымі і суровымі; калі ён сказаў пра страты, якія яны панеслі, вочы іх загараліся лютасцю; калі ён загаварыў пра жаночыя насмешкі, дзікуны ад сорама апускалі галовы, але яго слова пра помсту закрунула самую адчувальную струну ў душы гуронаў; дзікуны зразумелі, што помста ў іх руках, і ўсе падняліся з зямлі, выліваючы сваю лютасць у вар'яцкіх крыках. Яны агалілі нажы, паднялі тамагаўкі і рынуліся да палонных. Хейвард кінуўся наперад і прыкрыў сабою Кору і Алісу. Ён схапіў першага з чырванаскурых, адчайным намаганнем сціснуў яго і тым самым на імгненне запыніў натоўп.

Нечаканае супраціўленне дазволіла Магуа зноў падаць свой рашучы голас; штосьці закрычаўшы, ён прыцягнуў да сябе ўвагу. Хітрымі прамовамі Ліс не даў дзікунам тут жа вырашыць лёс палонных і хутка ўгаварыў іх прадоўжыць пакуты няшчасных ахвяр. Гуроны сустрэлі яго параду гучнымі радаснымі крыкамі.

Двое тут жа кінуліся на Хейварда, трэці схапіў нязграбнага выкладчыка спеваў. Аднак ні адзін з белых не здаўся без адчайнай, хоць і няплённай барацьбы. Нават слабы Давід зваліў на зямлю свайго праціўніка. Хейварда гуроны не змаглі адолець, пакуль трэці індзец, справіўшыся з Давідам, не падаспеў ім на дапамогу. Пасля гэтага Дункана скруцілі і прывязалі да ствала таго самага дрэва, на галінах якога Магуа паказваў пантаміму, малючы смерць гурона. Калі малады афіцэр прыйшоў у сябе, ён убачыў, што справа ад яго стаяла, таксама прывязаная да дрэва, Кора. Яна была бледная і ўсхваляваная, але яе цвёрды позірк смела сачыў за кожным рухам ворагаў. Злева Дункан убачыў Алісу; толькі вербалозныя дубцы, якімі яе прывязалі да сасны, падтрымлівалі тонкую постаць светлавалосай дзяўчыны; трымацца на сваіх аслабелых нагах яна не магла. Давід упершыню ўступіў у барацьбу і зараз быў у задуменні, не ведаючы, ці прыстойна гэта для добрага хрысціяніна.

Паміж тым гуроны сабраліся здзейсніць сваю страшную задуму. Яны складвалі голле, трэскі і кару ў адно

месца для вогнішча; іншыя прыгнулі вершаліны двух маладых дрэў да самай зямлі, збіраючыся прывязаць рукі Хейварда да гэтых вершалін і пасля адпусціць дрэўцы. Аднак Магуа задумаў яшчэ больш змрочную, больш жорсткую помсту, што цешыла яго асаблівай асалодай.

Пакуль яго сябры перад вачыма палонных рыхтавалі гэтыя добра вядомыя прыстасаванні для катавання, Хітры Ліс падышоў да Кору і са злосным выразам твару паказаў ёй на хуткую яе немінучую долю.

— Ну,— прамовіў ён,— што скажа дачка Мунро? Яе галава надзвычай прыгожая, каб адпачываць на падушцы ў вігваме Хітрага Ліса? Ёй больш падабаецца, каб яе галава пакацілася з гэтага ўзгорка, як забаўка для ваўкоў?

— Што хоча сказаць гэтае страшыдла? — спытаў здзіўлены Хейвард.

— Нічога,— цвёрда адказала дзяўчына.— Ён дзікун і не ведае, што робіць. У яго пячорнасці — для яго дараванне.

— Дараванне? — паўтарыў люты гурон, не зразумеўшы яе слоў.— О не! Памяць індзейца даўжэйшая за рукі бледнатварых. Гавары, ці павінен я адпраўляць светлавалосую дзяўчыну да яе бацькі? Ці пойдзеш ты за Магуа да Вялікіх азёр, каб насіць для яго ваду і пячы яму хлеб?

Кора знакам загадала яму адысці: яе ахапіла неадольная агіда.

— Адыдзі! — сказала яна з цвёрдасцю, якая на імгненне зачаравала жорсткага дзікуна.— Ты нянавісцю напаўняеш мае апошнія хвіліны.

Але ён, з ухмылкаю паказваючы на Алісу, сказаў:

— Глядзіце! Дзіця плача! Ёй рана паміраць! Пашлем яе да Мунро — няхай яна расчэсвае яго сівыя валасы і падтрымлівае жыццё старога.

Кора не змагла ўстаяць супраць жадання зірнуць на сваю малодшую сястру, у вачах якой сустрэла ўмольны выраз, які яскрава гаварыў, што ёй вельмі хочацца жыць.

— Што ён гаворыць, мілая Кора? — прагучаў дрыготкі Алісін галасок.— Здаецца, ён сказаў, што хоча адаслаць мяне да бацькі?

Некалькі імгненняў Кора пазірала на малодшую сястру, і на яе твары адбівалася барацьба моцных і

супярэчлівых пачуццяў. Нарэшце яна загаварыла голасам, што страціў нядаўнюю рэзкасць; зараз у яе тоне чулася амаль мацярынская пяшчота.

— Аліса,— прамовіла яна,— гурон прапаноўвае нам абедзвюм жыццё... не, больш: ён вызваліць таксама і Дункана, нашага дарагога Дункана, і завядзе яго і цябе да нашых сяброў... да нашага бацькі... да нашага няшчаснага бацькі, калі я згаджуся...

Голас Кору задрыжэў і абарваўся.

— Дагаворвай, Кора! — усклікнула Аліса.— Калі ты згодзіся — на што? Ах, каб ён звярнуўся да мяне! Вызваліць цябе, каб ты цёпла і пяшчотна суцяшала нашага старога бацьку, вызваліць Дункана... О, з якой радасцю я пайшла б на смерць!

— Памерці! — з горыччу сказала Кора больш цвёрдым і спакойным голасам.— Смерць была б лягчэй за тое, чаго хоча ён. Зрэшты, можа, усё закончыцца смерцю... Ён хоча,— працягвала яна,— патрабуе ён, каб я стала яго жонкаю. Аліса, маё дарагое дзіця, любімая сястрычка, і вы таксама, маёр Хейвард, парайце мне, што рабіць. Ці хочаце вы выратаваць мяне і сябе цаною такой ахвяры? Ці хочаш ты, Аліса, узяць ад мяне жыццё, ведаючы, чым яно куплена?.. А вы, Дункан? Гаварыце, дайце параду, распараджайцеся як хочаце: я поўнасю ваша.

— Ці згодны я? — са здзіўленнем і абурэннем закрычаў малады чалавек.— Кора, Кора! Вы смеяцеся над нашым няшчасцем! Не, не гаварыце пра гэты жахлівы выбар: адна думка пра гэта горш тысячы смерцяў!

— Я добра ведала, што вы адкажаце менавіта так! — сказала Кора, і яркая чырвань зазьяла на яе шчоках, а ў вачах загарэлася гарачая іскрынка таёмнага пачуцця.— Што скажа мая Аліса? Для цябе я пакорліва падпарадкаюся.

Хейвард і Кора чакалі адказу дзяўчыны, але рукі Алісы безжыццёва павіслі, і толькі яе пальцы сутаргавата падрыгвалі; яе прыгожая светлавалосая галоўка апусцілася на грудзі: яна здавалася нежывой, а паміж тым уся трымцела ад хвалявання. Але вось Аліса паспрабавала выпрастацца і ціха паківала галавою:

— Не, не, не, лепш памром, як жылі, разам!

— О, дык і памры! — закрычаў Магуа і кінуў свой тамагаўк у безабаронную бялявую дзяўчыну.

Гурон скрыгатаў зубамі ў неўтаймаванай злосці, якая ахапіла яго ад такой цвёрдасці і мужнасці палоннай, якую ён да гэтага часу лічыў самай слабою і ціхай ахвяраю. Тамагаўк прасвістаў каля твару Хейварда і, зрэзаўшы некалькі залацістых Алісіных кудзерак, захіляўся ў ствале дрэва над яе галавою. Гэта давяло Дункана да вар'яцкай лютасці. Ён сабраў усе сілы і з нечалавечым намаганнем разарваў свае кайданы і кінуўся на таго індзейца, які з гучнымі крыкамі цэліўся ў Алісу, жадаючы нанесці больш трапны ўдар. Пачалася барацьба: абодва ўпалі на зямлю. Аголенае цела чырванаскурага выслізнула з рук Хейварда, індзеец вырваўся з абдымкаў маёра, ускочыў і наступіў каленам на грудзі маладога афіцэра, прыціснуўшы яго да зямлі ўсім цяжарам свайго вялізнага цела. Дункан убачыў, як у паветры бліснуў нож. У гэтую хвіліну штосьці прасвістала над ім, а ўслед за тым пачуўся ружэйны стрэл. Хейвард адчуў, што яго грудзіна вызвалілася ад цяжару, і ўбачыў, як лютасць на твары яго праціўніка змянілася жахам і індзеец упаў мёртвы побач з ім на сухое лісце.

РАЗДЗЕЛ XII

*Блазан. Памчуся і вярнуся
Я зараз жа да вас.
Шэкспір. «Дванаццатая ноч»*

Уражаныя раптоўнай смерцю аднаго са сваіх сяброў, гуроны на імгненне анямелі. Але, калі яны ўбачылі надзвычайную трапнасць рукі, якая асмелілася пусціць кулю ў ворага, рызыкуючы ўцэліць у сябра, імя «Доўгі Карабін» вырвалася адначасова з усіх вуснаў. У адказ на гэта данёсся гулкі крык з невялікага пралеска, у якім неасцярожныя дзікуны склалі ўсю сваю зброю. У наступнае імгненне паказаўся Сакалінае Вока. Ён не паспеў зарадзіць зноў сваё ўлюбёнае ружжо, а проста рушыў на гуронаў, трасучы ім, як дубінаю, і хутка набліжаючыся да ашаломленых чырванаскурых. Але, як ні рухавыя былі яго крокі, лёгкая моцная постаць апярэдзіла разведчыка, з неверагоднай смеласцю кінулася ў самую сярэдзіну натоўпу гуронаў

і запынілася каля Кору, размахваючы ў паветры тамагаўкам і махаючы бліскучым нажом. Раней чым гуруны паспелі апамятацца, іншая постаць апынулася сярод іх — постаць, падобная на ўвасабленне смерці. Яна праслізнула каля аслупянелых індзейцаў і з грозным выглядам стала з другога боку Кору. Дзікія мучыцелі белых міжволі адступілі перад гэтымі ваяўнічымі прышэльцамі. Прагучалі здзіўленыя ўсклікі, пасля пачуліся імёны, страшныя для гурунаў:

— Хутканогі Алень! Вялікі Змей!

Толькі асцярожны і пільны Магуа не збянтэжыўся. Праніклівым позіткам ён акінуў маленькую пляцоўку, адразу зразумеў, адкуль быў зроблены напад, і, падбадзёрваючы сяброў голасам, а таксама ўласным прыкладам, агаліў свой доўгі востры нож, пасля з працяжным крыкам кінуўся на Чынгачгука. Гэты рух паслужыў знакам для пачатку агульнай сутычкі. Ні той, ні другі бок не быў узброены агнястрэльнай зброяй, і барацьба вялася ўрукапашную.

Ункас, адказаўшы на вокліч ворага, кінуўся на аднаго з гурунаў і трапным ударам тамагаўка разбіў яму чэрап. Хейвард выхапіў са ствала тамагаўк Магуа і таксама ўступіў у бой. Пасля гэтага лік тых, хто змагаўся з двух бакоў, быў амаль аднолькавы, а таму кожны схапіўся адзін на адзін са сваім праціўнікам. Удары сыпаліся з хуткасцю маланкі і лютаасцю ўрагану. Хутка разведчык ударыў другога гуруна, зваліў яго на зямлю.

Хейвард нават не думаў чакаць імгнення, калі сутыкнецца з ворагам, і, замахнуўшыся, кінуў свой тамагаўк у праціўніка. Зброя трапіла індзейцу ў лоб, але тупым бокам, і толькі на імгненне ашаламіла яго. Узбадзёраны такім шанцаваннем, малады афіцэр без зброі кінуўся на свайго ворага, але ў той жа момант зразумеў усю неабдуманасць гэтага смелага ўчынку: яму давялося абараняцца ад удараў нажа, што мільгаў у руцэ лютага гуруна. На шчасце, Дункану ўдалося абхапіць свайго праціўніка; дужымі абдымкамі ён прыціснуў яму рукі да грудзіны, адхіляючы ад сябе аголены клінок. Але сілы пачалі пакідаць яго. Малады чалавек адчуў, што ён не зможа доўга ўтрымаць індзейца. У гэтае імгненне Дункан пачуў гучны крык:

— Забівайце лайдакоў! Не шкадуйце праклятых мінгаў!

Зусім неўзабаве прыклад Сакалінага Вока з сілаю

апусціўся на аголеную галаву праціўніка Хейварда; мышцы гурона адразу абмяклі, і ён мёртвы ўпаў на зямлю.

Забіўшы першага праціўніка, Ункас з лютасцю галоднага льва павярнуўся да новай ахвяры. Пяты гурон, які не прымаў удзелу ў першай сутычцы, пастаяў хвіліну і, убачыўшы, што ўсе вакол яго бязлітасна б'юцца, вырашыў зрабіць усё, каб як след адпомсціць. З моцным крыкам ён кінуўся да безабароннай Кору і здалёку кінуў у яе вострую сякеру. Тамагаўк зачэпіў толькі плячо маладой дзяўчыны, разрэзаў вярбовыя дубцы, якімі Кора была прывязана да дрэва, і вызваліў яе. Ёй удалося выслізнуць з рук дзікуна; забіўшыся пра асабістую небяспеку, яна кінулася да Алісы; паспешна, дрыготкімі пальцамі спрабавала яна разараваць дубцы, што трымалі яе сястру ў палоне. Такая велікадушная адданасць кранула б кожнага, але ў сэрцы гурона не было і прыкметы спачування. Ён схапіў Кору за яе густыя распушчаныя валасы, адарваў дзяўчыну ад Алісы і жорсткім рыўком шпурнуў на калені. Дзікун накруціў на сваю руку чорныя пасмы кудзерак Кору і, працягнуўшы руку, са злосьным смехам падняў іх. Лязо яго нажа слізнула вакол яе чароўнай галоўкі. Аднак яму давялося дорага заплаціць за гэтае лютае задавальненне, ён страціў зручны выпадак зрабіць задуманае злачынства. Яго ўбачыў пільны Ункас. Малады магіканін нібы ўзвіўся ў паветры; ён куляй упаў на грудзіну ворага, адкінуў яго далёка ад дзяўчыны і зваліў на зямлю. Намаганне змусіла і самога Ункаса ўпасці побач са сваім ворагам. Абодва праціўнікі адразу ўскочылі на ногі, заблішчэлі нажы, і адзін і другі абліваліся крывёю. Але хутка паядынак скончыўся. Тамагаўк Хейварда і прыклад Сакалінага Вока апусціліся на чэрап гурона ў тую хвіліну, калі востры нож Ункаса быў усаджаны ў яго сэрца.

Бой закончыўся, толькі паміж Хітрым Лісам і Вялікім Змеем яшчэ цягнулася сутычка. Абодва воіны паказалі, што яны вартыя сваіх красамоўных прозвішчаў. Перад паядынкам яны некаторы час стаялі моўчкі і нерухома, пасля кожны з іх пусціў у праціўніка свой тамагаўк, і кожны спрытна ўхіліўся ад варажага ўдару; нарэшце яны нечакана рынуліся адзін на аднаго і ў цесных абдымках упалі на зямлю, выгінаю-

чыся як змеі. Калі пераможцы пазбавіліся ад сваіх ворагаў, толькі хмара пылу і лісця была відаць на тым месцы, дзе змагаліся Вялікі Змей і Хітры Ліс. Хмара гэтая рухалася ад цэнтра маленькай пляцоўкі і, быццам ад моцнага дыхання віхуры, неслася да аднаго з яе краёў. Хейвард, Сакалінае Вока і Ункас адразу кінуліся да пыльнага воблака. Але дарэмна Ункас намагаўся пранізаць гэты густы покрыў, каб працяць нажом даўняга ворага свайго бацькі; грознае ружжо Сакалінага Вока марна цэлілася, дарэмна сіліўся Дункан схапіць гурона сваімі мускулістымі рукамі. Пакрытыя пылам і крывёю, праціўнікі прадаўжалі душыць адзін аднаго ў жаклівых абдымках, звіваючыся так, быццам гэта было адно цела. Падобная на шкілет постаць старога магіканіна і цёмнае цела гурона так пуста мільгала, што сябры Чынгачгука не маглі выбраць спрыяльнага моманту, каб нанесці ўдар ворагу. На імгненне зазіхацелі вогненныя вочы Магуа, як фантастычны позірк васіліска. Ліс, здавалася, чытаў на тварах ворагаў прадказанне зыходу гэтай барацьбы; аднак, раней чым рука якога-небудзь з яго праціўнікаў паспявала апусціцца на яго галаву, замест яе з'яўляўся хмурны твар Чынгачгука. Ад цэнтра пляцоўкі на ўзгоркавай вяршыні двое ворагаў скаціліся да самага яе краю. Раптам магіканін знайшоў магчымасць нанесці гурону моцны ўдар нажом; руці Магуа нечакана аслабелі, і ён, відаць, мёртвы, упаў на спіну. Адным скачком Чынгачгук падняўся на ногі, і пад купалам лесу пранёсся яго пераможны кліч.

— Малайцы, дэлавары! Перамога за магіканінам! — крыкнуў Сакалінае Вока, зноў падняўшы прыклад свайго звышзабойнага ружжа. — Мой апошні ўдар не адыме ў пераможцы гонару перамогі і не пазбавіць яго законных правоў на скальп пераможанага.

Але ў той самы момант, калі прыклад засвістаў, разразаючы паветра, хітры гурон выслізнаў, перакінуўся праз край пляцоўкі, пакаціўся па крутым схіле, пасля ўскочыў сярод зараснікаў нізкіх кустоў і праз імгненне знік. Дэлавары лічылі яго мёртвым; але, калі ўбачылі сваю памылку, яны закрычалі ад здзіўлення і з моцным лямантам кінуліся за ім, амаль як сабакі ўслед за алем. Але пранізлівы крык Сакалінага Вока спыніў іх і змусіў вярнуцца назад на ўзгоркавую вяршыню.

— Гэта ён умее, — сказаў разведчык. — Ілжывы

ашуканец, нізкі хітрун! Сумленны дэлавар, пераможаны ў роўнай барацьбе, застаўся б на зямлі, яго б забілі ўдарам па галаве, але гэтыя хітрыя макуасы чапляюцца за жыццё як азвярэлыя дзікія кошкі. Пакіньце яго, няхай бяжыць — у яго ж няма ні ружжа, ні лука, і яго французскія сябры далёка. Ён, як грымучая змяя без ядавітых клыкоў, ужо не страшны. Глядзі, Ункас, — на дэлаварскім дыялекце дадаў паляўнічы, — твой бацька ўжо здымае скальпы. Не замінала б агледзець усіх лайдакоў, якія ляжаць на зямлі, а то, бадай, яшчэ хто-небудзь з іх ускочыць і знікне ў лесе з гулкім крыкам і карканнем сойкі.

Сказаўшы гэта, праўдзівы, але няўмольны разведчык абышоў усіх забітых гуронаў, пранізваючы грудзі кожнага сваім доўгім нажом з такім спакоем, быццам бы перад ім ляжалі не людзі, а нейкія рэчы.

За гэты час Чынгачгук паспеў зняць з нерухомых галоў эмблемы перамогі — скальпы.

Ункас рушыў да дзяўчат і хутка вызваліў Алісу.

Падняўшыся з каленняў, Аліса кінулася да Кора, абняла яе і, плачучы, прамовіла ўголос імя свайго бацькі; у яе лагодных, як у галубкі, вачах заблішчэлі промні ажылай надзеі.

— Мы выратаваныя, выратаваныя! — шаптала яна. — Мы можам вярнуцца ў абдымкі дарагога бацькі. Якое шчасце! Яго сэрца не разарвецца ад гора... І ты таксама, Кора, мая дарагая сястра... ты таксама выратаваная... а таксама і Дункан... — дадала маладая дзяўчына, зірнуўшы на Хейварда з яснай усмешкаю. — Наш храбры і высакародны Дункан застаўся жывы!

Кора не адказала на гэтыя палкія, бязладныя словы; прыціснуўшы Алісу да сваіх грудзей, яна толькі нахілілася да яе і асыпала пяшчотнымі ласкамі. Мужны Дункан, не саромеючыся, плакаў, пазіраючы на радасць сяцёр. Заплямлены крывёю Ункас здаваўся раўнадушным гледачом гэтай сцэны, але яго вочы, вочы спакойнага магіканіна, ззялі радасцю і спачуваннем.

Паміж тым Сакалінае Вока насцярожана аглядваў забітых; калі ўпэўніўся, што ўсе ворагі мёртвыя, ён падышоў да Давіда і разрэзаў яго кайданы. Бедны псалмаспявак не рухаўся да апошняй хвіліны і стаяў, цярпліва чакаючы вызвалення.

— Вось, — заўважыў разведчык, адкідваючы апош-

ні вярбовы дубец, — вы зноў свабодныя, хоць, відаць, нават зараз можаце карыстацца вашаю свабодою не менш, чым у хвіліны, калі ўпершыню з'явіліся на свет. Калі парада чалавека, які пражыў большую палову свайго жыцця ў дзікіх мясцінах, не пакрыўдзіць вас, я са шчырым задавальненнем выкажу вам свае думкі. Дык вось, раю вам развітацца з інструментам, які вы хаваеце ў кішэні камізэлькі. Прадайце яго першаму сустрэчанаму дурню і на здабытыя грошы купіце якую-небудзь патрэбную зброю, хоць бы самы звычайны кавалерыйскі пісталет.

— Не маё гэта: бразгаць зброяй, трубныя гукі перад бітваю, хвалебныя і ўдзячныя гімны — перамозе, — адказаў вызвалены Давід. — Сябра, — дадаў ён і ласкава працягнуў сваю тонкую, худую руку паляўнічаму, у гэтую хвіліну яго павекі пачалі хутка міргаць, а вочы завільготнелі, — я ўдзячны табе за тое, што мае валасы засталіся там, дзе іх змясціла прырода. Канечне, валасы іншых людзей, можа, мякчэйшыя, больш шаўкавістыя і кучаравяцца больш прыгожымі кудзеркамі, аднак я заўсёды лічыў, што мае валасы болей прыдатныя для той галавы, якую яны пакрываюць. Я не ўступаў у барацьбу не толькі таму, што змалку маю прыроджаную агіду да бітваў, але таму, што на мне былі накінутыя язычнікамі ланцугі. Адважным і спрытным быў ты ў барацьбе, і я хачу падзякаваць табе, раней чым пачаць спаўняць іншыя, больш важныя абавязкі. Я раблю гэта, бо ты даказаў, што годны пахвалы хрысціяніна.

— Мая паслуга — дробязь, аб якой не варта ўспамінаць. Калі вы застанецеся з намі, то ўбачыце шмат такіх жа крываваых сутычак, — адказаў паляўнічы, палагоднеўшы, калі ўбачыў шчыры выраз удзячнасці псалмаспевака. — Я вярнуў сабе майго старога сябра і спадарожніка. Вось ён, верны «аленебой», — дадаў Сакалінае Вока, пагладжваючы прыклад свайго ружжа, — і гэта адно ўжо — перамога! Іракезы хітрыя, але яны перамудрылі, паклаўшы зброю так далёка ад месца свайго адпачынку. Калі б толькі Ункас і яго бацька валодалі звычайнай цярпліваасцю індзейцаў, мы паспелі б узяць зброю і дружным залпам расправіліся з усёй зграяй і з ашуканцам, які збег ад нас.

Разведчык сеў на камень і пачаў уважліва азіраць сваё ружжо.

Гамут таксама апусціўся на зямлю і выцягнуў з кішэні маленькую кніжачку, а таксама акульяры ў жалезнай аправе. Узняўшы вочы да неба, ён прамовіў:

— Давайце, сябры мае, разам са мною ўзнясём хвалу за наш незвычайны паратунак ад варварскіх рук няверных паганцаў. Прашу вас, выліце вашы пачуцці ў чароўнай і ўрачыстай песні пад назваю «Нарсгамптон».

Пасля такога ўступу ён паказаў старонку і верш, з якога пачыналіся выбраныя ім строфы; паднёс да губ свой камертон, робячы ўсё гэта з той урачыстасцю, з якой ён воль так рыхтаваўся спяваць пад купалам храма. Але на гэты раз ніхто з прысутных не падтрымаў яго. Кора і Аліса ў гэтую хвіліну аддаваліся шчырай пяшчоце адна да адной, а Хейвард не адрываў ад іх позірку. Не бянтэжачыся малалікасцю сваіх слухачоў, якая складалася з аднаго толькі нахмуранага разведчыка, Гамут заспяваў і давёў свяшчэнную песню да канца без усялякіх перашкод.

Сакалінае Вока слухаў спакойна, папраўляючы крэмень ружжа і зараджаючы яго; гімн не абудзіў хвалявання ў душы Сакалінага Вока. Ніколі яшчэ спявак не выяўляў свайго таленту перад такой нячулай аўдыторыяй.

Паляўнічы пахітаў галавою і прашаптаў некалькі незразумелых слоў, сярод якіх было чуваць толькі «горла» і «іракезы», пасля падняўся з месца і адышоў, каб сабраць і агледзець гатоўнасць усяго арсеналу гуронаў. Чынгачгук, памагаючы яму, адшукаў ружжо Ункаса і сваё ўласнае. Хутка нават Хейвард і Давід ужо мелі зброю; куль і пораху таксама хапала. Калі жыхары лясоў падабралі ўсё неабходнае і падзялілі трафеі, Сакалінае Вока аб'явіў, што пара рушыць у дарогу. У гэты час Давід Гамут закончыў спевы, а сёстры паспелі апамятацца. Падтрыманыя пад локці Дунканам і малодшым з магікан, дзяўчаты спусціліся з крутога, абрывістага ўзгорка, на які нядаўна падымаліся зусім пры іншых абставінах і чыя вяршыня ледзь не з'явілася сведкай іхняй пагібелі. Для яго падножжа яны ўбачылі нараганзетаў, якія скублі траву і лісце кустоўя. Аліса і Кора селі на коней і падаліся ўслед за правадніком, які толькі што яшчэ раз паказаў ім сваю дружбу.

Падарожжа цягнулася нядоўга. Сакалінае Вока

звярнуў з вузкай сцяжынкi, па якой рухаліся гуроны, заглыбіўся ў гушчар, пераехаў на мелкаводдзі вясёлы і гаманкі ручай і спыніўся ў вузкай даліне, аслоненай і зацененай галінамі густых вязаў. Падарожнікі знаходзіліся на адлегласці некалькіх сот сажняў ад страшнага ўзгорка, і коні спатрэбіліся ім толькі на час пераправы праз мелкі ручай.

Разведчык і магікане, здавалася, добра ведалі зацішную мясціну, дзе яны цяпер запыніліся, бо, прыхіліўшы свае ружжы да ствалоў дрэў, пачалі раскідваць сухое лісце і хутка выкапалі невялікую ямінку ў сіняй гліністай глебе. З гэтага паглыблення ў той жа час пыркнула крынічка светлай, бліскучай гаварлівай вады. Сакалінае Вока агледзеўся, быццам адшукваючы штосьці, і на яго твары мільгнуў здзіўлены выраз; здавалася, ён не знайшоў рэчы, якую шукаў.

— Шкада! Гэтыя нядбайныя д'яблы махокі са сваімі братамі тускарорамі, канечне, былі тут і пілі ваду, — прамармытаў ён, — і дзесьці кінулі бутлю. Вось і рабі пасля гэтага дабро гэтым нядбайным сабакам! Добра ж яны аддзячылі нам! Тут, у гэтай глушэчы, з глыбокай зямлі б'е крынічка, у параўнанні з якой самы багаты аптэчны склад — нішто. Глядзі, дурні стапталі гліну, забрудзілі, абязвечылі цудоўную мясціну, як неразумныя звяры, а не чалавечыя істоты!

Паміж тым Ункас моўчкі падаў яму бутлю з гарбуза, якую Сакалінае Вока не заўважыў у парыве злосці, хоць яна вісела на галінцы вяза. Напоўніўшы яе, разведчык адышоў ад крыніцы на больш сухое і цвёрдае месца; тут ён спакойна сеў, з асалодаю зрабіў некалькі вялікіх глыткоў і пачаў уважліва аглядваць рэшткі таго з ежы, што была складзена ў мех, які вісеў у яго на руцэ.

— Дзякую табе, хлапчына, — прамовіў ён, вяртаючы пустую бутлю Ункасу. — Зараз мы паглядзім, чым ласаваліся гэтыя лютыя гуроны, калі хаваліся ў засаде. Бачыш, махляры выразалі на алені лепшыя кавалкі. Але мяса засталася сырое; іракезы — сапраўдныя дзікуны! Ункас, вазьмі маё крэсіва і запалі цяпельца; смачная ежа паможа нам набрацца сілы пасля доўгай дарогі.

Хейвард памог Коры і Алісе злезці з коней і сеў на траву, з задавальненнем уяўляючы прыемны адпачынак пасля нядаўняй жахлівай крывавай сцэны.

Пакуль Сакалінае Вока рыхтаваў ежу, маёр завёў з ім размову.

— Як магло здарыцца, што вы так хутка заявіліся да нас, мой велікадушны сябра? — спытаў ён. — І без дапамогі ад гарнізона з форта Эдвард?

— Калі б мы адправіліся ў крэпасць, то, вярнуўшыся, маглі б толькі закідаць сухім лісцем вашы целы і нам, без сумнення, не ўдалося б захаваць вашыя скальпы, — спакойна адказаў паляўнічы. — Не-не, замест таго каб дарэмна траціць сілы і час на пераход у форт, мы рашылі залегчы пад навіслымі берагамі Гудзона, чакаць і назіраць за ўсімі рухамі макуасаў.

— Значыць, вы бачылі ўсё, што адбылося?

— Не, канечне, не ўсё. У індзейцаў занадта востры зрок, і іх нялёгка падмануць, але мы ўсё-такі былі непадалёку ад вас. Трэба сказаць шчыра, цяжка было стрымліваць вось гэтага маладога магіканіна і прымусіць яго сядзець у засадзе... Ах, Ункас, ты паводзіў сябе хутчэй як нецярплівая і цікаўная жанчына, чым як мужны і стойкі воін!

Ункас перавёў позірк на суровы твар паляўнічага, але не адказаў яму ні слова. Хейварду здалася, быццам пагардлівая ўсмяшка мільганула на твары маладога магіканіна. Тым не менш Ункас стрымаў свой гнеў, у нейкай ступені з-за павагі да астатніх слухачоў, а ў нейкай ступені з-за пачцівасці да свайго старэйшага белага сябра.

— Вы бачылі, як нас захапілі ў палон? — працягваў Хейвард свае пытанні.

— Мы чулі гэта, — прагучаў шматзначны адказ. — Індзейскі кліч выразны і зразумелы для людзей, якія жывуць у лясах. Але, калі вы апынуліся на супрацьлеглым беразе ракі, нам прыйшлося, як змеям, паўзці пад густою лістотаю, і мы хутка зусім страцілі вас з поля зроку, да той самай хвіліны, калі вы былі прывязаныя ўжо да дрэваў і, бяссільныя, чакалі смерці.

— Дзіва, што вы не памыліліся выбраць сцяжынку! Хеўра ж гурунаў падзялілася, і ў двух атрадах былі коні.

— Так, мы сапраўды былі збітыя з панталыку і ледзь не згубілі ваш след, але нам памог Ункас. Мы спачатку рушылі па сцяжынцы, якая вяла ў глыбіню лесу, мяркуючы, што дзікуны павядуць сваіх палонных у гушчар. Але, прайшоўшы некалькі міль і не ўбачыў-

шы ні адной зломанай галінкі, я пачаў сумнявацца, ці туды мы ідзём, асабліва калі заўважыў, што на зямлі былі толькі сляды конскіх капытоў і ног, абутых у макасіны.

— Нашы пераможцы з-за асцярогі прымусілі нас абуць індзейскія макасіны,— сказаў Дункан.

— Так-так, яны зрабілі разумна, гэта іх заўсёдны звычай, аднак такая простая хітрасць не змагла б збіць нас з сапраўднага следу.

— Каму ж тады мы абавязаны нашаму вызваленню?

— Да майго сораму, я павінен прызнацца: маладому магіканіну і яго мудрасці. Зрэшты, нават зараз, калі я на свае вочы бачу, што ён меў рацыю, я з цяжкасцю ва ўсё веру.

— Ці не патлумачыце вы нам гэтую загадку?

— Ункас заўважыў,— працягваў Сакалінае Вока, азіраючы нараганзетаў Кору і Алісы,— што коні, на якіх ехалі дзяўчаты, амаль у адзін час ставяць на зямлю пярэдняю і заднюю ногі з аднаго боку. Ні адна з жывёлін, якая мае чатыры нагі, наколькі я ведаю, не робіць так, за выключэннем мядзведзя.

— Такая хада — галоўная годнасць нараганзетаў. Але калі-нікалі і іншых коней прывучаюць да гэтай трушкі — інахадзі.

— Можа быць, можа быць,— сказаў Сакалінае Вока, уважліва выслушаўшы тлумачэнне маладога афіцэра.— Я лепш разбіраюся ў аленях ды бабрах, чым у ўючных жывёлінах. Зрэшты, якой бы хадою ні хадзілі коні,— ці перастаўлялі адразу дзве нагі з аднаго боку або інакш,— ва ўсякім разе, Ункас заўважыў асабліваць руху гэтых жывёл, і іхні след прывёў нас да паламаных кустоў. Адна галіна паблізу слядоў нараганзетаў была надломленая і загнутая ўверх — відаць, так жанчыны зрываюць кветку са сцябла. Усе астатнія галінкі, жорстка зломленыя, змардаваныя, звісалі ўніз — відаць, недалікатная мужчынская рука ламала іх. Таму я і падумаў: відаць, хтосьці з гуронаў заўважыў, што лэдзі зламала галінку, і пачаў ламаць астатнія, каб мы ўявілі, быццам бы малады алень забытаўся ў кустах і намагаўся вырвацца з гушчару.

— Вашая праніклінасць не падманула вас: менавіта так і было.

— Заўважыць паламаня галінкі і здагадацца, што тут і да чаго, было лёгка, — дадаў разведчык, зусім не ўсвядомліваючы, якую тонкую і незвычайную праніклівасць выказаў ён. — Гэта лягчэй, чым прыкмеціць хаду па слядах каня. Каля паламанага куста я сказаў сабе, што мінгі рушаць да крыніцы, бо яны выдатна ведаюць якасці яе вады.

— Але хіба гэтая вада такая славутая? — спытаў Хейвард, з вялікай цікавасцю азіраючы прыгожую нізіну і цурлівую ваду.

— Мала хто з індзейцаў, якія былі паўднёвей і ўсходней Вялікіх азёраў, не чуў пра смак гэтай крыніцы. Ці не хочаце вы самі пакаштаваць вады?

Хейвард узяў біклагу, зрабіў некалькі глыткоў і кінуў яе, зморшчыўшыся. Разведчык засмяўся сваім ціхім, але шчырым смехам і задаволена паківаў галавою:

— Ага, вам гэтая вада нясмачная, бо вы не прывыклі да яе! У свой час і мне яна не падабалася, але цяпер мне заўсёды хочацца піць з гэтай крыніцы, як аленю палізаць соль. Вашы вострыя віны менш прывабліваюць жыхароў гарадоў, чым гэтая вада — чырванаскурых, асабліва калі яны адчуваюць сябе не зусім здаровымі... Але Ункас развёў вогнішча, і пара падумаць пра вячэру і падмацаваць нашыя сілы: нас чакае яшчэ доўгае падарожжа.

Нечакана перапыніўшы размову, паляўнічы агледзеў мяса, якое засталася ад шчодрой вячэры гуронаў. Прыгатавалі простую страву, і паляўнічы са сваімі чырванаскурымі сябрамі ўзяліся за ежу са спакоем і стараннасцю людзей, якім трэба было сабраць сілы перад сур'ёзнай і важнай справай.

Калі прыемны занятак закончыўся, кожны лясны жыхар нахілюся і выпіў доўгі развітальны глыток з гэтай зацішнай крыніцы. Потым Сакалінае Вока аб'явіў, што час зноў рушыць у дарогу. Сёстры селі на сёдлы, Дункан і Давід паднялі свае ружжы і рушылі ўслед за дзяўчатамі. Сакалінае Вока ішоў паперадзе, магікане ж сталі ў ар'ергард. Маленькі атрад выбраў вузкую сцяжынку, якая вяла на поўнач, дазволіўшы гаючым водам злівацца з цячэннем ручая, а цэлам гуронаў ляжаць на пляцоўцы суседняга ўзгорка.

РАЗДЗЕЛ XIII

Я буду шукаць дарогу лягчэйшую.

Парнел

Шлях, што выбраў Сакалінае Вока, ляжаў праз пясчаныя роўнядзі, якія часам мяняліся на зялёныя даліны і ўзгоркі. Гэтай жа дарогай ішлі яны раніцай, калі іх вёў здраднік Магуа. Сонца ўжо села за вяршыні далёкіх гор; падарожнікі рухаліся лесам, і спёка больш не прыгнятала іх. І задоўга да таго, як згусціўся змрок, атрад прайшоў большы адрэзак свайго стамляльнага шляху.

Сакалінае Вока, як і Магуа, замест якога ён цяпер быў правадніком, вёў свой атрад, кіруючыся ледзь прыкметнымі знакамі. Шпарка, скоса паглядваў ён на мох, што пакрываў дрэвы, час ад часу падымаў вочы на той бок неба, дзе гарэла зусім нізкае сонца, альбо пазіраў на цячэнне шматлікіх ручайкоў, якія ім даводзілася пераходзіць уброд; і гэтага было даволі, каб знішчыць у ім усякія ваганні і сумненні. Паміж тым адценні зеляніны і лесу пачалі мяняцца: яркія фарбы пацямнелі, што прадказвала наступленне вечара.

Сонца запальвала залацістыя пляміны на воблаках, упрыгожвала барвянасцю вузкія краі хмар, што згусціліся над заходнімі гарамі. Сакалінае Вока раптам павярнуўся і, паказваючы рукою на гэтае цудоўнае відовішча, сказаў:

— У гэтую часіну чалавеку трэба падмацаваць свае сілы і адпачыць. Чалавек рабіў бы лепш і мудрэй, калі бразумеў прыродную мову і браў прыклад з птушак і палявых звяроў... Зрэшты, наша ноч хутка скончыцца, бо, як толькі ўзйдзе месяц, мы зноў рушым у дарогу. Я помню, што менавіта тут я змагаўся з макуасамі ў час свайго першага бою, які змусіў мяне праціць чалавечую кроў. Тады, ратуючы свае скальпы, мы склалі з бёрнаў і камянёў нешта накшталт умацаванняў. Калі я правільна вас вёў, мы хутка ўбачым блакгаўз: ён павінен быць дзесьці тут, леваруч.

Не чакаючы адказу ад спадарожнікаў, суровы паляўнічы смела ўвайшоў у гушчар каштанавых дрэў, маладыя атожылькі якіх амаль закрывалі зямлю. Памяць не падманула яго. Ён прайшоў праз гушчар і апынуўся на паляне, якая акаляла нізкі зялёны ўзго-

рак. На маленькім узвышшы стаяў паўразвалены блакгаўз. Дах, накрыты карою, ужо даўно абваліўся, стружлеў і змяшаўся з зямлёю, але вялізныя, сасновыя, на скорую руку складзеныя бярэны ўсё яшчэ былі на месцы, хоць адзін бок пабудовы, найбольш састарэлы ад часу, асеў, пагражаючы абваліцца і зусім разбурыць праставату пабудову.

Хейвард і яго спадарожнікі з асцярогаю набліжаліся да старога блакгаўза. Але Сакалінае Вока і індзейцы ўвайшлі ў нізкі будынак без страху і з відавочнай цікавасцю. Пакуль разведчык азіраў сцены з увагаю чалавека, успаміны якога ажывалі з кожнай хвілінаю, Чынгачгук на дэлаварскім дыялекце расказаў Ункасу кароткую гісторыю сутычкі, што адбылася ў гэтай зацішнай мясціне. Калі ён гаварыў пра гераічныя ўчынкі свайго юнацтва, на ягоным твары і паставе заўважыўся пераможніцкі гонар.

Кора і Аліса з задавальненнем спусціліся з сёдлаў у надзеі адпачыць сярод вечаровай прахалоды ў бяспечным месцы, цішыню якога, як яны думалі, магло патрывожыць толькі з'яўленне лясных звяроў.

— Ці не лепш нам размясціцца адпачыць у больш патайным кутку, мой дарагі сябра? — спытаў разведчыка асцярожны Дункан, заўважыўшы, што Сакалінае Вока ўжо закончыў свой кароткі агляд блакгаўза. — Можна, будзе разумней адшукаць менш вядомае месца, якое мала бачылі нечыя вочы?

— Амаль усе, хто ведаў пра існаванне гэтага блакгаўза, памерлі, — павольна і задумліва адказаў белы паляўнічы. — Не часта пішуць кнігі пра такія сутыкненні, што адбыліся паміж варожымі магіканамі і махокамі. Тады быў я вельмі малады і выступіў з дэлаварамі, ведаючы, што іхняе племя пакрыўджана і прыгнечана. Сорак дзён і сорак начэй д'яблы махокі, якія прагнулі нашай крыві, абкружалі гэты драўляны зруб. План гэтай крэпасці быў прыдуман мною, я ж і будаваў гэты блакгаўз, хоць сам я не індзеец, а белы. Дэлавары таксама памагалі мне, і мы хутка паставілі гэтую выдатную будыніну. Пасля зрабілі вылазку на жорсткіх сабак, і ні адзін з іх не вярнуўся дамоў, каб расказаць пра лёс, што іх напаткаў. Так-так, мне, тады маладому чалавеку, былі навіною крывавыя відовішчы, я жахаўся ад думкі, што істоты, надзеленыя такою ж душой, як мая, ляжаць на аголенай зямлі, што іх

трупы пакінуты на спажыву звярам ці застануцца гнісці пад дажджамі. Я ўласнымі рукамі пахаваў забітых. Яны ляжаць вось пад тым самым узгоркам, на якім вы размясціліся. І трэба сказаць, што сядзець тут вельмі зручна, хоць узгорак гэты ўзвышаецца над кучаю чалавечых касцей.

Хейвард і Аліса з Кораю імгненна ўскочылі з пакрытай травою магілы. Хоць дзяўчаты нядаўна перажылі шмат страшных сцэн, яны ўсё ж не мелі сілы пераадолець у сабе жах, ведаючы, што каля іх так блізка магіла забітых махокаў. Шараватае святло, панылая паляна, парослая рыжаватай траваю, акаймоўка зараснікаў і кустоўя, за якімі чарнеліся высокія сосны, што падымаліся, здавалася, да самых хмар, мёртвае ляснае маўчанне — усё гэта наводзіла на змрочныя думкі.

— Яны памерлі, яны не зрабляць шкоды, — працягваў Сакалінае Вока, махнуўшы рукою. — Ніколі больш не напоўняць яны цішыні сваім ваенным клічам, ніколі не замахнуцца тамагаўкамі! Чынгачгук ды я толькі ацалелі з тых, хто тады змагаўся на гэтым поплаве. Браты і родзічы майго сябра магіканіна былі ў нашым атрадзе, а паглядзіце, што засталася ад яго роду!

Слухачы міжволі зірнулі на сваіх цёмнаскурых сяброў з пачуццём спачування да іх сумнага лёсу. Постаці магікан яшчэ бачыліся ў цяні блакгаўза. Ункас з напружанай цікаўнасцю слухаў апаবাদанні свайго бацькі пра слаўныя подзвігі магікан.

— Я думаў, дэлавары адмаўляліся прымаць удзел у войнах, — сказаў Дункан, — і ніхто з іх не браў у рукі зброі, давяраючы абараняць свае землі гэтым самым махокам, якіх вы пабілі.

— У гэтым не ўся праўда, — адказаў паляўнічы. — А па сутнасці, усё гэта хлусня. Шмат гадоў таму намаганнямі галандцаў была заключана такая дамова, па якой галандцы абяззброілі туземцаў, каб завалодаць усёй краінаю, дзе яны пусцілі карані. Магікане, якія былі ў гэтым племені, але якім прыйшлося мець варункі з англічанамі, ніколі не ўступалі ў гэтую змову; яны абаранялі сваю чалавечую годнасць. Так пачалі рабіць і дэлавары, калі ў іх адкрыліся вочы на сваю безразважнасць. Вы бачыце перад сабою вялікага правадыра, мудрага магіканіна. Калісьці яго продкі маглі праследаваць аленя на вялізнай адлегласці.

А што засталося яго нашчадкам? Калі бог забярэ яго да сябе, ён атрымае каля шасці футуў зямлі і будзе спакойна ляжаць у ёй, толькі калі ў яго знойдзеца сябра, які выкапае яму магілу глыбей, так, каб лемяхі не патрывожылі яго.

— Пакінем гэта,— сказаў Дункан, адчуваючы, што гэтая размова можа прывесці да сваркі, якая парушыць добрыя адносіны паміж падарожнікамі.— Мы прайшлі шмат міль, але сярод нас няма такога моцнага чалавека, як вы, які амаль зусім не ведае стомы і слабасці.

— Чалавечыя косці і мускулы памаглі мне перанесці ўсё гэта,— адказаў паляўнічы, разглядваючы свае мускулістыя рукі са шчырасцю, што выяўляла ў ім сардэчнае задавальненне ад пахвалы, выказанай яму Дунканам.— Ёсць людзі мацнейшыя за мяне, але вам трэба будзе яшчэ добра пашукаць сярод іх такога, хто зможа прайсці пяцьдзесят міль, ні разу не спыняючыся адпачыць. І вось таму, што кроў і косці ў кожнага чалавека розныя, трэба думаць, што гэтыя пшчотныя істоты хочуць адпачыць пасля ўсяго, што яны перажылі за цэлы дзень... Ункас, ачысці ад лісцяў крыніцу, пакуль я з тваім бацькам зраблю прыстанішча для іх у засені пад каштанамі і пасцель з травы і лісця.

Тым часам зусім сцямнела. Сакалінае Вока і яго сябры пачалі ладзіць начлег для Кору і Алісы. Тая крынічка, што за шмат гадоў перад гэтым прымусіла туземцаў выбраць гэтую палянку месцам часовай крэпасці, была хутка ачышчана ад лісця, і крыштальна-празрысты бруёк запульсаваў хутчэй, акрапіўшы сваёй свежай вадою зелянюткі ўзгорак. Услед за гэтым адзін з куткоў старога блакгаўза пакрылі такім дахам, які мог заслانیць сабою ўсіх ад буйнай расы, якой шмат у гэтых мясцінах; сабралі таксама абярэмак тонкага галля і сухога лісця, прыладзіўшы іх як пасцель для Кору і Алісы.

Пакуль старанныя жыхары лясоў клапаціліся пра начлег, маладыя дзяўчаты падмацавалі свае сілы вячэраю, хутчэй, зрэшты, для патрэбы, чым таму, што былі галодныя. Пасля яны ляглі на падрыхтаваную для іх пахкую пасцель і адразу заснулі.

Дункан вырашыў не спаць, ахоўваць іх спакой, і сеў за вартавога, размясціўшыся каля адной са знеш-

ніх сцен блакгаўза, але Сакалінае Вока, паказаўшы яму на Чынгачгука, сам спакойна ўлёгся на траву і прамовіў:

— Вочы белага чалавека занадта сляпыя для начнога каравула. Нашым вартавым будзе магіканін, мы ж зможам спакойна спаць.

— Мінулы раз я нямала паспаў,— сказаў Дункан.— Я маю меншую патрэбу ў адпачынку, чым вы. Няхай спяць усе, акрамя мяне: я буду стаяць на варце.

— Калі б мы былі сярод белых палатак шасцідзесятага палка і стаялі супраць такога непрыяцеля, як Манкальм, я не жадаў бы лепшай варты,— адказаў разведчык,— але ў цёмную ноч у гэтай дзікай глушчы вы толькі дарэмна будзеце напружваць сваю ўвагу і пільнасць. Адным словам, возьміце лепш прыклад з Ункаса і з мяне — засніце, і, паверце, вы будзеце спаць у поўнай бяспецы.

Сапраўды, Хейвард убачыў, што малады індзеец лёг на схіл узгорка і, здавалася, сабраўся як мага лепш скарыстаць тое, што можна адпачыць. Давід, язык якога літаральна прыліп да гартані ад ліхаманкі, выкліканай ранаю і ўзмоцненай ад цяжкага пераходу, узяў прыклад з Ункаса. Не жадаючы працягваць непатрэбную спрэчку, малады чалавек паўлежачы прыхіліўся спіною да бёрнаў блакгаўза, але ў душы цвёрда вырашыў не зводзіць вачэй, пакуль не перадасць Кору і Алісу ў рукі Мунро. Разведчыку здалася, што ён упэўніў маладога афіцэра, і з гэтай верай ён хутка заснуў.

Досыць доўгі час Дункану ўдавалася змагацца са сном. Ён прыслухоўваўся да самых нямоцных гукаў, што даносіліся з лесу. Вячэрні змрок згусціўся над яго галавою, але ён усё яшчэ адрозніваў постаці людзей, якія ляжалі на зямлі, і Чынгачгука, які сядзеў, выпрастаўшы паставу, гэтак жа нерухома, як дрэвы, што цёмнымі сценамі падымаліся з усіх бакоў. Ён чуў лёгкае дыханне сяцёр, якія ляжалі ў некалькіх кроках ад яго, і ні адзін шалах лісточка на ветры не выпадаў з-пад увагі яго слыху.

Але вось сумныя крыкі бугая пачалі для Дункана злівацца са стогнам савы; у дрымоце ён лічыў куст за свайго сябра — вартавога; галава яго апусцілася на плячук, а плячо, у сваю чаргу, схілілася да зямлі; усё цела яго аслабла, і Дункан ахутаў глыбокі сон.

Яго пабудзіў лёгка ўдар па плячы. Слабы быў дотык, але Дункан падскачыў, успомніўшы пра той абавязак, які ён усклаў на сябе на пачатку ночы.

— Хто ідзе? — запытаў маёр, намацваючы шаблю.

— Сябра, — адказаў ціхі голас Чынгачгука, і, паказаўшы на месяц, які струменіў сваё мяккае святло праз лістоту дрэў, ён дадаў на сваёй ломанай англійскай мове: — Месяц узышоў. Форт белага чалавека яшчэ далёка-далёка. Пара ісці, зараз сон сплюшчвае двое вачэй француза.

— Так-так, ты маеш рацыю. Пакліч сваіх сяброў, закідай коней, а я разбуджу маіх спадарожніц.

— Мы ўжо прачнуліся, Дункан, — прагучаў з блакгаўза срабрысты галасочак Алісы, — і пасля такога салодкага сну гатовы ехаць, але вы не спалі на працягу ўсёй гэтай доўгай ночы, ды яшчэ пасля такога дня, які доўжыўся, здаецца, цэлае жыццё. І ўсё дзе-ля нас!

— Скажыце лепш, што я збіраўся не спаць, але вочы мне здрадзілі...

— Не, Дункан, не аднеквайцеся, — з усмешкаю перапыніла яго Аліса, выходзячы з ценю блакгаўза на пляцоўку, залітую месячным святлом. — Ці можна нам яшчэ крышку пабыць тут, каб і вы адпачылі? Вам жа гэта так патрэбна! Мы з Кораю ахвотна будзем вартаваць, а вы і ўсе астатнія смельчакі кладзіцеся і адпачывайце.

— Калі б сорам змог вылучыць мяне ад санлівасці, я ніколі больш не звёў бы вачэй, — адказаў малады чалавек, адчуваючы сябе вельмі няёмка і баючыся кпінаў. — Пасля таго як я неабдуманымі дзеяннямі ўцягнуў вас у небяспеку, у мяне не хапае сіл пільнаваць ваш сон, як гэта належыць рабіць салдату...

Яго словы перапыніў глухі вокліч Чынгачгука. У той жа час Ункасава постаць нібы замерла, выяўляючы напружаную ўвагу.

— Сюды ідзе вораг, і магікане чуюць гэта, — прашаптаў Сакалінае Вока, прачнуўшыся, як і ўсе астатнія. — Яны адчуваюць небяспеку ў паветры.

— Ратуй, божа! — прамовіў Хейвард. — Мы бачылі ўжо зашмат кровапраліццяў.

Тым не менш ён схапіў ружжо і выступіў наперад.

— Тут ходзіць які-небудзь лясны звер, — шэптам

сказаў ён, калі яго слых учуў ціхія і, здаецца, аддаленыя гукі, што ўстрывожылі магікан.

— Тсс! — адазваўся ўважлівы разведчык. — Гэта не звер, а чалавек. Хоць я сляпы і глухі ў параўнанні з індзейцамі, але зараз нават я адрозніваю чалавечыя крокі. Збеглы ад нас гурон, відаць, наткнуўся на адзін з перадавых атрадаў Манкальма, і французы напалі на наш след. Мне і самому не хацелася б зноў праліваць у гэтым месцы чалавечую кроў, — дадаў ён, трывожна азіраючы малабачныя абрысы блакгаўза, — але што наканавана, тое і будзе. Завядзіце коней у блакгаўз. Ты, Ункас, і вы, сябры, схавайцеся туды ж. Якія не струхлелыя і не нікчэмныя гэтыя сцены, яны ўсё ж паслужаць укрыццём — у іх ужо стралялі.

Яго пажаданне споўнілі ўсе. Магікане ўвялі ў паўразвалены блакгаўз нараганзетаў; усе падарожнікі ў поўным маўчанні зайшлі туды ж.

Гукі крокаў, што набліжаліся, чуліся да таго ясна, што ўсякія сумненні зніклі. Хутка пачуліся і галасы. Людзі перагаворваліся на індзейскім дыялекце, і Сакалінае Вока шэптам сказаў Хейварду, што яны гавораць на мове гуронаў.

Калі дзікуны дайшлі да таго месца, на якім коні звярнулі ў гушчар, што абкружаў блакгаўз, яны, відаць, згубілі след.

Мяркуючы па галасах, можна было падумаць, што набліжалася каля дваццаці чалавек, мусіць, яны сабраліся ўсе ў адным месцы, іх галасы зліліся ў гучны гул.

— Паўне, гэтыя нягоднікі ведаюць, што нас няма, — прашаптаў Сакалінае Вока, які стаяў побач з Хейвардам, глядзячы ў шчыліну паміж бёрнамі, — інакш яны не асмеліліся б падымаць такі гармідар. Прыслухайцеся толькі! Здаецца, быццам у кожнага з іх па два языкі і ўсяго адна нага.

Нягледзячы на ўсю сваю храбрасць, Дункан не мог у хвіліну цяжкага чакання нічога адказаць на стрыманасць і трапную заўвагу разведчыка. Мацней сціснуўшы ружжо, ён пачаў яшчэ пільней і трывожнай разглядваць праз вузкую адтуліну ў сцяне паляну, залітую месячным святлом. У натоўпе індзейцаў пачуўся гучны і ўладарны голас, усе астатнія змоўклі, і гэтая цішыня даказвала, што яны з павагаю слухаюць загады свайго правадыра. Зашалаясцела лісце, пачуўся трэск сухога галля: відаць, дзікуны падзяліліся, ад-

праўляючыся шукаць згублены след. Да шчасця тых, хто хаваўся ў блакгаўзе, месячнае святло не было настолькі яркае, каб пранізаць густыя лясныя шаты. Пошукі чырванаскурых былі марныя; падарожнікі так хутка перасеклі невялікую прастору, што аддзяляла ледзь прыкметную сцяжынку ад гушчару, што іх слабыя сляды зніклі ў цяні.

Тым не менш шолах лісця і галля хутка паказаў, што нястомныя дзікуны старанна азіралі кустоўе і памалу падыходзілі да зарасніка маладых каштанаў, што абкружалі маленькую пляцоўку вакол блакгаўза.

— Здаецца, яны ідуць сюды, — прашаптаў Хейвард, спрабуючы прасунуць ствол свайго ружжа ў шчыліну паміж бяргамі. — Я думаю, калі яны будуць бліжэй, мы стрэлім!

— Схавайце ружжо, — запырчыў Сакалінае Вока. — Стукат крэменю або хоць бы пах пораху прывабіць гэтых нягоднікаў сюды. Ну, а калі ўсё ж бог зажадае, каб мы ўступілі ў барацьбу дзеля захавання нашых скальпаў, даверцеся сталасці і спрыту людзей, якія ведаюць норавы і звычаі індзейцаў і не часта ўцякаюць пры сігнале баявога клічу.

Дункан азірнуўся і ўбачыў, што баязлівыя дзяўчаты прыціснуліся ў аддаленым кутку блакгаўза, а магікане стаяць у цяні, відаць, рыхтуючыся да сутычкі. Малады афіцэр, утаймаваўшы ў сабе нецярплівасць, зноў вызірнуў вонкі і пачаў моўчкі чакаць, што будзе далей. У гэтае самае імгненне густое голле гушчару распулася, і на пляцоўцы паказаўся высокі ўзброены гурон. Ён павярнуўся да ціхага блакгаўза, і месячнае святло заліло яго цёмны твар, які выяўляў здзіўленне і цікавасць. З вуснаў індзейца сарваўся вокліч здзіўлення, і ён штосьці ціха сказаў. Да яго неўзабаве падышоў яго сябра.

Некалькі імгненняў гуроны стаялі побач, паказваючы пальцамі на паўразвалены будынак, і раіліся пра штосьці. Пасля яны рушылі наперад, аднак заповаленымі, асцярожнымі крокамі, час ад часу запыняючыся і пільна гледзячы на блакгаўз; дзікуны нагадвалі здзіўленых аленяў, цікаўнасць якіх змагаецца з трывогаю. Нага аднаго з гуронаў ступіла на магільны ўзгорак, і ён нахіліўся, каб разгледзець яго. У гэтае імгненне Хейвард убачыў, што Сакалінае Вока агаліў нож і апусціў рулю свайго ружжа. Малады чалавек зрабіў

тое ж і падрыхтаваўся да барацьбы, якая здавалася непазбежнай.

Зараз гуруны былі так блізка, што самы малы рух коней або чалавечы ўздых выявілі б, што якраз тут уцекачы. Аднак зразумеўшы, які ўзгорак быў пад іх нагамі, гуруны ажыўлена загаварылі паміж сабою. Іх галасы загучалі ціха і ўрачыста; здавалася, чырванаскурых ахапіла пачуццё пачцівасці, блізкае да страху. Замоўкнуўшы, дзікуны асцярожна адступілі, не адрываючы позірку ад развалін блакгаўза, быццам чакаючы, што з-за маўклівых сцен з'явіцца прывіды; нарэшце яны марудна зніклі ў маладым гушчары.

Сакалінае Вока апусціў на зямлю прыклад свайго «аленебая» і, глыбока ўздыхнуўшы, прамовіў выразным шэптам:

— Ага, яны паважаюць мёртвых, і гэтак выратавала іх уласнае жыццё, а можа быць, і жыццё людзей, якія лепшыя за іх.

Хейвард уважліва зірнуў на паляўнічага, але нічога не адказаў і зноў павярнуўся ў той бок, дзе былі дзікуны — яны ў гэтую хвіліну цікавілі яго больш за ўсё. Ён пачуў, як два гуруны выйшлі з кустоў, і хутка зразумеў, што астатнія чырванаскурыя абкружылі сваіх сяброў і ўважліва слухаюць іх расказ. Некалькі хвілін яны размаўлялі сур'ёзна і ўрачыста; гэтая гутарка была непадобная на іх першую шумную нараду. Хутка галасы чырванаскурых пачалі слабець і нарэшце зусім згубіліся ў глыбіні лесу.

Сакалінае Вока пачакаў, пакуль Чынгачгук дасць знак, што гуруны аддаліся на вялікую адлегласць, і жэстам прапанаваў Хейварду вывесці коней з будынка і памагчы Кору і Алісе сесці на сёдлы.

Пасля малавелькі атрад моўчкі рушыў у дарогу. Дзяўчаты спалохана азіраліся на магілу гуранаў і на струхлелы блакгаўз, і іхняя трывога асабліва ўзрасла, калі, пакінуўшы за сабой залітую мясячным святлом палянку, яны заглыбіліся ў непраглядную лясную цемру.

З таго часу, як падарожнікі спешна пакінулі блакгаўз, і да таго, як іх паглынула лясная цемра, ніхто не прамовіў ні аднаго слова.

РАЗДЗЕЛ XIV

Варгавы. Хто ідзе?

Жанна д'Арк. Сяляне, бедныя французы.

Шэкспір. «Генрых VI»

Сакалінае Вока зноў выйшаў наперад маленькага атрада, але зараз, нават пасля таго, як паміж ім і яго ворагамі была дастаткова вялікая адлегласць, паляўнічы ішоў з яшчэ большай асцярогай, чым у часіны ранейшага пераходу; ён, відаць, зусім не ведаў гэты кавалак лесу. Не раз ён запыняўся, каб параіцца з магіканамі, паказваючы ім на месяц або ўважліва аглядаючы кару дрэў. У час такіх кароткіх прыпынкаў Хейвард і Кора з Алісаю напружвалі свой слых, абвостраны ад таго, што побач была вялікая небяспека, і намагаліся ўчуць якія-небудзь прыкметы, што маглі б перасцерагчы іх пра набліжэнне лютых гуранаў. Але ўсе гэтыя пустэльныя мясціны былі быццам ахутаны вечным сном; з лесу не даносілася ніякіх гукаў, акрамя аддаленага, ледзь чутнага цурчання ручая. Птушкі, звяры і людзі, калі толькі яны хаваліся сярод галін, здавалася, спалі глыбокім, непрабудным сном. Слабае, пяшчотнае цурчанне ручая пазбавіла праваднікоў ад немалых цяжкасцей. Сакалінае Вока і магікане адразу павярнулі туды, дзе чулася вадзяная плынь.

Паблізу берага ручая Сакалінае Вока, зрабіўшы другі прывал, зняў з ног макасіны і прапанаваў Хейварду ды Гамуту зрабіць тое ж самае. Пасля ўсе ўвайшлі ў ваду, і каля гадзіны маленькі атрад рухаўся па рэчышчы ручая, не пакідаючы пасля сябе слядоў. Месяц ужо схаваўся за велізарныя чорныя хмары, што грувасціліся ў заходнім баку небакраю, калі падарожнікі пакінулі звлісты ручай і зноў апынуліся на пясчанай, парослай лесам нізіне. Тут паляўнічы, відаць, адчуў сябе значна спакойней; зараз ён ішоў з упэўненасцю і хуткасцю чалавека, які ведаў, што робіць. Хутка сцяжынка зрабілася менш роўнай, і падарожнікі заўважылі, што яе з двух бакоў сціскаюць горы і што ім хутка прыйдзеца ўвайсці ў адну з горных цяснін.

Сакалінае Вока спыніўся і, пачакаўшы астатніх, сказаў напаўголасу:

— Лёгка вывучыць лясныя сцяжынкi, навучыцца адшукваць салёныя крыніцы і ручаі ў лясной глушэчы. Але нават той, хто бачыў гэтую мясціну, не адважыцца сказаць, што цэлы атрад зможа хавацца сярод маўклівых дрэў і каменных схілаў.

— Значыць, мы ўжо недалёка ад форта Уільям-Генры? — спытаў Хейвард, ступіўшы крок да разведчыка.

— Яшчэ далёка, ды ў дадатак нам давядзецца ісці па вельмі нязручнай дарозе. Глядзіце, — сказаў паляўнічы, паказваючы на невялікі вадаём, на роўнядзі якога нерухома ляжалі адбіткі зор, — гэта Крывавае возера. Я не толькі часта бываў тут, але і сутыкаўся з ворагамі, змагаўся ад усходу і да заходу.

— Значыць, гэта і ёсць магіла храбрацоў, якія загінулі ў час змагання? Я чуў назву Крывавае возера, але ніколі не бачыў гэтага страшнага вадаёма.

— Так, пазмагаліся мы тут! — працягваў Сакалінае Вока, хутчэй аддаючыся плыні ўласных думак, чым адказваючы на заўвагу Дункана. — Нямала французаў знайшлі тут магілу. Уласнымі вачыма бачыў я, як гэтыя воды пачырванелі ад крыві, калі пасля пабоішча цэлыя забітых былі кінуты ў возера.

— Ва ўсякім разе, гэта спакойная магіла для салдата, — заўважыў Дункан. — А вы, значыць, доўга служылі тут, на мяжы?

— Я? — горда ўсклікнуў разведчык. — Амаль усе гэтыя схілы паўтаралі гукі маіх стрэлаў, і паміж Харыкенам ды ракой не знойдзецца ні адной квадратнай мілі, на якой мой «аленебой» не забіў бы ворага або ляснога звера... А што тычыцца спакою падобнай магілы, дык ёсць і іншыя меркаванні. Гавораць, што душы забітых калі-нікалі пакідаюць гэты вадаём і блукаюць па яго берагах... Тсс! Вы нічога не бачыце на тым беразе возера?

— Наўрад ці ў гэтым цёмным лесе знойдзецца яшчэ такі ж беспрытульны, як мы.

— Такія істоты, як тая, мала клапоцяцца пра дом або прыстанак, і начная раса не звільготніць цела, якое са світанкам паглыбляецца ў ваду, — запярэчыў Сакалінае Вока і ўчапіўся за плячо Дункана з такою сутаргавай сілаю, што афіцэр зразумеў, які прымхлівы страх ахапіў гэтага звычайна смелага чалавека. — Клянуся небам, гэта жывы чалавек, і ён набліжаецца

да нас! Вазьміцеся за зброю, сябры, бо невядома: ворат ці сябра ідзе нам насустрач.

— Хто ідзе? — па-французску спытаў суровы голас.

— Што гэта значыць? — прашаптаў Сакалінае Вока.— Ён гаворыць не па-англійску і не па-індзейску.

— Хто ідзе? — паўтарыў той жа голас.

Услед за пытаннем пачулася пстрыканне курка, а постаць незнаёмца стала ў пагражальную позу.

— Францыя! — па-французску крыкнуў Хейвард, выступіўшы з ценю дрэў на бераг возера, і спыніўся ў некалькіх ярдах ад вартавога.

— Адкуль вы і куды ідзяце ў такі час? — спытаў грэнадзёр з акцэнтам ураджэнца старой Францыі.

— Вяртаюся з разведкі, спаць іду.

— Вы афіцэр караля?

— Ну, канечне, камрад. Няўжо не відаць адразу? Я капітан стралковага палка. (Хейвард паспеў заўважыць, што салдат належаў да аднаго з лінейных палкоў.) Са мною палонныя дочки каменданта англійскай крэпасці... Ага! Ты чуў пра гэта? Я іх захапіў у палон каля форта і вяду да генерала.

— Клянуся, паненкі, мне вельмі шкада, што так здарылася,— прамовіў малады салдат і прыязна прыклаў руку да брыля,— але што рабіць: зменлівасць вайны! Вы ўбачыце, што наш генерал — прыстойны чалавек і вельмі ветлівы з дамамі.

— Такі звычай вайскоўцаў,— па-французску сказала Кора, выдатна валодаючы сабою.— Да пабачэння. Жадаю, каб вам даручылі выкананне якога-небудзь больш прыстойнага абавязку.

Салдат ветліва і нізка схіліўся перад ёй, а Хейвард прамовіў: «Добрай ночы, дружа»,— і ўсе падарожнікі зноў павольна рушылі ў дарогу, даўшы магчымасць вартавому хадзіць туды-сюды па беразе маўклівага возера. Не дапускаючы думкі, што ворагі маглі паступіць з такой вар'яцкай смеласцю, ён напяваў песенку, якая ўзнікла ў яго памяці пры выглядзе дзяўчат і, можа быць, пры ўспаміне аб сваёй любімай далёкай Францыі: «Vive le vin, vive l'amour!»¹

— Якое шчасце, што вам удалося паразумецца з гэтай шэльмай! — прашаптаў разведчык, мінуўшы возера.— Ён можа падзякаваць богу за тое, што прыязна

¹ «Няхай жыве віно, няхай жыве каханне!»

абышоўся з вамі. У іншым выпадку сярод касцей яго суайчыннікаў знайшлося б месца і для яго шкілета...

Сакалінае Вока не мог працягваць; яго перапыніў працяглы і глухі стогн, што даносіўся ад маленькага возера; здавалася, быццам душы забітых сапраўды ўсё яшчэ блукалі каля сваёй вадзяной магілы.

— Ці не праўда, гэты салдат быў з плоці? — працягваў разведчык. — Ні адзін дух не мог бы так спрытна спраўляцца з ружжом.

— Так, гэта быў жывы чалавек, толькі ці застаўся бедалага жывы, — невядома, і ў гэтым можна сумнявацца, — адказаў Хейвард, азіраючыся вакол і бачачы, што побач няма Чынгачука.

Пачуўся другі стогн, яшчэ цішэйшы, пасля пачуўся глухі ўсплёск вады, і зноў запанавала мёртвая цішыня.

Маленькі атрад стаяў у нерашучасці, не ведаючы, што рабіць. У гэты час з гушчэчы галін выслізнула постаць індзейца. Правадыр магікан падыходзіў да сваіх спадарожнікаў. Адною рукою ён прывязваў да свайго пояса скальп няшчаснага француза, а другою папраўляў скальпіравальны нож і тамагаўк, што былі заплямленыя крывёю маладога салдата. Індзеец спакойна вярнуўся на сваё ранейшае месца з выглядам чалавека, які выканаў ухвальны абавязак.

Разведчык апусціў прыклад свайго ружжа на зямлю, паклаў рукі на яго рулю і спыніўся ў глыбокім задуменні. Нарэшце, сумна пахітаўшы галавою, ён прамармытаў:

— А ўсё-такі шкада, што гэта здарылася з вясёлым маладым чалавекам са старой краіны, а не з якім-небудзь мінгам!

— Хопіць! — сказаў Хейвард; ён баяўся, каб сёстры, якія яшчэ нічога не ведалі, не зразумелі прычыны прыпынку маленькага атрада. — Справа зроблена, і хоць было б лепш, каб не адбылося нічога такога, але зробленага не зменіш. Аднак мы, відаць, знаходзімся на лініі непрыяцельскіх вартавых.

— Так, — прамовіў, схамянуўшыся ад роздуму, Сакалінае Вока, — сапраўды, не варта больш думаць пра тое, што здарылася. Так-так, як відаць, вакол форта сабралася шмат французаў і перад намі паўстала нялёгкая задача.

— Да таго ж у нас мала часу, — дадаў Хейвард,

падняўшы вочы на туманныя аблогі, якія хавалі месяц, што пачынаў заходзіць.

— Так, мала, — паўтарыў разведчык. — Але мы можам праслізнуць у форт двума шляхамі.

— Скажыце хутчэй як — час падганяе.

— Першы спосаб наступны: дзяўчаты павінны сысці з коней і адпусціць бедных жывёл на волю. Мы пашлём наперад магікан, і тады нам, можа быць, удалася прабіцца праз лінію варожых вартавых і ўвайсці ў форт па цэлах забітых французаў...

— Не-не, — перапыніў яго Хейвард. — Салдат яшчэ мог бы прарвацца такім чынам, але з нашымі спадарожніцамі пра гэта нельга і думаць.

— Сапраўды, гэта быў бы занадта крывавы і цяжкі шлях для іх ног, — згадзіўся разведчык, — аднак з-за павагі да ўласнай мужнасці я лічыў сваім абавязкам успомніць пра яго. Значыць, нам прыйдзецца павярнуць і мінуць лінію французскіх умацаванняў, пасля зрабіць круты паварот да захаду і ўвайсці ў горы. Там я схавваю вас, што праклятыя наёмнікі не адшукваюць нашых слядоў.

— Няхай так і будзе, і чым хутчэй, тым лепш.

Далейшых парад і разваг не трэба было. Сакалінае Вока сказаў толькі: «Ідзіце за мною» — і рушыў назад па тым шляху, якім прывёў падарожнікаў да такога небяспечнага становішча.

Яны былі асцярожныя, іх ногі ступалі нячутна: амаль кожную хвіліну яны маглі сустрэць вартавога або французскі пікет, які залёг у засадзе.

Зноў мінуўшы возера, Хейвард і разведчык скося паглядзелі на яго страшную, панылую ваду. Дарэмна іх позірк адшукваў цэла таго, хто нядаўна пахаджваў па маўклівым беразе, толькі слабое калыханне даказвала ім, што вада яшчэ не зусім устаялася пасля крывавага пабоішча.

Сакалінае Вока змяніў накірунак і пайшоў да гор, якія былі заходняй мяжою вузкай нізіны; цяпер ён хуткімі крокамі вёў сваіх падарожнікаў, намагаючыся трымацца ў цяні высокіх зубістых вяршыняў. Шлях зрабіўся цяжэйшы: даводзілася ісці па няроўнай зямлі, усыпанай камянямі, перакрываванай равамі, і маленькі атрад пачаў рухацца марудней. З двух бакоў высіліся аголеныя чорныя горы, абуджаючы ў падарожнікаў усведамленне небяспекі. Нарэшце атрад

пачаў павольна падымацца па ўзгорыстай сцяжынцы, што з'явалася паміж каменнямі і рэдкімі дрэвамі.

Па меры таго як падарожнікі падымаліся на гару, густы туман, што звычайна бывае перад пачаткам дзённага святла, пачаў расейвацца. Выходзячы з-пад галля чэзлых дрэў, што чапляліся за аголеныя схілы гор, і ступіўшы на пляскатую імшыстую скалу, падарожнікі ўбачылі: пачало світаць над вяршынямі зялёных сосен, якія пакрывалі гару на супрацьлеглым беразе Харыкена.

Разведчык прапанаваў Кору і Алісе злезці з коней, раскілаў нараганзетаў, зняў са стомленых жывёл сёдлы і даў магчымасць ім адшукваць сабе бедную ежу — скубці лісце кустоў і хілую траву.

— Ідзіце, — сказаў ён коням, — пастарайцеся адшукаць сабе харч там, дзе вам яго дасць прырода, ды глядзіце не трапляйце на зубы драпежных ваўкоў, якія блукаюць у гэтых гарах!

— Але хіба нам больш не патрэбныя коні? — спытаў Хейвард.

— Глядзіце і вырашайце самі, — сказаў разведчык, падыходзячы да ўсходняга краю гары і знакам запрашаючы ўсіх таксама зрабіць тое ж. — Калі б можна было так выразна бачыць людскія сэрцы, як лагер Манкальма з гэтых мясцін, мала б засталася крывадушных, і хітрасць мінгаў страціла б сілу.

Падышоўшы да абрыву, падарожнікі адразу выявілі, наколькі былі слушныя словы разведчыка і зразумелі, чаму ён прывёў іх на вяршыню гэтай гары.

Яна падымалася прыкладна на тысячу футаў і ўяўляла сабой высокі конус, адно з адгор'яў горнага ланцуга, які на шмат міль цягнуўся па заходнім беразе возера, сустракаючыся з іншымі аграмадзінамі на той бок Харыкена. Уся паўднёвая палова Харыкена ляжала зараз перад падарожнікамі як на далоні.

На самым беразе возера, бліжэй да яго заходняга боку, былі відаць доўгія земляныя валы і нізкія пабудовы крэпасці Уільям-Генры. Хвалі абмывалі падмурак двух невысокіх бастыёнаў, а глыбокі роў і вялікае балота ахоўвалі астатнія бакі і куты форта. Вакол умацаванняў лес быў высечаны, але ўсе астатнія краявіды прырода ахутвала зялёным покрывам, апроч тых мясцін, дзе празрыстыя воды лашчылі вока або грозныя скалы падымалі свае аголеныя галовы. Пад крэ-

паснай лініяй стаялі вартавыя; за сценамі падарожнікі ўбачылі салдат, якія драмалі пасля бяссоннай ночы. На паўднёвым усходзе, зусім па суседстве з фортам, расцілаўся абаронены траншэямі лагер; ён месціўся на скалістым узгорку, што быў найбольш зручнай мясцінаю для крэпасці. Сакалінае Вока паказаў сваім спадарожнікам той атрад, які пакінуў форт Гудзон адначасова з маёрам. Крыху паўднёвей з лесу падымаліся цёмныя клубы дыму; відаць, там заселі значныя варожыя сілы.

Аднак маладога афіцэра больш за ўсё цікавіла тое, што ён бачыў на заходнім беразе возера. На паласе зямлі, якая яму здавалася занадта вузкай для вялікага атрада. Батарэі былі ўмацаваныя наперадзе, і якраз у той час, калі падарожнікі глядзелі на гэтую карціну, якая расцілалася, як карта, перад імі, грукат артылерыі даляцеў з даліны і пранёсся ўздоўж усходніх гор, абуджаючы ў скалах грымотныя водгукі.

— Ранішнія промні ледзь-ледзь асвятлялі іх там, унізе, — спакойна і як бы ў задуменні сказаў разведчык, — і вартавыя надумаліся пабудзіць тых, хто спіць, гарматным стрэлам. Мы спазніліся на некалькі гадзін! Манкальм ужо напоўніў лясы сваімі проклятымі іракезамі.

— Сапраўды, крэпасць абкладзена, — адказаў Дункан. — Але хіба нельга прыдумаць спосаб прабрацца ў форт? Лепш трапіць у палон у сценах форта, чым зноў апынуцца ў руках індзейцаў.

— Паглядзіце! — усклікнуў разведчык, міжволі прымусіўшы Кору звярнуць увагу на той акраек форта, дзе стаяў дом яе бацькі. — Глядзіце, як ад стрэлу паляцелі каменні каменданцкага дома! Французы разбураць яго хутчэй, чым ён быў пабудаваны, хоць будынак моцны і сцены яго тоўстыя.

— Хейвард, мне невыносна цяжка, што мой бацька знаходзіцца ў небяспецы і я не магу падзяліць яе! — з хваляваннем сказала бяспаспэная Кора. — Хадзем да Манкальма, папросім яго даць мне пропуск. Ён не асмеліцца адмовіць у гэтай даччыной просьбе.

— Наўрад ці вы падыдзеце да шатра француза, захаваўшы валасы на галаве, — шчыра сказаў разведчык. — Вось калі б у мяне была хоць адна з тысячы лодак, якія без карысці стаяць там, уздоўж берага, мы яшчэ маглі б прабрацца ў непрыяцельскі лагер.

Але глядзіце, хутка стральба спыніцца: насоўваецца туман, які ператворыць дзень у ноч і зробіць індзейскую стралу небяспечнай выдатнайшай гарматы. Калі вы маеце даволі сілы, каб ісці ўслед за мною, я пайду паперадзе, бо жадаю ўвайсці ў форт Уільям-Генры хоць бы для таго, каб разагнаць гэтых сабак мінгаў, якія, як я бачу, хаваюцца на ўскрайку бярозавага гайка.

— Так, мы адчуваем сябе даволі моцнымі,— цвёрда сказала Кора,— і гатовы сустрэцца з любою небяспекаю.

Разведчык павярнуўся да яе з усмешкай сардэчнай пахвалы і адказаў:

— Шчыра кажучы, я хацеў бы, каб у мяне была тысяча мужных малайцоў, якія так жа мала баяліся б смерці, як вы. Тады менш чым праз тыдзень я адагнаў бы французаў у іх бярогу... Але,— дадаў Сакалінае Вока, звяртаючыся да астатніх спадарожнікаў,— туман паўзе так хутка, што мы ледзь-ледзь паспеем захапіць яго ў раўніне і схавацца ў яго клубах. Помніце ж, калі са мною што-небудзь здарыцца, трымайцеся так, каб вецер абвяваў вашу левую шчаку, а яшчэ лепш — ідзіце ўслед за магіканамі: ні днём, ні ноччу яны не саб'юцца з дарогі.

Махнуўшы рукою сваім сябрам, разведчык асцярожнымі крокамі пачаў спускацца са спадзістага схілу. Хейвард падтрымліваў сяцёр, і хутка ўсе апынуліся недалёка ад падножжа гары, на якую нядаўна ўзбіраліся з такою цяжкасцю.

Трымаючыся напрамку, які выбраў Сакалінае Вока, падарожнікі сышлі на раўніну насупраць заходніх варотаў форта Уільям-Генры. Крэпасць была зараз за паўмілі; густы туман хаваў падарожнікаў ад непрыяцельскіх вачэй. Аднак тут ім прыйшлося спыніцца і пачакаць, каб туманістая смуга ахутала сваім вільготным покрывам варожы лагер. Карыстаючыся прыпынкам, магікане выслізулі з ляснога гушчару і пачалі азіраць акаляющую мясцовасць. Разведчык крочыў на невялікай адлегласці ад іх.

Праз некалькі імгненняў Сакалінае Вока вярнуўся з расчырванелым ад прыкрасці тварам.

— Хітры француз паставіў пікет якраз на нашым шляху,— сказаў ён.— Тут і чырванаскурыя, і белыя, і ў гэтым тумане мы з такім жа поспехам можам трапіць у рукі ворагаў, як і мінуць іх.

— Ці нельга, зрабіўшы круг, абысці пікет, а калі небяспека міне, вярнуцца на сцяжынку? — спытаў Хейвард.

— Але хіба можна, пакінуўшы ў тумане раз выбраны накірунак, з упэўненасцю сказаць, калі і ў якую хвіліну зноў адшукаеш сваю дарогу? Туманы Харыкена — не тое, што дым люлькі міру або дым, які ўецца над вогнішчамі, раскладзенымі для таго, каб абараніцца ад маскітаў...

Не паспеў ён дагаварыць, як пачуўся грукат гарматы; снарад пранёсся праз гушчар, ударыў у дрэва і, адскочыўшы ад яго ствала, упаў на зямлю.

Услед за страшным прадвеснікам імгненна паказаліся індзейцы. Ункас ажыўлена загаварыў на дэлаварскім дыялекце.

— Можа быць, і так, хлопчык; — прамармытаў разведчык, калі малады магіканін замоўк. — Хадземце, туман насоўваецца!

— Не, стойце! — крыкнуў Хейвард. — Спачатку патлумачце: на што вы спадзеяецеся?

— Патлумачыць нашыя планы няцяжка, і ведайце, што ў нас мала надзеі на поспех. Аднак усё ж лепш мець якую-небудзь надзею. Ядро, якое вы бачыце, — дадаў Сакалінае Вока, адпіхваючы нагою бяшкродны снарад, — па дарозе з умацавання ўзрыла зямлю, і нам прыйдзецца адшукваць зробленую ім баразну, калі ўсе іншыя прыкметы шляху знікнуць. Зараз даволі слоў, ідзіце за мною, бо туман можа расплыцца, і ў такім выпадку, стоячы паміж сябрамі і ворагамі, апынемся пад іх перакрываваным агнём.

Хейвард зразумеў, што наступіла сапраўды вышальная хвіліна, калі трэба дзейнічаць, а не гаварыць. Ён стаў паміж сёстрамі і хутка павёў іх наперад, не спускаючы позірку з малавыразнай у густым тумане постаці разведчыка. Хутка высветлілася, што Сакалінае Вока не перабольшваў тумановай гушчынi: менш чым праз дваццаць ярдаў іх ахуталі такія густыя клубы, што яны з цяжкасцю бачылі адзін аднаго.

Падарожнікі зрабілі невялікі круг у левы бок, пасля павярнулі направа. Хейвард уяўляў ужо, што яны прайшлі палову шляху, які аддзяляў іх ад умацавання сяброў, але раптам, відаць, за футаў¹ дваццаць ад іх, пачуўся рэзкі вокліч на французскай мове:

¹ Фут — мера даўжыні, роўная 0,305 метра.

— Хто ідзе?

— Наперад! — шапнуў разведчык, паварочваючы налева.

У тую самую хвіліну з дзесятак галасоў паўтарыла гэтае пытанне, і ў кожным чулася пагроза.

— Гэта я! — крыкнуў па-французску Дункан і хутчэй пацягнуў, чым павёў за сабою сваіх спадарожніц.

— Дурань! Хто «я»?

— Сябра Францыі.

— А мне здаецца, ты больш падобны на ворага Францыі. Стой, а то, клянуся, я пераўтвару цябе ў д'яблавага сябра!.. Страляйце, сябры! Плі!

Загад тут жа выканалі: стрэлы пяці — дзесяці ружжаў разарвалі туман. На шчасце, цэль была няясная, і кулі праляцелі побач; аднак яны праляцелі так блізка ад уцекачоў, што нявопытнаму слыху Давіда і дзяўчат здалося, быццам яны празвінелі ў некалькіх дзюймах ад іх вушэй.

Зноў пачуліся вокрыкі, і Хейвард ясна зразумеў словы загады не толькі працягваць страляць, але і налазціць пагоню. Калі ён растлумачыў, што значылі варожыя крыкі, Сакалінае Вока спыніўся і, хутка прыняўшы рашэнне, цвёрда прамовіў:

— Стрэлім у іх усе адразу. Яны падумаюць, што нашы зрабілі вылазку, і адступяць або спыняцца, чакаючы падмацавання.

Гэты выдатна задуманы план не ўдаўся. Ледзь французы пачулі стрэлы, уся раўніна ажыла, ружжы заклацалі на ўсім яе працягу — ад берагоў возера і да самага аддаленага ляснага ўскрайку.

— Мы прыцягнем на сябе ўвесь атрад! — усклікнуў Дункан. — Сябра мой, вядзіце нас наперад, да форта, калі вам дарагое асабістае жыццё і нашае!

Разведчык быў бы рады здзейсніць яго жаданне, але ён і сам не ведаў цяпер, у якім баку знаходзіцца форт; дарэмна паварочваў ён да ветрыку то адну сваю шчаку, то другую, яны абедзве адчувалі аднолькавую прахалоду. У гэтую цяжкую хвіліну Ункас наткнуўся на разору, якую пракапала гарматнае ядро.

— Пусціце мяне наперад, — сказаў Сакалінае Вока, прыгледзеўся да накірунку баразны і хутка пакіраваўся па ёй.

Крыкі, праклёны, ружэйныя стрэлы зліваліся разам і гучалі з усіх бакоў. Але раптам моцная ўспышка

святла прарэзала густы туман, гарматныя стрэлы загрымелі над далінаю, і іх грукат адбіўся ў гарах і пячорах.

— Гэта з форта! — крыкнуў, павярнуўшыся, Сакалінае Вока. — А мы, як дурні, беглі да лесу, проста пад нож макуасаў!

Выявіўшы сваю памылку, маленькі атрад адразу пачаў наганяць патрачаны час; падарожнікі напружылі ўсе свае сілы. Дункан ахвотна даручыў Ункасу падтрымаць Кору, якая з радасцю ўспрыняла дапамогу маладога магіканіна. Было зразумела, што за ўцекачамі гналіся разгарачаныя праследаваннем салдаты, і кожнае імгненне ім пагражала палонам альбо пагібельлю.

— Не шкадуйце! — па-французску крыкнуў адзін з праследавацеляў, здаецца, накіроўваючы дзеянні іншых.

— Трымайцеся! Рыхтуйцеся, мае храбрацы шасцідзесятага палка! — нечакана пачуўся голас зверху. — Спачатку разгледзьце ворага. Страляць уніз, калі я аддам загад.

— Татка, тата! — данёсся з туману пранізлівы крык. — Гэта я, Аліса, твая Эльсі! Пашкадуй, вяртай нас!

— Стой! — прагучаў той самы голас з такой трывогаю і сілаю, што яго гукі дасягалі лесу і адбіваліся рэхам. — Гэта яна! Бог вярнуў мне маіх дзяцей! Адчыніце вароты! Уперад, мае малойцы! Не спускайце куркоў, каб не забіць маіх авечак! Адбіце французаў штыкамі...

Дункан пачуў рып іржавых завесаў; ён кінуўся на гэты гук і ўбачыў, што з варот крэпасці выходзяць воіны ў цёмна-чырвоных мундзірах. Ён пазнаў салдат свайго ўласнага батальёна і, узначаліўшы іх, хутка змусіў ворагаў адступіць.

На імгненне перапалоханыя Кора і Аліса спыніліся: яны былі здзіўлены нечаканым знікненнем Дункана і не змаглі зразумець, чаму ён іх пакінуў. Але, раней чым дзяўчаты паспелі загаварыць або хоць бы сабрацца з думкамі, з клубоў густога туману раптам з'явіўся высокі статны афіцэр, чые валасы пасівелі ад доўгіх гадоў ваеннай службы. Ён прыціснуў Кору і Алісу да сваёй грудзіны, і пякучыя слёзы пацяклі па яго ўпалых і маршчыністых шчоках.

— Дзякую табе, божа! Няхай цяпер насунеца любая небяспека — твой слуга гатовы сустрэць яе! — гулка ўсклікнуў ён з шатландскім акцэнтам.

РАЗДЗЕЛ XV

Тады пайшлі, каб выслухаць пасла,
Хоць загадзя я вам сказаць магу,
Куды гаворка скіліцца француза.

Шэкспір. «Генрых V»

Французы наступалі з такімі сіламі, якім Мунро не мог з поспехам супраціўляцца. Здавалася, атрад Веба спакойна драмаў на берагах Гудзона і камандант форта Эдвард зусім забыўся пра цяжкі стан сваіх суайчыннікаў. Індзейцы, саюзнікі французай, па загадзе Манкальма запаланілі ўсе лясы і пералескі; іх ваенныя крыкі чуліся ў брытанскім лагеры, змушаючы ледзянец кроў у людскіх сэрцах.

Натхнёны прыкладам сваіх начальнікаў, гарнізон форта, нягледзячы на ўсе нястачы, небяспеку блакады, сабраў усю сваю мужнасць і трымаўся з упартасцю, што рабіла гонар суроваму характару іх камандзіра.

Здавалася, Манкальм задаволіўся тым, што цяжкі, стамляльны пераход па пустынных лясах быў закончаны. Нягледзячы на свой вялікі ваенны вопыт, ён не спрабаваў захапіць бліжэйшыя горы, з якіх амаль беспакarana мог бы разграміць акружаных.

Дзіўная пагарда да ўзвышшаў — лепш сказаць боязь цяжкіх пад'ёмаў — можна было б назваць самай галоўнай слабасцю вядзення ваенных дзеянняў таго часу. Гэтая памылка была народжаная звычайка да няцяжкай барацьбы з індзейцамі, у час якой рэдка будаваліся крэпасці і амаль маўчала артылерыя.

На пяты дзень аблогі і на чацвёрты свайго знаходжання ў крэпасці маёр Хейвард скарыстаў перамовы, якія завязаліся з непрыяцелем, і падняўся на сцяну аднаго з бастыёнаў, каб падыхаць свежым паветрам, якое павявала ад возера; акрамя таго, ён хацеў паглядзець, ці намнога прасунуўся праціўнік. Хейвард быў адзін, калі не лічыць вартавога, які паходжаў уперад і назад па вале. Стаяў цудоўны, спакойны вечар; ад празрыстых азёрных вод нёсся свежы, мяккі ветрык. Можна было падумаць, што разам з заканчэннем

грукату гармат і свісту ядраў сама прырода пажадала паказацца ў сваім самым лагодным і прываблівым выглядзе. Сонца залівала зямлю святлом заходзячых промняў, але ўжо без стамляльнай спёкі, якая асабліва тут пякельная ў летнія месяцы. Апанутыя свежай зелянінаю горы радавалі позірк, паўпразрыстыя воблакі кідалі на іх лёгкія цені. Шматлікія астраўкі ляжалі ў спакоі на ўлонні Харыкена; адны, нізкія, нібы тапіліся ў вадзе або былі ўсунутыя ў возера, іншыя быццам віселі над вадзянымі люстрамі, падобныя на зялёныя аксамітныя купіны. Паміж гэтымі астраўкамі былі відаць лодачкі рыбаловаў. Гэта салдаты з непрыяцельскай арміі вырашылі палавіць рыбу. Іхнія лодачкі то мірна слізгалі пад вёсламі па люстраной азёрнай роўнядзі, то стаялі нерухома.

Развяваліся два маленькія бялюткія сцяжкі: адзін — на выступаючым наперад куце форта, другі — на батарэі французаў; абодва служылі эмблемай перамер'я, дзякуючы якому наступіў перапынак не толькі ў ваенных дзеяннях, але, здавалася, і ў варожасці непрыяцеляў, якія змагаліся адзін з адным. Далей, то разгортваючыся, то зноў павісаючы і ўтвараючы складкі, хваляваліся шаўковыя сцягі Англіі і Францыі.

Каля сотні вясёлых, бесклапотных французаў лавілі рыбу; моладзь весела цягнула сетку па камяністай водмелі ў небяспечным суседстве са змрочнаю, цяпер маўкліваю гарматай форта; усходнія схілы гор паўтаралі гулкія крыкі і звонкі смех, што суправаджалі гэты занятак. Адныя з асалодаю плёскаліся ў вадзе; іншыя з цікаўнасцю, уласціваю французам, адправіліся аглядваць суседнія ўзгоркі. Французскія вартавыя назіралі за акружэнцамі; акружэнцы ж не прымалі ўдзелу ў гэтых забаўках, сачылі за імі з выглядам бестурботных, але спачувальных гледачоў. Дзе-нідзе чуліся песні; некаторыя салдаты танцавалі, і гэта прыцягвала змрочных індзейцаў, якія выходзілі са сваіх лясоў, каб паглядзець на забаўкі белых. Словам, здавалася, быццам гэтыя людзі цешацца адпачынкам святочнага дня, а не кароткімі хвілінамі перамер'я паміж крывавамі і жорсткімі баямі.

Дункан некалькі хвілін не адрываў вачэй ад гэтых сцэн; раптам ён выпадкова зірнуў туды, дзе былі заходнія вароты. Афіцэра завабіў гук крокаў, што набліжаліся. Ён выйшаў на кут бастыёна і ўбачыў, што да

атрада, які ахоўваў форт, падыходзіў разведчык з суправаджаючым французскім афіцэрам. Стомлены твар Сакалінага Вока выяўляў і разгубленасць, і заклапочанасць; здавалася, ён перажываў найвялікшае прыніжэнне, апынуўшыся ў руках ворагаў. З ім не было яго любімага ружжа, і рамяні з аленевай скуры звязвалі за спіной яго рукі. У апошні час белыя сцягі, якія служылі ўмовай бяспекі парламенцэраў, з'яўляліся так часта, што Хейвард спачатку няўважліва зірнуў на падыходзячых; яму здавалася, што ён убачыць варажага афіцэра, які з'явіўся з нейкай прапановаю. Але маёр пазнаў высокую постаць і горды, хоць і замучаны, твар свайго сябра, ляснога жыхара, уздрыгнуў ад здзіўлення і павярнуўся, каб спусціцца з бастыёна і даведацца, што тут і да чаго.

Аднак гукі знаёмых галасоў прыцягнулі ўвагу Дункана і змусілі яго імгненна забыць на свой першачатковы намер. Агінаючы адзін з унутраных выступаў вала, ён сустрэў Кору і Алісу, якія прагульваліся, жадаючы падыхаць свежым паветрам і адпачыць ад стамляльнага зняволення. Малады афіцэр не бачыў іх з той цяжкай хвіліны, калі яму прыйшлося пакінуць дзяўчат перад фортам — зрэшты, з адзінаю мэтай выратаваць іх. Хейвард у апошні раз бачыў Кору і Алісу, калі яны былі змучаныя турботамі і стомаю; цяпер дзяўчаты ззялі прыгажосцю і свежасцю, хоць сляды трывогі і страху ўсё яшчэ ляжалі на іх тварах. Нядзіўна, што пры гэтай сустрэчы малады чалавек забыў на час пра ўсё іншае і толькі жадаў пагутарыць з імі. Але не паспеў Хейвард прамовіць і слова, як пачуўся галасок юнай Алісы.

— А-а, здраднік! О, няверны рыцар, які пакінуў сваіх паненак у бядзе! — хітра сказала яна. — Доўгія дні... не, многія стагоддзі чакалі мы, што вы кінецеся да нашых ног, просячы міласэрна забыць пра вашае вераломнае адступленне — дакладней, пра вашыя ўцёкі... Праўду кажучы, вы беглі з такой хуткасцю, з якой не мог бы паспрачацца ранены алень, як кажа ваш сябра — разведчык.

— Вы разумееце, што гэтымі словамі Аліса хоча выказаць, як мы ўдзячны вам, як мы вас бласлаўляем, — дадала сур'езная і больш стрыманая Кора. — Праўда, мы крышку здзіўлены, чаму вы так упарта пазбягаеце зараз дом, дзе вас чакае не толькі ўдзяч-

насць дачок, але і ўдзячнасць іхняга бацькі.

— Ваш бацька можа пацвердзіць, што хоць я і не быў з вамі, я не зусім забыў пра вашу бяспеку, — адказаў малады чалавек. — Усе гэтыя дні ішла жорсткая барацьба за валоданне вась той вёскаю, — дадаў ён, паказваючы на суседні з фортам і абнесены акапамі лагер. — Той, хто завалодае ёю, можа з упэўненасцю сказаць, што ён набудзе і форт і ўсё, што ў ім знаходзіцца. З хвіліны нашай ростані я праводзіў там усе дні і ночы, бо лічыў, што гэта мой абавязак. Але, — працягваў Дункан з засмучанасцю, якую дарэмна стараўся схваць, — калі б я ведаў, што мой учынак, які я лічыў салдацкім абавязкам, будзе вытлумачаны як уцёкі, вядома, мне сорамна было б паказацца вам на вочы!

— Хейвард! Дункан! — усклікнула Аліса і нахілілася, каб паўзірацца ў засмучаны твар маёра; адна з залацістых пасмаў упала на расчырванелую шчаку дзяўчыны і часткова схавала слёзы, якія выступілі на яе вачах. — Калі б я думала, што мая пустая балбатня так пакрыўдзіць вас, лепш бы я анямела! Кора можа сказаць, як шчыра і высока мы ацанілі вашы паслугі, як глыбока... ледзь не сказала: як горача... мы ўдзячныя вам!

— А Кора пацвердзіць праўдзівасць вашых слоў? — спытаў Дункан, і ўсмішка задавальнення сагнала змрочнае воблачка з яго твару. — Што скажа Кора? Ці даруе яна таму, хто пагрэбаваў рыцарскім абавязкам у імя салдацкага абавязку?

Кора адказала не адразу; яна адварнула і пазірала на празрыстыя воды возера Харыкен. Калі ж старэйшая Мунро зноў накіравала свае цёмныя вочы на маладога чалавека, у іх усё яшчэ таіўся выраз такой пакуты, што адразу прымусіла Дункана забыць усё на свеце, акрамя пяшчотнага спачування да дзяўчыны.

— Ці не хвора я, дарагая міс Мунро? — усклінуў Дункан. — Мы балбочам і жартуем, а вы пакутуеце.

— Нічога, — адказала яна стрымана. — Я не магу быць такой жыццярадаснай, як наша Аліса, і гэта прычына, можа быць, няшчаснага майго жыцця. Паглядзіце... — працягвала Кора, як бы жадаючы перамагчы сваю хвілінную слабасць усведамленнем абавязку, — паглядзіце вакол, маёр Хейвард, і скажыце, што павінна думаць дачка салдата, самае вялікае шчасце якога

заклучаецца ў захаванні свайго гонару і сумленнага імені?

— Ні тое, ні другое не азмрочыцца з-за абставін, якімі ён не можа кіраваць! — гораха адказаў Дункан. — Але вашыя словы напамнілі мне пра мае абавязкі. Я павінен ісці да вашага храбрага бацькі, каб даведацца, чым і як ён рашыў абараняцца. Ды няхай пашле вам бог усялякага шчасця, высакародная... Кора! Я магу і павінен называць вас так.

Яна шчыра працягнула яму руку, хоць яе вусны ўздрыгнулі, а шчокі пабялелі.

— Да пабачэння, Аліса, — дадаў Дункан, і захапленне, якое пачулася ў яго голасе пры звароце да Кору, змянілася пяшчотаю. — Да пабачэння, Аліса, мы хутка ўбачымся, і спадзяюся — пасля перамогі.

Не чакаючы адказу, Хейвард спусціўся з парослых траваю лесвіц бастыёна, хутка перасёк пляц і праз некалькі хвілін апынуўся перад Мунро.

Палкоўнік вялізнымі крокамі хадзіў уперад і назад па сваім цесным памяшканні; хваляванне выступіла на яго твары.

— Вы апырэдзілі маё жаданне, маёр Хейвард, — сказаў ён. — Я толькі што сабраўся прасіць вас прыйсці да мяне.

— На жаль, я бачыў, што пасланец, якога так гораха рэкамендаваў вам, вярнуўся пад каравулам французца. Спадзяюся, няма прычын усумніцца ў яго вернасці?

— Я даўно ведаю вернасць Доўгага Карабіна, — адказаў Мунро, — ён ні ў чым не падазраецца, але, думаю я, на гэты раз шчасце здрадзіла яму. Манкальм захапіў нашага разведчыка і ў сілу праклятай ветлівасці сваёй нацы прыслаў яго да мяне са словамі, быццам бы ён, ведаючы, як я паважаю гэтага чалавека, не можа затрымаць яго ў сябе.

— Але дапамога ад генерала Веба?

— Хіба па дарозе да мяне вы нічога не бачылі? — з горкай усмешкаю сказаў стары. — Цішэй, цішэй вы, нецярплівы малады чалавек! Патрэбна даць гэтым джэнтльменам час на пераход з форта Эдвард да нашай крэпасці.

— Значыць, яны ідуць? Разведчык гэта сказаў?

— Так. Але калі прыйдуць? Па якой дарозе? Гэтага я не ведаю, бо дурань не сказаў мне пра гэта. Але,

здаецца, было напісана пісьмо, і ў гэтым заключаецца адзіны радасны бок пытання. Калі б вестка была дрэнная, гэты французскі месье ветліва пераслаў бы яго нам.

— Значыць, ён пакінуў у сябе пісьмо, хоць і адпусціў ганца!

— Так. Вось яна, хвалебная «дабрадушнасць» французай!

— А што гаворыць разведчык? У яго ёсць вочы, вушы і язык. Што ён данёс на словах?

— О, сэр, ён валодае ўсімі органамі пачуццяў і можа сказаць усё, што ён бачыў і чуў. Зрэшты, з яго расказу вядома наступнае: на берагах Гудзона стаіць крэпасць яго вялікасці пад назваю форт Эдвард, названая так, як вам вядома, у гонар яго вялікасці прынца Ерскага. Форт гэты забяспечаны патрэбнай колькасцю воінаў.

— Але хіба там не збіраюцца выступаць нам на дапамогу?

— У крэпасці адбываюцца ранішнія і вячэрнія вучэнні. Калі адзін з навабранцаў рассыпаў порах над поліўкаю, парушынкi, якія трапілі на вуголле, проста згарэлі...— І раптам, перамяніўшы свой горкі, іранічны тон і загаварыўшы больш удумліва і сур'ёзна, Мунро дадаў: — А паміж тым у гэтым пісьме магло... не, павінна было быць што-небудзь, патрэбнае для нас!

— Нам патрэбна прыняць хуткае рашэнне, — сказаў Дункан, карыстаючыся перамай настрою свайго начальніка, каб перайсці да самага найважнага ў гутарцы. — Не магу схаваць ад вас, сэр, што лагер не змога доўга пратрымацца, і са скрухаю дадам, што і ў самім форце, відаць, абставіны не нашмат лепшыя: больш паловы гармат узарваныя.

— А хіба магло быць інакш? Нямала гармат мы вылавілі з дна возера, іншыя ржавелі ў лясах з часу адкрыцця гэтай краіны, а некаторыя ніколі і не былі гарматамі — забаўкі, і толькі. Няўжо вы думаеце, сэр, што ў гэтай пустыні, за тры тысячы міль ад Вялікабрытаніі, можна мець добрыя гарматы?

— Сцены абвальваюцца, правізія заканчваецца, — працягваў Хейвард. — Нават сярод салдат заўважаюцца прыкметы незадавальнення і трывогі.

— Маёр Хейвард, — сказаў палкоўнік і павярнуўся з годнасцю да свайго маладога сябра, — дарэмна праслужыў бы я паўстагоддзе, пасівеўшы на службе, калі б не ведаў усяго, што вы казалі, і не разумеў

нашых нягод і нястач. Тым не менш мы павінны помніць, што гонар нашай арміі і наш уласны яшчэ не кратуныя. Да таго часу, пакуль не знікне надзея на падмацаванне ад генерала Веба, я павінен абараняць гэтую крэпасць, хоць бы камянямі, сабранымі на беразе возера! Зараз нам важней за ўсё ўбачыць пісьмо начальніка форта Эдвард.

— Ці магу я вам нечым дапамагчы?

— Так, сэр, можаце. У дадатак да ўсіх сваіх астатніх ветлівасцей маркіз дэ Манкальм просіць мяне сустрэцца з ім на паляне паміж гэтай крэпасцю і яго ўласным лагерам, жадаючы, як ён гаворыць, паведаміць нам нейкія дадатковыя звесткі. Я лічу, не зусім разумна паказваць яму празмернае імкненне пабачыцца з ім, а таму хацеў бы паслаць да яго вас, аднаго з вышэйшых афіцэраў, як майго намесніка.

Дункан ахвотна згадзіўся замяніць начальніка на той час, на які меркавалася сустрэча.

Малады чалавек, пачуўшы неабходныя ўказанні, пайшоў.

Дункан мог дзейнічаць толькі як прадстаўнік каманданта форта, а таму ўрачыстасць, якая, без сумнення, суправаджала б сустрэчу двух начальнікаў варажых бакоў, была адменена. Праз дзесяць хвілін пасля размовы з Мунро Дункан выйшаў з крапасных варотаў пад гукі барабаннага бою, пад абаронай маленькага белага сцяга.

Насустрэч Дункану выступіў французскі афіцэр і са звычайнымі фармальнасцямі правёў яго да аддаленай палаткі Манкальма.

Французскі генерал сустрэў маладога пасланца з варажага лагера, стоячы пасярод сваіх афіцэраў і цёмнаскурага натоўпу туземных правадыроў, якія прымалі ўдзел у вайне, кожны на чале воінаў свайго племені. Хутка акінуўшы позіркам цёмны натоўп чырванаскурых і нечакана ўбачыўшы сярод іх злы твар Магуа, які пазіраў на яго спакойным, але пільным позіркам, Хейвард спыніўся; міжволі ціхі ўсклік вырваўся з ягоных вуснаў, аднак маёр хутка ўтаймаваў прыкметы свайго хвалявання і павярнуўся да варажага камандзіра. Манкальм ужо зрабіў крок яму насустрэч.

У той перыяд, пра які мы пішам, Манкальм быў у росквіце гадоў і дасягнуў zenіту сваёй славы. Але нават у гэтым становішчы ён быў ветлівы і столькі ж

славіўся ветлівасцю, колькі і рыцарскай мужнасцю. Дункан адвёў вочы ад постаці злоснага Магуа і павярнуўся да генерала.

— Маёр, — пачаў па-французску Манкальм, — я вельмі рады... Ба! Дзе ж перакладчык?

— Мне здаецца, ён нам не патрэбен, — сціпла па-французску адказаў Хейвард, — я крыху размаўляю на вашай мове.

— Ах, я вельмі рады! — сказаў Манкальм і, па-сяброўску ўзяўшы Дункана пад руку, адвёў яго ў глыбіню свайго шатра, далей ад слухачоў. — Я ненавіджу гэтых жулікаў: ніколі не ведаеш, як трымацца з імі. Значыць, — працягваў ён, — хоць я вельмі ганарыўся б, калі б мне ўдалося прыняць вашага начальніка, я шчаслівы, што ён палічыў патрэбным прыслаць сюды такога выдатнага афіцэра, як вы.

Дункан нізка схіліўся: камплімент яму спадабаўся, хоць ён меў цвёрдую задуму не паддавацца на хітрыя выкрунтасы Манкальма. Манкальм памаўчаў імгненне, быццам задумаўшыся, пасля зноў загаварыў:

— Ваш начальнік — храбры чалавек, добра здольны адбіваць мае напады. Але скажыце, маёр, ці не час вам прыслухацца да голасу міласэрнасці, адкінуўшы доказы вашай храбрасці, якая і без таго бясспрэчная? Міласэрнасць жа і храбрасць у роўнай ступені характарызуюць героя.

— На нашу думку, дзве гэтыя якасці звязаны непарыўна, — з усмешкаю адказаў Дункан. — Бачачы ў адказе вашага правасхадзіцельства прычыны, што ўзбуджаюць храбрасць, мы да гэтага часу не мелі выпадку адказаць вам міласэрнасцю на міласэрнасць.

У сваю чаргу, Манкальм злёгка нахіліўся, зрабіўшы гэта з выглядам чалавека, які прывык да ліслінасці і не звяртаючы на яе вялікай увагі. Падумаўшы імгненне, ён дадаў:

— Можна, мае падзорныя трубы падманулі мяне і вашы ўмацаванні лепш выносяць кананаду маіх гармат, чым я ўяўляў? Вы ведаеце нашы сілы?

— Звесткі, якія мы атрымліваем, розныя, — нядбайна заўважыў Дункан, — але вышэйшая лічба, якую далі нам, не перавышала дваццаці тысяч чалавек.

Француз закусіў губу і ўталопіўся позіркам у твар свайго субяседніка, як бы жадаючы прачытаць яго думкі. Але хутчэй з уласцівым для яго моцным

характарам ён працягваў гаварыць, быццам пацвярджаючы праўдзівасць лічбы, што ўдвая перавышала колькасць яго войска:

— Непахвальна для нашай пільнасці, маёр, што нягледзячы на ўсе намаганні, мы ніяк не зможам утаіць сілы нашай арміі, а здавалася б, што гэта лягчэй за ўсё зрабіць у тутэйшых вялізных лясах. Мне казалі, што камендантавы дочки трапілі ў форт пасля пачатку аблогі.

— Гэта праўда, маркіз, але яны зусім не пазбаўляюць нас мужнасці; наадварот — самі даюць прыклад смеласці і цвёрдасці. Калі б толькі адна рашучасць была патрэбная, каб адбіць націск такога выдатнага генерала, як маркіз дэ Манкальм, я ахотно даручыў бы абарону форта Уільям-Генры старэйшай з міс Мунро.

— Высакародныя якасці пераходзяць па спадчыне, а таму я ахотно веру вам, хоць, як ужо сказаў раней, мужнасць мае свае межы і не трэба забываць пра ветлівасць. Спадзяюся, маёр, вы з'явіліся да мяне з прапановаю здаць крэпасць?

— Хіба ваша правасхадзіцельства лічыць нашу абарону да такой ступені хілай, што думае пра гэтую меру як самую неабходную?

— Мне было б сумна бачыць, што абарона зацягваецца. Яе працягласць раздражняе маіх чырванаскурых сяброў, — працягваў Манкальм і, не адказваючы на запыт Дункана, акінуў позіркам гурт насцярожаных індзейцаў. — Нават зараз я з цяжкасцю стрымліваю іх.

Хейвард прамаўчаў, бо ў яго свядомасці ўваскрэслі сумныя ўспаміны пра тую небяспеку, якой ён нядаўна пазбег, і ўзніклі вобразы безабаронных істот, якія падзялілі гэтыя пакуты.

— Такія панове, — прадаўжаў Манкальм, карыстаючыся, як ён выдатна разумеў, перавагаю свайго становішча, — асабліва страшныя ў хвіліны раздражнёнасці, і не трэба казаць вам, як цяжка стрымліваць іх злосць. Дык што ж, маёр? Ці не пагаварыць нам пра ўмовы?

— Баюся, што вы, ваша правасхадзіцельства, падмануліся пра стан крэпасці Уільям-Генры і лік яе гарнізона.

— Я стаю не перад Квебекам — перада мною толькі земляныя ўмацаванні, абароненыя дзвюма тысячамі

трохстамі храбрых воінаў,— пачуўся лаканічны адказ.

— Канечне, нас акружаюць земляныя валы, форт не размешчаны на скалах мыса Дайманд, але ён узвышаецца на беразе, які быў такім пагібельным для абароны Дзіскаў і яго атрада. А на адлегласці кароткага пераходу ад нашых умацаванняў стаіць моцнае войска, якое мы лічым часткаю нашых абаронных сродкаў.

— Шэсць або восем тысяч чалавек! — запырэчыў Манкальм, відаць, з поўнай раўнадушнасцю. — Кіроўца гэтых сіл лічыць, што яго салдаты знаходзяцца ў большай бяспецы за сценамі форта Эдвард, чым у адкрытым полі.

Зараз Хейвард, у сваю чаргу, закусіў губу, са скрухаю пачуўшы, як холадна ўспомніў генерал пра атрад, лік якога, як малады чалавек ведаў, быў наўмысна перабольшаны. Абодва памаўчалі ў роздуме. Нарэшце Манкальм узнавіў размову, і зноў у такіх выказах, якія даказвалі, што ён уяўляе, быццам Хейвард з'явіўся да яго з адзінаю мэтай — абгаварыць умовы здачы крэпасці; Хейвард жа асцярожна спрабаваў даведацца ад генерала, якія адкрыцці зрабіў ён, перахапіўшы ліст Веба. Аднак хітрыя выкрутасы аднаго і другога ні да чаго не прывялі, і пасля працяглай бясплёнай гутаркі Дункан развітаўся з маркізам, несучы з сабою прыемны ўспамін пра ветлівасць і талент французскага камандуючага, але так і не даведаўшыся, для чаго заходзіў у яго палатку. Манкальм правёў Дункана да выхада, зноў прапаноўваючы каманданту форта прызначыць яму тэрміновае спатканне на раўніне паміж двума лагерамі.

Нарэшце яны развіталіся. Дункан вярнуўся да перадавога французскага паста — зноў у суправаджэнні французскага афіцэра, адтуль ён тут жа рушыў да сябе ў форт і адразу накіраваўся да свайго камандзіра.

РАЗДЗЕЛ XVI

Ліст спярша чытай, затым ідзі на бітву.

Шэспір. «Кароль Лір»

Хейвард убачыў Мунро ў кампаніі Кору і Алісы. Аліса сядзела на каленях у палкоўніка, перабіраючы сваімі пальчыкамі ягоныя сівыя валасы; калі бацька

прытворна хмурыў бровы ад яе дзіцяцтва, яна супакойвала напускны гнеў старога, ласкава прыціскаючыся пунсовымі вуснамі да яго маршчыністага лба. Кора сядзела побач, са спакойнай усмешкаю пазіраючы на гэта, сочачы за рухамі сваёй малодшай сястры з той мацярынскай пяшчотаю, якая была характэрнай рысаю яе любові да Алісы. Не толькі небяспека, так нядаўна перажытая дзяўчатамі, але і ўсё, што пагражала ім сённа-заўтра, здавалася, было забыта ў час гэтай пяшчотнай сямейнай сцэны. Здаецца, усе спяшаліся нацешыцца кароткімі хвілінамі перамір'я, спакою і бяспекі. Дзяўчаты забыліся пра свае насцярогі, а бацька-ветэран — пра свае турботы. Дункан, спяшаючыся даць вестку пра тое, што вярнуўся, спыніўся і некалькі імгненняў моўчкі цешыўся цудоўнай карцінаю. Але жывы Алісін позірк хутка заўважыў адлюстраванне ягонага постаці ў люстэрку. Запунсавеўшы, яна саскочыла з бацькавых каленяў і гучна ўсклікнула:

— Маёр Хейвард!

— Ты хочаш ведаць, дзе ён? — спытаў Мунро. — Я паслаў яго папераліваць з пустога ў парожняе з французам... Ах, сэр, вы малады, увішны і ўжо вярнуліся!.. Ну, гарэзніца, не забаўляй мяне сваёй балбатнёю. Хіба тут не даволі клопатаў салдату і без твайго шчабятання?

Аліса засмяялася і падалася за Курай — тая паімкнулася да дзвярэй, разумеючы, што ім заставацца няёмка.

Замест таго каб спытаць Дункана пра вынікі ягонага місіі, Мунро некалькі імгненняў хадзіў туды-сюды па пакоі, заклаўшы рукі за спіну і апусціўшы галаву, як чалавек, які глыбока ўвайшоў у свае думы. Нарэшце ён падняў вочы, поўныя бацькоўскай любові, і заўважыў:

— Гэта цудоўныя дзеці, Хейвард! Кожны бацька меў бы права пахваліцца імі.

— Вам зусім не трэба пытаць пра маю думку аб іх, сэр...

— Праўда, малады чалавек, праўда, — перапыніў яго нецярплівы стары. — Вы збіраліся паўней сказаць сваё слова наконт гэтага ў той дзень, калі ўвайшлі ў форт, але я палічыў, што старому салдату няварта гаварыць пра вясельнае блаславенне і свята ў такі час, калі ворагі яго караля могуць зрабіцца някліканымі гасцямі

ў час балю. Але я не меў рацыі, Дункан, мой хлопча, я памыляўся і ў гэтую хвіліну гатовы выслухаць вас.

— Нягледзячы на тое задавальненне, якое вашыя словы прыносяць мне, дарагі сэр, я павінен перш за ўсё перадаць вам даручэнне Манкальма...

— Няхай француз і ўсе ягоныя палкі выбіраюцца да д'ябла, сэр! — амаль крыкнуў запальчывы ветэран. — Ён яшчэ не авалодаў фортам Генры, ды і не авалодае ім, калі толькі Веб зробіць так, як павінен зрабіць. Не, сэр, мы, дзякуй богу, яшчэ не ў такім цяжкім стане, каб хто-небудзь меў права сказаць, быццам бы Мунро так заклапочаны, што не здольны падумаць пра сябе і свае сямейныя клопаты. Ваша маці была адзінай дачкою майго сумленнага сябра, Дункан, і я выслухаю вас зараз, хоць бы ўсе рыцары ордэна святога Людовіка стаялі каля варот нашай крэпасці на чале з самім святым і прасілі міласці пагутарыць са мною!

Заўважыўшы, што Мунро са злосным задавальненнем выказвае наўмысную пагарду да даручэння французскага генерала, Хейвард рашыў падпарадкавацца часоваму старэчаму капрызу, што, ён ведаў, не мог зацягнуцца надоўга, і таму паспрабаваў адказаць як мага спакайней.

— Як вам вядома, сэр, я асмеліўся заявіць прэтэнзіі на гонар зрабіцца вашым сынам.

— Так-так, мой хлопча, памятаю. Вашыя словы былі даволі шчырыя і зразумелыя. Але давайце адкажыце мне: ці так вольна вы гаварылі з маёй дачкою?

— Клянуся гонарам, не! — горача ўсклікнуў Дункан. — Калі б я скарыстаў выгоды майго становішча і выказаўся, то я парушыў бы ваш давер.

— У вас разуменне сапраўднага джэнтльмена, маёр Хейвард, і гэта вельмі ўхвальна. Але Кора Мунро — сціплая дзяўчына і не мае патрэбы ў чыёй-небудзь апецы, хоць бы ў апецы бацькоўскай.

— Кора?..

— Так, Кора. Мы ж гаворым пра вашу прэтэнзію на руку міс Мунро, сэр?

— Я... я... я... Здаецца, я не ўзгадваў імені, — запінаючыся, прамовіў Дункан.

— Дык чыёй жа рукі вы прасілі ў мяне, маёр Хейвард? — спытаў стары воін, не хаваючы пакрыўджаных пачуццяў.

— У вас ёсць яшчэ адна і не менш прывабная дачка.

— Аліса?..— усклікнуў стары з такім жа здзіўленнем, з якім Дункан нядаўна паўтарыў імя яго старэйшай дачкі.

— Так, я люблю яе.

Малады чалавек моўчкі чакаў, што скажа на яго словы Мунро. Палкоўнік доўга хадзіў па пакоі; яго суровыя рысы твару падрыгваліся ад сутаргі, і, здавалася, ён паглыбіўся ў роздум. Нарэшце стары спыніўся насупраць Хейварда і, зірнуўшы яму ў вочы, загаварыў:

— Дункан, я любіў вас дзеля таго, чыя кроў цячэ ў вашых жылах; я любіў за вашы асабістыя якасці; нарэшце, любіў, думаючы, што вы прынясеце шчасце маёй дачцэ. Але ўся мая любоў пераўтварылася б у нянавіць, калі б тое, чаго я баюся, аказалася праўдаю.

— Я не магу ўявіць, каб які-небудзь мой учынак ці нават думка выклікалі такую страшную перамену! — усклікнуў малады чалавек, вочы якога ні на хвіліну не апусціліся пад пранізлівым позіркам Мунро.

Не дапускаючы думкі, што Дункан не разумее пачуццяў, якія хвалююць бацьку, стары змякчыўся, бачачы, што Хейвард з цвёрдасцю вытрымаў яго позірк, і ўжо значна больш спакайнейшым голасам дадаў:

— Вы жадаеце зрабіцца маім сынам, Дункан, хоць зусім не ведаеце гісторыі чалавека, якога імкняцеся назваць бацькам. Сядайце, малады чалавек, і я ў некалькіх словах адкрыю вам раны майго сэрца...

У гэтую хвіліну даручэнне Манкальма было ў аднолькавай ступені забытае і Дунканам, які яго прынёс, і Мунро, якому яно дасылалася. Абодва суб'ядседнікі адсунулі крэслы, і пакуль ветэран некалькі хвілін думаў пра штосьці, відаць, вельмі сумнае, малады афіцэр спрабаваў прыглушыць нецяярпліваць, хаваючы яе пад выгляд пачцівай увагі. Нарэшце Мунро перапыніў маўчанне.

— Маёр Хейвард,— пачаў шатландзец,— вы ведаеце, што я родам са старажытнай і высакароднай сям'і, хоць, можа, грашовыя прыбыткі сям'і не адпавядалі яе высокаму становішчу. Я быў вашых гадоў, калі абмяняўся словам вернасці з Алісай Грэхем, адзінай дачкой заможнага шатландскага сквайра. Алісін бацька не жадаў нашага саюзу, і не толькі з-за таго, што быў я, так сказаць, бедны, пагэтам я зрабіў, як патрабаваў гонар сумленнага чалавека: вярнуў маладой дзяўчыне

яе слова і пакінуў радзіму. Я пабачыў шмат чужых краін, праліў нямала крыві ў розных краінах. Нарэшце воінскі абавязак прывёў мяне на Вест-Індскія астравы. Там я сустрэўся з дзяўчынаю, якая праз нейкі час стала маёй жонкаю і маці Кора. Яна была дачкою джэнтльмена, ураджэнца гэтых астравоў, і жанчыны, якая, на сваю бяду, калі можна так сказаць, — з горыччу працягваў стары, — мела продкаў, якія належалі да абяздоленай расы людзей, бессаромна ператвораных у рабоў дзеля дабрабыту багатых і марнатраўцаў. Але калі мне калінебудзь сустрэнецца чалавек, які асмеліцца зняважыць поглядам маю дачку, ён адчуе ўвесь цяжар майго гневу! Зрэшты, маёр Хейвард, вы самі нарадзіліся на поўдні, дзе метысаў лічаць ніжэйшаю расаю.

— На жаль, так, сэр, — сказаў Дункан і міжволі са збянтэжаннем апусціў вочы.

— І вы кідаеце гэты папрок маёй дачцэ? Вы баіцеся прынізіць кроў Хейвардаў саюзам з такой «нізкай» істотаю, хоць Кора прывабная, добрая і шчырая? — раздражнёна ўсклікнуў Мунро.

— Ніколі ў мяне не можа быць такога нявартага і дзікага настрою, — адказаў Дункан. — Але, палкоўнік Мунро, разважлівасць, прыгажосць і чароўная краса вашай малодшай дачкі могуць поўнаасцю патлумачыць мае памкненні, і вам няма падставы так несправядліва абвінавачваць мяне.

— Вы маеце рацыю, сэр, — адказаў стары, і яго тон зноў зрабіўся спакойны, дакладней, мяккі. — Гэтая дзяўчынка як дзве кроплі вады падобная на сваю маці ў тыя гады, калі міс Грэхем яшчэ не пазнаёмілася з жалебаю. Калі смерць пазбавіла мяне першай жонкі, я вярнуўся ў Шатландыю. І — падумаіце, Дункан! — Аліса Грэхем дваццаць гадоў жыла ў адзіноце, не беручы шлюбу ў знак памяці чалавека, які быў здольны здрадзіць ёй. Больш таго, сэр: яна забыла пра маю нявернасць і, паколькі ўсе перашкоды зніклі, згадзілася стаць маёй жонкай.

— І стала Алісінаю маці? — усклікнуў Дункан.

— Так, — сказаў стары. — Усяго год пражыў я з ёю. Гэта было нядоўгае шчасце для той, чыя маладосць звяла сярод безнадзейнага смутку.

У маркоце старога было нешта велічна-суровае, і Хейвард не асмеліўся прамовіць словы суцяшэння. Мунро сядзеў, забыўшы пра тое, што тут, побач, Дункан.

Ён не закрываў твару, на якім адбіваўся боль пакуты, і цяжкія буйныя слёзы выплывалі з ягоных вачэй. Нарэшце палкоўнік паварушыўся. Нібы схамянуўшыся, ён падняўся з месца, абышоў пакой, спыніўся насупраць Дункана і спытаў яго суро́ва:

— Помніцца, маёр Хейвард, вы павінны былі перадаць мне нейкае даручэнне ад маркіза дэ Манкальма?

У сваю чаргу, Дункан на імгненне збянтэжыўся, але, зрэшты, хутка авалодаў сабою і блытана пачаў перадаваць паўзабытае маркізава даручэнне.

— Вы казалі годна, маёр Хейвард! — усклікнуў раззлаваны стары. — Таго, што я чуў, даволі, каб напісаць цэлыя тамы трактатаў пра французскую ветлівасць. Толькі падумаць: гэты джэнтльмен запрашае мяне для перамоваў, і, калі я адпраўляю да яго заслужанага і здольнага намесніка — нягледзячы на вашу маладосць, Дункан, пра вас можна сказаць гэта, — ён адказвае мне нейкай загадкаю!

— Можа, маркіз склаў сабе не такую спрыяльную думку пра вашага пасланца, сэр! Прашу вас успомніць, што запрашэнне, якое ён зараз паўтарае, было пасланае каменданту форта, а не яго памочніку!

— Але, сэр, хіба намеснік не мае ўсю ўладу і значнасць таго, хто дае яму даручэнне? Француз жадае раіцца з Мунро? Скажаць шчыра, сэр, я адчуваю вялікае жаданне выканаць патрабаванне гэтага чалавека хаця б толькі для таго, каб паказаць яму, што мы яшчэ не страцілі цвёрдасці, нягледзячы на шматлікасць яго войска і ўсе яго прэтэнзіі. Я думаю, малады чалавек, што такі ўчынак будзе нядрэннай палітыкай.

Дункан, які лічыў, што важней за ўсё хутчэй уведаць змест ліста, перахопленага ў разведчыка, ахвотна згадзіўся з Мунро.

— Без сумнення, французскі генерал не атрымае вялікага задавальнення, калі ўбачыць ваш спакой, сэр, — сказаў ён.

— Ніколі вы не выказалі больш справядлівай заўвагі!

— Якое ж рашэнне прымеце вы адносна задуманай сустрэчы?

— Я сустрэнуся з французам, зраблю гэта неадкладна і без усякага страху. Ідзіце, маёр Хейвард! Адпраўце вестуна, які аб'явіў бы французам, хто накіроўваецца

ў іх лагер. Мы пойдзем з маленькім атрадам. І паслухайце, Дункан, — дадаў ён амаль шэптам, хоць у пакоі яны былі ўдвух, — можа, дзеля перасцярогі нам трэба размясціць паблізу дапаможны атрад на той выпадак, калі ва ўсім гэтым хаваецца здрада?

Малады чалавек выйшаў з пакоя і, паколькі дзень ужо хіліўся на вечар, паспяшаўся зрабіць усё, што яму загадаў камендант. Праз некалькі хвілін ён пастроіў салдат у шарэнгу і паслаў у французскі лагер ардынарца са сцягам, даручыўшы аб'явіць ворагам пра тое, што да іх набліжаецца камендант форта. Зрабіўшы ўсё гэта, Хейвард адвёў маленькі эскорт да Заходніх варотаў і там ужо заспеў свайго начальніка, які быў амаль гатовы адправіцца да Манкальма і толькі чакаў маёра. Ледзь скончыліся звычайныя цырымоніі, камендант і яго малады сябра пакінулі крэпасць разам з эскортам.

Яны адышлі не больш ста ярдаў ад умацаванняў, калі ўдалечыні паказалася світа французскага генерала, якая рухалася па лагчыне, што служыла жолабам для ручая, які аддзяляў батарэі акружаючых ад форта. З таго моманту, калі Мунро пакінуў крэпасць, яго пастава стала велічнай, а твар набыў горды выраз. Пры выглядзе белага п'яра, што гайдалася на Манкальмавым капелюшы, палкоўнікавы вочы заіскрыліся, і ўся яго вялізная, моцная постаць, здавалася, памаладзела.

— Загадайце нашым салдатам быць напaгaтoвe, сэр, — шэптам сказаў Мунро Дункану.

Барабанны бой падыходзячага французскага атрада перапыніў словы старога. Англічане імгненна адказалі такім жа салютам. З кожнага атрада выехала па ардынарцу з белым сцягам, і асцярожны шатландзец спыніўся. Эскорт размясціўся паблізу яго. Пасля кароткіх ваенных прывітанняў Манкальм хутка і лёгка пайшоў насустрэч Мунро. Ён агаліў галаву перад ветэранам, і пры гэтым бялюткае ягонае п'яро амаль даткнулася да зямлі.

У манерах Мунро было больш велічы і мужнасці, але ў іх не заўважалася спакою і падманлівай ветлівасці француза. Некалькі імгненняў ні адзін з іх не прамовіў ні слова. Яны абменьваліся ўважлівымі позіркамі. Нарэшце, як таго патрабаваў вышэйшы чын Манкальма і характар сустрэчы, француз першы парушыў маўчанне. Пасля звычайных прывітанняў ён звярнуўся да

Дункана і, усміхнуўшыся яму, як знаёмаму, сказаў па-французску:

— Я вельмі рады, маёр, што вы будзеце прысутнічаць пры нашай размове. Цяпер у нас няма патрэбы прасіць памагчы перакладчыка, бо, я ведаю, вы перадаце мае словы з такой дакладнасцю, быццам бы я сам размаўляю на вашай мове.

Дункан нахіліўся.

Манкальм павярнуўся да свайго эскорта, які, пераймаючы маленькі англійскі атрад, трымаўся бліжэй да яго, і прамовіў:

— Назад, сябры! Адступіце крыху!

Раней чым маёр Хейвард паспеў паўтарыць той жа загад як доказ свайго даверу, ён абвёў вачыма даліну і з трывогаю заўважыў у лясных гушчарах шмат індзейцаў, якія з цікавасцю назіралі за сустрэчаю двух палкаводцаў.

— Маркіз дэ Манкальм, канечне, бачыць рознае нашае становішча, — з лёгкім збянтэжаннем сказаў ён, паказваючы на чырванаскурых, якія бачыліся амаль з усіх бакоў. — Адпусціўшы нашых целаахоўнікаў, мы апынуліся б поўнасцю ў вашых руках.

— Маёр, вам дадзена слова, яно ахоўвае вас ад небяспекі, — адказаў Манкальм, выразна прыціскаючы руку да сэрца. — Гэтага, мне здаецца, даволі.

— Канечне! Адступіце, — дадаў Дункан, звяртаючыся да афіцэра, які стаяў на чале англійскага эскорта. — Адыдзіце так, каб вам не была чуваць наша размова, і чакайце загаду.

З заўважнай трывогаю Мунро ўбачыў, як адыходзіла яго ахова, і адразу запатрабаваў патлумачыць.

— Не ў нашых інтарэсах, сэр, выказаць недавер, — запярэчыў Дункан. — Маркіз дэ Манкальм словам гонару ручаецца, што мы ў бяспецы, і я загадаў эскорту адступіць, каб даказаць яму, што мы верым яго слову.

— Можна, усё гэта справядліва, сэр, але я не маю вялікага даверу да маркізавых слоў.

— Дарагі сэр, вы забываеце, што мы гаворым з афіцэрам, які праславіўся і ў Еўропе, і ў Амерыцы. Нам няма чаго асцерагацца чалавека з такой рэпутацыяй.

Стары развёў рукамі, як бы падпарадкоўваючыся непазбежнасці, хоць злы твар яго па-ранейшаму выяўляў упарты недавер, які быў хутчэй ад звычайнай пагарды да ворага, чым ад іншых якіхсьці прыкметаў,

якія маглі б у той момант выклікаць хваляванне.

Манкальм цярпліва чакаў, калі закончыцца размова, што вялася нападўголасу: нарэшце ён падышоў да Мунро бліжэй і пачаў перамовы.

— Я прасіў гэтай сустрэчы з вашым начальнікам, маёр,— сказаў Манкальм,— з надзеяй даказаць яму, што ён ужо зрабіў усё неабходнае, каб падтрымаць гонар свайго караля, і ўгаварыць яго прыслухацца да голасу чалавекалюбнасці. Я заўсёды і ўсюды буду сцвярджаць, што ён можна супраціўляўся і не саступіў, пакуль не знікла апошняя надзея адбіць непрыяцеля.

Дункан пераклаў гэты ўступ старому каменданту, і Мунро адказаў з вялікай годнасцю і даволі ветліва:

— Як бы ні паважаў я сведчанні маркіза дэ Манкальма, яны, як я думаю, зрабяцца яшчэ больш важкімі, калі я ў поўнай меры заслужу іх.

Калі маёр Хейвард перадаў французскаму генералу адказ палкоўніка, Манкальм усміхнуўся і заўважыў:

— На жаль, усё, што я да гэтага часу ахвотна абяцаю, бачачы сапраўдную мужнасць, можа, стане для мяне непажаданым пасля непатрэбнай і дарэмнай упартасці. Ці не хацелі б вы, палкоўнік, агледзець наш лагер, каб асабіста ўпэўніцца, што нас вельмі шмат і вам не ўдасца далей паспяхова нам супраціўляцца?

— Я ведаю, што французскаму каралю добра служаць,— адказаў непарушны шатландзец,— аднак мой гасудар валодае такой жа моцнай і вернай арміяй.

— Але, на шчасце для нас, яна адсутнічае,— сказаў Манкальм, не чакаючы, у запале нецярпення, перакладчыкавых слоў.— На вайне бываюць абставіны, у якіх храбрыя воіны здаюцца з той жа мужнасцю, з якой яны глядзяць у варажы твар.

— Калі б я ведаў, што маркіз дэ Манкальм так выдатна валодае англійскай мовай, я б не турбаваў яго слых такім няўдалым перакладам,— суха сказаў раззлаваны Дункан, успомніўшы, як ён нядаўна перамаўляўся з Мунро.

— Прашу дараваць мне, сеньёр,— запярэчыў француз, і лёгкая чырвань афарбавала яго смуглыя шчокі.— Існуе вялікая розніца паміж правільным разуменнем мовы і здольнасцю выказвацца на замежнай мове, пагэтаму папрашу вас па-ранейшаму памагаць мне.— І пасля кароткага маўчання ён дадаў: — З гэтых узгоркаў вельмі зручна праводзіць разведку ваших ума-

цаванняў. І я так жа цудоўна дасведчаны пра ўсе слабыя бакі вашых пазіцый, колькі і вы самі.

— Спытайце, Хейвард, французскага генерала, ці можа ён праз свае падзорныя трубы бачыць Гудзон? — фанабэрыста сказаў Мунро. — А ці ведае ён таксама, калі і дзе мы павінны чакаць сіл генерала Веба?

— Няхай вам адкажа сам генерал Веб, — прамовіў хітры Манкальм і нечакана працягнуў Мунро разгорнутае пісьмо. — Вось адсюль вы ўведаеце, палкоўнік, што атрад генерала Веба не патрывожыць маёй арміі.

Не чакаючы, каб Дункан пераклаў словы француза, ветэран схапіў паперыну, і па хуткасці гэтага руху было відаць, якую важнасць надаваў ён зместу перахопленнага ліста. Вочы Мунро хутка бегалі па радках, яго твар паступова траціў выраз воінскай гордасці, якая змянялася адбіткам глыбокага смутку. Губы каменданта задрыжэлі, рукі выпусцілі лісток, ён упаў на зямлю, і стары апусціў галаву з выглядам чалавека, усе надзеі якога загінулі ад аднаго ўдару. Дункан падняў паперу і, нават не папрасіўшы выбачэння за сваю вольнасць, уведаў жорсткі змест ліста. Генерал Веб не раіў Мунро супраціўляцца, наадварот — гаварыў, што трэба хутка здаць форт, тлумачачы, што ён не можа выслаць на дапамогу каменданту крэпасці Уільям-Генры ні аднаго чалавека.

— Тут няма падману, — заўважыў Дункан, разглядваючы паперу з двух бакоў, — вось подпіс самога Веба. Відаць, гэта і ёсць перахопленае пісьмо.

— Ён мне здрадзіў! — з горыччу прамовіў Мунро. — Ён пакрыў ганьбаю дом, у якім яшчэ ніколі не ведалі сораму, ён абрушыў сорам на маю сівізну!

— Не гаварыце гэтага! — усклікнуў Дункан. — Мы яшчэ гаспадары крэпасці і нашага воінскага гонару! Прададзім жа свае жыцці за такую цану, каб ворагі палічылі куплю занадта дарагой!

— Дзякую табе, мой дарагі! — сказаў стары, апамятаўшыся ад аслупянення. — Ты напамніў Мунро яго абавязак! Мы вернемся ў форт і за нашымі ўмацаваннямі падрыхтуем сабе магілу.

— Панове! — прамовіў Манкальм і зрабіў некалькі крокаў наперад. — Дрэнна вы ведаеце мяне, Луі дэ Сен-Верана, калі лічыце, што я здольны, карыстаючыся гэтым лістом, прынізіць храбрацоў або пастарацца на-

быць сумніцельную славу такім непрыстойным шляхам! Пачакайце, паслухайце мае ўмовы.

— Што гаворыць француз? — сурова спытаў ветэран. — Ці не хваліцца ўжо ён тым, што яму ўдалося захапіць разведчыка з лістом са штаба? Сэр, скажыце яму, каб ён лепш зняў асаду і пайшоў да форта Эдвард, калі спадзяецца запалохаць ворагаў сваімі словамі.

Дункан патлумачыў палкоўніку сэнс слоў Манкальма.

— Маркіз дэ Манкальм, мы слухаем вас, — спакойней прамовіў ветэран, калі Хейвард закончыў перакладаць маркізавы словы.

— Утрымаць у сучасны момант форт вы не зможаце, — паўтарыў велікадушны вораг, — і дзеля інтарэсаў маёй дзяржавы гэтае ўмацаванне павінна быць знішчана, аднак вам асабіста і вашым храбрым сябрам я дам такія-сякія прывілеі, каб воінскі салдацкі гонар не пакутаваў.

— Нашыя сцягі? — спытаў Хейвард.

— Адвядзіце іх у сваю Англію і пакажыце вашаму каралю.

— Зброю?

— Застанецца ў вашых руках. Ніхто не можа карыстацца ёй лепш, чым вы.

— Наша выступленне і здача крэпасці?

— Усё будзе зроблена самым ганаровым чынам для вас.

Дункан павярнуўся да Мунро і пераказаў тое, што гаварыў яму Манкальм. Палкоўнік слухаў са здзіўленнем і, здавалася, быў крануты незвычайным і нечаканым велікадушшам.

— Ідзіце, Дункан, — сказаў ён. — Ідзіце з маркізам у яго палатку і там пра ўсё дамоўцеся. Ніколі я не думаў, што мне прыйдзеца ўбачыць англічаніна, які баіцца падтрымаць сябра, і француза, занадта сумленнага, каб не скарыстаць выгоды свайго становішча.

Прамовіўшы гэта, ветэран зноў апусціў галаву на грудзіну і паволі вярнуўся да форта. Яго паныласць адразу паказала ўстрывожанаму гарнізону, што ён нясе сумныя весткі.

Мунро ўжо не было наканавана ачуняць ад гэтага нечаканага ўдару. З таго моманту ў яго цвёрдым характары пачаўся рэзкі злом, які паскорыў яго смерць.

Дункан застаўся з Манкальмам, каб вызначыць

умовы капітуляцыі форта. У час першай начной варты ён вярнуўся ў крэпасць і пасля кароткай нарады з камендантам зноў выйшаў з яе варот. Калі ён другі раз пайшоў, аб'явілі, што спыняюцца ваенныя дзеянні і што Мунро падпісаў дамову, паводле якой форт раніцай павінен перайсці ў варожыя рукі, гарнізон — захаваць зброю, сцягі, рыштунак і, адпаведна воінскага разумення, свой гонар.

РАЗДЗЕЛ XVII

Мы тчэм, мы тчэм,
Прадзем мы ніць,
Каб спешна
Павуціну звіць.

Грэй

Два варожыя войскі ў пустыні паблізу Харыкена правялі ноч 9 жніўня 1757 года прыкладна так, як відаць, яны скарысталі б гэтыя гадзіны, каб знаходзіліся на раўнінах Еўропы. Пераможаныя былі маўклівыя, змрочныя, панурыя; пераможцы святкавалі. Але як у смутку, так і ў радасці ёсць мяжа: яшчэ да світання ўсё змоўкла, цішыня бязмежных лясоў парушалася толькі крыкам якогасьці маладога француза з перадавых пікетаў або пагрозай, якая гучала са сценаў форта і замінала ворагам набліжацца да бастыёнаў раней прызначанага часу. Аднак нават і гэтыя выпадковыя адрывістыя вокрыкі замоўклі ў пануры, туманны час, які папярэднічаў світанку.

І вось сярод глыбокай цішыні палатняныя полкі адной вялікай палаткі ў французскім лагеры рассунуліся, і з яе выйшаў высокі чалавек. Ён быў захутаны ў плашч, які мог яму служыць абаронай ад халоднай лясной расы і ў той жа час закрываць усю яго постаць. Грэнадзёр, які вартаваў сон французскага камандзіра, вольна прапусціў яго. Салдат нават адсалютаваў яму ў знак ваеннай пашаны. Афіцэр хутка прайшоў праз маленькі горад палатак, накіроўваючыся да форта Уільям-Генры.

Калі невядомы сустракаў аднаго са шматлікіх вартавых, якія загароджвалі яму дарогу, ён даваў хуткія і, здавалася, здавальняючыя адказы на іх пытанні;

у крайнім выпадку ніхто не замінаў яму ісці далей.

Калі не лічыць гэтых, што часта паўтараліся, але кароткіх прыпынкаў, ён бесперапынна і моўчкі рухаўся з сярэдзіны лагера да аванпастоў; нарэшце падышоў да салдата, які стаяў на варце, аберагаючы самы бліжэйшы да непрыяцельскага форта пост. Пачулася звычайнае пытанне:

— Хто ідзе?

— Францыя! — быў адказ.

— Пароль?

— Перамога, — адказаў падарожны і наблізіўся да вартавога так блізка, каб салдат мог пачуць яго гулкі шэпт.

— Добра, — адказаў вартавы, ускінуўшы ружжо на плячо. — Вы вельмі рана гуляеце.

— Самая звычайная пільнасць, дзіця маё, — адказаў той. Затым адкінуў з твару плашч, зазірнуў у вочы вартавому і пайшоў далей, па-ранейшаму кіруючыся да англійскай крэпасці.

Вартавы ўздрыгнуў, апусціў сваё ружжо і выставіў яго наперад, аддаючы незнаёмаму самую пачціваю вайсковую пашану; калі ж салдат зноў узяў ружжо на плячо і, зрабіўшы паварот, накіраваўся да свайго паста, той міжволі прамармытаў праз зубы:

— Сапраўды, трэба быць вельмі пільным! Мне здаецца, наш генерал ніколі не спіць.

Афіцэр ішоў далей, не паказаўшы, што ён чуў захапляльныя словы, якія вырваліся з вуснаў вартавога, і не спыняўся, пакуль не дайшоў да нізкага берага возера і не апынуўся ў небяспечным суседстве з заходнім бастыёнам Уільям-Генры. Лёгка воблакі зацягнулі месяц, аднак яго слабае святло дазваляла бачыць, хоць і не зусім выразна, абрысы акаляючых прадметаў. З-за перасцярогі афіцэр прыхіліўся да ствала дрэва і даволі доўга стаяў так, відаць, з глыбокай увагаю азіраючы цёмныя і маўклівыя валы англійскіх умацаванняў. Ён глядзеў на крэпасць не так, як глядзіць цікаўны альбо бесклапотны глядач; наадварот, яго позірк пераходзіў ад аднаго пункта да другога, паказваючы, што чалавек ведае вайсковую справу. Нарэшце назіранні, здавалася, задаволілі чалавека ў плашчы; ён нецярпліва падняў вочы да вяршыні паўднёвай гары, нібы чакаючы, калі наступіць раніца, і ўжо збіраўся павярнуць назад, як раптам нейкі лёгкі шум над выступам

бліжэйшага бастыёна дасягнуў яго слыху і прымусіў зноў спыніцца.

Якраз у гэтую хвіліну высокая постаць падышла да краю бастыёна і застыла на месцы, відаць, у сваю чаргу, гледзячы на аддаленыя палаткі французскага лагера. Галава гэтага чалавека была павернута на ўсход; здавалася, ён таксама трывожна чакаў раніцы. Пасля яго цёмная постаць прыхілілася да вала, быццам гледзячы на люстраную азёрную роўнядзь, што, нібы падводны небасхіл, блішчэла тысячамі мігатлівых зорак. Самотная пастава, ранні час, а таксама абрысы постаці рослага чалавека, які стаяў у задуменні, прыхіліўшыся да англійскіх умацаванняў, выразна тлумачылі назіральніку, хто гэта быў. Пачуццё асцярожнасці прымусіла афіцэра з французскага лагера схаватца; ён слізгануў за ствол дрэва. У гэтую секунду яго ўвагу прыцягнуў новы гук, і ён зноў замёр на месцы. Да яго данёсся ціхі, ледзь чутны ўсплёск вады, услед за тым рыпнулі каменьчыкі на беразе. Цёмная постаць вынырнула з возера і пачала нягучна падкрадвацца да таго месца, дзе стаяў француз. Затым павольна паднялася руля ружжа, але раней, чым пачуўся стрэл, рука французскага афіцэра выцягнулася і лягла на курок.

— У-у-ух! — гулка ўскрыкнуў здзіўлены індзеец, здрадніцкі стрэл якога быў спынены такім здзіўным і нечаканым чынам.

Замест адказу французскі афіцэр паклаў сваю руку на плячо індзейца і, не прамовіўшы ні слова, адцягнуў яго далёка ад таго месца, дзе іхняя размова магла зрабіцца небяспечнай для аднаго з іх і дзе, відаць, індзеец шукаў сабе ахвяру. Расхінуўшы свой плашч і паказаўшы свой мундзір і ордэн, які вісеў у яго на грудзіне, Манкальм сурова спытаў:

— Што гэта значыць? Хіба мой сын не ведае, што паміж англійскімі і канадскімі бацькамі закапаны тамагаўк?

— А што ж рабіць гуронам? — адказаў індзеец па-французску, хоць і няскладна. — Ні адзін з нашых воінаў яшчэ не заваяваў скальпа, а бледнатварыя за гэты час пасябралі паміж сабою.

— Ага! Хітры Ліс! Такое старанне лішняя ў сябра, які яшчэ так нядаўна быў нашым ворагам. Колькі разоў зайшло сонца з той пары, як Ліс пакінуў лагэр англічан?

— Куды закацілася гэтае сонца? — паныла спытаў індзеец. — За гару, і паўсюль стала цёмна і холадна. Але, калі яно зноў пакажацца, будзе светла і цёпла. Хітры Ліс — сонца свайго племені. Паміж ім і яго народаў было шмат хмар, але зараз сонца свеціць і неба яснае.

— Я выдатна ведаю, што Ліс мае ўладу над сваім племенем, — сказаў Манкальм, — бо яшчэ ўчора ён хацеў здабыць скальп гуронаў, а сёння яны слухаюць яго парады, седзячы каля вогнішчаў.

— Магуа — вялікі правадыр.

— Няхай ён дакажа гэта, навучыўшы племя правільна паводзіць сябе з нашымі новымі сябрамі.

— Навошта правадыр канадцаў прывёў сваіх маладых воінаў у лясы і страляў са сваёй гарматы ў земліны дом? — спытаў хітры індзеец.

— Для таго, каб заваяваць яго. Мой пан валодае гэтай зямлёю, і мне — твайму бацьку — было загадана выгнаць адсюль англійскіх пасяленцаў. Яны згадзіліся пайсці, і ён больш не называе іх ворагамі.

— Добра. Аднак Магуа ўзяў тамагаўк, каб афарбаваць яго крывёю. А зараз вайсковая сякера Ліса блішчыць. Калі яна пачырванее, правадыр закапае яе.

— Але Магуа абяцаў не азмрочваць славы Францыі! Ворагі вялікага караля, якія жывуць па той бок Салёнага возера, таксама і яго ворагі; яго сябры павінны быць сябрамі Магуа і яго племені.

— «Сябрамі»! — пагардна паўтарыў індзеец. — Няхай мой бацька дасць руку Магуа.

Манкальм, які адчуваў, што яму лягчэй падтрымліваць свой уплыў на ваяўнічыя плямёны, якія ён сабраў сабе на дапамогу, шляхам уступак, чым сілы, зрабіў, хоць і неахвотна, тое, чаго хацеў індзеец. Магуа прыклаў палец французскага генерала да глыбокага рубца на сваёй грудзіне і радасным тонам спытаў:

— Ці ведае мой бацька, што гэта такое? Вось тут, у гэтым месцы?

— Канечне, кожны воін пазнае сляды ран. Гэтае месца было прабіта свінцоваю куляю.

— А што гэта значыць? — спытаў індзеец, павярнуўшыся да Манкальма сваёй аголенай спіною, што звычайна прыкрытая плашчом.

— Гэта? Мой сын быў жорстка зняважаны. Хто нанёс яму такія ўдары?

— Магуа моцна спаў у вігваме англічан, і дубцы пакінулі сляды на яго спіне, — адказаў індзеец і засмяяўся глухім смехам, які не хаваў лютай злосці, што душыла яго. Аднак ён хутка авалодаў сабою і напышліва дадаў: — Ідзі і скажы тваім салдатам, што наступіў мір. Хітры ж Ліс ведае, як гаварыць з воінамі гуронаў.

Не чакаючы адказу Манкальма, чырванаскуры ўзяў сваё ружжо пад паху і павольна пайшоў да лесу, у якім стаіліся яго супляменнікі. У лагеры яго на кожным кроку аклікалі вартавыя, але ён змрочна крочыў наперад, не звяртаючы ніякай увагі на пытанні салдат, якія шкадавалі яго жыццё толькі таму, што ведалі яго паходку, постаць і непакорную смеласць.

Доўга стаяў Манкальм на тым месцы, дзе яго пакінуў чырванаскуры, сумна разважаючы пра непакорны характар, што выявіўся ў яго дзікага саюзніка.

Нарэшце, адагнаўшы ад сябе думкі, што здаваліся яму слабасцю ў хвіліны такой урачыстасці, ён накіраваўся назад да сваёй палаткі і мімаходзь загадаў вартавым разбудзіць лагер звычайным сігналам.

Пачуліся першыя гукі французскіх барабанаў, лясное рэха паўтарыла іх. Уся даліна імгненна напоўнілася вайсковаю музыкаю, гукі якой прыглушалі акампанемент барабаннага пошчаку. Трубы пераможцаў весела і бадзёра апавяшчалі французскі лагер, пакуль самы нехлямяжы салдат не стаў на свой пост. Але, як толькі прагучаў пранізлівы сігнал брытанцаў, французскія трубы змоўклі.

Хутка французы выстраіліся, рыхтуючыся сустрэць генерала, і калі Манкальм азіраў шарэнгі свайго войска, промні яркага сонца блішчалі на зброі яго салдат. Ён афіцыйна аб'явіў ім пра тыя поспехі, якія добра ўжо былі вядомыя ўсім. Тут жа адабралі ганаровы атрад для аховы форта, і ён прамаршыраваў перад сваім начальнікам. Пасля прагучаў сігнал, які апавяшчаў англічан пра тое, што набліжаюцца французы.

Зусім іншыя сцэны адбываліся ў англа-амерыканскай крэпасці. Ледзь замоўк сігнал, які даў знак, што ідуць пераможцы, як там пачалася падрыхтоўка да хуткага выступлення. Салдаты змрочна ўскідвалі на плечы незараджаныя ружжы і становіліся на месцы з выглядам людзей, кроў якіх яшчэ не астыла ад нядаўняй барацьбы; здавалася, яны праглі таго, каб адпом-

сціць за знявагу, якую нанеслі іх самалюбству. Тым не менш выступленне англічан суправаджалася строгім выкананнем вайсковага этыкету. Жанчыны і дзеці перабягалі з месца на месца; многія збіралі рэшткі сваёй беднай маёмасці або адшуквалі позіркам сваіх мужоў і бацькоў.

Салдаты стаялі моўчкі, калі перад імі з'явіўся цвёрды, але сумны Мунро. Нечакана ўдар, відавочна, пранізаў яго ў самае сэрца, хоць ён намагаўся мужа вынесці няшчасце, што навалілася на яго.

Спакойнае і велічнае гора старога ўразіла Дункана. Выканаўшы ўскладзены на яго абавязак, ён падышоў да палкоўніка і спытаў, чым ён мог бы паслужыць яму асабіста.

— Мае дочки,— лаканічна, але выразна адказаў Мунро.

— Святое неба! Ды хіба не зроблена ўсё, каб палегчыць іх становішча?

— Сягоння я толькі вайсковец, маёр Хейвард,— сказаў ветэран.— Усе, хто тут ёсць, маюць аднолькавыя правы лічыцца маімі дзецьмі.

Гэтага было дастаткова для Дункана. Не трацячы ні адной каштоўнай хвіліны, ён пабег да памяшканняў Мунро, каб адшукаць Кору і Алісу. Але Дункан сустрэў іх ужо на парозе нізкага палкоўнікавага дома. Яны былі гатовыя да ад'езду; вакол іх гуртаваліся заплаканыя жанчыны. Кора была збялелая, і ў яе рысах адбівалася трывога, але яна не страціла ні кроплі сваёй цвёрдасці; вочы ж Алісы пачырванелі, і гэта даказвала, як доўга і горка яна плакала. Абедзве дзяўчыны сустрэлі Дункана з непрыхаваным задавальненнем, і, насупраць звычкі, першай загаварыла Кора.

— Форт загінуў,— сказала яна, і сумная ўсмешка кранула яе вусны,— але, я спадзяюся, наш гонар не закрануты.

— Ён ззяе ярчэй, чым калі б то ні было. Аднак, дарага міс Мунро, зараз вам належыць менш думаць пра іншых і больш клапаціцца пра саміх сябе. Вайсковыя звычаі патрабуюць, каб ваш бацька і я некаторы час заставаліся з салдатамі. Скажыце ж, дзе мы знойдзем вернага заступніка для вас у час замяшання і розных выпадковасцей, якія могуць суправаджаць выступленне?

— Нам нікога не трэба,— адказала Кора.— Хто

ў такую хвіліну асмеліцца зняважыць або пакрыўдзіць дачок такога бацькі, як наш!

— Я не згадзіўся б пакінуць вас адных,— працягваў малады чалавек, паспешліва аглядваючыся вакол,— хоць бы за тое мне абяцалі камандаванне лепшым каралеўскім палком! Успомніце, наша Аліса не надзелена такой цвёрдасцю, як вы, Кора, і адзін бог ведае, што ёй выпадзе перажыць...

— Можа, вы маеце рацыю,— адказала Кора, усміхаючыся яшчэ сумней, чым раней.— Чуеце? Выпадковасць нам дасылае сябра ў такую хвіліну, калі мы асабліва маем у ім патрэбу.

Дункан прыслухаўся і адразу зразумеў, што яна хацела сказаць.

Да яго слыху даляцела спакойная, урачыстая мелодыя свяшчэннага гімна. Хейвард увайшоў у суседні дом, пакінуты ўжо яго былымі жыхарамі, і там заспеў Давіда, які выказваў свае набожныя пачуцці спевамі — адзіным спосабам, у якім адбіваліся яго перажыванні.

Дункан пачакаў да той хвіліны, калі па руху рукі Гамута яму здалася, што гімн скончаны, і, крануўшы спевака за плячо, коратка выказаў яму сваю просьбу.

— Менавіта так,— адказаў сардэчны паслядоўнік цара Давіда,— у гэтых дзяўчатах многа прыцягальнага, гарманічнага. Мы, звязаныя перажываннямі, перажытымі небяспекамі, павінны цяпер, у хвіліны міру, трымацца разам. Да маіх ранішніх усхваленняў трэба дадаць толькі новыя ўслаўленні, і я пайду да іх. Ці не маглі б вы, сябра, выканаць другі голас? Памер вельмі прости, а напеў усім вядомы.

Падаўшы маленькую кніжку і пачаўшы тон камертонам, Гамут зноў працягнуў гімн з такой рашучасцю, што не дазваляла пярэчыць. Хейварду прыйшлося пачакаць, пакуль закончыцца свяшчэнная песня. Нарэшце, убачыўшы, што Давід здымае акуляры і зноў хавае кніжку ў кішэню, Дункан сказаў:

— Ваш абавязак клапаціцца пра тое, каб ніхто не асмеліўся набліжацца да дзяўчат, жадаючы зняважыць іх або пасмяяцца над няшчасцем іхняга адважнага бацькі. Іх слугі дапамогуць вам выканаць гэтую задачу.

— Вось іменна!

— Але ўсё ж, можа, індзейцы або якія-небудзь прайдзісветы з непрыяцельскага войска прарвуцца да вас; у такім выпадку напомним іх пра ўмовы капітуляцыі

і прыгразіце данесці пра іх паводзіны Манкальму. Я ўпэўнены, што аднаго вашага слова будзе дастаткова, каб прысмірыць іх.

— У адваротным выпадку я здолею падзейнічаць на буянаў, — самаўпэўнена адказаў Давід, паказваючы сваю кнігу. — Калі прамовіць, дакладней, прагрымець вядомы верш з належным захапленнем і ў адпаведны момант, ён заспакоіць самы буйны нораў. Вось гэтыя словы: «Чаму так люта бушуюць язычнікі?»

— Хопіць, — сказаў Хейвард, перапыняючы Гамута. — Мы разумеем адзін аднаго, і зараз кожнаму з нас пара ўзяцца выконваць свае абавязкі.

Гамут з гатоўнасцю згадзіўся з Хейвардам, і яны разам адправіліся да сяцёр. Кора сустрэла свайго новага і даволі дзіўнага апекуна калі не з радасцю, дык ласкава. І нават збялелы Алісін твар зноў асвятліў водбліск яе звычайнай весялосці, калі яна дзякавала Хейварду за яго клопат. Дункан запэўніў іх, што зроблена ўсё, каб забяспечыць душэўны спакой, небяспека, з яго слоў, не пагражае. Затым ён сказаў, што далучыцца да іх, калі пройдзе некалькі міль з перадавым атрадам, і нарэшце развітаўся з Алісай і Корай.

У гэты час пачуўся сігнал да выступлення, і перадавая часць англійскай калоны рушыла. Трубны гук прымусіў уздрыгнуць сяцёр; яны зірнуліся вакол і ўбачылі белыя мундзіры французскіх грэнадзёраў, якія падышлі да варот крэпасці. Над іх галовамі пранеслася нібы вялізнае воблака, і, зірнуўшы ўверх, яны заўважылі, што спыніліся пад шырокімі складкамі французскага сцяга.

— Хадзем, — сказала Кора. — Дочкам англійскага салдата не належыць заставацца на гэтым месцы.

Аліса прыціснулася да сястры, і, акружаныя вялікім натоўпам, абедзве пакінулі пляц крэпасці.

Калі дзяўчаты выходзілі з варот, французскія афіцэры нізка кланяліся ім, аднак не прапаноўвалі ніякіх паслуг, якія, як яны разумелі, маглі быць толькі прыемныя для дачок Мунро. На ўсіх экіпажах, на ўсіх уючных конях былі хворыя і параненыя, і Кора палічыла за лепшае адчуць усе цяжкасці пешага пераходу, але не забіраць месца ў больш слабых. Сапраўды, з-за таго, што не хапала коней і фурманак, многія скалечаныя і хворыя салдаты вымушаны былі цягнуцца на сваіх слабых нагах ззаду атрада. Раненыя стагналі; іхнія

сябры крочылі моўчкі і панура; жанчыны і дзеці дрыжэлі ад жаху перад невядомасцю. Калі нясмелы натоўп выйшаў з варот крэпасці на адкрытую нізіну, перад ім адкрылася сумная карціна: непадалёку з правага боку стаяла французская армія, бо ледзь салдаты Манкальма ўвайшлі ва ўмацаванне, генерал сцягнуў да форта ўсе свае атрады. Французы моўчкі, але ўважліва назіралі за рухам пераможаных, аддаючы ім устаноўленыя вайсковыя ўшанаванні; ніхто з пераможцаў ва ўсведамленні свайго поспеху не кідаў ворагам ні насмешкі, ні знявагі.

Атрады англічан, якія налічвалі каля трох тысяч чалавек, павольна рухаліся праз нізіну, сцякаючыся да абароннага пункта ў тым месцы, дзе дарога да Гудзона зварочвала ў лес. На густой паляне лесу паказаліся індзейцы. Чырванаскурыя пільна глядзелі на сваіх ворагаў; некаторыя, як коршакі, рухаліся ўслед за імі і, здавалася, не адважваліся кінуцца на здабычу толькі таму, што прысутнасць шматлікага французскага войска стрымлівала іх. Некаторыя гуроны ўціснуліся ўсётакі ў рады пераможаных і са змрочнымі і незадаволенымі тварамі ўважліва пазіралі за натоўпам, які рухаўся, хоць і не адважваліся смела выявіць сваю варожасць.

Авангард пад кіраўніцтвам Хейварда дайшоў да цясніны і паступова знік з вачэй. Раптам Кора пачула гукі сваркі і павярнулася туды, адкуль чуліся раздражнёныя галасы. Адзін з салдат адстаў ад свайго атрада і быў пакараны за сваё непаслушэнства тым, што хтосьці адабраў у яго ўзяттыя ім рэчы.

Гэта быў вельмі рослы хлапчына, даволі прагны, каб не саступіць без барацьбы захопленae ім дабро. У сутычку ўмяшаліся староннія: адны заступіліся за салдата, іншыя — за яго крыўдзіцеля. Галасы зрабіліся ўсё больш моцныя, злосныя. З'явілася каля сотні дзікуноў; яны, як па чараўніцтве, паўсталі там, дзе хвіліну перад тым было чалавек дванаццаць гуронаў. Хутка Кора заўважыла, што Магуа слізнуў у натоўп сваіх суайчыннікаў і звярнуўся да іх, карыстаючыся ўсімі прыёмамі свайго злавеснага красамоўства. Жанчыны і дзеці спыніліся, збіўшыся разам, быццам чарада напалоханых птушак.

Магуа прыклаў рукі да вуснаў: пачуўся злавесны і застрашальны лямант. Індзейцы, якія рассыпаліся

па лесе, уздрыгнулі пры гуках гэтага добра вядомага ім крыку. У гэты ж час па ўсёй раўніне пранеслася дзікае выццё; пачулася яно і пад шатамі лесу. Гэта быў крык, які не часта вырываецца з чалавечага горла.

Ён паслужыў страшным сігналам: больш двух тысяч дзікуноў высыпала з лесу; усе яны раптам запоўнілі злашчасную раўніну. Пачалася страшэнная, кривавая разня. Паўсюль запанавала смерць у самым жахлівым, агідным выглядзе. Супраціўленне толькі распяляла забойцаў; дзікуны працягвалі наносіць удары нават мёртвым. Кроў цякла ручаём. Гуруны ўсё больш і больш успламяняліся ад відовішча гэтай крыві...

Дысцыплінаваныя атрады хутка выстраіліся ў самкнутыя рады і спрабавалі спыніць агрэсіўных дзікуноў унушальным выглядам ваеннага фронту. Гэта крыку ўдалося ім. Многія салдаты, спадзеючыся ўціхамірыць звар'яцелых дзікуноў, кінуліся на іх, размахваючы прыкладамі сваіх незараджаных ружжаў, аднак індзейцы выхоплівалі ў іх ружжы і гэтым самым не давалі ім як след абараняцца.

Як заўсёды, у час такіх падзей ніхто не мог зразумець, колькі часу прайшло з пачатку разні. Можна, страшная сцэна працягвалася дзесяць хвілін, але яны здаліся стагоддзем. Уражаныя жахам, абяссіленыя ад страху, Кора і Аліса стаялі нібы прыкутыя да аднаго месца. Натоўп жанчын, якія акружалі сясцёр, замінаў ім бегчы; пасля страх і смерць разагналі натоўп; аднак бегчы не было куды — дзяўчаты трапілі б проста пад тамагаўкі сваіх ворагаў. Паўсюль чуліся крыкі, стогны, маленні і праклёны. Але вось Аліса ўбачыла высокую постаць свайго бацькі. Мунро хутка рухаўся праз нізіну і, здавалася, накіроўваўся да французскага лагера. Не звяртаючы ўвагі на небяспеку, ён спяшаўся да вераломнага Манкальма, каб запатрабаваць ад яго абароны і запозненага эскорта для жанчын. Мноства бліскучых сякер і ўпрыгожаных пер'ямі коп'яў былі гатовыя забіць яго насмерць, аднак нават звар'яцелыя дзікуны спыняліся, бачачы спакойны яго твар. Усё яшчэ энергічная рука ветэрана спакойна адпыхвала ад сябе страшную зброю, калі-нікалі ж і самі гуруны, прыстрашыўшы яго смерцю, здавалася, не мелі патрэбнай мужнасці, каб выканаць сваю пагрозу, і апускалі коп'і і тамагаўкі. На шчасце, Магуа шукаў сваю ахвяру там, дзе яе ўжо не было.

— Бацька, бацька! Мы тут, тут! — усклікнула Аліса, калі Мурро праходзіў непадалёку ад дачок, відаць не заўважыўшы іх. — Да нас, бацька, або мы загінем!

Яна паўтарала гэты ўсклік такім тонам, што самае каменнае сэрца магло б растаць; але адказу не было. Нарэшце стары, быццам адчуўшы гукі яе голасу, запыніўся і прыслухаўся; але ў гэтую хвіліну Аліса без пачуццяў апусцілася на зямлю, а Кора села каля яе на калені і з пяшчотаю нахілілася над яе безжыццёвым целам. Мурро з адчаем пахітаў галавою і пайшоў далей, спяшаючыся выканаць высокія абавязкі камандзіра.

— Лэдзі... — сказаў Гамут; бездапаможны і бескарысны ў гэтую хвіліну, ён усё ж не думаў пакідаць даручаных яму дзяўчат. — Лэдзі, гэта свята д'яблаў, і хрысціянам не трэба знаходзіцца ў гэтым месцы. Ідземце, бяжым!

— Ідзіце, — адказала Кора, не спускаючы вачэй са сваёй сястры, — ратуйцеся, вы мне не зможаце памагчы.

І прасты, але выразны рух дзявочай рукі, які суправаджаў гэтыя словы, паказаў Давіду тое, што яна задумала сваё непахісна. Некалькі імгненняў ён глядзеў на цёмныя постаці гуронаў, якія рабілі сваю страшную справу; яго стан выпрастаўся, ён глыбока ўздыхнуў, усе рысы ажывіліся ад хвалявання, яскрава гаворачы пра пачуцці, што напаўнялі яго душу.

— У бібліі напісана, што слабы хлопчык Давід утаймаваў цара Саула гукамі арфы і словамі сваіх певаў, — сказаў ён. — І я таксама паспрабую ў гэтую страшную хвіліну паказаць магутнасць музыкі.

І вось, узвысіўшы свой голас, ён заспяваў ва ўсю сілу з такім напружаннем, што свяшчэнны гімн быў чуваць нават сярод шуму і тлуму, што напаўнялі крывавае поле. Многія дзікуны кідаліся да певака і дзяўчат, спадзеючыся абрабаваць безабаронных і знесці з сабою іх скальпы, але пры выглядзе дзіўнай нерухомай постаці натхнёнага певака яны спыняліся. Іх здзіўленне хутка ператваралася ў захапленне, і яны накіроўваліся да менш мужных ахвяр, усхваляючы цвёрдасць, з якой белы воін спяваў перадсмяротную песню. Узбудзёраны і падмануты гэтым поспехам, Давід павысіў голас, каб узмацніць, як ён палічыў, уздзеянне святога гімна. Але здарылася якраз наадварот. Гукі яго песні звярнулі на сябе ўвагу індзейца, які бег

наўзбоч. Гэта быў Магуа. Зразумеўшы, што яго бы-
лья палонніцы зноў могуць апынуцца ў яго руках, Хіт-
ры Ліс з дзікім і радасным вокрыкам кінуўся да іх.

— Хадзем! — сказаў ён, хапаючы скрываўленай
рукой сукенку Кору. — Вігвам гурона ўсё яшчэ адчы-
нены для цябе. Хіба яго жытло не лепшае за гэтую мяс-
ціну?

— Прэч! — крыкнула Кора і захінула рукой вочы,
каб не бачыць лютага твару.

Індзеец, смеючыся, падняў сваю акрываўленую
руку:

— На гэтай руцэ кроў чырвоная, але яна з целаў
белых!

— Пачвара! Гэта ты наладзіў разню!

— Магуа — вялікі правадыр, — самазадаволена ад-
казаў дзікун. — Ці пойдзе цёмнавалосая да яго племені?

— Нізашто! Лепш забі мяне адразу!

Імгненне Магуа вагаўся, пасля, падхапіўшы, як пу-
шынку, непрытомную Алісу, хутка рушыў да лесу.

— Стой! — пранізліва ўскрыкнула Кора, кідаючыся
за ім. — Пакінь дзіця, бандзюга! Што ты робіш?

Але Магуа, здавалася, не чуў яе голасу.

— Стойце, лэдзі, стойце! — клікаў Гамут Кору, якая
не звяртала на яго ўвагі. — Язычнікі адчулі святасць
песні, і хутка дзікі разгул скончыцца!

Аднак, заўважыўшы, што Кора не спыняецца, верны
Давід пабег за ёю і зноў заспяваў святую песню, адбі-
ваючы такт сваёй хudoй рукою. Такім чынам яны пера-
сяклі даліну, абмінаючы ўцекачоў, параненых і мёрт-
ных. Разлютаваны гурон мог выдатна абараніць сябе
і сваю ахвяру, якая ляжала на яго руках. Кора ж, ка-
нечне, упала б пад ударамі дзікуноў, калі б не дзіўны
чалавек, які крочыў услед за ёю і здаваўся звар'яцелым;
а вар'яцтва, узбуджаючы пачуццё страху і пачцівасці
ў індзейцаў, служыла аховай Гамуту.

Магуа, які ўмеў пазбягаць небяспек і выслізваць
ад праследавання, апусціўся ў вузкую лагчыну і па ёй
увайшоў у лес; там ён хутка адшукаў нараганзетаў,
з якімі зусім нядаўна разлучыліся падарожнікі. Іх
пільнаваў такі ж суровы чырванаскуры, як ён сам. Пе-
ракінуўшы Алісу праз сядло аднаго з коней, Ліс зага-
даў Кору сесці на другога.

Дзяўчына адчувала жах пры выглядзе свайго выра-
тавальніка, але ўсё ж мела нейкую палёжку пры думцы,

што яна хутка будзе ўдалечыні ад месца страшнага кровапраліцця. Яна ўскочыла на каня і працягнула рукі да сястры; у гэтым руху выказалася столькі любові і мальбы, што нават суровы гурон не змог адмовіць ёй. Ён перанёс Алісу на каня Кора, схпіў нараганзета за повад і накіраваўся ў дарогу, паглыбляючыся ў гушчар лесу. Калі Давід убачыў, што яго пакінулі, відаць, лічачы занадта нікчэмным нават для таго, каб забіць, ён перакінуў сваю доўгую нагу праз спіну неасядланага каня, якога пакінулі індзейцы, і паімкнуўся ўслед за палоннымі.

Хутка дарога пайшла пад гару. Ад руху Аліса пачала апамятвацца, але Кора была занадта заклапочаная стогнам сястры, а таксама лямантам, што даносіўся з раўніны, каб запамятаць шлях, па якім яны ехалі. Але калі яны дасягнулі плоскай вяршыні ўзгорка і пад'ехалі да яго з паўднёвага краю, Кора пазнала тое месца, дзе некалі была ўжо ў больш прыемнай кампаніі паляўнічага. Тут Магуа загадаў дзяўчатам злезці з коней. Страх не здушыў у дзяўчат цікаўнасці, і, не зважаючы на тое, што ў палоне, яны асмеліліся зірнуць уніз, дзе ім адкрылася страшная карціна.

Жорсткая разня ўсё яшчэ працягвалася. Палонныя мітусіліся па ўсёй раўніне перад сваімі бязлітаснымі ворагамі, а ў гэты час салдаты французскай арміі стаялі нерухома, што ніколі не было вытлумачана і пакінула брудную пляміну на бліскучай рэпутацыі Манкальма.

Меч смерці не быў спынены, пакуль хцівасць не пераадолела помсту. Толькі тады крыкі параненых і ўсклікі забойцаў пачалі заціхаць, калі жудасныя гукі патанулі ў гулкім доўгім і пранізлівым ляманце ўрачыстых дзікуноў.

РАЗДЗЕЛ XVIII

Усё, што трэба.
Забойца, відавочна, я сумленны,
Я дзейнічаў ад гонару — не злосці.
Шэкспір. «Атэла»

Трэці дзень пасля ўзяцця форта падыходзіў да канца. На берагах Харыкена панавала цішыня і смерць. Заплямленыя крывёю пераможцы пайшлі. На месцы

лагера, у якім так нядаўна кіпела шумная весялоць пераможнай арміі, відзён быў маўклівы шэраг пакінутых хацін. Крэпасць уяўляла сабою задымленыя разваліны. Абвугленыя бэлькі, асколкі ўзарваных артылерыйскіх снарадаў і разваліны разбураных каменных пабудоў валяліся на зямлі.

Надвор'е таксама моцна змянілася. Сонца, адносячы з сабою цяпло, схавалася ў тумане, і сотні чалавечых целаў, пачарнелых ад страшэннай жнівеньскай спякоты, застылі пад парывамі халоднага, амаль лістападаўскага, ветру. Хвалістыя празрыстыя туманы, якія несліся над узгоркамі па накірунку да поўначы, вярталіся цяпер у выглядзе змрочнай заслоны, якую гоніць шалёная бура. Знікла люстраная роўнядзь Харыкена. Зялёныя злыя хвалі біліся аб берагі, паўночны вецер роў над возерам.

Адзінокія, ледзь прыкметныя чэзлыя былінкі гайдаліся пад парывамі ветру. Рэзкія абрысы вызначаліся сваёй аголенасцю. Вока дарэмна старалася пранікнуць у бязмежную пустэльную нябесаў, закрытых ад погляду шэрай тумановай заслонай.

Вецер дзьмуў няроўна: ён то прыціскаўся да зямлі, нібы нашэптваючы штосьці, то раздражняўся пранізлівым самотным свістам і ўрываўся ў лес, напаўняючы паветра адарваным на шляху лісцем і голлем. Некалькі варон змагаліся з моцнымі парывамі буры. Мінуўшы разлеглы зялёны акіян лясоў, яны з радасцю апускаліся дзе прыйдзеца і прымаліся за свой агідны пір.

Усё вакол было дзікае і пустэльнае; здавалася, кожнага, хто з'яўляўся тут, раптам пранізвала бязлітасная рука смерці. Але зараз валадарству яе як бы прыйшоў канец, і першы раз, з таго часу як зніклі вінаватыя за злачынства, чалавек адважыўся наблізіцца да гэтага месца.

За гадзіну да заходу сонца пяць чалавек выйшлі з вузкай прагаліны паміж дрэвамі, дзе сцежка да Гудзона збягала ў лес, і пайшлі па накірунку да развалін крэпасці. Спачатку яны рухаліся павольна і асцярожна. Паперадзе крочыла лёгкая постаць; па насцярожанасці і рухавасці яе было відаць, што гэта туземец. Ён узыходзіў на кожны ўзгорак, старанна азіраючы кожную купіну, і тады жэстам паказваў сваім спадарожнікам шлях, па якім трэба было ісці. Спадарожнікі не саступалі яму ў асцярожнасці, неабходнай пры вайне ў лесе.

Адзін з іх, таксама індзеец, адышоў крыху ўбок і назіраў за краем лесу; яго вочы даўно прывыклі заўважаць самую маленькую прыкмету небяспекі. Астатнія трое былі белыя.

Страшныя карціны, што пастаянна сустракаліся на шляху да берага возера, дзейнічалі на членаў атрада па-рознаму, як і розныя былі ў іх характары. Малады чалавек, які ішоў паперадзе, кідаў употай панурыя позіркі на знявечаныя ахвяры. Ён баяўся выявіць узбуджаныя моцныя пачуцці, але быў занадта незагартаваны, каб заглушыць іх поўнасьцю. Яго старэйшы чырванаскуры сябар быў больш непататны такой вось слабасці. Ён прайшоў каля мерцвякоў з такім спакоем, які можа быць набыты толькі доўгай звычкай.

Пачуцці белых — сумныя ва ўсіх — таксама былі розныя. Чалавек з сівымі кучаравістымі валасамі і маршчыністым тварам, ваяўнічы выгляд і паходка якога, нягледзячы на адзенне жыхара лясоў, гаварылі пра тое, што ён даўно прывык да ваенных жахаў, не саромеўся, аднак, выяўляць свае пачуцці гулкім стогнам, калі бачыў якое-небудзь асабліва цяжкае відовішча. Малады чалавек, які ішоў побач з ім, уздрыгваў, але намагаўся прыглушыць свае пачуцці, відаць, шкадуючы свайго спадарожніка. Толькі той, хто ішоў услед за імі, гучна выказваў свае думкі, не баючыся, што яго пачуюць, не баючыся вынікаў.

Чытач, канечне, адразу пазнаў у падарожніках магікан, іх белага сябра — разведчыка, а таксама Мунро і Хейварда.

Ункас ішоў паперадзе; дайшоўшы да цэнтра раўніны, ён абазваўся крыкам, на які збегліся ўсе яго сябры. Малады індзеец спыніўся каля некалькіх мёртвых жаночых целаў, якія ляжалі неахайнай грудай. Нягледзячы на ўвесь жах, які выклікала гэтае відовішча, Мунро і Хейвард у парыве любові, якую нішто не магло стрымаць, кінуліся туды, каб паглядзець, ці не знойдуць яны тых, каго шукалі. Задуменна, моўчкі стаялі яны вакол целаў, калі да іх падышоў разведчык. Смелы жыхар лясоў зірнуў на сумнае відовішча; яго твар выказваў гнеў.

— Я быў на многіх палях бітвы, мне даводзілася ісці па крывавым следзе на працягу доўгіх гадзін, — сказаў ён, — але я нідзе не бачыў так ясна д'ябальскай рукі, як яна бачна тут... Помсціць — гэта ўласцівасць

індзейцаў. А я — белы чалавек, але я хачу сказаць тут, перад лікам нябёсаў: калі выпадзе, што гэтыя французы апынуцца на адлегласці стрэлу, то ў мяне знойдзецца такое ружжо, якое да таго часу будзе магчы сваё, пакуль порах гарыць, а крэмень высякае іскру! Тамагаўк і нож я пакіну тым, каму дадзена ад прыроды валодаць імі... Што ты скажаш, Чынгачгук? — дадаў ён на дэлаварскім дыялекце. — Ці думаеш ты, што гуроны стануць хваліцца гэтым учынкам перад сваімі жанчынамі ў дні, калі снег пакрые ўзгоркі?

Абурэнне мільгнула на смуглым твары правадыра магікан; ён выцягнуў нож з ножнаў і затым задумліва адварнуўся ад жажлівага відовішча; твар яго набыў выраз такога глыбокага спакою, быццам яму былі зусім незнаёмыя моцныя пачуцці.

— У-у-ух! — ускрыкнуў малады магіканін, прыпадняўся на насках і ўважліва зірнуў наперад.

Гук яго голасу і рух спужалі груганоў, якія сядзелі непадалёку; яны паляцелі шукаць іншай здабычы.

— Што такое, хлопчык? — спытаў разведчык, прыгінаючыся, быццам пантэра, гатовая зрабіць скачок.

Ункас, нічога не адказаўшы, хутка пабег і праз некалькі хвілін так жа хутка з'явіўся з гушчару, з трыумфам размахваючы кавалкам зялёнага вэлюму з Корунага капелюша. Яго рухі, выгляд вэлюму, які разываўся, і новы крык, які вырваўся з вуснаў маладога магіканіна, адразу сабралі вакол яго ўсіх астатніх.

— Хлопчык мой! — голасам, поўным адчаю, усклікнуў Мунро. — Вярніце мне маё дзіцё!

— Ункас паспрабуе, — пачуўся кароткі чулы адказ.

Простыя, але шматзначныя словы маладога індзейца не дайшлі да бацькавай свядомасці. Ён схпіў абрывак матэрыі і сціснуў яго ў руцэ. Позірк яго са страхам блукаў па кустах, быццам ён у адзін і той жа час і баўся, і спадзяваўся пранікнуць у іх тайну.

— Тут няма мёртвых, — сказаў Хейвард. — Відаць, бура прайшла побач.

— Гэта ясна, як неба над вашай галавою, — заўважыў спакойна разведчык, — але або яна, або той, хто абрававаў яе, праходзілі праз гэты гушчар, таму што я помню тканіну, што закрывала твар, на які ўсе так любілі глядзець... Ты маеш рацыю, Ункас: цёмнавалосая была тут, і яна збегла ў лес, як спалоханая лань, — ніхто з тых, хто ўмее бегаць, не стаў бы чакаць, каб яго

забілі. Будзеш шукаць сляды, пакінутыя ёю. Я калінікалі думаю, што вочы індзейца заўважаюць нават след калібры ў паветры.

Пры гэтым меркаванні малады магіканін панёсся, быццам страла; не паспеў разведчык дагаварыць свае словы, як з ляснога ўскрайку пачуўся яго пераможны крык. Спадарожнікі маладога чалавека трывожна кінуліся да лесу і ўбачылі другую палову вэлюму, што развяваўся на ніжняй букавай галіне.

— Цішэй, цішэй! — сказаў разведчык, загароджваючы сваім доўгім ружжом дарогу нецярпліваму Хейварду, каб утрымаць яго. — Мы ведаем зараз, што нам рабіць, не затоптвайце толькі слядоў. Адзін заўчасны крок можа пацягнуць за сабою доўгія гадзіны трывогі. Але мы напалі на іх след — гэтага ніяк нельга адмовіць.

— Ды блаславіць вас бог, дастойны чалавек, ды бароніць вас бог! — усклікнуў Мунро. — Куды ж збеглі яны, мае дзеці?

— Шлях, які яны выбралі, залежыць ад многіх прычын. Калі яны адправіліся адны, то маглі пайсці як па крузе, так і напрасткі, і, відаць, знаходзяцца ад нас за міль дванаццаць. Калі ж іх захапілі гуроны або якія-небудзь іншыя французскія індзейцы, то, відаць, яны знаходзяцца паблізу межаў Канады. Але што ж з гэтага? — працягваў рашучы разведчык, заўважыўшы трывогу і расчараванне слухачоў. — Магікане і я на адным канцы следу — значыць, мы знойдзем другі, хоць бы ён быў на адлегласці сотні міль!.. Цішэй, цішэй, Ункас! Ты нецярплівы, быццам жыхар пасёлка: забываш, што мяккая паходка пакідае слабыя сляды.

— У-у-ух! — крыкнуў Чынгачгук, які ўвесь час уважліва разглядаў прароблены кімсьці невялікі праход у нізкім кустоўі, што быў паблізу лесу. Цяпер ён выпрастаўся і паказаў уніз з выглядам чалавека, які ўбачыў агідную змяю.

— Тут ясны след чалавечай нагі! — паведаміў Хейвард, нахіляючыся над паказаным дзікуном месцам. — Ён ішоў па краі гэтай лужыны, і ў следзе нельга памыліцца. Яны ўзятыя ў палон.

— Гэта лепш, чым паміраць ад голаду ў пустыні, — адказаў разведчык. — След будзе яснішы. Я гатовы паспрачацца на пяцьдзсят бабровых скур супраць такой жа колькасці крэмнаў, што мы з магіканаі ўвойдзем у іх вігвамы!.. Нахіліся, Ункас, і паглядзі, ці не

пазнаем што-небудзь па макасіне, бо гэта макасін, без сумнення, а не бот.

Малады магіканін нахіліўся над следам і, адкінуўшы лісце, рассыпае вакол гэтага месца, пачаў разглядваць яго з увагаю, падобнай на тую, з якой у нашыя дні банкір разглядваў бы падазроны чэк. Нарэшце ён падняўся з калень, задаволены вынікам сваіх даследаванняў.

— Ну, хлопчык, — спытаў разведчык, — што? Можна даведацца што-небудзь па следзе?

— Гэта Хітры Ліс.

— Ага! Зноў гэты люты д'ябал! Не будзе канца яго злачынствам, пакуль «аленебой» не скажа яму ласкавае слоўца!

Хейвард выказаў хутчэй свае надзеі, чым сумненні, сказаўшы:

— Усе макасіны так падобныя паміж сабою — можа, вы памыляецеся.

— Вы яшчэ скажаце, што і ўсе ногі падобныя адны на адны! А мы ж выдатна ведаем, што адны ногі вялікія, другія малыя; адны шырокія, другія вузкія; у адных высокі пад'ём, у другіх нізкі; адны людзі ходзяць на скамі ўсярэдзіну, другія — вонкі. Адзін макасін падобны на другі не больш, чым адна кніга на другую... Дайце я пагляджу, Ункас. Ні з кнігай, ні з макасінамі нічога не зробіцца, калі пра іх будуць выказаны дзве думкі замест адной.

Разведчык адразу ж прыступіў да справы.

— Ты маеш рацыю, мой хлопчык, — адразу ж сказаў ён. — Індзеец, які п'е, заўсёды прывучаецца больш абапірацца на наскі, чым той, хто не п'е; п'яніца заўсёды ходзіць, рассунуўшы ногі, ці ён белы, ці чырванаскуры. І менавіта такая шырыня і даўжыня слядоў! Зірні, сагамор, ты не раз мераў гэтыя сляды.

Чынгачгук згадзіўся выканаць жаданне разведчыка; пасля кароткага агляду ён устаў і спакойна прамоўіў адно слова:

— Магуа.

— Ну, значыць, так і ёсць: тут прайшлі цёмнавалосая і Магуа.

— А Алісы не было з імі? — спытаў Хейвард.

— Мы яшчэ не бачылі ніякіх знакаў таго, што яна была тут, — адказаў разведчык, уважліва аглядаючы кусты, дрэвы і зямлю. — Што гэта там такое? Ункас,

прынясі тое, што хітаецца там, на цярновым кусце.

Індзеец зрабіў, што прасіў разведчык, і перадаў яму дзіўны прадмет.

Той падняў яго высока і засмяяўся нягучным шчырым смехам.

— Гэта інструмент спевака! Ункас, пашукай сляды бота, даволі вялікага, каб утрымаць на сабе шэсць футуў і два дзюймы чалавечага мяса, — сказаў ён. — Я пачынаю спадзявацца наконт гэтага дзяціны; здаецца, ён кінуў крычаць і пачаў рабіць штосьці лепшае.

— У крайнім выпадку, — сказаў Хейвард, — у Кору і Алісы ёсць хоць нейкі сябра.

— Так, — са зняважлівай усмешкай сказаў Сакалінае Вока, — ён зоймецца спевамі. Ці можа ён забіць алень на абед, знайсці дарогу па тым, з якога боку на дрэвах расце мох, або перарэзаць горла гурону? Калі не, то любая пеўчая птушка разумнейшая за яго... Ну што ж, хлопчык, ці ёсць якія-небудзь доказы нашага меркавання?

— Вось тут нешта падобнае на чалавечы след у чаравіках. Ці не наш гэта сябра?

— Асцярожней датыкайцеся да лістоты, а то вытруцца абрысы слядоў. Гэта адбітак нагі цёмнавалосай. Спявак закрыў гэты след адной пятой.

— Дзе? Дайце мне зірнуць на сляды ног маёй дзяўчынкi! — сказаў Мунро, разгінаючы кусты і нахіляючыся над ледзь бачнымі слядамі.

Дотык нагі да зямлі, хоць лёгкі і непрацяглы, усё ж пакінуў след, ясна бачны і зараз. Стары воін разглядваў яго, і вочы затуманіліся слязьмі. Жадаючы адцягнуць увагу старога, Хейвард сказаў разведчыку:

— Паколькі мы бачылі сляды, то адразу рушым у дарогу. У такі час кожная хвіліна здаецца стагоддзем для палоннага.

— Не таго алень, які хутка бяжыць, цяжка злавіць, — запырэчыў Сакалінае Вока, працягваючы разглядваць сляды. — Мы ведаем, што тут прайшлі разбойнік-гурон, цёмнавалосая і спявак. Але дзе ж тая, у якой залатыя кучаравінкі і блакітныя вочы? Хоць і маленькага росту і зусім не такая смелая, як яе сястра, яна ўсё ж прыгожая і прыемная ў размовах. Хіба ў яе няма нікога, каб хто паклапаціўся пра яе?

— Ратуй бог, каб ёй калі-небудзь не хапала сяброў! Хіба мы не шукалі яе? У крайнім выпадку, я не пакіну

пошукаў, пакуль не знайду яе! — усклікнуў Хейвард.

— У такім разе нам, пэўна, давядзецца ісці рознымі шляхамі, бо яна не праходзіла тут: які ні лёгкі яе след, ён быў бы відаць.

Хейвард адышоўся. Здавалася, увесь запал яго імгненна прапаў.

Разведчык не пазважаў на нечаканую перамену ў настроі свайго субяседніка і, крышку падумаўшы, працягваў:

— Ні адна жанчына ў гэтай пустэльні не магла пакінуць такі след, акрамя цёмнавалосай або яе сястры. Мы ведаем, што першая была тут, але дзе сляды другой? Пойдзем далей па гэтых слядах і, калі нічога не знойдзем, прыйдзецца вярнуцца на раўніну і прайсці па іншым шляху... Ідзі наперад, Ункас, і не адрывавай воч ад сухога лісця. Я ж буду назіраць за кустамі, а твой бацька будзе аглядваць зямлю. Ідзем, сябры мае: сонца садзіцца за ўзгоркі.

— А я нічога не магу зрабіць? — трывожна спытаў Хейвард.

— Вы? — сказаў разведчык, які пайшоў паперадзе са сваімі чырванаскурымі сябрамі. — Можаче. Ідзіце за намі, каб не затаптаць сляды!

Прайшоўшы некалькі дзiesiąткаў футаў, індзейцы спыніліся і пачалі разглядваць штосьці на зямлі з большай, чым раней, увагаю. Бацька і сын гаварылі хутка і гучна, гледзячы то на прадмет іх агульнага захаплення, то адзін на аднаго.

— Яны знайшлі след маленькай нагі? — спытаў разведчык, спяшаючыся за імі. — Што гэта? Тут была размешчана засада?.. Не, клянуся сваім ружжом, тут былі коні, якія перастаўляюць адразу дзве нагі з аднаго боку!.. Ну, зараз тайна раскрыта, і ўсё ясна, як паўночная зорка ў поўнач. Так, тут яны селі на коней. Коні былі прывязаныя вось да гэтага дрэўца, а вунь там бяжыць дарога на поўнач, проста да Канады.

— Але ўсё ж няма ніякіх слядоў Алісы, малодшай міс Мунро, — сказаў Дункан.

— Калі не лічыць бліскучай дробязі, якую Ункас толькі што падняў з зямлі... Дай сюды, хлопчык, мы разгледзім яе добра...

Хейвард тут жа пазнаў медальён, які любіла насіць Аліса. Памяць закаханага чалавека напаміла яму, што

ён бачыў яго на шыі сваёй любімай раніцай страшэннай бойні.

Ён схапіў дарагую рэч, прыціснуў яе да сэрца, і ў тое ж імгненне яна знікла з вачэй здзіўленага разведчыка, які марна шукаў яе на зямлі.

— Эх,— прамовіў з засмучэннем Сакалінае Вока, перастаючы варушыць лісце канцом ружжа,— калі зрок пачынае слабець, гэта верная прыкмета старасці! Такая бліскучая бразготка — і не бачыць яе! Але ўсё ж я бачу даволі добра, каб разлічыцца з мінгам. А ўсё-такі мне хацелася б знайсці гэтую рэч, хоць бы для таго, каб аднесці яе да законнай уладальніцы, а гэта значыла б злучыць два канцы доўгага-доўгага следу, бо ў цяперашні час нас разлучае шырокі заліў Святога Лаўрэнція, а можа быць, і Вялікія азёры.

— Тым больш не трэба адкладваць, трэба ісці далей,— заўважыў Хейвард.— Ідзём жа!

— Маладая кроў і кроў гарачая — гэта, гавораць, амаль адно і тое ж. Мы ж адпраўляемся не на паляванне на вавёрак, не аленя нам заганыць у Харыкен. Нам прыйдзецца блукаць дні і ночы і ісці па пустыні, па якой рэдка ступае нага чалавека і дзе не дапамогуць ніякія кніжныя веды. Індзеец ніколі не адпраўляецца ў такое падарожжа, не выкурыўшы папярэдне каля вогнішча люльку рады, і, хоць я белы, я паважаю гэты звычай, бо ён разумны і мудры. Пагэтаму мы вернемся на разваліны старой крэпасці і запалім там агонь, а заўтра раніцай устанем свежымі і гатовымі да справы, як належыць мужчынам, а не пляткарным жанчынам або нецярплівым хлапчукам.

Па тоне разведчыка Хейвард упэўніўся ў бессэнсоўнасці спрэчкі. Мунро зноў ахапіла апатыя — з яе, відаць, яго магло вывесці толькі новае моцнае ўзрушэнне. Давялося скарыцца неабходнасці; малады чалавек узяў пад руку ветэрана і пайшоў услед за індзейцамі і разведчыкам, якія павярнулі ўжо на дарогу да раўніны.

РАЗДЕЛ XIX

Саларына. Ну, я ўпэўнены, калі ён і зацягне, не будзеш жа ты патрабаваць з яго фунт мяса. На што яно вартае?

Шэйлак. Рыбу вудзіць на яго! Няхай ніхто не насыціцца ім, яно насыціць помсту маю.

Шэкспір. «Венецыянскі купец»

У цемры ночы яшчэ страшней здаваліся мясціны, калі падарожнікі вярнуліся да развалінаў крэпасці Уільям-Генры. Разведчык і яго сябры адразу ж пачалі ладзіць начлег. Да пачарнелай сцяны прыставілі некалькі бэлек; Ункас злёгка прыкрыў іх галлём, і ўсе задаволіліся гэтым часовым прыстанішчам. Малады індзеец, закончыўшы работу, паказаў на сваю сціплую хаціну, і Хейвард, зразумеўшы сэнс маўклівага жэсту, мякка прапанаваў Мунро ўвайсці туды. Пакінуўшы асірацелага старога гараваць, Дункан адразу ж выйшаў на паветра. Ён быў занадта ўсхваляваны, каб адпачываць.

Пакуль Сакалінае Вока і індзейцы распальвалі вогнішча і сціпла вячэралі вяленым мядзведжым мясам, малады чалавек пайшоў у той бок разбуранай крэпасці, што выходзіла на Харыкен. Вецер сціх, і хвалі набягалі на пячаны бераг павольней і цішэй. Хмары, нібы стаміўшыся ад вар'яцкага бегу, разрываліся; больш цяжкія збіраліся чорнымі ахапкамi на небакраі; лёгкія аблокi яшчэ насіліся над вадою або кружыліся сярод горных вяршыняў, быццам птушыная чарада, якая пырхала каля сваіх гнёздаў. Часамі сярод аблокаў, што рухаліся, прабівалася чырвоная вогненная зорка, скупа асвятляючы змрочнае неба. Сярод акаляючых гор панавала ўжо непранікальная цемра. Раўніна ляжала быццам вялізны магільны склеп; ніякі шолох, ніякі подых не парушаў мёртвай цішыні.

Дункан некалькі хвілін стаяў, паглыблены ў сузіранне. Ён з жахам успамінаў, што адбывалася тут зусім нядаўна. Позірк ягоны пераходзіў ад вала, дзе жыхары лясоў сядзелі вакол яркага агню, да цемры, якая згусцілася там, дзе ляжалі мёртвыя. Яму неўзабаве здалася, што адтуль даносяцца нейкія невытлумачальныя гукі. Маладому чалавеку стала сорамна за свой сполах. Ён

павярнуўся да возера, намагаючыся запыніць сваю ўвагу на адлюстраванні зорак, што слаба зіхацелі на паверхні вады. Але занадта напружаны слых працягваў лавіць слабыя гукі. Нарэшце яму даволі выразна падаўся ў цемры тупат. Ахоплены хваляваннем, Дункан ціхім голасам паклікаў разведчыка. Сакалінае Вока ўскінуў на плячо ружжо і падышоў да Хейварда са спакойным выглядам, які гаварыў пра тое, наколькі ён быў упэўнены ў бяспецы як сваёй, так і спадарожнікаў.

— Прыслухайцеся, — сказаў Дункан, — на раўніне чуваць нейкія гукі. Можа, Манкальм яшчэ не пакінуў месца сваёй перамогі.

— Ну, значыць, вушы лепшыя за вочы, — запярэчыў разведчык усё гэтак жа непарушна; ён толькі што паклаў у рот кавалачак мядзведжага мяса і гаварыў няясна і павольна, як чалавек, рот якога выконвае двойную работу. — Я бачыў сам, што ён засеў у Тэйе з усім сваім войскам: французы любяць пасля ўдалай справы вярнуцца дадому, патанцаваць і павесяліцца з жанчынамі.

— Не ведаю. Індзейцы рэдка спяць у час вайны, і які-небудзь гурон мог застацца тут для таго, каб парабаваць. Добра б было патушыць агонь і паставіць вартавога... Прыслухайцеся! Чуеце гул, пра які я гавару?

— Яшчэ радзей індзейцы блукаюць вакол магіл. Хоць яны заўсёды гатовы на забойства, але звычайна задавальняюцца скальпам...

— Чуеце?.. Зноў! — перапыніў яго Дункан.

— Так-так, ваўкі становяцца смелыя, калі ў іх бывае занадта мала або занадта шмат ежы, — сказаў спакойна разведчык. — Каб было больш святла і часу, можна было б здабыць некалькі шкур гэтых д'яблаў. А зрэшты... Што гэта магло б быць?

— Гэта, значыць, не ваўкі?

Сакалінае Вока марудна паківаў галавою і зрабіў знак Дункану ісці за ім да мясціны, куды не дасягала святло вогнішча. Перасцярогшыся, ён доўга і напружана прыслухоўваўся, ці не паўторыцца ціхі гук, які так уразіў яго. Аднак яго намаганні былі дарэмныя, бо праз хвіліну ён шапнуў Дункану:

— Трэба паклікаць Ункаса. Індзеец можа пачуць тое, што схавана ад нас; я белы і не адмаўляю гэта.

Малады магіканін, які размаўляў з бацькам, уздрыг-

нуў, пачуўшы крык савы, ускочыў на ногі і пачаў узірацца ў цемру, быццам вышукваючы мясціну, адкуль данёсся гук. Разведчык крыкнуў яшчэ раз, і праз некалькі хвілін Дункан убачыў постаць Ункаса, які асцярожна прабіраўся ўздоўж вала да таго месца, дзе яны стаялі.

Сакалінае Вока перамовіўся з ім некалькімі словамі на дэлаварскай мове. Ледзь толькі Ункас даведаўся, навошта яго паклікалі, ён кінуўся ніц на зямлю. Дункану здалася, што ён ляжыць зусім спакойна, не рухаючыся. Уражаны нерухомай позай маладога воіна і хочучы даведацца, якім чынам ён здабывае патрэбныя звесткі, Хейвард зрабіў некалькі крокаў і нахіліўся над цёмнаю плямаю, з якой не зводзіў позірку. Ён убачыў, што Ункас знік, і разгледзеў толькі невыразныя абрысы нейкага ўзвышэння на насыпе.

— Дзе ж магіканін? — спытаў ён разведчыка, са здзіўленнем адступаючы назад. — Я бачыў, як ён упаў тут, і гатовы быў паклясціся, што ён застаўся на тым самым месцы.

— Тсс! Гаварыце цішэй. Мы ж не ведаем, чые вушы чуюць нас, а мінгі — хітрае племя. Што тычыцца Ункаса, то ён на раўніне, і калі тут ёсць макуасы, яны знойдуць праціўніка, які не саступіць ім у хітрасці.

— Вы думаеце, што Манкальм яшчэ не адклікаў усіх сваіх індзейцаў? Збяром нашых сяброў, каб узяцца за зброю. Тут нас пяцёра, звычайных да бою.

— Нікому ні слова, калі шануеце жыццё! Паглядзіце на сагамора. Калі тут затаіўся хто-небудзь з ворагаў, ён ніколі не здагадаецца па твары сагамора, што мы чуюм блізкую небяспеку.

— Але яны могуць выявіць яго, і гэта — смерць. Ягоная постаць занадта выразна відаць пры святле вогнішча, і ён стане першай, непазбежнай ахвярай.

— Нельга адмаўляць, што вы гаворыце праўду, — сказаў разведчык, выказваючы больш трывогі, чым звычайна, — але што ж рабіць? Адзін падазроны позірк можа выклікаць атаку, перш чым мы падрыхтуемся да яе. Чынгачгук чуў, як мы паклікалі Ункаса, і ведае, што мы напалі на нейкі след. Я скажу яму, што гэта след мінга; ён-то ведае, што рабіць.

Разведчык засунуў у рот пальцы і падаў ціхі шыпячы гук, прымусіўшы адхіснуцца Дункана, які палічыў яго за шыпенне змяі. Чынгачгук сядзеў у роздуме,

паклаўшы галаву на рукі, але, як толькі ён пачуў перасцерагальны гук паўзуна, імя якога ён насіў, падняў галаву і цёмныя вочы яго хутка і пранізліва агледзелі ўсё вакол. Выраз здзіўлення або трывогі абмяжоўваўся гэтым нечаканым і, можа, міжвольным рухам. Ружжо ляжала так блізка, што трэба было толькі працягнуць па яго руку. Тамагаўк выпаў на зямлю з-за пояса, расшпіленага для зручнасці, і ўся постаць дзікуна быццам нахілілася, як у чалавека, які дае адпачынак нервам і мускулам. Туземец стаў так, як і раней, перамяніўшы руку, як быццам бы толькі для таго, каб даць адпачыць другой, і пачаў чакаць падзей са спакоем і мужнасцю, што ёсць толькі ў індзейскага воіна.

Хейвард заўважыў, што для нявопытнага вока правадыр магікан здаваўся б сонным, але на самай справе ноздры яго раздзімаліся, галава была крыху павернута ў адзін бок, а жывы хуткі позірк бесперапынна пераходзіў з аднаго прадмета на другі.

— Зірніце на сагамора! — шапнуў Сакалінае Вока, датыкаючыся да рукі Хейварда. — Ён ведае, што самы маленькі ягоны рух або позірк можа парушыць нашы планы і аддасць нас у рукі гэтых нягоднікаў...

Яго перапынілі раптоўная ўспышка і ружэйны стрэл. Над вогнішчам, дзе сядзеў магіканін, узвіліся вогненныя іскры. Калі Хейвард зірнуў другі раз, то ўбачыў, што Чынгачгук знік.

Паміж тым разведчык трымаў ужо ружжо напачатку і з нецярпеннем чакаў хвіліны, калі з'явіцца непрыяцель. Але атака, відаць, скончылася гэтай адной марнай спробай. Разы два да слухачоў данёсся шolah кустоўя — у гушчар кінуліся нейкія постаці. Хутка Сакалінае Вока паказаў на ваўкоў, якія паспешліва беглі ад кагосьці, хто ўварваўся ў іхнія ўладанні. Пасля некалькіх хвілін нецярплівага, трывожнага чакання пачуўся ўсплёск вады і адразу за ім стрэл з другога ружжа.

— Гэта Ункас! — сказаў разведчык. — У дзяціны выдатнае ружжо. Я ведаю гук яго стрэлу так жа добра, як бацька ведае мову свайго дзіцяці, бо сам валодаў гэтым ружжом, пакуль не здабыў лепшае.

— Што гэта значыць? — спытаў Дункан. — За намі сочаць, і, відаць, мы асуджаны на пагібель!

— Вунь тыя галавешкі, што разляцеліся, паказваюць: задумвалася штосьці нядобрае, а гэты індзеец

можа засведчыць, што не адбылося ніякага зла для нас, — адказаў разведчык, апускаючы ружжо і ідучы да вала ўслед за Чынгачгукам, які толькі што зноў паказаўся ў святле агню. — Што гэта, сагамор? Мінгі сапраўды нападаюць на нас або гэта толькі адзін з тых падлюг, што прымазваюцца да ваеннага атрада, здымаюць скальпы з мёртвых і, вяртаючыся дахаты, хваляцца перад жанчынамі сваімі храбрымі ўчынкамі?

Чынгачгук спакойна сеў на сваё ранейшае месца і адказаў толькі пасля таго, як уважліва агледзеў галавешку, у якую трапіла куля, што ледзь не была смяртэльнай для яго. Тады ён задаволіўся тым, што падняў палец і сказаў па-англійску:

— Адзін.

— Я так і думаў, — заўважыў, сядучы, Сакалінае Вока. — А паколькі яму ўдалося кінуцца ў возера раней, чым стрэліў Ункас, відаць, гэты нягоднік будзе расказваць усялякія небыліцы аб вялікай засадзе, куды ён трапіў, ідучы па слядах двух магікан і аднаго белага паляўнічага. Пра афіцэраў ён не будзе гаварыць: тут яны не ідуць у разлік. Ну, няхай расказвае, няхай! У кожным народзе знойдуцца сумленныя людзі, якія абарвуць нахабніка, калі ён пачне гаварыць штосьці неразумнае. Нягоднік паслаў кулю так, што яна правістала каля тваіх вушэй, сагамор.

Чынгачгук зноў усеўся са спакоем, якога не мог парушыць такі нікчэмны выпадак. Ункас далучыўся да астатніх і сеў каля агню з такім жа спакойным выглядам, як бацька.

Хейвард з глыбокай цікавасцю і здзіўленнем назіраў за ўсім, што адбывалася перад ім. Яму здалося, што паміж жыхарамі лясоў існуе нейкае патаемнае разуменне, якое не спасцігнуць яго розуму. Замест паспешлівага падрабязнага апавядання, у якім белы юнак спрабаваў бы перадаць — а можа, і перабольшыць — падзеі, якія адбыліся на цёмнай раўніне, малады воін задавальваўся свядомасцю, што яго справы самі будуць гаварыць за яго. Сапраўды, для індзейца ў цяперашні час не было выпадку пахваліцца сваімі ўчынкамі, і, відаць, каб не спытаў Хейвард, не было б прамоўлена ні слова пра гэта.

— Што здарылася з нашым ворагам, Ункас? — спытаў Дункан. — Мы чулі ваш стрэл і спадзяваліся, што вы стралялі недарэмна.

Малады воін адхіліў складкі сваёй паляўнічай сарочки і спакойна паказаў лёсаносную пасму валасоў — сімвал сваёй перамогі. Чынгачгук узяў у рукі скальп і ўважліва разглядваў яго на працягу некалькіх хвілін; пасля ён кінуў скальп, і найвялікшая агіда адбілася на яго энергічным твары.

— Анайда! — прамовіў ён.

— Анайда! — паўтарыў разведчык. Ён падышоў, каб зірнуць на крываваю эмблему. — Госпадзь, памілуй! Калі па нашым следзе ідуць анайды, то гэтыя д'яблы абкружаць нас з усіх бакоў! Для вачэй белых няма розніцы паміж скурай аднаго або іншага індзейца, а вось сагамор гаворыць, што гэтакура з галавы мінга, і нават называе племя, да якога належаў бедны дзяціна, так удала, як калі б скальп быў лістом кнігі, а кожны волас — літарай. Ну, а што скажаш ты, хлопчык? Да якога народа належаў нягоднік?

Ункас падняў вочы на разведчыка і адказаў:

— Анайда!

— Зноў анайда! Калі нават адзін індзеец робіць якую-небудзь заяву, яна звычайна аказваецца сапраўднай; але, калі яе падтрымліваюць людзі яго племені, тут не можа быць памылкі.

— Бедалага палічыў нас за французаў, — сказаў Хейвард, — ён не стаў бы рабіць замах на жыццё сяброў.

— Каб ён палічыў магіканіна ў ваяўнічай афарбоўцы за гурона! Гэта ўсё роўна, як калі б вы пераблыталі грэнадзёраў Манкальма ў белых мундзірах і чырвоныя курткі англійскіх гвардзейцаў, — запарэчыў разведчык. — Не-не, змяя выдатна ведала сваё, ды і вялікай памылкі не было, бо дэлавары і мінгі недалюбліваюць адзін аднаго, на чым бы баку не змагаліся іх плямёны ў час міжусобіц белых. Пагэтаму, хоць анайды служаць англічанам, я не задумаўся б і сам прыстрэліць нягодніка, калі б зручны выпадак звёў нас.

— Гэта было б парушэннем нашай дамовы.

— Калі чалавеку прыходзіцца часта ўступаць у адносіны з якім-небудзь народам, — працягваў Сакалінае Вока, — і людзі там сумленныя, а сам ён не ашуканец, то паміж імі ўзнікае любоў. Але любоў паміж магіканінам і мінгам вельмі падобная на «прыязнасць» чалавека да змяі.

— Сумна чуць гэта!

— Ну, што тычыцца мяне, то я люблю справядлі-

васць і пагэтаму не скажу, каб я ненавідзеў мінгаў. А ўсё ж толькі ноч зашкодзіла майму «аленебою» пусціць кулю ў гэтага анайду, які страляў у нас з засады.

Сакалінае Вока змоўк і адварнуўся ад агню.

Хейвард пайшоў на вал. Ён не прывык да ваеннага жыцця ў лясах і пагэтаму не мог заставацца спакойным пры думцы, што могуць быць такія вераломныя напады.

Дункан даволі добра ведаў звычаі індзейцаў, каб зразумець, чаму агонь быў разведзены зноў і чаму воіны, не выключваючы Сакалінага Вока, селі на свае месцы каля дымнага вогнішча так важна і ўрачыста. Ён таксама сеў на краі вала, каб бачыць і пільна сачыць за тым, што адбывалася вакол.

Пасля кароткай і шматзначнай паўзы Чынгачгук закурыў люльку з драўляным цыбуком, вытачаную з мяккага каменя. Задаволіўшыся духмянасцю супакойлівага зелля, ён перадаў люльку ў рукі разведчыка. Люлька абышла такім чынам прысутных тры разы сярод цішыні. Ніхто не прамовіў ні слова. Затым сагамор як старэйшы па ўзросце і становішчы выказаў план дзеяння ў некалькіх словах, прамоўленых спакойна і з годнасцю. Яму адказваў разведчык. Чынгачгук загаварыў зноў, бо субяседнік не згаджаўся з яго думкаю. Малады Ункас сядзеў моўчкі, пачціва слухаючы старэйшых, пакуль Сакалінае Вока не спытаў яго думкі з-за далікатнасці. Па выразе твару і жэстах бацькі і сына Хейвард зразумеў, што яны прытрымліваліся аднолькавай думкі ў спрэчцы, тады як белы настойвае на іншым. Спрэчка ажыўлялася. І, нягледзячы на гэта, цяпенню і стрыманасці сяброў, якія спрачаліся, маглі б павучыцца самыя паважаныя міністры на любой нарадзе.

Словы Ункаса выслухоўваліся з такою ж глыбокаю ўвагаю, як і поўныя больш сталай мудрасці словы яго бацькі. Ніхто не выказваў ніякага нецярпення, і кожны адказваў толькі пасля некалькіх хвілін маўклівага роздуму.

Размова магікан суправаджалася такімі выразнымі, натуральнымі жэстамі, што Хейвард лёгка адчуваў, пра што і як яны разважалі. Па тым, як часта індзейцы ўпаміналі сляды, абсочаныя імі ў лесе, ясна было, што яны настойваюць на праследванні па сушы, тады як Сакалінае Вока пастаяна працягваў руку па накірунку

да Харыкена, з чаго можна было здагадацца, што ён настойвае на пагоні па вадзе.

Магікане ўжо, відаць, пачалі браць верх у спрэчцы, як раптам разведчык падняўся і, пераадольваючы апатыю, загаварыў з усім мастацтвам туземнага красамоўства. Ён паказваў на шлях сонца, падымаючы руку столькі разоў, колькі дзён трэба для таго, каб споўніць ягоны план. Пасля ён абмаляваў доўгі, цяжкі шлях сярод гор і рэк. Старасць і слабасць соннага нічога не падазраваючага Мунро былі адлюстраваны знакамі, вельмі зразумелымі для таго, каб не памыліцца ў іх значэнні. Дункан заўважыў, што і пра яго гаварылі: разведчык працягнуў далонь і прамовіў імя «Шчодрая Рука» — прозвішча, дадзенае Дункану ўсімі сяброўскімі плямёнамі за яго шчодрасць. Затым паказаў лёгкія рухі лодкі ў процівагу няўпэўненым крокам стомленага чалавека. Ён закончыў паказам на скальп анайда і, відаць, настойваў на тым, што трэба адправіцца хутка, не пакідаючы за сабою слядоў.

Магікане слухалі ўважліва. Прамова Сакалінага Вока зрабіла сваё ўражанне, і ўрэшце словы разведчыка сустрэлі звычайнымі ўхвальнымі ўсклікамі. Карацей кажучы, Ункас і яго бацька, поўнасьцю перакананыя довадамі Сакалінага Вока, адмовіліся ад думкі, выказанай імі раней, з такой цярымасцю і шчырасцю, што калі былі б яны сынамі вялікай і цывілізаванай нацыі, то гэта непаслядоўнасць прывяла б да краху іх палітычнай рэпутацыі.

Як толькі пра ўсё як след дамовіліся, усе спрэчкі і ўсё звязанае з імі, акрамя дасягнутай згоды, імгненна былі забытыя. Сакалінае Вока, не звяртаючы ўвагі на адабрэнне, якое выяўлялася ў вачах яго слухачоў, спакойна выцягнуўся ва ўвесь свой высокі рост перад пухлым агнём і заплюшчыў вочы.

Магікане, увесь час дбаючы пра чужыя інтарэсы, спажылі гэты момант, каб падумаць пра сябе. Голас суровага індзейскага правадыра адразу стаў мякчэйшы: Чынгачгук загаварыў з сынам пяшчотным, ласкавым, жартоўным тонам. Ункас радасна адказваў на бацькавыя сяброўскія словы, і, раней чым цяжкі храп разведчыка абвясціў, што ён заснуў, у вобліку яго спадарожнікаў адбылася поўная перамена.

Немагчыма выказаць музычнасць іх мовы, асабліва заўважную ў смеху і пяшчотных словах; дыяпазон іх

галасоў — найперш у голасе юнака — быў уражлівы: ад самага глыбокага баса ён пераходзіў да тонаў амаль жаночай пяшчоты. Бацькавыя вочы з яўным захапленнем сачылі за плаўнымі, гнуткімі рухамі сына; ён усміхаўся кожны раз у адказ на вясёлы ціхі смех Ункаса. Ад пяшчотных бацькоўскіх пачуццяў усякае адценне суровасці знікла з твару сагамора.

Недзе з гадзіну індзейцы цешыліся сваімі лепшымі пачуццямі; затым Чынгачгук аб'явіў, што хоча легчы спаць, захутаў галаву ваўнянаю коўдраю і выцягнуўся на сырой зямлі. Весялосць Ункаса імгненна прапала. Юнак старанна падгроб вуголле так, каб іхняе цяпло сагравала бацькавыя ногі, і адшукаў сабе пасцель сярод развалін.

Хейвард, прасякнуты пачуццём бяспекі, бачачы, што такія спакойныя ўсе сталыя жыхары лясоў, суцішыўся, прылёг, і задоўга да апоўначы людзі, якія ляжалі ўсярэдзіне развалін крэпасці, заснулі моцным сном.

РАЗДЗЕЛ XX

Албанія!.. Схіляю позірк. Вітаю,
Карміцелька крутая непахісных!

Байран. «Чайльд Гарольд».

На небе яшчэ мігцелі зоркі, калі Сакалінае Вока пачулі ўсіх. Мунро і Хейвард падскочылі на ногі, як толькі пачулі ягоны голас каля ўвахода ў прыстанішча, дзе яны пераначавалі. Выйшаўшы са сваёй схованкі, яны ўбачылі разведчыка, які чакаў іх. Замест усякага прывітання мудры праваднік зрабіў шматзначны жэст, заклікаючы маўчаць.

— Не гаварыце ні слова, — шапнуў Сакалінае Вока, калі яны падышлі бліжэй. — Голас белага рэдка можа прызвычайца да лясной цішыні, як мы бачылі на прыкладзе гэтага беднага спевака... Ну, — працягваў ён, кіруючыся да абароненага месца крэпасці, — спусцімся ў роў з гэтага боку. Старайцеся ісці па каменнях і бярнах.

Спадарожнікі паслухаліся, хоць прычына такіх незвычайных перасцярог заставалася для іх тайнаю.

Калі яны спусціліся ў нізкую спадзіну, што абкру-

жала з трох бакоў земляны форт, то ўбачылі яго амаль зруйнаваным. Асцярожна і цярыліва рухаліся яны ўслед за разведчыкам, нарэшце выбраліся на пясчаны бераг Харыкена.

— Гэта след, які можна ўнюхаць толькі носам,— сказаў разведчык з задавальненнем, азіраючыся на пройдзены цяжкі шлях.— Трава — здрадніцкі дыван для ўцекачоў, а на дрэве і на камені не пакідае следу макасін. Былі б на нас вайсковыя боты, можна было б, зрэшты, асцерагацца; але ў абутку з аленавай скуры, вырабленай як належыць, чалавек можа спакойна адпраўляцца ў горы... Падштурхні пірогу бліжэй, Ункас: тут на пяску сляды вельмі заўважныя... Цішэй, хлопча, цішэй! Яна не павінна датыкацца да берага, іначай нягоднікі даведаюцца, якім шляхам мы пайшлі адсюль.

Юнак асцярожна пад'ехаў да берага. Разведчык перакінуў на карму дошку, што засталася ад развалін крэпасці, і жэстам запрасіў афіцэраў у пірогу. Пасля гэтага ўсё зноў было старанна забытана і замаскавана. Сакалінаму Воку ўдалося дабрацца да пірогі, не пакінуўшы пасля сябе слядоў. Хейвард маўчаў, пакуль індзейцы, асцярожна грабучы вёсламі, не адплылі на некаторую адлегласць ад крэпасці пад шырокі цёмны цень, што падаў з гор на люстраную азёрную роўнядзь.

— Дзеля чаго гэты патайны паспешлівы ад'езд? — спытаў ён нарэшце.

— Калі б кроў анайды магла пакінуць след на вадзе, па якой мы пльвём, то вам адразу стала б ясна, чаму мы гэта робім,— адказаў разведчык.— Хіба вы забыліся, каго забіў Ункас?

— Канечне, не. Але вы гаварылі, што ён адзін, а мёртвых няма чаго асцерагацца.

— Так, ён быў адзін у сваёй д'ябальскай справе! Але індзейцу рэдка прыходзіцца асцерагацца, што яго кроў пральецца без таго, каб неўзабаве не пачуўся перадсмяротны крык каго-небудзь з яго ворагаў.

— Але наша прысутнасць, аўтарытэт палкоўніка Мунро, я думаю, паслужаць дастатковай абаронай ад гневу нашых жа саюзнікаў, асабліва тады, калі індзеец цэніць сваё жыццё. Спадзяюся, з-за такой дробязі вы ніколі не змянілі б задуманы маршрут.

— Няўжо вы думаеце, што куля гэтага нягодніка звярнула б убок, калі нават на яе шляху аказаўся хоць

сам кароль? — упарта запырэчыў разведчык. — Чаму ж гэты вялікі француз не перашкодзіў гуронам напасці на нашу калону, калі ўжо такі моцны, па-вашаму, уплыў белых на індзейцаў?

Адказ Хейварда быў перапынены стогнам Мунро. Крыху памаўчаўшы, Хейвард сказаў:

— Толькі бог ацэніць гэты ўчынак Манкальма.

— Вось-вось. Зараз у ваших словах ёсць сэнс, бо вы зыходзіце з рэлігіі і сумленнасці. Адно — накіраваць полк сваіх салдатаў уціхамірыць лютую сутычку паміж індзейцамі і палоннымі, а зусім іншае — задобрыць гнеў дзікуна, каб ён забыў свой нож і ружжо, называючы яго сваім сынам. Не-не! — працягваў разведчык, азіраючыся на схаваныя ў тумане сцены форта Уільям-Генры, і, засмяяўшыся сваім ціхім шчырым смехам, сказаў: — Нас разлучае зараз вада. І калі толькі гэтыя чэрці не пасябруюць з рыбамі і не даведаюцца ад іх, хто раніцай праплыў па возеры, мы пройдзем увесь Харыкен, перш чым яны дапетраць, якім шляхам даганяць нас.

— Ворагі наперадзе і ворагі за намі. Відаць, наша падарожжа будзе поўнае небяспекі.

— Небяспекі? — спакойна паўтарыў Сакалінае Вокка. — Не, яно будзе не такое ўжо небяспечнае. Тонкі слых і востры зрок памогуць нам перагнаць нягоднікаў на некалькі гадзін, а калі прыйдзецца ўзяцца за ружжо, то, ва ўсякім разе, трое з нас умеюць карыстацца ім так добра, як любы з тых, каго вы можаце сустрэць у гэтых мясцінах. Не-не, пра небяспеку няма чаго гаварыць, але, відаць, давядзецца ісці фарсіраваным маршам, як казалі б вы. Можна, будзе на нас напад, сутычка, альбо іншая нейкая прыгода ў гэтым сэнсе, але схавацца будзе ўсюды зручна, і баявых прыпасаў хопіць у нас.

Канечне, Хейвард зусім іначай думаў пра небяспеку, чым разведчык. Замест таго каб адказаць паляўнічаму, ён сядзеў моўчкі, пакуль пірога слізгала па вадзе. На досвітку яны прыплылі да азёрных пратокаў і пачалі хутка ды асцярожна прабірацца сярод незлічоных астраўкоў.

Чынгачгук паклаў сваё вясло. Ункас і разведчык вялі лёгкае судна па заблытаных, пакручастых пратоках, дзе кожны лішні фут, зроблены імі, мог наблізіць да якой-небудзь небяспекі.

Уважлівы позірк сагамора пераходзіў з вострава на астравок, з аднаго зарасніка на іншы; калі ж перад імі расхінулася ва ўсёй красе водная прастора, то яго востры позірк накіроўваўся ўздоўж аголеных скал і грозных лясоў, навислых над вузкімі пратокамі.

Хейвард, зачараваны прыгажосцю мясцін і ў той жа час адчуваючы трывогу, уважліва сачыў за ўсім і толькі падумаў, што трывога яго не мае сур'ёзных падстаў, як вёслы перапыніліся рухацца па сігнале, што падаў сагамор.

— У-у-ух! — усклікнуў раптам Ункас амаль у тое ж імгненне, як лёгкі ўдар яго бацькі аб борт пірогі перасцярог пра тое, што набліжаецца небяспека.

— Што такое? — спытаў разведчык. — Возера такое гладкае, быццам вецер ніколі нават не дыхнуў, і я магу бачыць на доўгія мілі наперад. І толькі чорная галава чомгі вынырнула з вады...

Індзеец падняў вясло і паказаў у той бок, куды быў накіраваны яго пільны позірк.

Дункан зірнуў у тым жа накірунку. У некалькіх дзесятках футаў ад лодкі ляжаў адзін з нізкіх лясістых астраўкоў; ён здаваўся такім спакойным і мірным, як быццам яго зацішак ніколі не парушаў чалавек.

— Я нічога не бачу, — сказаў ён, — акрамя сушы і вады. Вельмі прыгожы выгляд...

— Тсс! — перапыніў яго разведчык. — Канечне, сагамор, у цябе ёсць разумная прычына для кожнага ўчынку. Гэта толькі цень, але ён ненатуральны... Бачыце, маёр, быццам тумановую палоску над востравам?

— Гэта — пара, што падымаецца над вадою.

— Гэта ясна і дзіцяці. А вось што гэта за цёмная палоска акаймляе туман спадыспаду? Яе можна прасачыць аж да самай гушчэчы арэшніку. Яна ідзе ад вогнішча, але ўжо амаль астылага.

— Ну дык пад'едзем да гэтага месца і зірнем, што там і да чаго, — сказаў нецяярплівы Дункан. — Людзей, мабыць, няшмат, калі яны могуць змясціцца на такой лапінцы зямлі.

— Калі вы будзеце меркаваць пра хітрасць індзейцаў па правілах, адшуканых у кнігах, то гэта прывядзе вас да памылак, калі не да смерці, — запырэчыў Сакалінае Вока, азіраючы прыкметы мясцовасці з належнай яму пранікнёнасцю. — Калі мне будзе дазволена

гаварыць, дык я сказаў бы, што нам застаецца на выбар: можа, вярнуцца і адмовіцца ад думкі праследаваць гурунаў...

— Ніколі! — ускрыкнуў Хейвард занадта гулкім голасам пры сітуацыі, што цяпер была.

— Ну-ну, — працягваў Сакалінае Вока, робячы па-спешлівы жэст, каб спыніць парыў нецяярлівасці маладога чалавека, — я і сам той жа думкі, але лічу, што павінен сказаць усё. Значыць, мы павінны плысці далей і, калі ў пратоках знаходзяцца індзейцы або французы, павярнуць пірогу і прабіцца паміж тымі навіслымі скаламі. Ці праўду я гавару, сагамор?

Індзеец замест адказу апусціў вясло ў ваду і хутчэй пагнаў пірогу. Паколькі ён кіраваў яе ходам, то гэты рух ясна гаварыў пра тое, што ён задумаў. Усе моцна налягалі на вёслы і праз некалькі хвілін даплылі да мясціны, адкуль перад імі адкрываўся ўвесь паўночны бераг вострава, схаваны да гэтага часу.

— Вось яны, — прашаптаў разведчык, — дзве лодкі і дым. Нягоднікі яшчэ не разгледзелі нас з-за туману, а не то мы пачулі б баявы кліч... Напружвайцеся мацней, сябры! Мы аддаляемся і амаль ратуемся ад іхніх куль...

Добра вядомы ружэйны ляскац, куля, што слізгнула па спакойнай паверхні праліву, і пранізлівы крык, які пачуўся з вострава, перапынілі яго словы і паказалі, што іх лодку заўважылі. Праз некалькі імгненняў яны ўбачылі, што дзікуны кінуліся ў лодкі і пусціліся ўслед за ўцекачамі. Наколькі мог бачыць Дункан, нішто не памянялася ні ў выразе твару, ні ў рухах трох праваднікоў, толькі ўзмахі іх вёсел сталі даўжэйшыя і раўнейшыя, і маленькая лодка паслухмяна няслася наперад.

— Трымай іх на такой адлегласці, сагамор, — сказаў Сакалінае Вока, спакойна азіраючыся праз левае плячо і працягваючы працаваць вяслом, — менавіта на такой адлегласці. У гэтых гурунаў ва ўсім племені не знойдзецца ружжа, што магло б трапіць так далёка. Ну, а на майго «аленебая» можна разлічваць.

Упэўніўшыся, што магікане могуць удвух трымаць патрэбную дыстанцыю, разведчык рашуча паклаў вясло і падняў сваё небяспечнае ружжо. Тры разы ён ускідваў яго да пляча і тры разы, калі сябры чакалі стрэлу, апускаў яго, патрабуючы, каб індзейцы не за-

міналі наблізіцца ворагам. Нарэшце яго дакладны і патрабавальны позірк, здавалася, быў задаволены, і, паклаўшы ствол на левую руку, ён пачаў павольна падымаць рулю, як раптам усклік Ункаса, які сядзеў на носе лодкі, прымусіў яго зноў устрымацца ад стрэлу.

— Што такое, хлопчык? — спытаў Сакалінае Вока. — Ты выратаваў аднаго з гурунаў ад перадсмяротнага крыку. Ці ёсць у цябе якое-небудзь апраўданне для гэтага?

Ункас паказаў на камяністы бераг крышку наперадзе іхняй пірогі, адкуль вылецела яшчэ адна баявая пірога, якраз наперарэз ім.

Цяпер небяспека зрабілася відавочнай. Разведчык паклаў ружжо і ўзяў вясло. Чынгачгук накіраваў нос пірогі бліжэй да заходняга берага, каб павялічыць адлегласць паміж сабой і новымі ворагамі. У той жа час нападаючыя на ўцекачоў ззаду напаміналі ім пра сябе дзікімі крыкамі. Гэта жажлівая сцэна вывела з апатыі нават Мунро.

— Высадзімся на бераг, — сказаў ён голасам вопытнага воіна, — і дадзім бой дзікунам.

— Хто жадае выйграць у вайне з індзейцамі, не павінен быць настолькі горды, каб адмовіцца ад хітрасці, — адказаў разведчык. — Трымайся бліжэй да берага, сагамор. Мы абмінаем шарлатанаў, і, можа, яны паспрабуюць перастрэць нас.

Сакалінае Вока не памыліўся. Гуруны павярнулі з прамога шляху і з-за гэтага страцілі хуткасць. Пірогі слізгалі па адной лініі на адлегласці двухсот ярдаў адна ад адной. Зараз гэта стала саборніцтвам на хуткасць. Лёгкія судны рухаліся так хутка, што вада ў возеры пенілася паперадзе іх, і пірогі гайдаліся на хвалях, што падымаліся хуткасцю іхняга руху. Відаць, па гэтай прычыне і з-за таго, што ўсім трэба было быць на вёслах, гуруны не ўжылі яшчэ зброю. Уцекачам даводзілася рабіць занадта шмат намаганняў, і яны пачыналі ўжо стамляцца. Тыя, хто ішоў упягон, мелі большую сілу. Дункан з неспакоем заўважыў, што разведчык пачаў трывожна азірацца, быццам шукаючы яшчэ нейкіх хітрыкаў, каб выратавацца ўцёкамі.

— Павярні крыху ўбок ад сонца, сагамор, — сказаў упарты лясны жыхар. — Бачу я, зладзюгі вырашылі прынесці аднаго чалавека ў ахвяру. Павярні далей ад сонца, і мы паставім востраў паміж сабой і імі.

Гэты манеўр быў удалы. Недалёка ляжаў доўгі нізкі востраў.

Пірога ўцекачоў прайшла ўздоўж аднаго берага, праследавацелям прыйшлося плысці ўздоўж другога. Разведчык і яго сябры скарысталіся гэтай перавагаю і пад прыкрыццём кустоў падвоілі свае намаганні, і без таго здзіўляльныя. Абедзве лодкі абышлі апошняю, самую нізкую астраўную мясціну, быццам два скакуны, якія нясуцца ва ўсю сілу; уцекачы былі перадзе.

— Ты недарэмна выбраў менавіта гэтую пірогу, Ункас, — сказаў, усміхаючыся, разведчык, здаецца, радуючыся хуткасці сваёй пірогі больш, чым магчымасці выратавацца. — Д'яблы зноў налягалі з усёй сваёй сілы на вёслы, і нам, каб захаваць свае скальпы, прыходзіцца больш спадзявацца на кавалкі абгабляванага дрэва, чым на ружжы і пільнасць вока... Ну, сябры, шырэй замах, грабіце дружней!

— Яны рыхтуюцца страляць, — сказаў Хейвард, — а паколькі мы на адной лініі з імі, то стрэл, бяспрэчна, трапіць.

— Дык кладзіцеся на дно лодкі, — запырэчыў разведчык. — Вы і палкоўнік — тады будзе менш мішэняў.

Хейвард адказаў, усміхаючыся:

— Дрэнны быў бы прыклад, калі б старшыя па званні карысталіся хітрыкамі, калі воіны знаходзяцца пад агнём!

— Божа! Божа! Вось яна, мужнасць белага чалавека, што мяжуецца з неразумнасцю, як і многія іншыя ўчынкі белых! — усклікнуў разведчык. — Няўжо вы думаеце, што сагамор, або Ункас, альбо нават я пачалі б вагацца, ці трэба схітрыць, калі нельга змагацца адкрыта?

— Усё, што вы гаворыце, справядліва, мой сябра, — адказаў Хейвард, — але нашы звычкі не дазваляюць зрабіць так, як вы жадаеце.

Залп з ружжаў гуронаў перапыніў іх размову. Калі кулі засвіталі вакол іх, Дункан убачыў, што Ункас павярнуўся і паглядзеў на яго і Мунро. Нягледзячы на блізкасць непрыяцеля і пагражальную яму асабіста небяспеку, на твары маладога воіна не заўважалася ніякага хвалявання; ён выяўляў толькі здзіўленне, што знаходзяцца людзі, якія жадаюць бессэнсоўна рызыкаваць. Чынгачгук, відаць, быў больш знаёмы з разу-

меннем белых людзей, бо ні разу не зірнуў на іх і не адарваў вачэй ад той мясціны, куды накіроўваў пірогу. Куля хутка выбіла з рук правадыра гладкае вясло: праляцеўшы ў паветры, яно ўпала далёка ад лодкі. Гуроны закрычалі і стрэлілі яшчэ раз. Ункас правёў па паветры дугу лопасцю свайго вясла; пірога вільнула ўбок, і Чынгачгук злавіў сваё вясло, высока падняў яго і выкрыкнуў баявы кліч магікан і зноў узяўся за сваю важную работу.

З тых пірог пачуліся гулкія ўсклікі: «Вялікі Змей!», «Доўгі Карабін!». «Хуткі Алень!». Здавалася, гэтыя крыкі надалі яшчэ больш старання праследавацелям. Разведчык схпіў сваё ружжо і, падняўшы яго над галавою, з пераможным выглядам патрос ім у паветры. Дзікуны адказалі на знявагу страшнымі крыкамі, і тут жа пачуўся новы залп. Кулі запляскалі па вадзе вакол маленькага судна, і адна з іх нават прабіла яго борт. Ні самага малага хвалявання не было відаць у магікан у гэтую жудасную хвіліну: іх застылыя твары не выяўлялі ні надзеі, ні трывогі. Але разведчык зноў павярнуўся і сказаў Хейварду са сваім нягучным смехам:

— Ашуканцы любяць слухаць гукі сваіх ружжаў, але сярод мінгаў не знойдзеца вока, якое магло б дакладна прыцэліцца ў пірогу, якая нясецца! Вы бачыце, д'яблы знялі з вёсел аднаго з людзей, каб зараджаць ружжы, а, па маім самым сціплым падліку, мы праходзім тры футы ў той час, як яны робяць два.

Дункан зарадаваўся, што іх лодка значна апырэдзіла дзікуноў. Гуроны зноў стрэлілі, і адна з куль трапіла ў лопасць вясла Сакалінага Вока, не зрабіўшы ніякай шкоды.

— Хопіць! — сказаў разведчык, з цікавасцю разглядваючы невялікую выбоіну. — Гэта не падрапала б і дзіцячай скуры... Ну, маёр, калі вы паспрабуеце зладзіць з гэтым кавалкам абгабляванага дрэва, я прымушу «аленебой» прыняць удзел у размове.

Хейвард схпіў вясло і ўзяўся веславаць з такой заўзятасцю, што замяняла ўмельства, а Сакалінае Вока праверыў, ці зараджанае ружжо, пасля хутка прыцэліўся і стрэліў. Гурон, які знаходзіўся на носе прэдняй пірогі, падняўся, збіраючыся страляць, але ўпаў ніцма, і ружжо выпала ў яго з рук у ваду. Аднак праз імгненне ён зноў ускочыў на ногі з дзікімі, вар'яцкімі жэстамі. У тую ж хвіліну яго сябры апусцілі вёслы,

пірогі сабраліся ў адно месца і спыніліся. Чынгачгук і Ункас выкарысталі гэта, каб паставіць пірогу па ветры, а Дункан працягваў працаваць вёсламі з нястомнай энергіяй. Бацька і сын абмяняліся спакойнымі запытальнымі позіркамі, каб даведацца, ці не пашкодзілі каго стрэлы; абодва выдатна ведалі, што ні адзін не дазволіў бы сабе крыкнуць або сказаць хоць слова, калі б штосьці здарылася з ім. Некалькі буйных кропель крыві сцякала з пляча сагамора. Калі ён заўважыў, што вочы Ункаса спыніліся на гэтых кроплях, ён зачэрпнуў далонню вады і змыў пляму, даўшы тым самым зразумець, што рана нязначная.

— Цішэй, цішэй вяслуйце, маёр! — сказаў разведчык; да гэтага часу ён зноў зарадзіў ружжо. — Мы адарваліся занадта далёка для таго, каб ружжо магло паказаць усе свае якасці, а вы бачыце — мінгі раяцца. Няхай яны падыдуць на адлегласць стрэлу — на маё вока можна спадзявацца ў дадзеным выпадку, — і я прымушу ашуканцаў плысці за намі на працягу ўсяго Харыкена, нават абяцаю, што, у горшым выпадку, іхнія кулі толькі падрапаюць нам скуру, мой жа «але-небой» з трох жыццяў возьме дзве.

— Мы забываем пра наша галоўнае, — заўважыў Дункан. — Скарыстаем лепш нашу перавагу і аддалім-ся ад ворага.

— Вярніце мне маіх дзяцей! — хрыпла прамовіў Мунро. — Не жартуйце з горам бацькі, аддайце мне маіх дзяцей!

Пастаянная і звычайная павага да наказу старэйшых прывучыла разведчыка падпарадкоўвацца, таму, кінуўшы апошні позірк на далёкія пірогі, ён адклаў ружжо ўбок і, падмяніўшы стомленага Дункана, узяўся за вясло. Магікане падтрымалі яго намаганне, і некалькіх хвілін было даволі, каб паміж імі і ворагамі выйшла такая прастора, што Хейвард зноў уздыхнуў з палёгкай.

Возера станавілася шырэйшае, і шлях лодкі ляжаў паўз высокі скалісты бераг. Астравы сустракаліся рэдка і на такой адлегласці, што іх можна было пазбегнуць. Удары вёсел сталі павольней і правільней; веслуны, уцёкшы ад пагоні, якая пагражала ім смерцю, махалі вёсламі спакойна, быццам перад тым займаліся спортам, а не баранілі сваё жыццё.

Замест таго каб, праследуючы сваю мэту, плыць

уздоўж заходняга берага, асцярожны магіканін накіраваў пірогу да тых узгоркаў, за якія, як было вядома, Манкальм павёў свае войскі ў непрыступную крэпасць Цікандэрога. Калі стала зусім відавочна, што гуроны адмовіліся ад праследавання, зніклі, здавалася, усе падставы для асцярогі. Але ўсё ж маленькі атрад яшчэ некалькі гадзін прытрымліваўся гэтага курсу, пакуль нарэшце падарожнікі не дасягнулі бухты на паўночным краі возера. Сакалінае Вока і Хейвард узышлі на бліжэйшую скалу. Разведчык зірнуў на разасланую пад яго нагамі прастору вады і паказаў маёру на маленькі чорны прадмет каля мыса, які ляжаў на адлегласці некалькіх міль.

— Бачыце? — спытаў ён. — Ну, за што вы лічыце гэтую пляміну?

— Калі б не далечыня і не велічыня гэтага прадмета, я палічыў бы яго за птушку. Няўжо гэта жывая істота?

— Гэта пірога з добрай бярозавай кары, а на вёслах суровыя, лютыя мінгі. Ашуканцы робяць выгляд, быццам яны вельмі смачна вячэраюць, але, ледзь толькі сцямнее, яны пойдучь па нашым следзе, як сабакі, якія нюхам адшукваюць звера. Нам трэба збіць іх з панталыку або прыйдзецца адмовіцца ад праследавання Хітрага Ліса. Гэтыя азёры бываюць калі-нікалі карысныя, асабліва калі на вадзе сустракаецца дзічына, — працягваў разведчык, азіраючыся вакол з заклапочаным выглядам, — але схавацца тут нельга нікому, акрамя рыб. А да таго ж мне вельмі не падабаецца дымок, што паўзе ўздоўж цясніны над пірогай. Гатовы закласці сваё жыццё — гэта сігнал, які бачаць яшчэ чыесьці вочы, не толькі нашыя... Але словамі нічога не зменіш, час дзейнічаць.

Сакалінае Вока спусціўся са скалы на бераг у глыбокім задуменні. Ён паведаміў сябрам на мове дэлавараў вынікі таго, што назіраў; затым пачалася невялікая сур'ёзная рада. Пагаварыўшы паміж сабою, яны паднялі пірогу і паняслі яе на руках. Усе ўвайшлі ў лес, намагаючыся пакідаць за сабою вялікія, выразныя сляды. Яны хутка дайшлі да ручая, рушылі праз яго і працягвалі ісці наперад да вялікай аголенай скалы. З таго месца, дзе можна было чакаць, што не застанецца слядоў, яны вярнуліся да ручая, увесь час старанна ідучы спіною наперад. Па цячэнню ручая яны дабраліся

да возера і тут спусцілі пірогу на ваду. Невялікі ўзгорак хаваў іх ад мыса, а край берага быў на значнай адлегласці парослы густым кустоўем, што звешвалася ў ваду. Пад прыкрыццём гэтых прыродных агароджаў падарожнікі цярпліва і асцярожна рухаліся наперад, пакуль разведчык не сказаў, што, на яго думку, трэба прыстаць да берага.

На беразе пачакалі да таго часу, пакуль абрысы не расплыліся ў прывідным вячэрнім святле. Тады ўцекачы зноў рушылі ў дарогу. Цемра спрыяла ім, і яны маўкліва і моцна налеглі на вёслы, панесліся да заходняга берага. Суровыя абрысы гары, куды яны кіраваліся, не мелі ніякіх адрозных прыкмет у вачах Дункана, але магіканін увайшоў у жаданую гавань з упэўненасцю і дакладнасцю вопытнага рулявога.

Пірогу зноў паднялі і заняслі ў лес, дзе старанна схавалі пад галлём. Падарожнікі ўзялі сваю зброю і рыштунак, і разведчык заявіў Мунро і Хейварду, што і ён, і індзейцы нарэшце гатовы працягваць шлях.

РАЗДЗЕЛ XXI

Калі вы знойдзеце там чалавека,
няхай ён памрэ смерцю мухі.

Шэкспір. «Віндзорскія свавольніцы»

Уцекачы сышлі на бераг на мяжы мясцовасці, нават у цяперашні час менш вядомай жыхарам Штатаў, чым Аравійская пустыня альбо сярэднеазіяцкія стэпы. Гэта была бясплодная няроўная краіна, якая аддзяляла вобласць Шамплейна ад абласцей Гудзона, Махока і Святога Лаўрэнція. З тых часоў, пра якія апавядаецца ў нашай кнізе, дзейны дух жыхароў акружыў яе вялікім поясам багатых, заможных пасяленняў, але ў глыбіню яе нават зараз пранікаюць толькі паляўнічыя і туземцы.

Аднак Сакалінае Вока і магікане часта праходзілі па гарах і далінах гэтай неабсяжнай пустыні і таму не замарудзілі паглыбіцца ў яе з упэўненасцю людзей, звычайных да гэтых мясцін. Шмат гадзін прабіраліся падарожнікі па цяжкім шляху, то кіруючыся зоркамі, то ідучы ўздоўж якога-небудзь ручая. Нарэшце разведчык параіў спыніцца, і пасля кароткай нарады

індзейцы расклалі вогнішча і пачалі рабіць усе неабходныя падрыхтаванні, каб правесці астатак начы на гэтым месцы.

Раса ўжо выпарылася, і сонца, разагнаўшы туман, асвятліла лес сваімі яркімі промнямі, калі падарожнікі зноў рушылі ў дарогу.

Сакалінае Вока ішоў паперадзе ўсіх. Прайшоўшы некалькі міль, ён пачаў рухацца асцярожней, часта спыняўся, прыглядваўся да дрэў, да цячэння ручаёў, да колеру іх вады. Паколькі ён не давяраў сваім назіранням, то часта звяртаўся да Чынгачгука і ўважліва выслухоўваў яго думку. У час адной з гэтых нарад Хейвард заўважыў, што Ункас, які стаяў моўчкі і цярпіва, з інтарэсам прыслухоўваецца да размовы старэйшых. Яму вельмі хацелася пагаварыць з маладым правадыром, але па спакойных паводзінах туземца ён вырашыў, што той, як і сам ён, поўнасьцю давяраецца пранікнёнасці і развазе старэйшых. Нарэшце разведчык загаварыў па-англійску і адразу патлумачыў, што ім цяжка.

— Калі я ўбачыў, што дарога да пасялення гуронаў вядзе на поўнач,— сказаў ён,— я адразу зразумеў, што яны пойдучь далінамі і будуць трымацца паміж водаў Гудзона і Харыкена, пакуль не наткнуцца на вытокі канадскіх рэк, што прывядуць іх у цэнтр французскіх уладанняў. Але вось ужо мы паблізу Скаруна — і не бачылі ні аднаго следу! Чалавечая прырода слабая, і мы, мабыць, пайшлі па зманым следзе...

— Ратуй нас бог ад такой памылкі! — усклікнуў Дункан. — Пойдзем назад па нашых слядах і будзем аглядваць усё як мага пільней. Ці не параіць нам што Ункас у такім цяжкім становішчы?

Малады магіканін кінуў позірк на бацьку, але працягваў маўчаць, захоўваючы ўсё той жа спакойны, стрыманы выгляд. Чынгачгук заўважыў гэты позірк і даў сыну знак рукой, дазваляючы яму гаварыць. У тое ж імгненне спакойны, сур'ёзны твар Ункаса засвяціўся радасцю. Скачком, падобным на скачок аленя, ён кінуўся да невялікага ўзгорка, што знаходзіўся ў некалькіх дзесятках футаў наперадзе таго месца, дзе яны стаялі, і стаў з пераможным выглядам на ўзгорак, дзе свежая зямля, здавалася, была толькі што парытая нейкай жывёлінаю. Вочы ўсіх накіраваліся на юнака, і па яго радасным твары падарожнікі зразуме-

лі, што яны ішлі па правільным шляху.

— Гэта след! — крыкнуў разведчык, падыходзячы да месца, дзе стаяў Ункас.— У хлапчыны добры зрок і востры розум.

— Чаму ж ён так доўга маўчаў? — ціха прамовіў Дункан.

— Было б больш дзіўна, калі б ён загаварыў без дазволу. Вашы маладыя людзі, якія набіраюцца ведаў з кніг і налічваюць увесь свой вопыт старонкамі, уяўляюць, што іх веды, як ногі, абгоняць пры бегу ногі бацькоў. Але там, дзе настаўнікам з'яўляецца вопыт, вучань прывучаецца цаніць старэйшых, паважаць іх гады і веды.

— Зірніце,— сказаў Ункас, паказваючы на поўнач і поўдзень на яўныя прыкметы слядоў па два бакі ад яго,— цёмнавалосая пайшла ў лес.

— Сабака ніколі не бег па лепшым следзе! — адказаў разведчык, адразу рушыўшы на паказаны шлях.— Нам пашанцавала, вельмі пашанцавала, і мы зараз цвёрда ведаем, куды ісці. Так! Вось сляды нашых абодвух інаходцаў! Гэты гурон падарожнічае, як генерал. Яго пакараў бог — ён звар'яцеў!.. Пашукай сляды ад колаў, сагамор,— працягваў ён, смеючыся ад задавальнення.— Так і глядзі, вар'ят хутка будзе падарожнічаць у карэце, а за ім будуць сачыць тры пары самых пільных вачэй, якія толькі ёсць у Амерыцы.

Добры настрой разведчыка і здзіўляльны поспех пагоні, у час якой яны зрабілі круг прыкладна ў сорак міль, міжволі пасялілі надзею ў сэрцы ўсяго атрада. Індзейцы пайшлі наперад з такой упэўненасцю, з якой падарожнік ідзе па шырокай праезджай дарозе. Калі здаралася, што якая-небудзь каменная глыба, ручай або кавалак зямлі, больш цвёрдай, чым акаляючая глеба, перарывалі звёны следу, па якім яны ішлі, пільнае вока разведчыка дакладна знаходзіла след воддаль, прычым для гэтага рэдка патрабавалася прамаруджванне больш чым на адну хвіліну. Магуа, аднак, не адмовіўся ад хітрыкаў, да якіх звычайна звяртаюцца туземцы, калі адступаюць ад непрыяцеля. Усюды, дзе гэта дазваляў ручай або характар глебы, сустракаліся лжывыя сляды і нечаканыя павароты; але гэта рэдка падманвала праследавацеляў, і яны заўсёды заўважалі памылку раней, чым накіравацца па падманным шляху.

Да сярэдзіны дня яны перайшлі праз Скарун і рушылі ў той бок, дзе заходзіла сонца. Спусціўшыся з аднаго ўзгорка ў нізіну, дзе працякаў хуткі ручай, яны раптам апынуліся на месцы стаянкі Ліса. Вакол ручая ляжалі патухлыя галавешкі; навокал былі раскіданы рэшткі аленіны, а дрэвы былі абскубены коньмі. На нейкай адлегласці Хейвард заўважыў будан і з цікавасцю і пяшчотаю паглядзеў на яго: відаць, тут адпачывалі Кора і Аліса. Але, хоць зямля вакол была стаптаная і адбіткі ног людзей і жывёл былі відаць яскрава, след, здавалася, раптоўна знікаў.

Лёгка было знайсці сляды нараганзетаў, якія, відаць, блукалі самі па сабе і без акрэсленай мэты, заклапочаны толькі пошукамі ежы. Нарэшце Ункас, які разам з бацькам шукаў дарогу, кудой ішлі коні, натрапіў на след іх нядаўняй стаянкі. Перш чым адправіцца па следзе, ён паведаміў сябрам пра свой поспех, і, пакуль тыя раіліся, юнак з'явіўся зноў, вядучы абодвух інаходцаў са зломанымі сёдламі і бруднымі гунькамі; відаць, яны бегалі на волі на працягу некалькіх дзён.

— Што гэта значыць? — спытаў Дункан, бляднеючы і азіраючыся вакол, быццам баючыся, што кустоўе і лістота адкрыюць хутка нейкую жахлівую тайну.

— Гэта значыць, што наша падарожжа падыходзіць да канца, — адказаў разведчык. — Калі б нягодніка праследавалі і слабым жанчынам патрэбны былі коні, каб не адстаць ад атрада, Магуа мог бы скальпіраваць палонніц; але, калі непрыяцель не ідзе па пятах, Магуа не кране і валасінкі на іхняй галаве. Той, хто думае, што мінг можа дрэнна абыходзіцца з жанчынай, той не ведае ні індзейцаў, ні законаў лесу. Праўда, коні тут, але гуроны пайшлі. Трэба шукаць дарогу, па якой яны адправіліся.

Сакалінае Вока і магікане горача ўзяліся за справу. Правялі круг у некалькі сот футаў у акружнасці, і кожны з членаў атрада ўзяў на сябе абавязак даследаваць пэўны яго кавалак. Але даследаванне не дало ніякіх вынікаў. Слядоў ног было шмат, але, здавалася, яны належалі людзям, якія блукалі вакол гэтага месца, не маючы намеру адыходзіцца ад яго. Разведчык і яго сябры яшчэ раз абышлі вакол стаянкі, ступаючы адзін за адным, і апынуліся яшчэ раз у цэнтры, не даведаўшыся нічога новага.

— Што за д'ябальская хітрасць! — усклікнуў раз-

ведчык, сустрэўшы збянтэжаныя позіркі сваіх сяброў. — Мы павінны дабіцца толку, сагамор. Трэба пачаць з вытоку і прайсці ўсю мясцовасць, дзюйм за дзюймам. Няхай гурон не хваліцца ў сябе ў племені, што яго нага не пакідае следу.

Разведчык сам паказаў прыклад і ўзяўся за справу з падвоенай энергіяй. Ні адзін ліст не застаўся некрунутым. Было паднятае ўсё голле, зрушаны ўсе камяні. Вядома, што індзейцы часта ўжываюць гэтыя прадметы, з вялікай цярпліvasцю і спрытам прыкрываюць імі свае сляды. Але ўсё было дарэмна. Нарэшце Ункас, які раней за астатніх закончыў сваю долю работы, пачаў капаць зямлю вакол мутнага ручайка, які выцякаў з крыніцы, і накіроўваў яго цячэнне па другім рэчышчы. Як толькі высахла вузкае рэчышча пад загароджай, Ункас нахіліўся і пачаў разглядваць яго пранізлівым, вострым позіркам. Захоплены крык зараз жа паведаміў пра ўдачу маладога воіна. Усе кінуліся да гэтага месца, і Ункас паказаў адбітак макасіна на сырой нанесенай зямлі.

— Хлапчына прынясе славу свайму народу і шмат клопатаў гуронам! — сказаў Сакалінае Вока, пазіраючы на след з такім захапленнем, з якім паглядзеў бы любы прыродазнавец на клык маманта або рабро мастадонта. — Але гэта след не індзейца! Нага занадта апіраецца на пятку, і адбітак наска надта шырокі, быццам які-небудзь французскі танцор падбадзёрваў сваіх супляменнікаў... Бяжы назад, Ункас, і прынясі мне мерку нагі спевака. Ты знойдзеш выдатны адбітак яго якраз насупраць вунь той скалы.

Пакуль юнак рабіў тое, што яму даручылі, разведчык і Чынгачгук уважліва разглядалі сляды. Памеры поўнасцю супадалі, і Сакалінае Вока, не вагаючыся, аб'явіў, што гэта след ног Давіда, якога зноў прымусілі памяняць чаравікі на макасіны.

— Зараз я магу прачытаць усё так яскрава, як калі б сам бачыў усе хітрыкі Хітрага Ліса, — дадаў ён. — Паколькі галоўная вартасць спевака заключаецца ў горле і нагах, то яго пусцілі першым, а астатнія прайшлі па яго слядах.

— Але, — усклікнуў Дункан, — я не бачу слядоў...

— Маленькіх слядоў слабых жанчын? — перапыніў яго разведчык. — Махляр знайшоў спосаб пераправіць іх, спадзеючыся, што такім чынам саб'е праследава-

целяў са следу. Магу заручыцца, што мы ўбачым сляды іх прыгожых ножак праз некалькі дзесяткаў футаў.

Увесь атрад пайшоў уздоўж ручая, трывожна ўзіраючыся ў сляды.

Вада хутка вярнулася ў сваё рэчышча, але жыхары лясоў спакойна разглядалі глебу з двух бакоў ручая, упэўненыя ў тым, што сляды знаходзяцца пад вадой. Прайшлі больш паўмілі, пакуль ручай не заструменіўся якраз каля падножжа вялікай змрочнай скалы. Тут падарожнікі спыніліся, каб упэўніцца, ці выйшаў гурон з вады.

Шчасце спрыяла ім. Жывы, дзейсны Ункас хутка знайшоў след нагі на лапінцы моху, куды, відаць, выпадкова ступіў адзін з індзейцаў. Ён прайшоў па накірунку, што паказваў пакалечаны мох, увайшоў у суседні гушчар і нападў на такія ж свежыя і ясныя следы, як той, па якім яны ішлі да крыніцы. Новы гулкі крык апавяціў сябрам пра ўдачу юнака, і пошукі слядоў адразу закончыліся.

— Так, гэта было зроблена з вялікім умельствам, як і належыць індзейцам, — сказаў разведчык, калі ўсе сабраліся вакол гэтага месца. — Вочы белых нічога б тут не ўбачылі.

— Мы пойдзем далей? — спытаў Хейвард.

— Не спяшайцеся. Мы ведаем наш шлях, але трэба ж усё добра даследаваць. Усё зразумела, акрамя аднаго: як удалося ашуканцу пераправіць жанчын уздоўж ручая? Нават гурон не дазволіў бы, каб іх ногі датыкаліся вады.

— Ці не дапаможа гэта вырашыць? — сказаў Хейвард, паказваючы на рэч, падобную на насілку, паспешна зробленыя з галін, перавязаныя дубцамі вярбы і, відаць, пакінутыя з-за таго, што сталі ўжо непатрэбныя.

— Усё зразумела! — з захапленнем крыкнуў Сакалінае Вока. — Ашуканцы згубілі, у крайнім выпадку, некалькі гадзін, каб учыніць такую штуку, якая прымусіла б згубіць іх след. Мне здаралася бачыць, як яны трацілі цэлыя дні на гэтакія штукі і з такім жа вынікам. Вось тры пары макасінаў і дзве пары маленькіх ног. Здзіўляльна, як чалавечая істота можа хадзіць на такіх маленькіх нагах! Дай мне скураны рэмень, Ункас, каб памераць даўжыню гэтай нагі!.. Божа мой! Не больш нагі дзіцяці, а дзяўчаты ж высокія і статныя...

— Далікатныя ногі маіх дачок не створаныя для

такіх мучэнняў,— сказаў Мунро, гледзячы з бацькоўскай любоўю на лёгкія адбіткі ног.— Баюся, мы знойдзем іх ледзь жывымі...

— Гэтага няма чаго баяцца,— запярэчыў разведчык, хітаючы галавою,— хада цвёрдая і прамая, хоць занадта дробная. Зірніце: пятка ледзь датыкаецца да зямлі. А вось тут цёмнавалосая пераскочыла з караня на карань. Не-не, наколькі я бачу, ні адна з іх не абясцілела! Вось у спевака пачалі балець ногі, ён стаміўся; гэта ясна відаць па яго слядах. Бачыце, вось тут ён паслізнуўся; тут ішоў, шырока расставіўшы ногі, і спатыкнуўся; а тут зноў ішоў, быццам на лыжах. Так-так, чалавек, які пастаянна дае работу глотцы, не можа добра валодаць сваімі нагамі.

Дзякуючы ўсім гэтым бяспрэчным доказам вопытны жыхар лясоў дайшоў да ісціны амаль з такой упэўненасцю і дакладнасцю, быццам сам быў сведкам гэтых падзей. Падарожнікі, падбадзёраныя ўпэўненасцю і задаволеныя такімі яснымі і ў той жа час такімі простымі доказамі, прыселі, каб перакусіць, а потым рушылі далей.

Разведчык кінуў позірк на сонца, якое ўжо садзілася, і пайшоў наперад з такой хуткасцю, што прымусіў Хейварда і Мунро напружыць усе сілы.

Цяпер іх дарога ішла лагчынаю, аб якой ужо гаварылася раней. Праследавацелі рухаліся ўпэўнена, бо тут гуроны нават не спрабавалі хаваць свае сляды. Аднак менш чым праз гадзіну Сакалінае Вока значна збавіў крок; ён час ад часу пазіраў то ў адзін, то ў другі бок, як быццам адчуваючы блізкую небяспеку. Нарэшце ён спыніўся, чакаючы астатніх.

— Я адчуваю, што гуроны недзе пablізу,— сказаў ён.— Там відаць неба праз верхавіны дрэў, і мы падыходзім занадта блізка да іх лагера... Сагамор, ідзі справа, збоку гары, Ункас пойдзе налева паўз ручай, а я паспрабую ісці па следзе. Калі здарыцца нешта, знакам паслужыць карканне вароны. Тры разы. Я бачыў адну з тых птушак, якая лятала якраз над сухім дубам,— вось яшчэ адна прыкмета, што мы падыходзім да лагера.

Індзейцы, нічога не адказаўшы, пакіраваліся кожны ў свой бок, а Сакалінае Вока з палкоўнікам і маладым афіцэрам пайшлі асцярожна наперад. Хейвард хутка пайшоў побач з правадніком; ён гарэў жаданнем хут-

чэй глянуць на ворагаў, якіх ён так даўно і ўпарта праследаваў. Разведчык загадаў яму прабрацца да ўскрайку лесу і чакаць там яго прыходу, бо ён хацеў даследаваць некаторыя падазроныя прыкметы ў наваколлі. Дункан падпарадкаваўся і хутка апынуўся на такім месцы, адкуль перад ім адкрылася незвычайна новае для яго відовішча.

Дрэвы былі ссечаныя на прасторы многіх акраў, і мяккае летняе вячэрняе святло падала на аголеную паляну. На недалёкай адлегласці ад месца, дзе стаяў Дункан, ручай утварыў маленькае азерца, якое заліло амаль усю лагчыну ад гары да гары. Вада выцякала з гэтага досыць вялікага басейна вадаспадам так правільна і ціха, што каскад здаваўся хутчэй тварэннем чалавечых рук, чым прыроды. Каля сотні пабудоў з гліны стаяла на беразе возера і нават у яго вадзе, як быццам возера выйшла са сваіх звычайных берагоў. Іх круглыя стрэхі, што добра абаранялі ад дрэннага надвор'я, паказвалі: на пабудову будынін было пакладзена шмат працы і старанняў — больш, чым звычайна трацяць туземцы на пабудову свайго часовага жылля тады, калі паляванне ці вайна. Карацей кажучы, уся вёска — або горад, як бы не называлася гэтае селішча, — мела ахайны выгляд і, здавалася, была пабудавана па вызначаным плане, што не адпавядае, на думку белых людзей, індзейскім звычаям. Але селішча здавалася неабжытым. Ва ўсякім выпадку, так думаў Дункан некалькі хвілін; нарэшце яму здалося, што ён бачыць шмат чалавечых постацей, якія набліжаюцца да яго на карачках; яны цягнулі нейкую цяжкую, і як здалося Дункану, страшную гармату. У тую ж хвіліну некалькі цёмных галоў вызірнулі з буданоў, і паляна раптам ажыла, напоўнілася істотамі, якія, аднак, праслізгвалі ад аднаго прыкрыцця да другога так хутка, што немагчыма было разгледзець ні іх дзеяння, ні іх саміх. Хейвард, узрушаны гэтымі падазронымі і невытлумачальнымі дзеяннямі, толькі што хацеў даць умоўны сігнал — закаркаць варонай, — як раптам шолах лістоты паблізу прымусіў яго азірнуцца ў другі бок.

Юнак уздрыгнуў і адступіў на некалькі крокаў, убачыўшы ў некалькіх сотнях ярдаў нейкага незнаёмага індзейца. Але ён тут жа апамятаўся і, замест таго каб даць сігнал, які мог быць для яго згубным,

застаўся на месцы, уважліва сачыў за рухамі незнаёмца.

Яшчэ імгненне — і Дункан упэўніўся, што яго не заўважаюць. Туземец, як і ён, відаць, разглядваў нізкія пабудовы селішча і нягучныя рухі яго жыхароў. Праз груба размаляваную маску немагчыма было разгледзець выраз твару дзікуна, але Дункану ён усё ж падаўся хутчэй засмучаным, чым суровым. Галава яго была, па індзейскім звычаі, паголеная, за выключэннем пасмы валасоў на вяршку; у валасах вольна віселі тры-чатыры сакаліныя пярэны. Падраны сітцавы плашч напалову прыкрываў яго цела; сподняе адзенне складалася са звычайнай сарочки, рукавы якой замянялі туземцу порткі. Калені яго былі голыя і страшэнна параненыя цярноўнікам, на нагах жа абуты макасіны з добрай аленавай скуры. У індзейца быў маркотны і жаласны выгляд.

Дункан працягваў з цікавасцю разглядваць свайго суседа, калі да яго ціха і асцярожна падышоў разведчык.

— Вы бачыце, мы дайшлі да іх селішча, — шапнуў малады чалавек. — А вось і адзін з іх, дзікуноў, які, відаць, перашкодзіць нам прабрацца далей.

Разведчык уздрыгнуў і ледзь не выпусціў ружжо, калі Дункан паказаў яму незнаёмага. Пасля ён апусціў рулю і выцягнуў сваю доўгую шыю, разглядваючы дзікуна.

— Гэты нягоднік не з гуронаў, — сказаў ён, — і не належыць ні да аднаго з канадскіх плямён, аднак па яго адзенні відаць, што ён абрабаваў белага. Гэта, відаць, Манкальм для набегаў сабраў банду розных нягоднікаў. Вам не відаць, куды ён паклаў сваё ружжо або лук?

— У яго, пэўна, няма зброі, ды і наогул ён, здаецца, не мае злых намераў. Калі толькі ён не дасць сігнала сваім прыцелям, якія, як вы бачыце, круцяцца каля вады, нам няма чаго яго баяцца.

Разведчык павярнуўся да Хейварда і глядзеў на яго нейкі час з непрыхаваным здзіўленнем. Пасля ён шырока адкрыў рот і засмяяўся нягучна, да чаго яго прывучыла звычка знаходзіцца ўвесь час у небяспецы.

— Прыцелі, якія круцяцца каля вады! — паўтарыў ён і дадаў: — Вось яно што значыць вучыцца ў школах і жыць у гарадах! Але ў гэтага хлопца ногі

доўгія, і яму нельга давяраць. Трымайце яго на прыцэле, а я падбяруся да яго ззаду скрозь кусты і вазьму жывым. Не страляйце ні ў якім разе!

Сакалінае Вока ўжо напалову схаваўся ў гушчары, калі Хейвард раптам працягнуў руку, спыніў яго і сказаў:

— А ці магу я стрэліць, калі ўбачу, што вы ў небяспецы?

Сакалінае Вока глядзеў на яго нейкі час, быццам не ведаючы, як зразумець яго пытанне, пасля пахітаў галавою і адказаў, зноў нягучна смеючыся:

— Страляйце хоць за цэлы ўзвод, маёр!

У наступнае імгненне ён схаваўся ў лістоце дрэў.

Дункан правёў некалькі хвілін у ліхаманкавым чаканні, перш чым зноў убачыў разведчыка. Адзенне Сакалінага Вока цяжка было адрозніць ад зямлі. Ён поўз ззаду індзейца, якога намерваўся захапіць у палон. На адлегласці ў некалькі футаў ад незнаёмца ён падняўся на ногі павольна і нягучна.

У гэтую хвіліну пачулася некалькі ўдараў па вадзе. Дункан павярнуўся якраз у час, каб убачыць, як сотня цёмных постацей адразу кінулася ў ваду. Ён зноў схапіў ружжо і перавёў позірк на індзейца, які стаяў побач з ім.

Дзікун, які нічога не падазраваў, зусім не спалохаўся і, выцягнуўшы шыю, здавалася, глядзеў на возера з тупой цікавасцю. У гэтае імгненне над ім паднялася рука Сакалінага Вока; але раптам яна апусцілася без усякай відавочнай прычыны, і ўладальнік яе выбухнуў новым прыпадкам смеху. Калі закончыўся гэты ўзрыў нястрыманага рогату, Сакалінае Вока, замест таго каб схаліць за горла сваю ахвяру, злёгка ўдарыў яго па плечуку і гулка крыкнуў:

— Ну што, мой сябра? Ці не збіраецеся вы вучыць псалмаспевам баброў?

— Менавіта так, — пачуўся хуткі адказ.

РАЗДЗЕЛ XXII

Аснова. Ці ўся наша кампанія сабралася?

Пігва. Усе тут. А вось выдатнае патрэбнае месцейка для нашай рэпетыцыі.

Шэкспір. «Сон у летнюю ноч»

Чытач можа хутчэй уявіць сабе здзіўленне Хейварда, чым апісаць яго. Яго індзейцы, якія ўпотаікі падкрадаліся, ператварыліся ў чацвераногіх жывёл, возера, — у сажалку баброў, вадаспад — у запруду, зробленую гэтымі працалюбівымі і разумнымі жывёламі, а невядомы вораг — у выпрабаванага сябра, Давіда Гамута, настаўніка псалмаспеваў. Прысутнасць яго ўзбудзіла столькі нечаканых надзей наконт лёсу дзвюх сясцёр, што малады чалавек выскачыў з засады і пабег да дзвюх галоўных дзеючых асоб гэтай сцэны.

Узрыў весялосці Сакалінага Вока ўлёгся не хутка. Груба, без усякай далікатнасці, ён круціў Гамута ва ўсе бакі і некалькі разоў паўтараў, што гуроны праявілі густ пры выбары для яго касцюма. Пасля ён схапіў руку ціхмянага Давіда, паціснуў так моцна, што ў таго з'явіліся слёзы на вачах, і пажадаў яму поспеху ў яго новай справе.

— Вы толькі што сабраліся папрактыкаваць ваша горла сярод баброў, ці не праўда? — спытаў ён. — Хітрыя д'яблы ўжо крыху знаёмыя з гэтай справай, бо адбіваюць такт хвастамі, як вы самі чулі зараз. І зрабілі яны гэта своечасова, інакш мой «аленебой» першы загаварыў бы з імі. Я ведаў людзей, якія ўмелі чытаць і пісаць, але былі значна дурнейшыя за старога вопытнага бабра; але што тычыцца голасу, то яны нарадзіліся нямымі! А як вам падабаецца вось такая песня?

Давід заткнуў вушы, і нават Хейвард, які быў папярэджаны раней, зірнуў уверх, шукаючы птушку, калі ў паветры пачулася карканне вароны.

— Бачыце, — сказаў са смехам разведчык, паказваючы на астатніх падарожнікаў, якія з'явіліся недалёка, як толькі пачуўся сігнал, — вось гэта музыка мае сваю несумненную вартасць: яна дае мне два добрых ружжы, не кажучы ўжо пра нажы і тамагаўкі. Але мы бачым, што вам нічога не пагражае; раскажыце ж, што здарылася з дзяўчатамі?

— Яны ў палоне ў язычніка, — сказаў Давід, — і, хоць сэрца іх неспакойнае, яны ў бяспецы і ўладкаваныя з выгодамі.

— Абедзве? — задыхаючыся, спытаў Хейвард.

— Менавіта так! Хаця шлях наш быў цяжкі і правізія бедная, нам не было на што наракаць, акрамя насілля над нашымі пачуццямі, калі нас вялі палоннымі ў далёкую краіну.

— Ды аддзячыць вас бог за гэтыя словы! — усклікнуў дрыготкі Мунро. — Я атрымаю зноў маіх дзяўчынак здаровымі і цэлымі!

— Не ведаю, ці хутка ім удасца вызваліцца, — запырэчыў Давід. — Правадыр гэтых дзікуноў занадта злы, і ўціхамірыць яго не можа ніхто, акрамя ўсявышняга. Я спрабаваў дзейнічаць на яго і на соннага, і на бадзёрага, але, відаць, на яго не дзейнічаюць ні гукі, ні словы.

— Дзе гэты нягоднік? — рэзка перапыніў разведчык.

— Сягоння ён палюе на ласёў са сваімі людзьмі, а заўтра, як я чуў, яны пойдучь далей у гэтыя лясы і бліжэй да мяжы Канады. Старэйшую дзяўчыну адправілі ў суседняе племя, буданы якога ляжаць за чорнай вяршыняй той гары; малодшая ж пакінута з жанчынамі гуронаў, жыллё якіх знаходзіцца толькі ў дзвюх мілях адсюль, на пласкагор'і, там, дзе агонь выканаў місію сякеры і тым самым падрыхтаваў месца для іх селішча.

— Аліса, мая бедная Аліса! — прамармытаў Хейвард. — Яна згубіла апошняе суцяшэнне — падтрымку сястры!

— Менавіта так! Але, калі ўхваленні і божыя псалмы могуць суцешыць засмучоную душу, яна не пакутавала.

— Хіба музыка дае ёй задавальненне?

— Самае сур'ёзнае, самае ўзвышанае задавальненне! Хоць я павінен прызнацца, што, нягледзячы на ўсе мае старанні, дзяўчына плача часцей, чым смеецца. У такія хвіліны я пазбягаю свяшчэнных песень. Але бываюць салодкія, спакойныя гадзіны добрага настрою, калі слых дзікуноў прыцягвае гучанне нашых галасоў.

— А чаму вам дазваляюць расхаджваць усюды без ніякага абмежавання?

Давід, набыўшы выгляд сціплай пакорлівасці, адказаў:

— Такому чарвяку, як я, няма чым хваліцца. Але, хоць сіла псалмаспеваў згубілася ў страшным крывавым полі, праз якое нам давялося прайсці, яна зноў пачала ўплываць на язычніцкія душы, і мне дазваляюць прыходзіць і адыходзіць куды захачу.

Разведчык засмяяўся і даў, можа, больш здавальняючае тлумачэнне дзіўнай паблагцы дзікуноў:

— Індзейцы ніколі не чапаюць чалавека, калі ён не ў сваім розуме. Але чаму, калі перад вамі ляжаў вольны шлях і вы маглі вярнуцца па сваіх уласных слядах — яны крышку выразней, чым сляды вавёркі, — вы не прынеслі вестак у форт Эдвард?

Разведчык, помнячы толькі пра свой цвёрды і непахісны характар, патрабаваў ад Давіда таго, што той ні пры якіх умовах не мог зрабіць. Але Давід усё з той жа сціпласцю і пакорлівасцю адказаў:

— Хоць душа мая ўзрадавалася б, калі б мне не прыйшлося яшчэ раз наведаць хрысціянскае жытло, ногі мае не змаглі павярнуць у іншы бок, ведаючы, што даручаныя мне далікатныя душы пакутуюць у палоне і скрусе.

Цяжка было зразумець мудрагелістую мову Давіда, але шчыры, поўны цвёрдасці выраз яго вачэй і чырвань, што ўспыхнула на яго сумленным твары, не пакідалі ніякага сумнення. Ункас падышоў бліжэй да Давіда і з задавальненнем зірнуў на яго, у той час як Чынгачгук падаў пахвальны вокліч.

Сакалінае Вока працягнуў псалмаспеваку яго каштоўны інструмент:

— Вось, сябра, я хацеў запаліць агонь тваёй свісцёлкай, але, калі яна дарагая табе, забірай і старайся на ўсю моц.

Гамут узяў камертон, выявіўшы сваё задавальненне настолькі, наколькі дазвалялі, на яго думку, важныя абавязкі, што ён выконваў. Выпрабаваўшы некалькі разоў ягоную годнасць і параўнаўшы са сваім голасам, ён упэўніўся, што камертон не сапсаваны, і выказаў сур'ёзны намер праспяваць некалькі радкоў з маленькага томіка, пра які мы так часта гаварылі.

Але Хейвард спешна спыніў яго набожнае старанне і пачаў задаваць пытанні пра дзяўчат; ён распытваў пра ўсё значна падрабязней, чым на пачатку размовы,

калі гаварыць замінала ўсхваляванае пачуццё. Давід, хоць і паглядваў прагным позіткам на свой скарб, але змушаны быў адказваць, тым больш што бацька дзяўчат таксама паімкнуўся да яго з распытам. І разведчык устаўляў слова-другое, калі падыходзіла спрыяльная хвіліна. Такім чынам, нягледзячы на частыя перапынкі, запоўненыя гукамі вернутага інструмента, праследавацелі ўсё ж уведалі амаль усё з галоўнага, што магло быць карыснае для таго, каб дабіцца задуманага. Давідаў расказ быў просты і не багаты фактамі.

Магуа пачакаў на гары, пакуль не мінула небяспека, пасля спустыўся і пайшоў па дарозе ўздоўж заходняга боку Харыкена, па шляху да Канады. Шустры гурон добра ведаў усе сцежкі, ведаў таксама, што ім не хутка пагражае пагоня, і таму рух наперад быў павольны і няцяжкі. З падрабязнага Давідавага апавядання было відаць, што ён не падабаецца індзейцам: спевака цярпелі толькі таму, што нават сам Магуа не быў зусім пазбаўлены пачуцця глыбокай павагі, з якім індзейцы ставяцца да ўсяго, што тычыцца рэлігійных тайнаў.

Ноччу яны асабліва клапаціліся аб палонніцах, пра тое, каб захаваць іх ад лясной вільгаці і ў той жа час заміналі ім уцячы. Каля крыніцы, як ужо вядома, коней адпусцілі на волю, і тут індзейцы скарысталі ўсе хітрыкі, каб схаваць сляды. Калі дабраліся да лагера Магуа, гуроны, падпарадкоўваючыся сваім звычкам, падзялілі палонніц. Кору адаслалі да нейкага племені, якое часова займала адну з суседніх лагчын. Давід быў занадта мала знаёмы з туземскімі звычаямі і не мог вызначыць, што гэта за племя. Ён толькі ведаў, што яны не ўдзельнічалі ў апошнім нападзе на крэпасць Уільям-Генры, але былі саюзнікамі Манкальма, так як і гуроны.

Магікане і разведчык слухалі яго малазразумелы блытаны расказ з узрастаючай цікавасцю. У той час, як Давід спрабаваў патлумачыць, чым займаецца індзейскае племя, дзе жыла Кора, разведчык раптам перапыніў яго пытаннем:

— Ці не бачылі вы, якія ў іх былі нажы? Англійскага ці французскага ўзору?

— Мае думкі не былі накіраваныя на такія дробязныя рэчы — яны былі накіраваныя на тое, каб суцэшыць дзяўчат.

— Прыйдзе час, калі вы, можа, перастанеце лічыць дзікунскі нож марнай рэччу, — заўважыў разведчык. — А бываюць у іх святы ў гонар таго, што заканчваецца жніво? Ці не ведаеце вы нейкіх татэмаў¹ гэтага племені?

— Я магу толькі сказаць, што хлебнага зерня ў іх шмат; намочанае ў малацэ, яно дае ежу, прыемную на смак і карысную для страўніка. Татэмаў ніякіх не ведаю. Што тычыцца музыкі індзейцаў, то пра яе не варта гаварыць. Яны ніколі не злучаюць свае галасы ва ўхваленні богу і, відаць, належаць да ліку самых грэшных ідалапаклоннікаў.

— Вы ўзводзіце паклёп на індзейцаў. Нават мінгі чакаюць літасці і дапамогі толькі ад Вялікага Духа.

— Можа быць, — сказаў Давід, — але бачыў я ў іх дзіўныя, фантастычна афарбаваныя малюнкi, што ўзбуджалі ў іх душэўнае ўзрушэнне і былі вельмі паважаныя; асабліва адно адлюстраванне грэшнага агіднага прадмета.

— Змяі? — паспешна спытаў разведчык.

— Штосьці падобнае. Гэта быў малюнак паўзучай чарапахі.

— У-у-ух! — усклікнулі ў адзін голас абодва магікане, уважліва прыслухоўваючыся да расказу, а разведчык пахітаў галавою з выглядам чалавека, які зрабіў важнае, але непрыемнае адкрыццё.

Пасля Чынгачук загаварыў на дэлаварскай мове са спакоем і годнасцю, што адразу прыцягнула да яго ўвагу нават тых, каму незразумелыя яго словы. Жэсты яго былі выразныя і энергічныя. Адзін раз ён высока падняў руку; калі ён апускаў яе, то гэтым рухам адкідваў складкі свайго лёгкага плашча; ён прыклаў палец да грудзіны, як быццам жадаючы пацвердзіць гэтым жэстам тое, што сказаў. Дунканавы вочы сачылі за рухамі індзейца, і ён убачыў выдатна, хоць і бледна намалеваныя сіняй фарбай малюнак толькі што названай жывёліны на смуглай правадыровай грудзіне. Яму адразу прыйшло на розум усё, што ён калісьці чуў пра раскол дэлаварскіх плямён на два варожых лагеры.

Разведчык адварнуўся ад свайго чырванаскурага сябра і сказаў:

¹ Татэма — племянны індзейскі знак, што адлюстроўвае жывёліну (радзей расліну): чалавек пад яго аховаю недатыкальны.

— Мы адкрылі тое, што па волі неба можа прынесці нам дабро альбо зло. У жылах нашага сябра Чынгачгука цячэ кроў правадыроў дэлаваараў, і ён — вялікі правадыр Чарапах! Са слоў спевака ясна, што некаторыя індзейцы гэтага племені знаходзяцца сярод народа, пра які ён гаворыць. Мы ідзем па небяспечным шляху, бо сябра, які стаў здраднікам, часта бывае больш небяспечны за ворага.

— Патлумачце, — сказаў Дункан.

— Гэта даўняя, сумная гісторыя, і я не люблю думаць пра яе, бо нельга адмаўляць, што гэта было зроблена людзьмі з белаай скурай. Але скончылася ўсё тым, што браты паднялі тамагаўкі супраць братоў, а мінгі і дэлавары пайшлі па адным шляху.

— Дык вы лічыце, што Кора жыве сярод гэтага племені?

Разведчык са згодай хітнуў галавою, хоць, відаць, жадаў пазбегнуць далейшай размовы на гэтую цяжкую тэму. Нецярплівы Дункан пачаў паспешна рабіць адчайныя спробы для таго, каб выратаваць сясцёр. Мунро, пазбавіўшыся апатыі, выслухоўваў вар'яцкія планы маладога чалавека з пачцівасцю, што не пасавала для яго сівых валасоў і састарэлага ўзросту. Разведчык пачакаў, пакуль скончыцца запалістасць закаханага, а пасля знайшоў, як упэўніць яго, што спяшацца ў тым, што патрабуе поўнага спакою і найвялікшай мужнасці, было б вар'яцтвам.

— Добра было б, — дадаў ён, — калі б гэты чалавек вярнуўся ў індзейскі лагер і шапнуў дзяўчатам, што мы паблізу. Калі спатрэбіцца, мы выклічам яго на нараду... Вы зможаце адрозніць карканне вароны ад свісту казодая, сябра мой?

— Гэта прыемная птушка, — адказаў Давід. — У яе пяшчотныя, сумныя ноты, але спявае яна занадта адрывіста і не ў такт.

— Ну, калі вам падабаецца яе свіст, то няхай ён будзе вам сігналам. Помніце ж: калі пачуеце тры разы запар свіст казодая, вы павінны прыйсці ў кусты, дзе, як вы лічыце, знаходзіцца гэтая птушка...

— Пачакайце, — перапыніў яго Хейвард, — я пайду з ім.

— Вы? — здзіўлена ўсклікнуў Сакалінае Вока. — Хіба вам надакучыла бачыць, як заходзіць сонца і як яно ўзыходзіць?

— Давід — жывы доказ, што гуроны могуць быць літасцівыя.

— Так, але Давід можа пускаць у справу сваю глотку так, як гэтага не зробіць ні адзін чалавек пры добрым розуме.

— Я таксама магу прыкінуцца вар'ятам, дурнем, героем, зрэшты любым, каб вызваліць тую, якую люблю. Не пярэчце, усё роўна я зраблю так, як вырашыў!

Сакалінае Вока глядзеў некаторы час на маладога чалавека ў нямым здзіўленні. Але Дункан, які да гэтага часу амаль поўнасю падпарадкоўваўся разведчыку з-за павагі да яго ўмельства і ўчыненых ім паслуг, цяпер зрабіў выгляд начальніка, якога трэба было слухацца. Ён махнуў рукою ў знак таго, што не жадае выслухоўваць далейшыя пярэчанні, і затым дадаў больш спакойным тонам:

— Я магу пераапрунуцца, змяніце маё аблічча — размалойце мяне ў каго хочаце, хоць бы нават і ў блазна!

— Калі вы пасылаеце атрады на вайну, я лічу, што вы, у крайнім выпадку, лічыце патрэбным устанавіць вядомыя знакі і месцы для стаянак, каб тыя, хто змагаецца на вашым баку, — прамармытаў разведчык, — маглі ведаць, дзе і калі яны могуць сустрэць сябра...

— Выслухайце мяне, — перапыніў яго Дункан. — Ад гэтага вернага спадарожніка вы даведаліся, што індзейцы належаць да двух плямёнаў, калі не да двух розных народаў. У аднаго з гэтых плямёнаў — у таго, каго вы лічыце галінаю дэлаваараў, — знаходзіцца тая, каго вы называеце цёмнавалосою. Другая, малодшая, бяспрэчна, у нашых адкрытых ворагаў — гуронаў. Мой абавязак — яе вызваліць. Пагэтаму, пакуль вы будзеце весці перамовы, каб вызваліць адну з сясцёр, я зраблю ўсё, каб выратаваць другую, або памру!

Агонь мужнасці блішчэў у вачах маладога воіна, уся яго постаць выяўляла ўнушальны выгляд. Сакалінае Вока, які занадта добра ведаў індзейскія хітрасці, прадбачыў усе небяспекі, што пагражалі маладому чалавеку, але не ведаў, як змагацца з гэтай нечаканай задумаю.

Можа, яму і спадабалася юначая смеласць. Як бы ні было, замест таго каб пярэчыць супраць Дунканавага намеру, ён раптоўна памяняў свой настрой і пачаў памагаць яму ў тым, што ён задумаў.

— Ну,— прамовіў ён з зычлівай усмешкаю,— калі алень хоча ісці да вады, яго трэба накіроўваць, а не плясціся ў яго хвасце. У Чынгачгука хопіць фарбаў розных колераў. Прысядзьце на бярвяно, і — я гатовы паклясціся жыццём,— ён хутка зробіць з вас сапраўднага блазна так, што дагодзіць вам.

Дункан згадзіўся, і магіканін, які ўвесь час уважліва прыслухоўваўся да іх размовы, ахвотна ўзяўся за справу. Вопытны ў хітрамудрым мастацтве свайго племені, ён хутка і спрытна афарбаваў юнака малюнкамі, якія на мове індзейцаў азначаюць дружбу і весялосць. Ён старанна пазбягаў усякіх ліній, якія маглі палічыць за тайную схільнасць да вайны; індзеец старанна намаляваў усе прыкметы, якія выяўлялі дружбу. Потым Дункан апрануўся належным чынам, дык, сапраўды, з яго ведамі французскай мовы можна было палічыць яго за фокусніка з Цікандэрогі, які блукае сярод саюзных, сяброўскіх плямёнаў.

Калі рашылі, што Дункан як трэба размалёваны, разведчык даў яму некалькі парад, дамовіўся наконт сігналаў і прызначыў яму месца сустрэчы. Развітанне Мунро з яго маладым сябрам было журботнае, але стары воін праявіў большую стрыманасць пры расстанні, чым можна было чакаць ад гэтага сардэчнага, сумленнага чалавека, калі б ён быў у менш прыгнечаным душэўным стане. Разведчык адвёў Хейварда ўбок і сказаў яму, што збіраецца пакінуць старога ў якім-небудзь бяспечным месцы пад назіркам Чынгачгука, а сам адправіцца з Ункасам на разведку сярод народа, які ён мае права лічыць дэлаварамі. Потым ён зноў пачаў вучыць і даваць парады, а закончыў іх, сказаўшы ўрачыста і цёпла:

— А цяпер няхай памагае вам бог! Вы правілі мужнасць, і яна мне падабаецца, бо гэта дар маладосці з гарачай крывёю і смелым сэрцам. Але паверце перасцярозе вопытнага чалавека: каб перамагчы мінга, вам прыйдзецца пусціць у ход усю сваю мужнасць і розум, больш востры, чым той, якога можна набрацца з кніг. Ды паможа вам бог! Калі гуронам удасца зняць ваш скальп, даверцеся чалавеку, якога падтрымаюць два храбрыя воіны. За кожную вашу валасінку яны возьмуць жыццё аднаго з ворагаў!

Дункан гарача паціснуў руку следапыту, яшчэ раз даручыў яму свайго састарэлага сябра і зрабіў знак

Давіду ісці наперад. Сакалінае Вока на працягу некалькіх хвілін з яўным захапленнем глядзеў услед энергічнаму маладому чалавеку, пасля ў задуменні пахітаў галавою, павярнуўся і павёў сваіх людзей у лес.

Дарога, выбраная Дунканам і Давідам, ішла праз мясціну, расчышчаную бабрамі, і ўздоўж краю іхняй сажалкі. Калі Хейвард апынуўся сам-насам з гэтым дзіваком, так малапрыдатным, каб памагчы ў тым, што яны задумалі, ён упершыню ясна ўявіў сабе ўсе цяжкія ўзятая на сябе задачы. У згуслых суцёмках яшчэ страшнейшымі здаваліся пустэльныя дзікія мясціны, што ляжалі далёка на два бакі ад яго; было штосьці страшнае нават у цішыні гэтых маленькіх будынін: яны, як вядома, былі надзвычай заселеныя. Дункана ўразілі выдатныя пабудовы баброў і здзіўляльная перасцярога, якую захоўвалі іхнія мудрыя насельнікі пры пабудове свайго жылля. Нават жывёлы гэтай дзікай мясцовасці валодалі інстынктам, бліжкім да яго ўласнага розуму. Дункан з хваляваннем падумаў пра няроўную барацьбу, да якой ён так неразважліва імкнецца. Потым ён успомніў Алісу, гора, небяспекі, што напаткалі яе, і ўся рызыка яго ўласнага становішча была забытая. Падбздэрыўшы Давіда, ён рушыў наперад лёгкім і моцным крокам чалавека маладога і рашучага.

Абышоўшы сажалку, Дункан з Давідам пачалі падымацца на невялікі ўзгорак у лагчыне, па якой яны рухаліся. Праз паўгадзіны яны дайшлі да прасторнай паляны, таксама пакрытай забудовамі баброў, але пакінутай жывёламі. Натуральнае пачуццё прымусіла Дункана на хвіліну прыпыніцца, перш чым пакінуць прыхаваную кустоўем дарожку, бо чалавек спыняецца, каб сабраць сілы, перш чым асмеліцца на рызыкаўны крок.

На супрацьлеглым баку прасекі, паблізу той мясціны, дзе ручай падаў з гор, былі відаць пяцьдзесят — шэсцьдзесят буданоў, проста пабудаваных з бёрнаў і галля, змяшанага з глінаю. Яны стаялі бязладна, і пры пабудове іх, відаць, ніхто не звяртаў увагі ні на чысціню, ні на прыгажосць; у гэтых адносінах яны так моцна адрозніваліся ад селішчаў баброў, што Дункан пачаў чакаць якога-небудзь іншага, не менш здзіўляльнага сюрпрызу. Гэтае чаканне ніколькі не зменшылася, калі пры пэўным святле суцёмкаў ён уба-

чыў дваццаць альбо трыццаць постацей, якія падымаліся па чарзе з высокай травы перад будынінамі і знікалі, быццам яны правальваліся праз зямлю. Яны з'яўляліся і знікалі так нечакана, што здаваліся Дункану хутчэй нейкімі цёмнымі прывідамі, чым істотамі, зробленымі з плоці і крыві. Вось на імгненне з'явілася худая голая постаць; яна дзіка ўзмахнула рукамі і знікла, а ў іншым месцы тут жа з'явілася яшчэ адна такая ж таямнічая постаць.

— Давід, заўважыўшы, што яго сябра спыніўся, паглядзеў туды, куды ён пазіраў, і загаварыў, паспрыяўшы Хейварду апамятацца.

— Тут шмат жыватворнай зямлі, яшчэ не апрацаванай,— сказаў ён,— і магу дадаць, зусім не цешачыся пахвальбою, што за час майго кароткага знаходжання ў гэтых паганскіх мясцінах нямала добрага насення было пасеяна па шляху.

— Гэтыя плямёны больш любяць паляванне, чым які-небудзь іншы від заняткаў,— заўважыў уражаны і расхваляваны Дункан, працягваючы глядзець на дзіўныя постаці.

— Я правёў тут тры ночы, і тры разы я збіраў хлопчыкаў, каб яны прынялі ўдзел у свяшчэнных спевах. І яны адказалі на мае старанні крыкамі і выццём, якія ледзянілі мне душу.

— Пра каго вы гаворыце?

— Пра дзяцей д'яблаў, якія марнуюць каштоўныя хвіліны вась там у пустых крыўляннях. Ах! У гэтай краіне бяроз нідзе не відаць дубца, і пагэтаму для мяне ніколькі не дзіўна, што вышэйшая нябесная дабыня разменьваецца на такія крыкі!

Давід затуліў вушы, каб не чуць жахлівых пранізлівых крыкаў, якія чуліся ў лесе. На губах Дункана з'явілася грэблівая ўсмешка.

— Ідзем наперад! — цвёрда прамовіў ён.

РАЗДЗЕЛ ХХІІІ

Ды нават звер, што быў прытрыманы да ловаў,
Спускаецца на нейкі момант з ланцуга,
Яму даюць крыху пабегаць у круга,
І вольны ён... пакуль не звяжуць адмыслова.
Але хто бачыў дзе, каб ставілі наўперад
У пастцы, скажам, ліса ці другога звера.

В. Скот. «Панна Возера»

Індзейцы не маюць звычай, як белыя, выстаўляць вартавых для аховы сваіх селішчаў. Іх разведчыкі паведамляюць пра небяспеку, калі яна яшчэ далёка, і пагэтаму індзейцы звычайна адпачываюць спакойна, бо добра ведаюць усе лясныя гукі, як ведаюць і тое, што доўгія цяжкапраходныя сцяжынкі аддзяляюць іх ад тых, каго ім трэба баяцца.

Вораг жа, які па шчасліваму збегу абставін падмануў пільнасць разведчыкаў, рэдка сустрэне вартавых каля дома.

Пагэтаму, калі Дункан і Давід апынуліся сярод дзіцячага натоўпу, які забаўляўся гульнямі, дык тое, што яны з'явіліся тут, было амаль нечаканым. Як толькі дзятва заўважыла іх, яна закрычала дружным пранізлівым перасцерагальным крыкам і потым, быццам па чараўніцтве, схавалася з вачэй прышэльцаў. Аголеныя смуглыя целы хлопчыкаў, якія прыпалі да зямлі, так хораша зліваліся па афарбоўцы з завялай травой, што спачатку здавалася, быццам зямля сапраўды праглынула іх. Але калі Дункан прыгледзеўся ўважліва, ён убачыў, што на яго адусюль пазіраюць чорныя куткія вочы.

Дапытлівыя, недружалюбныя позіркы збянтэжылі на імгненне рашучасць маладога чалавека, але адступіць было позна. На крык дзяцей з бліжэйшай будыніны выйшлі дзесяць воінаў, якія стоўпіліся каля парога змрочным ваяўнічым гуртам, з непарушным спакоем чакаючы набліжэння чужых людзей.

Давід, да вядомай ступені прывычны да гэтага відовішча, накіраваўся напрасткі да іх з цвёрдасцю, якую, здаецца, нялёгка было пахіснуць. Гэта была галоўная будыніна селішча — просты будан з кары і галля. У ім адбываліся нарады і сходкі племені. Дункану цяжка было надаць свайму твару такі неабходны выраз раўнадушша ў момант, калі ён прабіраўся паміж цём-

ными магутнымі індзейскімі постацямі. Але, усведамляючы, што жыццё яго залежыць ад самавалодання, ён даверыўся на разважнасць свайго сябра, услед за якім ішоў, намагаючыся прывесці да ладу свае думкі. Кроў стыла ў яго жылах, калі гэтак блізка бачыў лютых і бязлітасных ворагаў, але ўрэшце ён настолькі авалодаў сабой, што нічым не выдаў слабасці. Беручы прыклад з мудрага Гамута, ён выцягнуў абярэмачак пахкага хмызняку з кучы, што займала куток хаціны, і моўчкі сеў на яго.

Як толькі іхні госць зайшоў у будыніну, воіны, якія стаялі паблізу парога, пачалі таксама вяртацца туды і цярпліва чакалі, калі чужаземец загаворыць. Многія індзейцы ў лянівай, бесклапотнай паставе стаялі, прыхіліўшыся да слупоў, што падтрымлівалі хілую пабудову. Трое або чацвёра самых старых і славурых правадыроў змясціліся на доле крыху наперадзе.

Запалілі факел, што ўспыхнуў яркім полымем, і ў яго хісткім чырванаватым святле са змроку выплывалі то адзін, то другі твар і постаці. Дункан намагаўся прачытаць на тварах сваіх гаспадароў, які прыём ён можа чакаць ад іх. Але індзейцы, якія сядзелі наперадзе, амаль не глядзелі на яго; вочы іхнія былі апушчаныя долу, а на твары быў такі выраз, які можна было вытлумачыць і як пачцівасць, і як недавер да гасця. Людзі, якія стаялі ў цяні, былі менш стрыманыя. Дункан хутка заўважыў іх выпрабавальныя і ў той жа час невыразныя позіркі; яны вывучалі яго твар і вопратку; ні адзін яго жэст, ні адзін штрых у афарбоўцы, ні адна падрабязнасць у кроі яго адзення не засталіся па-за іхняй увагай.

Нарэшце адзін індзеец, мускулісты і моцны, з сівізнаю ў валасах, выступіў з цёмнага кутка будыніны і падаў голас. Ён гаварыў на мове вейандотаў або гуронаў, словы яго былі незразумелыя Дункану. Мяркуючы па жэстах, якімі суправаджаліся гэтыя словы, можна было падумаць, што яны мелі хутчэй дружалюбны, чым варожы сэнс. Хейвард паківаў галавою і жэстам даў зразумець, што не можа адказаць.

— Хіба ніхто з маіх браццяў не гаворыць ні па-французску, ні па-англійску? — запытаў ён па-французску, азіраючы па чарзе ўсіх прысутных у надзеі, што хто-небудзь сцвярдзальна хітне галавою.

Хоць многія павярнулі галаву, як бы жадаючы

ўлавіць сэнс яго слоў, але адказу не пачулася.

— Мне было б сумна ўпэўніцца, — прамовіў Дункан па-французску, выбіраючы найбольш простыя словы, — што ні адзін прадстаўнік гэтага мудрага і храбрага народа не разумее мовы, на якой Вялікі Бацька гаворыць са сваімі дзецьмі. Ён засмуціўся б, калі б даведаўся, што чырванаскурыя воіны так мала паважаюць яго.

Наступіла працяглая, цяжкая паўза — за гэты час ні адзін рух, ні адзін позірк індзейцаў не выдалі ўражаньня, якое зрабіла гэтая заўвага.

Дункан, які ведаў, што маўчанне лічылася прыстойнай рысай сярод яго гаспадароў, з радасцю скарыстаў гэта, каб сабрацца з думкамі.

Нарэшце той жа самы воін, які звяртаўся да яго раней, суха адказаў яму на канадскім дыялекце:

— Калі наш Вялікі Бацька гаворыць са сваім народам, то хіба ён размаўляе на мове гуронаў?

— Ён не робіць розніцы паміж сваімі дзецьмі, якім бы ні быў колер скуры — чырвоны, чорны або белы, — адказаў Дункан наўмысна няпэўна, — хоць больш за ўсё ён задаволены храбрымі гуронамі.

— А што ён скажа, — спытаў асцярожны правадыр, — калі ганцы пералічаць перад ім скальпы, якія пяць начэй таму знаходзіліся на галаве інгізаў?

— Яны былі яго ворагамі, — сказаў, міжволі ўздрыгнуўшы, Дункан, — і няма сумненняў, што ён скажа: «Гэта добра, мае гуроны — вельмі храбры народ».

— Наш бацька ў Канадзе так не думае. Замест таго каб, клапацячыся пра будучыню, узнагароджваць індзейцаў, ён звяртае свае позіркы ў мінулае. Ён бачыць мёртвых інгізаў, але не гуронаў. Што можа гэта значыць?

— У такога вялікага правадыра, як ён, больш думак, чым слоў. Ён клапаціцца пра тое, каб на яго шляху не было ворагаў.

— Пірога мёртвага воіна не паплыве па Харыкене, — змрочна запярэчыў індзеец. — Яго вушы адкрыты дэлаварам, якія варожыя нам, і яны напаўняюць іх ілжывасцю.

— Гэтага не можа быць. Слухай, ён загадаў мне, чалавеку, дасведчанаму ў мастацтве лячэння, пайсці да яго дзяцей — чырванаскурых, якія жывуць па бера-

гах Вялікіх азёраў, — і спытаць, ці няма ў іх хворых.

Пасля гэтых слоў Дункана зноў наступіла маўчанне.

Вочы ўсіх амаль у адзін час накіраваліся на яго, як бы жадаючы даведацца, праўда ці хлусня хаваецца ў яго заяве, і такія розум і пранізлівасць свяціліся ў гэтых вачах, што Хейвард здрыгануўся. Але з гэтага непрыемнага становішча яго вывеў індзеец, які толькі што размаўляў з ім.

— Хіба вучоныя людзі з Канады расфарбоўваюць сваю скуру? — холадна працягваў гурон. — Мы чулі, як яны хваляцца, што іх твары белыя.

— Калі індзейскі правадыр прыходзіць да сваіх братоў белых, — запярэчыў Дункан з большай упэўненасцю, — ён здымае сваю вопратку са скуры бізона, каб апрануць падараваную яму сарочку. Мае браты расфарбавалі мяне, і таму я хаджу афарбаваным.

Стрыманы шэпт адабрэння паказаў, што гэты камплімент племені зрабіў зычлівае ўражанне. Пажылы правадыр паказаў ухвальны жэст, які паўтарылі большасць яго сяброў. Дункан пачаў дыхаць вальней; адчуваючы, што самая цяжкая палова яго выпрабавання мінула, а паколькі ён падрыхтаваў ужо просты расказ, які павінен быў надаць праўдзівасць яго выдумцы, то яго надзеі на поспех умацаваліся.

Пасля маўчання, што цягнулася некалькі хвілін, якое індзейцы захоўвалі як бы для таго, каб упарадкаваць свае думкі і даць прыстойны адказ на заяву іхняга госця, яшчэ адзін воін падняўся са свайго месца, стаўшы ў позу, што сведчыла пра яго нае жаданне гаварыць. Але ледзь ён разамкнуў вусны, як з лесу данёсся ціхі, але жахлівы гук, за якім адразу пачуўся высокі пранізлівы крык, падобны на жаласнае завыванне ваўка. Гэтая нечаканая страшная перашкода прымусіла Дункана ўскочыць са свайго месца і забыць пра ўсё, акрамя ўражання, якое зрабіў на яго жахлівы крык. У тое ж самае імгненне воіны гуртам хлынулі з будыніны, і паветра агаласілася гулкімі крыкамі, якія амаль заглушалі жахлівыя гукі, што яшчэ звінелі пад купаламі дрэў. Дункан, не могучы як след валодаць сабою, сарваўся з месца і стаў на самай сярэдзіне нястройнага натоўпу. Мужчыны, жанчыны і дзеці, старыя, нямоглыя і дужыя — усе выйшлі з будыніны; адны гучна крычалі, іншыя з вар'яцкай радасцю пляскалі рукамі — словам, усе выяўлялі дзікую радасць з-за

таго, што была нейкая нечаканая падзея. Дункан, аглушаны спачатку крыкамі, хутка зразумеў прычыну гэтага радаснага ўзбуджэння.

Было яшчэ даволі светлавата для таго, каб убачыць яркія прасветы паміж вяршынямі дрэў, там, дзе некалькі сцяжынак вялі ў глыбіню гушчару. На адной з гэтых сцяжынак паказаўся гурт воінаў, якія павольна набліжаліся да жылля.

Адзін з іх, які ішоў паперадзе, нёс кароткую жэрдачку — на ёй, як выявілася неўзабаве, вісела некалькі чалавечых скальпаў. Дзіўныя крыкі, якія чуў Дункан, былі тымі, якія белыя даволі трапна называюць «клічам смерці», і кожны паўтор гэтых крыкаў меў мэту аб'явіць племені пра лёс ворагаў. Да гэтага часу звесткі, якія меў Хейвард пра жыццё індзейцаў, памагалі яму разумець сэнс таго, што адбывалася перад яго вачыма. Паколькі ён цяпер ведаў, што яго тлумачэнне індзейцам перапыніла вяртанне пераможнага воінскага атрада, то ён поўнасьцю заспакоіўся і ў душы павіншаваў сябе з нечаканым паляпшэннем свайго становішча, бо індзейцы, вядома, забыліся пра яго.

Прышлыя воіны спыніліся на адлегласці некалькіх футаў ад жылля. Іх жаласныя, страшныя крыкі, што апавяшчалі адначас пра сумны лёс забітых і пра ўрачыстасць пераможцаў, змоўклі. Адзін з воінаў гучна пракрычаў нейкія словы, у якіх, відаць, не было нічога страшнага, але зразумець іх было так жа цяжка, як і ранейшыя раз'юшаныя крыкі. Немагчыма даць правільнае ўяўленне пра дзікае захапленне, з якім была ўспрынята навіна. Увесь лагер у адно імгненне стаў арэнай раз'юшанай мітусні і разгубленасці. Воіны выхапілі свае нажы і, размахваючы імі, пастроіліся ў дзве лініі, паміж якімі заставаўся праход, што цягнуўся ад атрада да будынін.

Жанчыны схапілі дубіны і сякеры і, у сваю чаргу, накіраваліся да радоў індзейцаў, каб прыняць удзел у жаклівай гульні, якая павінна была зараз пачацца. Нават дзеці далучыліся: хлопчыкі выцягнулі тамагаўкі з-за паясоў сваіх бацькоў і пракраліся ў рады, пераймаючы варварскія звычаі сваіх прадзедаў.

Каля ўзлеску былі раскіданыя вялікія абырэмкі галля; пажылая жанчына падпальвала іх. Пры святле ўспыхнутага полымя паблякла святло патухлага дня, абрысы ўсіх прадметаў сталі ў адзін і той жа час і больш

выразныя і больш страшныя. Уся сцена ўяўляла сабой здзіўляльную карціну, рамкай якой служыла цёмная і высокая кайма з сосен. На самым аддаленым фоне гэтай карціны бачыліся постаці воінаў, якія толькі што вярнуліся. Крыху паперадзе стаялі два мужчыны — яны, відаць, мусілі мець галоўную ролю ў відовішчы. Святло вогнішча было не зусім моцнае для таго, каб можна было разгледзець рысы іх твару. Аднак кідалася ў вочы, што адзін з іх стаіць цвёрда і прама, гатовы сустрэць свой лёс як герой; галава другога была схілена на грудзіну, быццам бы ён быў паралізаваны жахам або знявечаны сорамам. Дункан адчуў прыліў сімпатыі да першага з іх. Ён пільна сачыў за ўсімі, нават самымі нязначнымі рухамі незнаёмца. Узіраючыся ў абрысы яго дзіўна хораша складзенай постаці, Дункан намагаўся ўпэўніць сябе, што малады палонны павінен выйсці пераможцам з хуткага страшнага выпрабавання. Незаўважна для самога сябе малады чалавек наблізіўся да цёмных радоў гуронаў і з цікавасцю, стаіўшы дыханне, чакаў відовішча, якое павінна было адбыцца. Пачуўся страшны крык: гэта быў сігнал. Імгненна цішыня змянілася ўзрывам крыкаў, што па сіле былі шмат мацнейшыя за тыя, што чуліся раней. Палонны, у якога быў прыгнечаны, бездапаможны выгляд, застаўся нерухомым; другі ж, пачуўшы крык, сарваўся са свайго месца з жвавасцю і хуткасцю аленя. Замест таго каб бегчы паміж радоў ворага, як гэтага можна было чакаць, ён толькі ўступіў у вузкі праход і, раней чым хтосьці паспеў нанесці яму ўдар, рэзка павярнуўшыся, пераскочыў цераз галовы дзяцей і адразу апынуўся на знешнім, менш небяспечным баку грозных радоў. Гэтая хітрасць была сустрэта пракляццямі сотні галасоў, і ўвесь узбуджаны натоўп, змяшаўшы рады, у дзікім бязладдзі рассыпаўся па паляне.

Дзесятак палаючых вогнішчаў асвятляў сваім злым святлом мясціну, што нагадвала нейкую пякельную, фантастычную арэну, дзе збіраліся злыя духі, каб тварыць свае крываваыя і зламысныя абрады.

Постаці, што былі далей, нагадвалі нейкія прывіды, якія слізгалі перад вачыма і напаўнялі паветра вар'яцкімі, недарэчнымі жэстамі; звярыныя інстынкты дзікуноў, якія прабягалі паўз палаючыя вогнішчы, са страшнай выразнасцю адбіваліся на іх узбуджаных тварах.

Канечне, зразумела, што беглы чалавек сярод такога

шматлікага натоўпу ворагаў не мог як след адпачыць.

Быў момант, калі здавалася, што ён дасягнуў лесу, але цэлы натоўп ворагаў забег яму наперарэз і пагнаў назад, у самую гушчыню бязлітасных праследавацеляў. Крута павярнуўшыся, з хуткасцю стралы, выпушчанай з лука, уцякач панёсся да вогнішча, адным скачком пераскочыў языкатае полымя і, удала мінуўшы цэлы натоўп праследавацеляў, паказаўся на супрацьлеглым баку прасекі. Але і тут яго сустрэлі і прымусілі павярнуць назад. Тады ён яшчэ раз паспрабаваў прарвацца праз натоўп, як быццам спадзеючыся, што ў мітусні яму ўдасца прашмыгнуць. Потым прайшло некалькі імгненняў, на працягу якіх Дункан лічыў, што мужны юнак загінуў.

Нічога нельга было разабраць, акрамя цёмных чалавечых постацей, якія насіліся па ўсіх накірунках у дзікай мітусні. У паветры мільгалі паднятыя рукі, бліскучыя нажы і страшныя дубіны, але ўдары траплялі, відаць, наўзгад. Пранізлівыя крыкі жанчын і лютыя завыванні воінаў яшчэ больш павялічвалі жахлівае ўражанне, якое рабіла гэтая сцэна. Час ад часу Дункану ўдавалася злавіць позіркам лёгкую постаць, якая рассякала паветра адчайнымі скачкамі, і ён хутчэй спадзяваўся, чым верыў, што палонны працягвае яшчэ валодаць сваімі здзіўляльнымі мускуламі. Раптам натоўп павярнуў назад і наблізіўся да месца, дзе стаяў Дункан. Чыясьці цяжкая постаць урэзалася ззаду ў натоўп жанчын і дзяцей, і многія з іх пападалі ад штуршка на зямлю. У агульнай сумятні зноў з'явіўся палонны. Аднак чалавечыя сілы не маглі больш вытрымаць такое суровае выпрабаванне. Здавалася, незнаёмец усведамляў гэта. Скарыстаўшы праход, які ўтварыўся на імгненне, ён стралой праімчаўся паўз воінаў і зрабіў апошнюю спробу дасягнуць лесу. Высокі, магутны гурон бег за ім амаль па пятах, і яго паднятая рука была ўжо гатова нанесці ўдар, але Дункан падставіў яму нагу, і той, звар'яцелы ад жаданай расправы, грывнуўся на зямлю ў некалькі футах ад намечанай ім ахвяры. Хоць на ўсё гэта пайшло не больш імгнення, тым не менш палонны ўдала скарыстаў гэты момант; ён павярнуўся, зноў мільгнуў, як метэор, перад Дунканавымі вачыма і ў наступны момант ужо стаяў, спакойна прыхіліўшыся да татэма — маленькага расфарбаванага слупа, укапанага ў зямлю перад галоўнай будынінай.

Баючыся, каб тое, што ён зрабіў для паратунку палоннага, не зашкодзіла яму самому, Дункан адразу ж пакінуў гэтае месца. Ён накіраваўся за падыходзячым да будыніны натоўпам індзейцаў, змрочным і маўклівым, як усякі натоўп, які расчараваўся ў тым, што не ўбачыў відовішча смяротнай кары. Дункана прываблівала цікавасць або, можа, іншае, больш высакароднае пачуццё, дык ён наблізіўся да незнаёмца. Той стаяў, абхапіўшы адной рукой слуп, і цяжка дыхаў пасля сваёй звышчалавечай беганіны, але ні адным жэстам не выявіў пакут, якія адчуваў. Ён быў зараз пад апякунствам свяшчэннага звычайу да таго часу, пакуль племя на сваёй нарадзе не абмяркуе і не вырашыць яго лёс. Аднак няцяжка было прадказаць рашэнне гэтай рады.

Не было такой лаянкі ў слоўніку гуронаў, якой расчараваныя жанчыны не кінулі б у твар незнаёмцу. Яны насміхаліся над яго намаганнямі, гаварылі, што яго ногі лепшыя за рукі, бо яму трэба было б мець крылы, паколькі ён не ведае, як карыстацца лукам і нажом. На ўсе гэтыя знявагі палонны не адказваў ні слова; яго твар выяўляў толькі пачуццё ўласнай годнасці і пагарды. Жаночая лаянка становілася ўсё больш бязладная і суправаджалася пранізлівым, рэзкім выцём. Жанчына, якая прадбачліва запаліла вялікае вогнішча, праціснулася праз натоўп і ачыціла сабе месца перад слупам, каля якога стаяў незнаёмец. Агідная, высахлая постаць гэтай жанчыны міжволі наводзіла на думку пра тое, што гэтая жанчына — вядзьмарка. Гэтай рэпутацыяй яна карысталася сярод свайго племені. Адкінуўшы пакрывала, яна з насмешкаю выцягнула руку і, гаворачы на дыялекце ленапаў, пачала свае здзекі.

— Паслухай, дэлавар! — сказала яна, пстрыкаючы пальцамі перад ягоным тварам. — Ваша племя — бабскае племя, і матыка больш прыдатная для ваших рук, чым ружжо. Вашы жанчыны — маці аленьяў, і, калі б мядзведзь, або дзікая кошка, або змяя нарадзіліся паміж вамі, вы б збеглі. Гуронскія дзяўчаты сшыюць табе спадніцу, а мы пашукаем табе мужа...

За гэтай выхадкай пачуўся ўзрыў дзікага смеху, у час якога больш прыемныя, музычныя галасы маладых жанчын дзіўным чынам змешваліся з надтрэснутым голасам іх старой сяброўкі. Але незнаёмец грэ-

баваў усімі гэтымі здзекамі. Ён быццам бы не заўважаў, што акружаны ворагамі. І толькі аднойчы яго напышлівы позірк павярнуўся да воінаў — бязмоўных і змрочных сведкаў гэтай сцэны.

Самавалоданне палоннага выклікала гнеў жанчыны, яна падперла рукамі бакі і зноў раз'юшылася ад лаянкі. Аднак старая дарэмна траціла свой імпэт. Хоць яна славілася сярод сваіх супляменнікаў незвычайным умельствам сварыцца і дайшла да такой ступені вар'яцтва, што пена выступіла ў яе на губах, ні адзін мускул не ўздрыгнуў на нерухомым твары незнаёмца. Уражанне, што ён сваім раўнадушшам рабіў на старую, пачало распаўсюджвацца і на астатніх. Якісьці падлетак паспрабаваў памагчы старой вядзьмарцы. Размахваючы тамагаўкам перад тварам ахвяры, ён дадаў да яе сваркі свае недарэчныя выхвальныя словы. Палонны (гэта быў Ункас) павярнуў твар да святла і зірнуў на хлапчука зверху ўніз з выразам звышпагарды. У наступнае імгненне ён ужо авалодаў сабою і па-ранейшаму спакойна стаяў, прыхінуўшыся да слупа. Але ў той момант, калі палонны паварочваў галаву, ён пільна зірнуў у вочы Дункану, і, злавіўшы на сабе гэты цвёрды, пранізлівы позірк, Дункан зразумеў, што перад ім быў Ункас.

Уражаны і глыбока засмучаны тым, што і як цяпер з ягоным сябрам, Хейвард адступіў, асцерагаючыся, што іхнія позіркі перахопяць і гэта паскорыць вынясенне прысуду. Тым не менш ніякай вялікай прычыны для такога страху не было. У гэты час адзін воін праклаў сабе дарогу ў раздражнёным натоўпе. Суровым жэстам адштурхнуў убок жанчын і дзяцей, ён узяў Ункаса за руку і павёў яго да дзвярэй будыніны, дзе праходзілі нарады племені. Туды рушылі ўсе правадыры і большая частка славурых воінаў; заклапочаны Хейвард знайшоў спосаб зайсці туды з натоўпам індзейцаў, не прыцягваючы да сябе іхняй увагі.

На працягу некалькіх хвілін прысутныя размяшчаліся ў будыніне адпаведна пасадзе і ўплыву, якім яны карысталіся ў племені; зрэшты, захоўваўся той жа лад, з якім дапытвалі Хейварда. Старэйшыя воіны і галоўныя правадыры паселі ў сярэдзіне прасторнага памяшкання, асветленага моцным святлом палаючага факела, тады як больш маладыя і ніжэйшыя па чыне размяшчаліся воддаль, дзе іх смуглыя расфарбаваныя

твары складалі цёмны круг. У цэнтры будыніны, пад самай адтулінай у даху, праз якую было відаць мігценне зорак, стаяў Ункас, спакойны, высокі і засяроджаны.

Яго пагардлівы, ганарысты выгляд не мог не кідацца ў вочы ягоным ворагам; позіркі іх часта спыняліся на яго твары з выразам, які хоць і сведчыў пра непахіснасць таго, што яны задумалі, але ясна выяўляў іхняе захапленне смеласцю палоннага.

Зусім інакш усё было з чалавекам, якога Дункан бачыў побач з Ункасам да яго адчайнага скачка. Сярод шуму і мітусні, выкліканых гэтымі нечаканымі ўцёкамі, той заставаўся нерухомым, быццам статуя. Хоць ні адна рука не працягнулася да яго, ні адна пара вачэй не сачыла за яго рухамі, ён усё ж увайшоў у будыніну, як бы змушаны да гэтага лёсам, загаду якога ён падпарадкоўваўся, відаць, без барацьбы. Хейвард спажыў першы выпадак, каб зірнуць яму ў твар, у глыбіні душы асцерагаючыся ўбачыць у ім каго-небудзь са сваіх сяброў. Але твар аказаўся незнаёмым яму і, што было яшчэ больш невытлумачальнае, меў усе прыкметы, што былі ў гуронаў. Аднак замест таго каб змяшацца са сваімі супляменнікамі, ён сеў збоку ў сагнутай, прыгорбленай паставе, нібы спрабуючы заняць як можна менш месца. Калі ўсе індзейцы ўселіся і ў будыніне наступіла цішыня, сівавалосы правадыр, ужо знаёмы чытачу, загаварыў гулкім голасам на дыялекце ленапаў.

— Дэлавар, — сказаў ён, — хоць ты і належыш да жаночага племені, тым не менш ты веў сябе як мужчына. Я накарміў бы цябе, але той, хто падзеліць свой абед з гуронам, павінен стаць яго сябрам. Заставайся жывы да ўсходу сонца, калі мы скажам табе тое, што мы рашылі.

— Сем начэй і столькі ж дзён я пасціўся, праследуючы гуронаў, — холадна запырэчыў Ункас. — Дзеці ленапаў умеюць ісці дарогаю справядлівасці, не знемагаючы без яды.

— Два мае воіны праследуюць твайго сябра, — працягваў правадыр, не зважаючы на пахвальбу палоннага. — Калі яны вернуцца сюды, нашы старэйшыны скажуць табе: жыць або памерці.

— Хіба ў гурона няма вусэй? — зневажальна ўсклікнуў Ункас. — Два разы з таго часу, як дэлавар

стаў вашым палонным, ён чуў стрэл са знаёмага яму ружжа. Вашыя воіны ніколі не вернуцца.

За гэтым смелым сцверджаннем пацягнулася кароткая і змрочная паўза. Дункан, разумеючы, што магіканін намякае на забойнае ружжо разведчыка, нахіліўся наперад, уважліва назіраючы, якое ўражанне гэты намёк мог выклікаць у пераможцаў, але правадыр задаволіўся простым пярэчаннем:

— Калі ленапы такія ўмелыя, дык чаму адзін з іх найхрабрэйшых воінаў знаходзіцца тут?

— Ён ішоў па пятах за ўцекачом-баязліўцам і трапіў у пастку. Мудры бабёр — і той можа абмыліцца.

Гаворачы так, ён паказаў пальцам на гурона, які сядзеў убаку. Позіркі ўсіх сярод агульнага маўчання накіраваліся на гэтага чалавека, і ціхі пагражальны гул пачуўся ў натоўпе.

Злавесныя гукі прыцягнулі ў будыніну жанчын і дзяцей; стала так цесна, што не заставалася ні аднаго прамежку паміж плячамі прысутных, адкуль бы не выцікоўваў нечы смуглы твар.

Тым часам пажылыя воіны ў цэнтры будыніны абменьваліся адзін з адным кароткімі, адрывістымі фразамі. Пасля зноў наступіла працяглая ўрачыстая паўза. Усе замёрлі ў чаканні сур'ёзнага, важнага рашэння. Тыя, хто стаяў за спінамі, прыпадніліся на пальцы, каб бачыць, што адбываецца, і нават злачынца забыў свой сорам пад уражаннем яшчэ больш глыбокага пачуцця і, падняўшы галаву, адкрыў позіркам прысутных ненавісныя рысы свайго твару, каб кінуць неспакойны, баязлівы пагляд на змрочны сход правадыроў.

Нарэшце маўчанне было парушана правадыром. Падняўшыся з долу і прайшоўшы каля Ункаса, ён стаў перад злачынцам у позе, поўнай годнасці. У гэты момант усё тая ж хударлявая жанчына павольна і неяк бокам, падскокваючы, увайшла ў сярэдзіну сходу, трымаючы ў руках факел і мармычучы нейкія незразумелыя словы... можа, нават праклёны. Хоць тое, што яна сюды зайшла, было зусім няпрошаным умяшаннем у судовую цырымонію, на жанчыну ніхто не звярнуў увагі.

Наблізіўшыся да Ункаса, яна паднесла сваю палаючую галавешку так, каб добра асвятліць чырванаватым

святлом яго твар і заўважыць праяўленне хоць невялічкага хвалявання на ім.

Магіканін захаваў сваю цвёрдую і пагардлівую паставу, і яго вочы былі нязменна накіраваны ў прастору, быццам пераадольваючы ўсе перашкоды, пазіралі ў будучыню. Задаволеная сваім аглядам, жанчына адышла ад Ункаса і асвяціла галавешкай твар свайго супляменніка, які правініўся.

Гурон насіў ваяўнічую афарбоўку. Вопратка ледзь прыкрывала яго выдатна складзеную постаць. Пры святле факела ён быў ясна бачны ўвесь, з ног да галавы. Дункан у жаху адварнуўся, убачыўшы, як сутаргавата калацілася яго цела. Жанчына пры выглядзе гэтага сумнага ганейнага відовішча выціснула жаласны ўсклік, але ў гэты час правадыр, працягнуўшы наперад руку, ціха адхіліў яе.

— Хісткі Трыснэг, — сказаў ён, — звяртаючыся да маладога злачынцы на яго роднай мове і называючы яго па імені, — хоць Вялікі Дух даў табе прывабную знешнасць, тым не менш было б лепш, каб ты не нарадзіўся на свет. Твой голас гулка чуецца ў вёсцы, у баі ж яго не чуваць. Ні адзін з маіх маладых воінаў не ўсаджвае тамагаўк глыбей, чым ты ў слуп для ваенных практыкаванняў. Але непрыяцель ведае, як выглядае твая спіна, і ніколі не бачыў, якога колеру твае вочы. Тры разы выклікалі цябе на бой, і тры разы ты забываў даць адказ. Тваё імя ніколі не будзе прамаўляцца людзьмі твайго племені — яно ўжо забыта.

У той час, як правадыр прамаўляў гэтыя словы, спыняючыся пасля кожнай фразы, каб узмацніць іх уражанне, злачынца з павагай да яго рангу і ўзросту падняў галаву.

Выраз сораму няспынна зменьваўся на яго твары выразам жаху і горгасці. Вочы, якія звужыліся ад душэўнай пакуты, блукалі, спыняючыся то на адным, то на іншым з дзікуноў, ад якіх залежаў яго лёс. Горгасць у апошняе імгненне перамагла. Ён падняўся і, агаліўшы грудзіну, цвёрда зірнуў на востры бліскучы нож, ужо занесены над ім няўмольным суддзёю. Ён нават усміхнуўся, калі зброя ўваткнулася яму ў сэрца, як бы радуючыся, што смерць аказалася менш страшнай, чым ён уяўляў, і цяжка ўпаў ніц да ног Ункаса, які працягваў стаяць сурова і няўмольна.

Жанчына ўскрыкнула і, патушыўшы факел аб зям-

лю, паспрыяла змроку ахутаць будыніну. Натоп глядачоў спешна пакінуў судзілішча, і Дункану зда-лося, што ў будане не засталася нікога, акрамя яго і трапятлівага цела гуруна.

РАЗДЗЕЛ XXIV

Тады сказаў мудрэц: «Кароль, хутчэй! Без слоў Дарадцаў разгані — скарыш правадыроў...»

Поп. «Іліяда»

Але ўжо ў наступнае імгненне Дункан упэўніўся, што памыліўся. Моцная рука лягла на яго плячук, і ён пачуў ціхі голас Ункаса, які шаптаў яму на вуха:

— Гуруны — сабакі. Відовішча крыві не страшнае воіну. Сівая галава і сагамор жывыя і здаровыя, а руж-жо Сакалінага Вока нападатове. Ідзі! Ункас і Шчодрая Рука незнаёмыя адзін з адным. Усё. Будзь.

Хейвард быў бы рады пачуць больш, але лёгкі штуршок сябравай рукі прымусіў яго накіравацца да дзвярэй і напамніў яму пра небяспеку, што магла быць ім абодвум ад іхняй размовы, калі б яе пачулі ворагі. Марудна і неахвотна робячы тое, што трэба, ён пакінуў будыніну і змяшаўся з натоўпам, які блукаў паблізу. Затухаючыя вогнішчы на прасецы кідалі скупое, няпэўнае святло на смуглыя індзейскія постаці, якія маўкліва праходжваліся каля будана; выпадкова ўспыхнулае яркае полымя асвятліла будыніну, і на імгненне ў гэтым святле была відаць Ункасава постаць каля мёртвага цела.

Гурт воінаў хутка зноў зайшоў у будан; яны ўзялі адтуль труп і аднеслі яго ў суседні лес. Дункан пайшоў блукаць паміж хацінамі, намагаючыся знайсці якія-небудзь сляды той, дзеля якой ён рызыкуе сваім жыццём. Ніхто не звяртаў на яго ўвагі, ён лёгка мог бы збегчы і далучыцца да сваіх сяброў, калі б толькі гэтага жадаў. Але, не кажучы ўжо пра безупынны неспакой за Алісу, Хейвард хваляваўся цяпер і за Ункаса, і ўсё гэта разам утрымлівала яго ў лагеры індзейцаў. Таму ён працягваў блукаць ад будана да будана, зазіраючы ў кожны толькі для таго, каб упэўніцца, што шукае дарма. Так абышоў ён усю вёску. Адмовіўшыся ад марных пошукаў, ён той жа дарогаю пайшоў зноў да будана сходу, рашыўшы адшукаць Давіда.

Дайшоўшы да пабудовы, што з'яўлялася адначасова і судзілішчам і месцам кары, малады чалавек убачыў: узбуджанасць у індзейцаў ужо аціхла. Воіны зноў сабраліся ў будане і зараз спакойна курылі люлькі, паважна размаўлялі пра апошні паход да вярхоўя Харыкена. Калі зайшоў Дункан, яны, відаць, успомнілі пра ягоную прафесію і пра тое, што ён дзіўна і падзрона тут з'явіўся, але яны, здавалася, не пазважалі на яго. Да гэтага часу абставіны спрыялі планам Хейварда, і яму не трэба было ніякага іншага дарадцы, акрамя яго ўласных пачуццяў, каб упэўніцца ў тым, што наступіў час штосьці рабіць.

Нічым не паказваючы сваю няўпэўненасць, ён зайшоў у будан і сеў з важным выглядам, што было і ў манеры яго гаспадароў. Аднаго імгненнага, але пільнага позірку было для яго даволі, каб упэўніцца ў тым, што хоць Ункас усё яшчэ заставаўся на тым жа месцы, дзе ён пакінуў яго, але Давід кудысьці бяследна знік. Ніякіх іншых нязручнасцей, акрамя пільных позіркаў маладога гурона, які размясціўся каля яго, палонны не адчуваў, хоць узброены воін стаяў, прыхіліўшыся да дзварнога шуляка. Ва ўсім іншым ён, палонны, здавалася, мог мець поўную волю; але ён ні адным словам не ўступаў у размову і нагадваў значна больш высечаную з каменя прыгожую статую, чым чалавека, які валодаў жыццём і воляй.

Хейвард, які так нядаўна назіраў, з якой хуткасцю індзейцы распраўляюцца са сваімі ворагамі, зразумеў, што не павінен прыцягваць да сябе іх увагі якім-небудзь неасцярожным рухам альбо словам. Пагэтаму ён лічыў, што лепш больш маўчаць і разважаць, чым размаўляць; аднак неўзабаве пасля таго, як ён сеў на сваё месца, якое разумна выбраў у цяні, адзін з пажылых правадыроў, які размаўляў па-французску, звярнуўся да яго.

— Мой канадскі бацька не забывае сваіх дзяцей, — сказаў правадыр. — Я ўдзячны яму. Злы дух пасяліўся ў жонку аднаго маладога воіна. Ці можа ўмелы чужаземец выгнаць яго?

Хейвард ведаў некаторыя прыёмы шарлатанскага лячэння, якое бывае ў індзейскім ужытку ў такіх выпадках. Ён зразумеў адразу, што гэтае запрашэнне можна будзе спажыць, каб дамагчыся таго, што задумаў. Цяжка было б у гэтую хвіліну пачуць штосьці

іншае, што прынесла б яму большае задавальненне. Аднак, ведаючы, што трэба мусова падтрымліваць годнасць свайго ўяўнага звання, ён закілізаў свае пачуцці і адказаў з неабходнай у такой сітуацыі таямнічасцю:

— Духі бываюць розныя. Адныя адступаюць перад мудрасцю, а іншыя могуць быць занадта моцныя.

— Мой сябра — вялікі лекар, — сказаў хітры індзеец, — няхай ён паспрабуе.

Дункан адказаў жэстам згоды. Індзеец задаволіўся гэтым знакам і, закурыўшы люльку, чакаў моманту, калі можна будзе адправіцца ў шлях, не трацячы годнасці. Нецярплівы Хейвард, праклінаючы ў душы цырымонныя індзейскія звычаі, вымушаны быў прыкінуцца такім жа раўнадушным, якім быў і правадыр. Хвіліны цягнуліся адна за адной і здаваліся Хейварду гадзінамі. Нарэшце гурон адклаў убок люльку і перакінуў плашч цераз плячо, намерваючыся накіравацца ў будан хворай. У гэты самы момант праход у дзвярах закрыла магутная пастава нейкага воіна, які нячутнай паходкай моўчкі прайшоў паміж насцярожанымі воінамі і сеў на вольны край невялічкай вязанкі галля, на якой сядзеў Дункан. Апошні кінуў нецярплівы позірк на свайго суседа і адчуў, як неадольны жах авалодвае ім: побач з ім сядзеў Магуа.

Нечаканае вяртанне вераломнага, страшнага правадыра затрымала гурона. Некалькі затухлых люлек былі запаленыя зноў; прышэлец, не гаворачы ні слова, выцягнуў з-за пояса свой тамагаўк і, запоўніўшы тытунём адтуліну ў яго абуху, пачаў уцягваць тытунёвы дым праз пустую ручку тамагаўка з такім раўнадушшам, быццам стамляльнае паляванне, дзе ён быў два апошніх дні, было для яго забаўкаю. Так прайшло, мабыць, хвілін дзесяць, што здаліся Дункану стагоддзямі. Воіны былі ўжо зусім ахутаныя воблакамі белага дыму, перш чым адзін з іх адважыўся загаварыць:

— Калі ласка! Ці знайшоў мой сябра дзічыну?

— Юнакі ледзь перастаўляюць ногі ад цяжару сваёй ношы, — адказаў Магуа. — Няхай Хісткі Трыснэг падыдзе да паляўнічай сцяжынкі — ён сустрэне іх.

Наступіла глыбокае і прымхлівае маўчанне. Усе выцягнулі з рота свае люлькі, быццам бы ў гэтае імгненне яны ўдыхалі штосьці нячыстае. Дым тонкімі стру-

меньчыкамі клубіўся над іхнімі галовамі і, звіваючыся ў колцы, падымаўся праз адтуліну ў даху, ад чаго паветра ў будыніне ачысцілася і смуглыя індзейскія твары былі відаць выразна. Позіркі большасці накіраваліся на дол; некаторыя з больш маладых воінаў скасавурылі вочы на сівога індзейца, які сядзеў паміж двума самымі паважанымі правадырамі. Ні ў паставе, ні ў адзенні гэтага індзейца не было нічога, што магло даць яму права на такую выключную ўвагу. Пастава яго, калі глядзець вачыма туземцаў, не ўяўляла нічога ўзорнага; адзенне было такое, якое звычайна насілі радавыя члены племені. Як амаль і ўсе з прысутных, ён больш хвіліны пазіраў на зямлю; калі ж рашыў падняць вочы, каб крадком зірнуць на ўсіх, то ўбачыў, што на яго пазірае сама больш людю. Сярод поўнага маўчання індзеец падняўся.

— Гэта была хлусня, — сказаў ён. — У мяне не было сына. Той, каго так называлі, забыты: у яго была бледная кроў, гэта не кроў гурона. Злы, хітры чыпевей спакусіў маю жонку. Вялікі Дух сказаў, што род Уісэ-ентуша павінен скончыцца. Уісэ-ентуш шчаслівы, што зло яго рода скончыцца разам з ім. Я скончыў.

Гэта быў бацька баязлівага маладога індзейца. Ён азірнуўся вакол, нібы шукаючы ўхвалення свайму стаіцызму ў вачах сваіх слухачоў. Але суровыя звычаі індзейцаў вылучалі патрабаванні, занадта цяжкія для слабога старога. Выраз яго вачэй пярэчыў вобразным і выхвальным словам: кожны мускул яго маршчыністага твару падрыгваў ад пакуты. Пастаяўшы хвіліну, быццам цешачыся сваім горасным трыумфам, ён павярнуўся, нібы аслабеўшы ад людскіх позіркаў, і, захінуўшы твар плашчом, нячутнымі крокамі выйшаў з будыніны, каб у цішыні свайго жылля знайсці спачуванне ад такой жа старой нешчаслівай істоты — ягонай жонкі.

Індзейцы, якія верылі ў спадчынную перадачу дабрачыннасці і недахопаў характару, дазволілі яму пайсці сярод агульнага маўчання. Пасля адзін з правадыроў адцягнуў увагу прысутных ад гэтага цяжкага відовішча і сказаў вясёлым голасам, звяртаючыся з-за ветлівасці да Магуа, як да новага тут чалавека:

— Дэлавары блукаюць вакол маёй вёскі, як мядзведзі каля гаршкоў з мёдам. Але хіба каму-небудзь удалася захапіць гурона соннага?

Твар Магуа быў змрачнейшы за хмару, калі ён усклікнуў:

— Дэлавары з азёраў?

— Не. Тыя, якія жывуць на сваёй роднай рэчцы. Адзін з іх выйшаў за межы свайго племені.

— Знялі з яго скальп мае юнакі?

— Яго ногі аказаліся вынослівымі, хоць яго рукі лепш упраўляюцца з матыкай, чым з тамагаўкам, — адказаў іншы, паказваючы на нерухомую постаць Ункаса.

Замест таго каб праявіць цікавасць і паспяшацца нацешыцца выглядам палоннага, Магуа працягваў курыць з задумлівым выглядам. Хоць яго здзіўлялі факты, якія паведаміў у сваёй прамове стары бацька, тым не менш ён не дазволіў сабе пачаць роспыты, адклаўшы гэта на больш зручны момант. Толькі пасля таго, як мінуў значны прамежак часу, ён вытрусіў попел са сваёй люлькі, засунуў тамагаўк за пояс і падняўся з месца, першы раз кінуўшы позірк на палоннага, які стаяў крыху ззаду яго. Пільны, хоць і нібы безуважны Ункас прыкмеціў гэты рух; ён раптоўна павярнуўся да святла; позірк іхнія сустрэліся. Амаль цэлую хвіліну абодва смелыя і неўтаймаваныя воіны цвёрда пазіралі адзін аднаму ў вочы, і ніводзін з іх не адчуваў ні самага малога збянтэжання перад лютым позіркам праціўніка. Постаць Ункаса стала нібы яшчэ магутнейшай, а ноздры яго расшырыліся, як у загнанага звера, які падрыхтаваўся да адчайнай абароны; але такая непарушная была ягоная пастава, што ўяўленню гледачоў няцяжка было б ператварыць яго ў выдатную выяву бога вайны роднага племені. Дзёрзкі выраз на твары Магуа змяніўся выразам злараднасці, і ён моцна прамовіў грознае імя:

— Хутканогі Алень!

Усе воіны ўскочылі на ногі, калі было прамоўлена гэтае добра ім вядомае імя, і на некаторы час здзіўленне ўзяло верх над непарушным спакоем індзейцаў. Ненавіснае і тым не менш паважанае імя было паўторана ўсімі воінамі і прагучала нават за межамі будыніны. Жанчыны і дзеці, якія чакалі каля ўвахода ў будыніну, падхапілі яго дружным рэхам, за якім пачулася пранізлівае, жаласнае выццё.

Гэтае выццё не заціхла яшчэ зусім, калі мужчынскае хваляванне ўжо зусім уляглося. Усе зноў селі на

свае месцы, як бы саромеючыся таго пачуцця здзіўлення, якое яны выказалі, але прайшло яшчэ шмат часу, перш чым пільныя вочы перасталі аглядваць палоннага; усе з цікавасцю ўталопіліся на воіна, які так часта даказваў сваю доблесць у бітвах з гурунамі.

Ункас цешыўся сваёй перамогаю, але ўрачыстасць яго не выяўлялася нічым, акрамя спакойнай зняважлівай усмешкі.

Магуа заўважыў гэтую ўсмешку і, падняўшы руку, патрос ёю перад палонным; срэбраныя ўпрыгожванні, падвешаныя да яго бранзалета, брынчэлі, калі голасам, поўным помслівага пачуцця, ён усклікнуў панглійску:

— Магіканін, ты памрэш!

— Гаючыя воды ніколі не вернуць да жыцця мёртвых гурунаў,— адказаў Ункас дэлаварскім п'явучым тонам,— хуткая рака абмывае іх косці; іхнія мужчыны — бабы, іхнія жанчыны — совы. Ідзі пакліч сваіх гурунскіх сабак, каб яны змаглі паглядзець на воіна. Мой нюх зняважаны — ён чуе пах крыві баязліўца.

Апошні намёк глыбока закрануў індзейцаў — крыўда была вялікая. Многія разумелі дзіўную мову, на якой гаварыў палонны. Хітры Магуа зразумеў зручнасць моманту і тут жа скарыстаў яго. Скінуўшы са свайго пляча лёгкую вопратку са скуры, ён выцягнуў руку наперад, і яго небяспечнае, вераломнае красамоўства палілося бурным струменем. Які б ні быў аслаблены ўплыў Магуа на племя выпадковымі промахамі і ўцёкам з шэрагаў племені, яго мужнасць і прамоўніцкі талент былі вялікія. У яго заўсёды знаходзіліся слухачы, і яму рэдка не ўдавалася пераканаць іх. Зараз жа талент падмацаваўся прагаю помсты.

Спачатку ён расказаў аб падзеях, што суправаджалі напад на востраў каля Глена, пра смерць сваіх сяброў і ўцёкі самых небяспечных ворагаў племені. Затым ён абмаляваў прыроду і размяшчэнне гары, куды ён адвёў тых палонных, якія трапілі ў іхнія рукі. Пра свае звыроныя намеры да дзяўчат і пра сваё няўдалае вераломства ён не ўспомніў, але расказаў пра нечаканы напад атрада Доўгага Карабіна і яго цяжкія вынікі. Тут ён зрабіў паўзу і азірнуўся вакол. Як заўсёды, вочы ўсіх былі накіраваны на яго. Усе гэтыя смуглыя постаці здаваліся статуямі: так нерухомыя былі іхнія позы і так напружана ўвага.

Потым Магуа панізіў голас, да гэтага моцны і гучны, і напамніў пра заслугі мёртвых. Ні адной якасці, якая б магла ўзбудзіць сімпатыю ў індзейцаў, ён не выпусціў з-пад увагі. Адзін, бачыце, ніколі не вяртаўся з палявання з пустымі рукамі, той быў нястомны ў пагоні за непрыяцелем. Гэты храбры, гэты шчодры... Словам, ён так адмыслова хваліў памерлых, што змог узбудзіць спачуванне ў кожным воіне племені.

— Ці ляжаць косці маіх юнакоў, — закончыў ён, — на могілках гурунаў? Вы ведаеце, што не. Іх душы пайшлі туды, дзе заходзіць сонца, і перасякаюць ужо вялікія воды на шляху да шчаслівай краіны вечнага палявання. Але яны адправіліся ў дарогу без запасаў ежы, без ружжаў, без нажоў, без макасін, голяы і бедныя. Ці можна гэта дапусціць? Ці павінны іхнія душы ўвайсці ў краіну справядлівасці, як тыя галодныя іракезы і баязлівыя дэлавары, альбо яны сустрэнуць сваіх сяброў са зброяй у руках і з вопраткай на плячах? Што падумаюць нашы бацькі, убачыўшы, чым сталі плямёны вейандотаў? Яны акінуць нашых дзяцей змрочным позіркам і скажуць ім: «Ідзіце прэч! Пад імем гурунаў прыйшлі сюды чыпевеі». Браты, мы не павінны забываць памерлых! Нагрузім спіну гэтага магіканіна, пакуль ён не захістаецца пад цяжарам нашых дароў, і пашлём яго ўслед за маімі юнакамі. Яны просяць у нас помачы, яны гавораць: «Не забывайце нас». Калі яны ўбачаць душу гэтага магіканіна, які ідзе ўслед за імі, знемагаючы пад сваім цяжарам, яны зразумеюць нашы намеры. Тады ж яны будуць працягваць свой шлях шчаслівыя, і нашы сябры скажуць: «Так рабілі нашы бацькі са сваімі сябрамі, таксама і мы павінны паступаць з імі». Што значыць адзін інгіз? Мы забілі шмат інгізаў, але зямля ўсё яшчэ не насычана іх крывёю. Пляма на імені гуруна можа быць змыта толькі крывёю індзейца. Гэты дэлавар павінен памерці!

Магуа так удала расчуліў сваёй прамовай слухачоў, што ўсякае пачуццё гуманнасці было цалкам задушана жаданнем помсты. Адзін воін з дзікім і лютым вонкавым выглядам праяўляў асабліва гарачую ўвагу да слоў прамоўцы. На твары яго папераменна адбіваліся ўсе хвалюючыя яго пачуцці, што саступілі нарэшце месца выразу смяртэльнай злосці. Калі Магуа скончыў, воін падняўся са свайго месца, ускрыкнуў,

і ў тое ж імгненне пры святле факела бліснула яго маленькая сякера, якой ён хутка ўзмахнуў над сваёй галавою. Яго рух і крык былі такія нечаканыя, што словамі ўжо нельга было перашкодзіць намерам. Здавалася, быццам яркі прамень святла раптам бліснуў з ягоных рук, і ў той жа момант яго перасекла нейкая цёмная рэзкая лінія. Гэта гурон кінуў свой тамагаўк, а Магуа адхіліў яго ад цэлі. Хуткі і спрытны рух правадыра не спазніўся. Вострая зброя перабіла баявое пяро на галаўным уборы Ункаса і прайшла праз хілую сцяну будана, быццам яна была пушчана нейкай страшнай кідальнай машынай.

Дункан, бачачы пагражальны жэст, ускочыў на ногі, перапоўнены самымі ўдзячнымі намерамі да свайго сябра. Яму было даволі аднаго позірку, каб упэўніцца, што ўдар быў прамашлівы, і яго жах змяніўся захапленнем. Ункас спакойна стаяў, глядзячы ў вочы свайму ворагу холадна і цвёрда. Потым, быццам шкадуючы, што вораг такі няўмелы, ён усміхнуўся і прамармытаў некалькі зняважлівых слоў на сваёй мове.

— Не, — сказаў Магуа, калі ўбачыў, што яго палонны цэлы і здаровы, — сонца павінна асвяціць яго ганьбу, жанчыны павінны бачыць, як будзе трымцець яго плоць, інакш наша помста будзе нагадваць дзіцячую забаву. Завядзіце яго туды, дзе пануе цішыня. Паглядзім, ці зможа дэлавар спакойна праспаць ноч, ведаючы, што раніцай ён павінен памерці!

Маладыя людзі, якія павінны былі вяртаваць палоннага, тут жа звязалі яму рукі лазовымі дубцамі і павялі яго з будана сярод глыбокага злавеснага маўчання. Толькі ў той момант, калі Ункас быў ужо ў дзвярах, ён злёгка запаволіў свой цвёрды крок, і ў хуткім ганарлівым позірку, якім ён акінуў ворагаў, Дункан з радасцю заўважыў выраз, які сведчыў пра тое, што надзея на паратунак не зусім пакінула яго.

Магуа быў занадта задаволены поспехам і заклапочаны сваімі таемнымі планамі, каб працягваць роспыты; захінуўшы плашч на грудзіне, ён таксама пайшоў з будыніны, не працягваючы размовы, якая магла аказацца такой цяжкай для яго суседа. Нягледзячы на ўсё нарастаючае абурэнне, прыродную цвёрдасць і неспакой за лёс Ункаса, у Хейварда ўсё-такі адлегла ад сэрца, калі гэты небяспечны і хітры вораг знік.

Узбуджанне, выкліканае прамоваю Магуа, паволі ўлеглася. Воіны занялі свае месцы, і дымнае воблака зноў напоўніла будыніну. Мінула з паўгадзіны. Ніхто не прамовіў ні слова, амаль ніхто не павярнуў галавы. Панавала важкае, засяроджанае маўчанне, што заўсёды наступае пасля бурнай сцэны сярод гэтых людзей, якія былі такія палкія і ў той жа час вылучаліся вялікім самавалоданнем.

Калі правадыр, які прасіў памагчы Дункана, выкурыў сваю люльку, ён зрабіў рашучую і на гэты раз удалую спробу пайсці з будыніны, запрасіўшы маўклівым жэстам уяўнага лекара за ім.

Прайшоўшы скрозь клубы дыму, Дункан з радасцю ўдыхнуў свежае паветра халаднаватага летняга вечара.

Замест таго каб пайсці паміж будынінамі, дзе Хейвард рабіў свае марныя пошукі, спадарожнік яго звярнуў убок і пайшоў напрасткі да падэшвы гары, што панавала над пасёлкам; падымацца на гару даводзілася па пакручастай вузкай сцяжынцы. На прагаліне хлопчыкі ўзнавілі свае гульні. Полымя вогнішчаў асвятляла шлях правадыра і Дункана, надаючы яшчэ больш змрочны характар суроваму пейзажу. Яны ўвайшлі ў расколіну, парослую кустоўем. Якраз у той момант магутнае полымя вогнішча ярка асвятціла ўсё наваколле, і нейкая цёмная, таямнічая істота нечакана паўстала на іх шляху.

Індзеец спыніўся.

Вялікі чорны шар пачаў рухацца амаль незразумела для Дункана. Полымя зноў павялічылася, яго святло ўпала на таямнічую істоту. Цяпер нават Дункан пазнаў яго па неспакойным і няўклюдным руху. Гэта быў мядзведзь. Ён гучна і люта завуў, але не выяўляў іншых прыкмет варожасці. Гурон быў, відаць, упэўнены ў мірных намерах дзіўнага прышэльца; уважліва паглядзеўшы на яго, ён спакойна працягваў свой шлях.

Дункан ведаў, што ручныя мядзведзі часта жывуць у індзейцаў, і таксама спакойна крочыў за сваім спадарожнікам, уяўляючы, што гэты мядзведзь — любімец племені. Гурон прайшоў каля звера, не трацячы часу на далейшыя назіранні. Але Хейвард міжволі азіраўся на мядзведзя, баючыся нападу ззаду. Яго неспакой не зменшыўся, калі ён убачыў, што мядзведзь бяжыць за імі па сцежцы. Ён хацеў загаварыць, але ў гэтую хвіліну індзеец, адчыніўшы дзверы з драўля-

най кары, увайшоў у пячору, якая знаходзілася ў глыбіні гары.

Дункан ступіў услед за ім, радуючыся, што можна хоць крыху схавацца ад мядзведзя, як раптам адчуў, што дзверы вырываюць з яго рук, і зноў убачыў калматую постаць. Яны знаходзіліся зараз у вузкай доўгай галерэі сярод двух скал; выйскі адгэтуль, не сустрэўшыся са зверам, было немагчыма. Малады чалавек хутка ішоў наперад, намагаючыся быць як можна бліжэй да свайго правадніка. Мядзведзь роў час ад часу, ідучы за ім, і разы два клаў яму на плечы свае магутныя лапы.

Цяжка сказаць, як доўга вытрымалі б нервы Хейварда, які трапіў у такую нечаканую сітуацыю, але, на шчасце, перад вачыма яго заблішчэла слабае святло, і хутка яны дайшлі да месца, адкуль яно сыходзіла.

Вялізная пячора ў глыбіні скалы была абы-як прыстасавана для жытла. Перагародкі былі зроблены з камянёў, галля і драўлянай кары. Адтуліны на версе памяшканняў давалі доступ дзённаму святлу, а ноччу жытло асвятлялася вогнішчамі і факеламі, якія змянялі дзённае святло. Тут гуруны складвалі большую палову сваіх каштоўных рэчаў, агульны здабытак усяго племені. Сюды ж, як выявілася, была перанесена і хворая жанчына, якую лічылі ахвярай звышнатуральных сіл. Думалі, што д'яблу, які мучыў яе, будзе цяжэй рабіць свае напады на яе праз каменныя сцены, чым праз дахі буданоў, складзеных з галля. Памяшканне, у якое трапілі Дункан і яго праваднік, было поўнасьцю адведзена для хвораі.

Праваднік падышоў да ложка хвораі, каля яе стаяла некалькі жанчын. Сярод іх Хейвард са здзіўленнем убачыў Давіда.

Аднаго позірку на хворую было даволі для ўяўнага ўрача, каб упэўніцца, што, каб лячыць яе, трэба мець сапраўдныя медыцынскія веды. Яна ляжала, здаецца, у паралічы, раўнадушная да ўсяго акаляючага. Хейвард не адчуваў пачуцця сораму: бачыў, што жыццё хвораі ніколькі не залежыць ад поспеху або няўдачы яго лячэння. Лёгкая пакуты сумлення, якія ён адчуваў раней, адразу паглушэлі, і ён пачаў рыхтавацца лекаваць. Аднак Дункан заўважыў, што яго апярэдзілі і жадаюць выпрабаваць на хвораі сілу і моц музыкі.

Гамут у тую хвіліну, як увайшлі наведвальнікі,

намерыўся выказаць сваю душу ў спевах; пачакаўшы крыху, ён пачаў спяваць гімн, які мог бы зрабіць чуд, калі б толькі вера мела цяпер нейкае значэнне. Яму дазволілі даспяваць да канца, бо індзейцы адносіліся з павагай да яго ўяўнай дапамогі. Хейвард быў вельмі рады гэтай адтэрміноўцы. Калі заміраючыя гукі данесліся да слыху Хейварда, ён міжволі адскочыў, пачуўшы, што нехта ззаду паўтарае іх замагільным голасам. Азірнуўшыся, ён убачыў, што калматае страшыдла, седзячы ў цяні пячоры, неспакойна і няўкладна хітаецца і паўтарае ціхім рыканнем гукі гімна.

Цяжка апісаць уражанне, якое зрабіла на Давіда такое дзіўнае рэха. Вочы яго шырока расплюшчыліся, голас раптам перапыніўся ад нечаканасці... Ад пачуцця, хутчэй падобнага на страх, чым на здзіўленне, ён гучна крыкнуў Хейварду: «Яна блізка і чакае вас!» — і імкліва выбег з пячоры.

РАЗДЗЕЛ XXV

Міляга. А ў вас роль Льва перапісаная? Вы мне цяпер жа яе дайце, а то ў мяне памяць непрыдатная да вучобы.

Пігва. Тут і вучыць няма чаго, і так сыграеш, табе прыйдзеца толькі бурчэць.

Шэкспір. «Сон у летнюю ноч»

Гэтая сцэна ўяўляла сабой дзіўную сумесь смешнага з урачыстым. Жывёліна працягвала гайдацца, відаць, зусім не стамляючыся; але яе смешныя спробы пераймаць мелодыі, якія спяваў Давід, спыніліся, ледзь толькі апошні пакінуў пячору. Гамутавы словы, якія кінуў ён на роднай мове, як здалася Дункану, мелі тайны сэнс, хоць нічога з акаляючага не спрыяла выявіць той, якую ён шукаў. Да ложка хвораі падышоў правадыр і даў знак выйсці жанчынам, якія сабраліся натоўпам, каб паглядзець на майстэрства незнамага. Жанчыны паслухаліся пакорліва, але неахвотна. Калі змоўкла рэха, пабуджанае далёкім ляскам дзвярэй, правадыр паказаў на хворую, якая была яго дачкою, як выявілася пасля, і сказаў:

— Няхай брат мой пакажа сваю сілу.

Закліканы так уладарна споўніць тое, на што ра-

шыўся, Хейвард з трывогай падумаў, што самае малое хістанне можа быць вельмі небяспечным. Ён паспрабаваў прыпомніць тыя своеасаблівыя і дзіўныя абрады, якімі індзейскія ведзьмакі ратуюцца звычайна ад свайго невуцтва і бяссілля. Больш чым верагодна, што з тым збянтэжаннем, што меў Дункан, ён мог тут жа зрабіць нейкую лёсаносную памылку, калі б грозны роў чацвераногага не спыніў яго на самым пачатку. Тры разы ён узнаўляў свае спробы і кожны раз сустрэкаў тое ж незразумелае супраціўленне, прычым пры кожным перапынку роў жывёлы здаваўся больш дзікім і пагрозным.

— Д'яблы раўнуюць, — сказаў гурон, — я пайду. Брат, гэта жанчына — жонка аднаго з маіх самых храбрых воінаў, зрабі з ёй па-справядлівасці... Цішэй, — сказаў ён раздражнёнаму зверу, — я іду.

Дункан застаўся ў дзіўным, пустым памяшканні сам-насам з бездапаможнай хворай і небяспечным зверам. Той прыслухоўваўся да рухаў індзейца з тым кемлівым выглядам, якім адрозніваюцца мядзведзі, пакуль новы гук рэха не апавясціў, што правадыр выйшаў з пячоры. Тады мядзведзь павярнуўся, падышоў, перавальваўчыся, да Дункана і сеў насупраць яго ў сваёй звычайнай позе.

Малады чалавек азірнуўся навокал, шукаючы зброі, каб адбіць напад, што мог быць.

Але настрой жывёліны, відаць, раптам змяніўся. Ён ужо не рыкаў, не выяўляў ніякіх іншых прыкмет гневу; усё яго магутнае калматае цела трэслася быццам ад нейкага дзіўнага ўнутранага хвалявання, няўключнымі пярэднімі лапамі ён цёр сваю нібы ўхмылістую морду. Хейвард не зводзіў вачэй з мядзведзя і раптам убачыў, як страшная галава ўпала набок і на яе месцы з'явіўся лагодны твар разведчыка.

— Тсс! — сказаў асцярожны жыхар лясоў, перапыняючы вокліч Хейварда. — Нягоднікі блукаюць вакол.

— Скажыце, што значыць гэты маскаррад і чаму вы рашыліся на такія адчайныя крок?

— Ах! Бываюць выпадкі, калі прыходзіцца адкла-сці ўбок і развагу, і разлік, — адказаў разведчык. — Але паколькі ўсякая гісторыя павінна пачынацца з пачатку, то я раскажу вам усё па чарзе. Пасля таго як мы развіталіся, я змясціў каменданта і сагамора ў ста-

рым бабровым будане; там яны ў большай бяспецы ад гуронаў, чым у крэпасці Эдвард: паўночна-ўсходнія індзейцы працягваюць паважаць баброў, бо сярод індзейцаў яшчэ не завяліся гандляры. Таму мы з Ункасам, як было дамоўлена, пайшлі да індзейскага лагера. Вы не бачылі Ункаса?

— Бачыў, да вялікага свайго засмучэння. Ён узяты ў палон і прысуджаны да смерці. Пакаранне павінна адбыцца на досвітку.

— Я прадбачыў, што такі будзе яго лёс, — прамовіў разведчык ужо не такім вясёлым тонам, як зусім нядаўна. Але хутка голас яго набыў звычайную цвёрдасць, і ён працягваў: — Яго няшчасце, лічы, і прывяло мяне сюды, таму што нельга пакінуць у ахвяру гуронам такога цудоўнага мальчика. Вось абрадаваліся б нягоднікі, калі б змаглі прывязаць адразу да аднаго слупа Хутканогага Аленья і Доўгага Карабіна, як яны называюць мяне. Хоць я ніколі не мог зразумець, чаму яны назвалі мяне так, бо паміж стрэлам з «аленебая» і стрэламі канадскіх карабінаў такая ж розніца, як паміж крэйда і крэменем...

— Расказвайце па парадку, — нецярпліва прамовіў Хейвард, — мы ж не ведаем, калі могуць вярнуцца гуроны.

— Няма чаго баяцца іх. Яны ведаюць, што «лекару» трэба даць час. У нас не будзе ніякай перашкоды, як у прапаведніка ў пачатку двухгадзіннай гутаркі... Значыць, мы з Ункасам сустрэліся з ашуканцамі, якія вярталіся ў пасёлак. Хлопец зайшоў занадта далёка для разведкі. Зрэшты, яго нельга асуджаць за гэта, бо кроў у яго гарачая, да таго ж адзін з гуронаў аказаўся баязліўцам, уцякаў і гэткім чынам завёў яго ў засаду.

— Але гэты гурон паплаціўся за сваю слабасць.

Разведчык шматзначна правёў рукой па горле і кінуў галавою, як бы кажучы: «Я разумею сэнс вашых слоў».

Далей ён працягваў:

— Пасля знікнення хлопца я, як вы можаце меркаваць, кінуўся на гуронаў. Паміж мной і двума, што адсталі, адбылася сутычка; але гэта не адносіцца да справы. Значыць, пасля таго, як я застрэліў гэтых д'яблаў, я падышоў без усякіх цяжкасцей да будана. Шчасце спрыяла мне і прывяло якраз да таго месца,

дзе адзін з самых славурых ведзьмакоў гэтага племені апранаўся, як мне добра вядома, для сур'ёзнай барацьбы з д'яблам. Трапны ўдар па галаве ашаламіў ашуканца. Пасля я напхаў яму рот арэхамі, каб ён не крычаў, прывязаў яго паміж двух маладых дрэўцаў, скарыстаў яго рэчы і ўзяў на сябе ролю мядзведзя, каб магчы рабіць тое, што трэба нам.

— І вы сыгралі ролю цудоўна: сам мядзведзь быў прысаромлены вашай гульнію.

— Божа мой, маёр, — запярэчыў улагоднены жыхар лясоў, — дрэнны быў бы я паляўнічы, каб, вывучаючы так доўга ў пустыні манеры і норавы жывёл, не змог іх пераняць! Ці была б гэта дзікая кошка або сапраўдная пантэра, я ўчыніў бы вам відовішча, на якое варта было б паглядзець. А такую няўключную жывёлу пераймаць і зусім няцяжка... Але ж дзе дзяўчына?

— Бог ведае! Я зазірнуў ва ўсе буданы пасёлка і не знайшоў нікага следу.

— Вы чулі, што сказаў спявак, пакідаючы нас: яна блізка! Шчырун спалохаўся і зблытаў даручэнне, але ягоныя словы маюць глыбокі сэнс. Мядзведзь павінен умець лазіць — пагэтаму я зазірну паўз сцены. Можна, у гэтых скалах схаваныя гаршкі з мёдам, а я, як вядома, жывёліна, якая любіць есці салодкае.

Разведчык азірнуўся, смеючыся сам з таго, над чым і як пажартаваў, і пачаў лезці на перагародку, імітуючы няўключныя мядзведжыя рухі. Але ледзь ён дабраўся да верху, як зрабіў знак Хейварду, каб той маўчаў, і спусціўся ўніз вельмі рухава.

— Яна тут, — шапнуў ён, — і вы знойдзеце яе за гэтымі дзвярыма. Я сказаў бы некалькі слоў заспакаення бедалазе, ды баюся, каб яна не звар'яцела, убачыўшы такое страшыдла, хоць трэба прызнацца, што і вы, маёр, не вельмі прывабны ў гэтай размалёўцы.

Дункан, які стрымгалоў кінуўся да дзвярэй, спыніўся імгненна, пачуўшы такія словы, якія збілі яго з панталыку.

— Хіба я такі ўжо агідны? — спытаў ён з горыччу.

— Ваўка вы не напалохаеце і англійскім гвардзейцам не перашкодзіце даць залп, але я бачыў вас больш прыгожым. Ваш твар, расфарбаваны рознакаляровымі палосамі, можа здацца нармальным для індзейскіх жанчын, але беласкурыя дзяўчаты аддаюць перавагу людзям аднолькавага колеру з імі.

Глядзіце, — дадаў ён, паказваючы на расколiну ў скале, адкуль выцякала вада, утвараючы маленькую крыніцу крышталнай чысціні, — вы лёгка можаце пазбавіцца ад сагаморавай мазні, а калі вернецца, я паспрабую расфарбаваць вас по-новаму. Вядзьмару так жа звычайна мяняць сваю афарбоўку, як франту мяняць сваю вопратку.

Асцярожнаму паляўнічому не прыйшлося занадта доўга запэўніваць Хейварда. Ён яшчэ гаварыў, а Дункан пачаў ужо мыцца. У адну хвіліну з твару яго зніклі ўсе страшныя і камічныя рысы, і юнак зноў паўстаў у тым выглядзе, якім адарыла яго прырода. Падрыхтаваўшыся такім чынам да спаткання з каханай, ён спешна развітаўся з сябрам і знік ва ўказаным накірунку. Разведчык памяркоўна глядзеў яму ўслед, кiваючы галавою і мармычучы розныя пажаданні; пасля ён вельмі спакойна пачаў азіраць кладоўку гуронаў. Пячора, як заўважыў, скарыстоўвалася і для захоўвання паляўнічай здабычы.

У Дункана не было iншага правадніка, акрамя скупага святла, што блішчэла наперадзе, але гэтае святло служыла паўночнай зоркай для закаханага. Бачачы шлях ад гэтага святла, ён дабраўся да схованкі любiмай дзяўчыны — яшчэ аднаго аддзела пячоры, дзе ворагі схавалі такую важную палонную, якой была дачка каменданта крэпасці Уільям-Генры. Памяшканне было застаўлена шматлікімі рэчамі, здабытымі пры разгроме злашчаснай крэпасці. Сярод усяго гэтага завалу Дункан знайшоў тую, якую шукаў, — бледную, устрывожаную, перапалоханую, але чароўную. Давід падрыхтаваў ужо яе да таго, што ён можа заявіцца тут.

— Дункан!.. — ускрыкнула яна голасам, які дрыжэў, быццам перапалоханы сваімі ўласнымі гукамі.

— Аліса!.. — адказаў ён, пераскокваючы праз куфры, скрыні, зброю і мэблю.

— Я ведала, што вы не пакінеце мяне, — сказала яна, зірнуўшы на яго, і чырвань паказалася на iмгненне на яе сумным твары. — Але вы адзiн! Як ні ўдзячна я вам за памяць, мне ўсё ж хацелася, каб вы былі не адзiн.

Дункан, заўважыўшы, што яна трымціць так, што не можа трымацца на нагах, ласкава прымусіў яе сесці і расказаў ёй усе галоўныя падзеі, ужо вядомыя чытачу. Аліса слухала яго, задыхаючыся ад хваляван-

ня; калі малады чалавек упамянуў пра гора няшчаснага бацькі, слёзы пацяклі па шчоках дачкі так шчодро, быццам яна ніколі не плакала раней. Але Дунканавы пашчота хутка заспакоіла ўзрыў яе пачуцця, і яна выслухала яго да канца ўважліва, хоць і не зусім спакойна.

— А зараз, Аліса, — дадаў малады чалавек, — шмат залежыць толькі ад вас. Паколькі нам памагае наш вопытны, неацэнны сябра, разведчык, мы зможам уцячы ад гэтага дзікага племені, але для таго спатрэбіцца ўся ваша мужнасць. Помніце, што вы вяртаецеся ў абдымкі вашага бацькі, помніце, што яго шчасце, так, як і ваша, залежыць ад намаганняў, якія вы зробіце!

— Я на ўсё гатова дзеля бацькі, які так многа зрабіў для мяне!

— І дзеля мяне таксама, — працягваў малады чалавек, пашчотна паціскаючы руку, якую трымаў у сваіх руках.

Пяшчотны, поўны здзіўлення позірк, кінуты на Дункана, упэўніў яго ў тым, што яму трэба сказаць ёй сваё заветнае слова.

— Тут не месца і не час для таго, каб затрымліваць вас сардэчнымі прызнаннямі, — прамовіў ён, — але чыё сэрца, перапоўненае, як маё, не пажадала б скінуць цяжар. Гавораць, няшчасце звязвае людзей больш, чым штосьці іншае; нашы агульныя пакуты з-за вас пакінулі мала нявыказанага паміж вашым бацькам і мною.

— А дарагая Кора, Дункан? Праўда, Кору не забыліся?

— Не забылі, не! Яе шкадуюць, яе аплакваюць, як рэдка аплакваюць жанчыну. Ваш бацька не зробіць розніцы паміж дзецьмі, але я, Аліса... вы не пакрыўдзіцеся, калі я скажу, што яе вартасці былі крыху зацёмненыя...

— Так, значыць, вы не ведаеце вартасцяў маёй сястры, — сказала Аліса, адымаючы руку. — Пра вас яна заўсёды гаворыць, як пра самага свайго дарагога сябра.

— Я з радасцю буду лічыць яе сваім сябрам, — спешна прамовіў Дункан, — але што да вас, Аліса, дык ваш бацька дазволіў спадзявацца на яшчэ больш блізкае і дарагое.

Аліса моцна ўздрыгнула і адварнула на імгненне твар, паддаючыся хваляванню; але яна авалодала сабою настолькі, каб не паказаць яго.

— Хейвард,— сказала яна, пазіраючы яму пільна ў вочы з кранальным выразам цнатлівасці і мальбы,— не настойвайце, перш чым я не пабачуся з бацькам і не атрымаю ад яго блаславення!

«Я не павінен гаварыць больш, але менш не мог»,— хацеў сказаць малады чалавек, але лёгкі ўдар па плячы перапыніў яго словы. Ён ускочыў на ногі, азірнуўся, і позірк яго ўпаў на цёмную постаць і злосны твар Магуа. Глыбокі гартанны дзікунскі смех гучаў у гэтую хвіліну для Дункана пякельнай, дэманскай насмешкаю. Калі б паддаўся ён раптоўнаму парыву вар'яцтва, ён кінуўся б на гурона і знайшоў бы выхад у смяртэльнай барацьбе. Але без зброі, не ведаючы, якую дапамогу можа займець яго вораг, вымушаны ахоўваць тую, якая стала больш чым калі-небудзь драгой для яго сэрца, малады чалавек адразу ж пакінуў гэты адчайны намер.

— Што вам трэба? — спытала Аліса, сціпла складаючы на грудзях рукі. Намагаючыся схваць свой смяртэльны страх за Хейварда, яна спрабавала быць халоднай, зневажальнай — адным словам, набыла такі выгляд, з якім звычайна сустракала свайго выкрадальніка.

Урачысты індзеец напышліва надзьмуўся, але асцярожна адступіў перад грозным позіркам маладога чалавека. Адно імгненне ён пільна пазіраў на сваіх палонных, пасля, адышоўшы ўбок, засланіў бервяном дзверы, але не тыя, у якія ўвайшоў Дункан. Малады чалавек зразумеў зараз, чаму дзікун мог заспець яго нечакана, лічачы сябе немінуча асуджаным на смерць, прыціснуў да грудзей Алісу, рыхтуючыся сустрэць долю, пра якую ён амаль не шкадаваў, бо павінен быў чакаць яе разам са сваёй каханай. Але Магуа, відаць, не намерваўся тут жа даць волю насіллю. Яго першыя задумы былі для таго, каб затрымаць яшчэ аднаго палоннага; ён нават не зірнуў другі раз на нерухомы постаці ў цэнтры пячоры, пакуль не пазбавіў іх усякай надзеі вылізнуць праз уваход, якім ён сам скарыстаўся. Хейвард сачыў за кожным яго рухам. Ён заставаўся цвёрдым, працягваючы прыціскаць да сябе тонкую Алісіну постаць, занадта горды, каб прасіць

літасці ў ворага. Калі Магуа закончыў сваю работу, ён падышоў да палонных і сказаў па-англійску:

— Бледнатварыя ловяць у пасткі разумных баброў, а чырванаскурныя ўмеюць лавіць інгізаў.

— Гурон, рабі сваю гнюсную справу! — крыкнуў у хваляванні Хейвард, забываючы, што пагроза ёсць не толькі яму, але і дзяўчыне. — І ты, і твая помста аднолькава ганебныя!

— Ці скажа гэтыя словы белы чалавек, калі будзе стаяць каля слупа катаванняў? — спытаў Магуа. Насмешлівая ўхмылка, якая суправаджала гэтыя словы, ясна паказвала, як мала ён давярае рашучасці маладога чалавека.

— Як тут, у твар табе, так і перад усім тваім народам!

— Хітры Ліс — вялікі правадыр! — адказаў індзеец. — Ён пойдзе і прывядзе сваіх воінаў глядзець, як бясстрашна можа смяяцца бледнатвары над сваімі пакутамі.

З гэтымі словамі ён павярнуўся і хацеў ісці па праходзе, якім ішоў Дункан, калі роў, які пачуўся, змусіў яго завагацца. У дзвярах з'явілася мядзведжая постаць. Яна стаяла, гайдаючыся, як і трэба, з боку на бок. Магуа некаторы час уважліва пазіраў на яе. Ён быў значна вышэй прымхаў свайго племені і хацеў прайсці каля яго з халоднай пагардай, як толькі пазнаў добра вядомую вопратку варажбіта. Але новы, больш гучны і пагрозны роў прымусіў яго спыніцца. Пасля ён нечакана, як бы рашыўшы не жартаваць далей, упэўнена пайшоў наперад. Жывёла паволі адступіла і, прайшоўшы да праходу, пачала біць лапамі ў паветры.

— Дурань! — крыкнуў правадыр на дыялекце гуронаў. — Ідзі гуляць з дзецьмі і жанчынамі!

Ён яшчэ раз паспрабаваў прайсці каля ўяўнага шарлатана, не думаючы нават прыгразіць, што пусціць у ход нож альбо тамагаўк, што вісеў у яго на поясе. Раптам жывёла выцягнула рукі, або, дакладней, лапы і схопіла яго ў абдымкі, што па сіле маглі параўняцца з мядзведжым абхопам. Хейвард, ледзь дыхаючы, схопіў скураны рэмень, якім быў завязаны нейкі вузел, і, калі ўбачыў, што разведчык быццам прыкаваў сваімі жалезнымі мускуламі рукі ворага да тулава, кінуўся

на дзікуна і звязаў яму рукі і ногі рэменем хутчэй, чым мы паспелі расказаць пра гэта. Калі гурон быў моцна звязаны, разведчык перастаў трымаць яго, і Дункан апусціў свайго ворага на спіну ў зусім бездапаможным стане.

Магуа змагаўся адчайна, пакуль не ўпэўніўся, што ён у руках чалавека, значна больш моцнага. У час барацьбы ён не падаў ні аднаго гуку. Але калі Сакалінае Вока, жадаючы кораценька патлумачыць свае паводзіны, зняў калматую галаву жывёліны і перад вачыма гурона з'явіўся суровы, грозны твар разведчыка, спакой Магуа прапаў, і ён здзіўлена прамовіў звычайнае індзейскае «у-у-ух».

— Ага! Мова вярнулася да цябе! — усміхнуўся пераможца. — Ну, для таго каб ты не скарыстаў яе на шкоду нам, я заткну табе рот.

— Адкуль увайшоў гэты д'ябал? — спытаў разведчык, закончыўшы тое, што рабіў з вялікім імпэтам. — Ні адна душа не праходзіла міма з таго часу, як вы пайшлі.

Дункан паказаў на дзверы, праз якія прыйшоў Магуа.

— Ну дык выводзьце дзяўчыну, — працягваў яго сябра, — мы павінны выбрацца ў лес.

— Гэта немагчыма! — сказаў Дункан. — Ад страху яна страціла прытомнасць... Аліса! Мая мілая Аліса, прыйдзіце ў сябе!.. Усё дарэмна! Яна чуе мяне, але не можа ісці за мною. Ідзіце, высакародны сябра, ратуйцеся і пакіньце нас на волю лёсу.

— Усякі след мае свой канец, і ўсялякае няшчасце служыць урокам! — запырэчыў разведчык. — Вось, загарніце яе ў гэтую індзейскую вопратку. Схавайце ўсё яе маленькае цела, а то ў пустыні не знойдзецца іншай такой ножкі — яна выдасць яе. Захутайце яе з усіх бакоў. Ну, зараз вазьміце яе на рукі і ідзіце за мной. Усё іншае я бяру на сябе.

Дункан спешна выканаў усе яго загады, і не паспеў той закончыць сваіх слоў, як ён падняў на рукі Алісу і пайшоў услед за разведчыкам да выхада па пабудаванай самой прыродай галерэі. Яны хутка прайшлі каля хворай жанчыны, якая ляжала ў такім жа становішчы, як яны яе пакінулі, і зусім адна. Калі яны падышлі да маленькіх дзвярэй з кары, галасы за імі паказалі ім, што там сабраліся сябры і родныя хворай, якія царпліва

чакалі дазволу ўвайсці ў пячору.

— Калі я адкрыю рот, каб загаварыць,— прашаптаў Сакалінае Вока,— мая англійская мова пакажа ашуканцам, што сярод іх знаходзіцца вораг. Вы павінны пагаварыць з імі на французскім дыялекце, маёр. Скажыце, што мы запёрлі злога духа ў пячору, а жанчыну нясём у лес, каб пашукаць там гаючых карэнняў. Пусціце ў ход усю вашу хітраць.

Дзверы прачыніліся, быццам хтосьці прыслухоўваўся звонку да таго, што рабілася ўнутры, і разведчыку прыйшлося спыніць свае настаўленні. Ярасны роў прагнаў падслухніка, і разведчык смела расхінуў дзверы, выйшаў з пячору, працягваючы разыгрываць ролю мядзведзя. Дункан ішоў за ім па пятах і хутка апынуўся ў цэнтры натоўпу ўстрывожаных родзічаў і сяброў хворай. Натоўп, расступіўшыся, даў дарогу бацьку і, відаць, мужу хворай.

— Прагнаў брат мой злога духа? — спытаў бацька.— Хто гэта на руках у цябе?

— Тваё дзіця! — урачыста адказаў Дункан.— Злы дух выйшаў з яе, ён запёрты ў гарах. Я аднясу жанчыну на такую адлегласць, каб умацаваць яе на выпадку новых прыпадакў. Яна будзе ў вігваме воіна, калі ўзыдзе сонца.

Калі бацька пераклаў словы чужынца на мову гурунаў, сярод дзікуноў пачуўся стрыманы шэпт, які выказваў задавальненне. Сам правадыр зрабіў знак ісці далей і прамовіў гучным, цвёрдым голасам, з велічным жэстам:

— Ідзі... Я мужчына, я ўвайду ў пячору, каб пазмагацца са злым духам.

Хейвард з радасцю падпарадкаваўся і ўжо прайшоў міма маленькай групы, калі яго ўразілі гэтыя словы.

— Хіба мой брат звар'яцеў,— усклікнуў ён,— што так гаворыць? Ён сустрэнецца са злым духам, і той увойдзе ў яго! А можа, мой брат выгане злога духа і ён паімчыцца за дачкою майго брата ў лясы! Не, няхай дзеці мае чакаюць каля пячору, і калі пакажацца дух, б'юць яго дубінкамі. Ён хітры і схаваецца ў гарах, калі ўбачыць, колькі людзей гатова змагацца з ім.

Гэта дзіўная парада запыніла правадыра. Замест таго каб увайсці ў пячору, муж і бацька хворай дасталі тамагаўкі і сталі каля ўвахода, гатовыя выліць свой

гнеў на ўяўнага мучыцеля няшчаснай. Жанчыны і дзеці наламалі галля і набралі камянёў для таго ж. Уяўныя ведзьмары ўлучылі гэтую хвіліну, каб знікнуць.

Сакалінае Вока, хоць і адважыўся скарыстаць індзейскія прымхі, ведаў, што разумнейшыя з правадыроў не падзяляюць іх, а ставяцца да нібыта цярдліва. Ведаў ён і цану часу ў падобных выпадках. Як бы ні падманвалі сябе індзейцы і як бы іх самападман ні памагаў яго задуме, даволі было маленькай прычыны для асцярогі, што западзе ў душу хітрага індзейца, як усё адразу ж абярнецца бядой. Пагэтаму ён пайшоў сцяжынкай, па якой менш усяго можна было чакаць праследавання, і абышоў пасёлак, не заходзячы ў яго. Здалёк, пры святле вогнішчаў, відаць былі яшчэ воіны, якія пераходзілі ад будана да будана. Але дзеці пакінулі ўжо свае гульні, і начная цішыня пакрыху пачынала змяняць шум і ўзрушэнне турботлівага і поўнага падзей вечара.

Аліса ажыла ад свежага паветра, і паколькі яе пакінулі фізічныя сілы, а не памяць, то не спатрэбілася тлумачыць, што здарылася.

— Дазвольце я паспрабую ісці сама,— сказала яна, чырванеючы ад таго, што не змагла раней пакінуць абдымкаў Дункана.— Мне, сапраўды, лепш.

— Не, Аліса, вы яшчэ занадта слабая.

Дзяўчына хацела вызваліцца, і Хейвард быў прымушаны выпусціць з рук сваю каштоўную ношу. Чалавек, які прыкідваўся мядзведзем, канечне, не зведваў цудоўных адчуванняў закаханага, які нясе сваю любімую на руках; можа, яму было невядомае і пачуццё цяглівага сораму, што ахапіў дрыготкую Алісу. Калі ён апынуўся далекавата ад небяспечнай будыніны, дык спыніўся і загаварыў пра тое, што ведаў добра.

— Гэтая дарога прывядзе вас да ручая,— сказаў ён.— Ідзіце па яго левым беразе, пакуль не дойдзеце да вадаспада. Падніміцеся на ўзгорак направа, і вы ўбачыце агні другога племені. Ідзіце туды і прасіце абароны. Калі гэта сапраўдныя дэлавары, то вам не будзе нічога пагражаць. Бегчы далёка з дзяўчынай немагчыма,— гуроны дагоняць нас і завалодаюць нашымі скальпамі, перш чым мы пройдзем дзесятак міль. Ідзіце! Ды ўратуе вас бог!

— А вы? — са здзіўленнем спытаў Хейвард.— Мы ж не растанемся з вамі?

— Гуроны трымаюць у палоне гурдасць дэлава-раў: апошні нашчадак магікан у іхняй уладзе. Я пайду разведаю, што можна зрабіць, каб яго выратаваць. Калі б яны знялі ваш скальп, маёр, за кожную яго валасінку ўпала б па ашуканцу, як я абяцаў вам, але калі да слупа павядуць маладога сагамора, то індзейцы ўбачаць таксама, як можа паміраць белы сябра магікан.

Дункан, ніколькі не пакрыўджаны тым, што жыхар лясоў аддаў перавагу Ункасу, пачаў упэўніваць яго адмовіцца ад такой адчайнай задумы. Яму дапамагала Аліса: яна далучыла сваю просьбу да просьбаў Хейварда, угаворваючы адмовіцца ад намеру, які абяцаў столькі небяспекі і так мала надзеі на поспех. Усё іх красамоўства было дарэмнае. Разведчык слухаў іх нецярпліва і закончыў размову, сказаўшы тонам, які тут жа прымусіў замаўчаць Алісу і даказаў Хейварду, наколькі дарэмна будучь усе далейшыя прэчанні.

— Я чуў, што ў маладосці бывае пачуццё, якое прывязвае мужчыну да жанчыны больш, чым бацьку да сына. Можа быць. Вось вы рызыкавалі жыццём і ўсім, што дарагое вам, каб вызваліць мілую дзяўчыну, і я думаю, што падобнае пачуццё ляжыць у аснове вашага ўчынку. Што тычыцца мяне, то я вучыў юнака валодаць ружжом, і ён шчодро заплаціў мне за гэта. Я змагаўся побач з ім у многіх крываваых сутычках, і пакуль чуў трэск яго ружжа з аднаго боку і трэск ружжа сагамора з другога, я ведаў, што за спіной у мяне няма ворага. Зімой і летам, ноччу і днём блукалі мы разам па пустыні, елі з аднаго посуду. Адзін з нас спаў, пакуль вартаваў другі. І каб Ункаса павялі на здзекі, калі я побач!.. Ды раней, чым юнак загіне з-за таго, што няма сябра, вернасць знікне на зямлі і «аленебой» стане бяскрыўдны, як свісток спевака.

Дункан выпусціў руку разведчыка. Той павярнуўся і пайшоў цвёрдымі крокамі назад, да буданоў гуронаў. Хейвард і Аліса, сумныя, нягледзячы на шчасце сустрэчы, некаторы час глядзелі яму ўслед, пасля пайшлі да аддаленага пасялення дэлаваараў.

РАЗДЗЕЛ ХХVІ

Аснова. Дайце і мне сыграць Льва.
Шэкспір. «Сон у летнюю ноч»

Нягледзячы на поўную рашучасць дабіцца свайго, Сакалінае Вока выдатна разумеў, што яго чакаюць цяжкасці і небяспека. Калі вярнуўся ў лагер, ён напружыў усе сілы свайго вострага розуму, каб прыдумаць, як падмануць пільнасць і падазронасць ворагаў. Магуа і вядзьмар, канечне, сталі б першымі ахвярамі, якія Сакалінае Вока прынёс бы дзеля сваёй уласнай бяспекі, калі б ён не лічыў, што такі ўчынак зусім ганебны для белага чалавека. Пагэтаму ён адправіўся проста ў цэнтр стану, спадзеючыся на трываласць вяровак, якімі ён звязаў індзейца і вядзьмара.

Крокі ягоныя рабіліся ўсё больш асцярожныя па меры таго, як ён падыходзіў да жылля, і ад яго пільнага позірку не хавалася ні адна прыкмета варожых або сяброўскіх намераў індзейцаў. Наперадзе стаяў маленькі будан; здавалася, ён быў пакінуты напалову пабудаваным, непрыгодным для жыцця ў ім. Аднак праз шчыліны пранікала слабае святло, паказваючы, што будан, хоць і недабудаваны, жылы. Разведчык накіраваўся туды, як асцярожны генерал, які знаёміцца з авангардам варожай арміі, перш чым пайсці ў атаку.

Сакалінае Вока зноў стаў ва ўласцівую мядзведзю позу — апусціўся на карачкі — і пайшоў да невялікай адтуліны, праз якую можна было бачыць сярэдзіну будана. Ён аказаўся жыллём Давіда Гамута. Тут настаўнік спеваў адасобіўся з усім сваім смуткам і страхам.

Якая ні сляпая была вера Давіда ў цуды, што адбываліся ў старажытнасці, ён адкідваў тое, што нейкія звышнатуральныя сілы могуць умешвацца ў сучасны свет. Ён, безумоўна, верыў, што асліца Валаама магла загаварыць, ён ставіўся крыху скептычна да таго, што можа заспяваць мядзведзь, а паміж тым ён упэўніўся ў гэтым, да вялікага свайго здзіўлення. Кінуўшы позірк на спевака, Сакалінае Вока адразу ўбачыў, што ў роздуме яго пануе поўная разгубленасць. Давід сядзеў у поўным задуменні на вязанцы галля, з якой выцягваў сяды-тады некалькі галін, каб падтрымаць скупы агонь. Абрануты быў прыхільнік музыкі ўсё так

жа, толькі ў дадатак да свайго ўбору ён яшчэ прыкрыў лысую галаву трохкутным капелюшом, што быў не зусім прывабны, каб узбудзіць хцівасць у каго-небудзь са злодзеяў.

Кемны Сакалінае Вока ўспомніў, як хутка пакінуў Давід сваё месца каля ложка хвораі, і здагадаўся, пра што думае зараз спявак. Ён абышоў вакол будана, упэўніўся, што ён стаіць зусім асобна ад іншых, і адважыўся ступіць у яго. Увайшоўшы ў нізкія дзверы, ён апынуўся перад самым Гамутам. Паміж імі было вогнішча. Сакалінае Вока сеў, і на працягу цэлай хвіліны яны моўчкі глядзелі адзін на аднаго. Раптоўнае з'яўленне звера ўзрушыла Давіда. Ён пашукаў у кішэні камертон і ўстаў з трывожным намерам пусціць у ход музычнае заклінанне.

— Змрочная і таямнічая пачвара! — усклікнуў ён, хапаючы дрыжачымі рукамі свой інструмент. — Я не ведаю ні цябе, ні тваіх намераў, але калі ты задумаў нешта супраць самага пакорлівага са слуг храма, то паслухай натхнёную прамову ізраільскага юнака і пакайся!

Мядзведзь затросся ўсім сваім калматым тулавам. Потым добра знаёмы Гамуту голас прамовіў:

— Адлажы ўбок свістульку і павучы сваю глотку памаўчаць. Пяць простых англійскіх слоў варты цэлай гадзіны крыку.

— Хто ты? — спытаў Давід, задыхаючыся.

— Такі ж чалавек, як ты, кроў якога мае столькі ж прыямсі крыві мядзведзя, як і твая. Няўжо ты так хутка забыўся, ад каго атрымаў той недарэчны інструмент, што ў цябе ў руцэ?

— Няўжо гэта можа быць? — усклікнуў Давід. Ён уздыхнуў вальней з таго часу, як праўда пачала адкрывацца перад ім. — Мне давялося бачыць многа цудаў з таго часу, як я трапіў да паганцаў, але такога яшчэ ні разу не здаралася.

— Ну-ну, — сказаў Сакалінае Вока, адкідваючы мядзведжую галаву і паказваючы свой сумленны твар, каб упэўніць гэтым нерашучага сябра, — вы зможаце ўбачыць скуру, хоць і не такую белую, як у мілых дзяўчат, але ўсё ж такую, чырвонае адценне якой бывае толькі ад вятроў і сонца. А зараз за справу!

— Перш за ўсё раскажыце мне пра дзяўчыну і юнака, які вышукваў яе з такой смеласцю.

— Яны шчасліва пазбеглі тамагаўкаў... Але ці не можаце вы паказаць мне, дзе Ункас?

— Малады чалавек у палоне, і я дужа баюся, што лёс яго ўжо вырашаны. Я глыбока шкадую, што чалавек з такімі добрымі якасцямі павінен памерці неадудкаваным. Я адшукаў выдатны гімн...

— Ці можаце вы правесці мяне да яго?

— Задача няцяжкая, — нерашуча адказаў Давід, — але баюся, што ваша прысутнасць хутчэй пагоршыць, чым палепшыць яго няшчаснае становішча.

— Не марнуйце час, а вядзіце мяне, — запырэчыў Сакалінае Вока, закрываючы зноў твар.

Ён паказаў прыклад Давіду, першым выйшаўшы з будана.

Хаціна, дзе знаходзіўся Ункас, стаяла ў самым цэнтры пасёлка і была так размешчана, што да яе нельга было ні падысці, ні выйсці з яе непрыкметным. Але Сакалінае Вока і не думаў хавацца. Разлічваючы на свой цяперашні выгляд і ўменне сыграць узятую ім на сябе ролю, ён пайшоў па адкрытай прамой дарозе. Позні час службы ў яму абаронай. Дзеці паглыбіліся ўжо ў моцны сон; усе жанчыны і большасць воінаў пайшлі на ноч у буданы. Толькі чацвёрта-пяцёра воінаў заставаліся яшчэ каля дзвярэй турмы Ункаса, пільна назіраючы за палонным.

Калі воіны ўбачылі Гамута разам з істотаю, апраўнтай у мядзведжую шкуру, якую звычайна апраўнаў усім вядомы вядзьмар, яны ахвотна прапусцілі іх, але не выказалі ніякага жадання адысціся. Наадварот, іх, відаць, цікавіла, што будуць рабіць тут дзіўныя прышэльцы — вядзьмар і вар'ят.

Паколькі разведчык не мог размаўляць з гуроінамі на іх мове, то яму давялося даручаць Давіду весці размову. Нягледзячы на ўсю сваю наўнасць, Гамут добра ва ўсім разабраўся і нават прыемна здзівіў свайго настаўніка.

— Дэлавары — баязлівыя жанчыны! — крыкнуў ён, звяртаючыся да індзейца, які крыху разумеў мову, на якой ён гаварыў. — Інгізы, мае недарэчныя суайчыннікі, загадалі ім узяцца за тамагаўк і забіваць сваіх бацькоў у Канадзе, і яны забыліся пра свой пол. Ці жадаў бы мой брат бачыць, як Хутканогі Алень будзе плакаць перад гуроінамі, стоячы каля слупа?

Усклік «у-у-ух» выявіў задавальненне, якое адчуў

бы гурон, убачыўшы такое прыніжэнне з боку ворага, якога так даўно баяліся і ненавідзелі.

— Дык няхай жа мой брат стане ўбаку, і вядзьмар напусціць злы дух на гэтага сабаку!

Гурон патлумачыў словы Давіда сваім сябрам; яны, у сваю чаргу, выслухалі параду з задавальненнем. Дзікуны адступіліся крыху ад увахода ў будан і далі знак вядзьмаку зайсці туды. Але мядзведзь, замест таго каб паслухацца, застаўся на месцы і зароў.

— Вядзьмар баіцца, што дыханне яго трапіць таксама на яго братоў і адыме ў іх мужнасць, — працягваў Давід. — Ім трэба стаць далей.

Гуроны, для якіх такая падзея была б вялікім няшчасцем, адскочылі ўсе адразу і сталі там, адкуль не маглі нічога чуць і ў той жа час маглі назіраць за ўваходам у будан. Разведчык зрабіў выгляд, што ўпэўніўся ў іх небяспецы, устаў і павольна ўваўшоў у будан. У ім панавала змрочная цішыня; акрамя палоннага, там нікога не было; асветлены быў будынак толькі патухлымі вуглямі вогнішча.

Ункас, моцна звязаны за рукі і ногі вярбовымі галінамі, сядзеў у дальнім кутку, прыхінуўшыся да сцяны. Малады магіканін не звярнуў увагі на пачвару, якая з'явілася перад ім. Разведчык пакінуў Давіда каля дзвярэй, каб упэўніцца, ці не назіраюць за ім, і разважна рашыў працягваць сваю ролю, пакуль не ўбачыць добра, што ён сам-насам з Ункасам. Пагэтаму, замест таго каб гаварыць, ён пачаў выкідваць розныя выбрыкі, уласцівыя ўяўнай жывёліне. Малады магіканін падумаў спачатку, што ворагі падаслалі да яго сапраўднага мядзведзя, каб мучыць і выпрабаваць яго мужнасць; але, угледзеўшыся пільней, ён заўважыў ва ўхілках звера, якія здаваліся Хейварду такімі дасканалымі, некаторыя промахі, якія адразу выдалі падман. Каб ведаў Сакалінае Вока, як нізка ацэньваў пільны Ункас яго мядзведжыя таленты, ён, відаць, пакрыўдзіўся б на яго.

Як толькі Давід даў умоўны сігнал, у будане замест грознага рыку мядзведзя пачулася змяінае шыпенне.

Ункас увесь час сядзеў, прыхінуўшыся да сцяны і закрыўшы вочы, быццам не жадаў бачыць мядзведзя. Ды ледзь толькі пачулася знаёмае шыпенне, ён устаў і азірнуўся навокал, то нізка нахіляючы галаву,

то паварочваючы яе ва ўсе бакі, пакуль яго пранізлівыя вочы не спыніліся на калматай пачвары, быццам прыкутыя нейкімі чарамі. Зноў пачуліся тыя ж гукі — відаць, яны выляталі з мядзведжай пашчы. Юнак яшчэ раз абвёў позіркам усю сярэдзіну будана і зноў павярнуўся да мядзведзя.

— Сакалінае Вока! — прамовіў ён глыбокім, ціхім голасам.

— Разрэжце яго путы, — сказаў Сакалінае Вока Давіду, які толькі што падышоў.

Спявак зрабіў гэта, і Ункас адчуў сябе на волі. У тое імгненне сухая мядзведжая шкура затрашчала, і Сакалінае Вока зняў сваю вопратку, для чаго яму прыйшлося распусціць скураныя рамяні. Пасля ён выцягнуў доўгі бліскучы нож і ўклаў яго ў рукі Ункаса.

— Чырвоныя гуроны стаяць побач з буданом, — сказаў ён, — будзем напaгaтoвe.

У той жа час ён шматзначна паказаў другі такі ж нож; абодва нажы былі ўдала здабытыя ім у той вечар, калі мусіў быць сярод ворагаў.

— Хадзем, — сказаў Ункас, — да Чарапахай, яны дзеці маіх продкаў.

— Ах, хлопчык, — прабурчэў разведчык па-англійску, — я лічу, тая ж кроў бяжыць у тваіх жылах, толькі час змяніў крыху яе колер! Што нам рабіць з мінгамі, якія стаяць каля дзвярэй? Іх шасцёра, а ў нас спявак не ідзе ў разлік.

— Гуроны — выхвалякі, — зняважліва сказаў Ункас. — Іхні татэм — алень, а бегаюць яны, як слімакі. Дэлавaры — дзеці Чарапахі, а бегаюць хутчэй аленя.

— Так, хлопча, ты гаворыш праўду: я не сумняваюся, што навыверадкі ты апярэдзіў бы ўсё іхняе племя. А ў белага чалавека рукі больш здольныя за ногі. Што ж тычыцца мяне, то ва ўменні бегаць я не змагу спрацацца з нягоднікамі.

Ункас наблізіўся ўжо да дзвярэй, каб выйсці першым, але адхінуўся пры гэтых словах і зноў стаў на ранейшае месца ў кутку будана. Сакалінае Вока занадта захапіўся сваімі думкамі, каб заўважыць гэты рух, працягваў размову:

— Зрэшты, Ункас, ты бяжы, а я зноў начаплю скуру і паспрабую ўзяць хітрасцю там, дзе не змагу ўзяць хуткасцю ног.

Малады магіканін нічога не адказаў, але спакойна склаў рукі і прыхіліўся да аднаго са слупоў, што падтрымлівалі сцяну хаціны.

— Ну, — сказаў разведчык, зірнуўшы на яго, — чаго ж ты марудзіш? У мяне застанецца даволі часу, бо нягоднікі кінутца адразу за табой.

— Ункас застанецца, — пачуўся спакойны адказ.

— Для чаго?

— Каб змагацца разам з братам майго бацькі і памерці з сябрам дэлавараў.

— Так, хлопча, — сказаў Сакалінае Вока, ціснучы руку Ункасу сваімі жалезнымі пальцамі, — калі б ты пакінуў мяне, гэта быў бы ўчынак больш варты мінга, чым магіканіна. Але я лічыў патрэбным зрабіць табе гэтую параду, бо маладоць любіць жыццё. Ну, там, дзе нічога не зробіш ваяўнічай храбрасцю, прыходзіцца пускаць у справу хітрыкі. Апранай мядзведжую шкуру; я не сумняваюся, што ты зможаш паказаць яго так жа добра, як і я.

Ункас моўчкі і хутка апрануўся ў шкуру жывёліны і пачаў чакаць, што загадае далей стары сябра.

— Ну, дружа, — сказаў Сакалінае Вока, звяртаючыся да Давіда, — перамена адзення будзе вельмі карысная для вас, паколькі вы дрэнна падрыхтаваны для жыцця ў пустыні. Вось, вазьміце маю паляўнічую сарочку і шапку, а мне дайце вашу коўдру і капялюш. Вы павінны даверыць мне вашу кнігу, акуляры і свістулку. Як сустрэнемся калі-небудзь у лепшы час, вы атрымаеце ўсё гэта і вялікую ўдзячнасць у датак.

Давід развітаўся з усімі названымі прадметамі з такой ахвотаю, якая магла б зрабіць вялікі гонар яго шчодрасці, калі б не тыя абставіны, што перамена гэта была карысная яму ў многіх адносінах. Сакалінае Вока не прамарудзіў апрануць Гамутаву вопратку; калі акуляры схавалі яго неспакойныя вочы, а на галаве з'явілася трохкутка, ён лёгка мог пры зоркавым святле здацца за спевака, бо па росце яны не вельмі адрозніваліся адзін ад аднаго.

— Скажыце, вы схільныя паддавацца пачуццю боязі? — спытаў ён спевака, жадаючы добра абгаварыць усё, перш чым раіць штосьці далей.

— Мае заняткі мірныя, а мой характар, спадзяюся, вельмі схільны да міласэрнасці і любові, — адказаў

Давід, крыху пакрыўджаны такой грубаватай атакаю, — але ніхто не можа сказаць, што я калі-небудзь, нават у цяжкіх абставінах, забыў веру ў бога.

— Галоўная небяспека для вас будзе ў той момант, калі дзікуны ўбачаць, што іх падманулі. Калі не заб'юць адразу, вас выратуе тое, што яны лічаць вас за чалавека не зусім разумнага; тады ў вас будуць усе падставы, калі прыйдзе час, памерці ў сябе на пасцелі. Калі ж вы застанецеся тут, то павінны сесці ў цень і сыграць ролю Ункаса да таго часу, пакуль хітрыя індзейцы не адкрыюць падману; тады, як я ўжо гаварыў вам, наступіце для вас час выпрабавання. Такім чынам, выбірайце: бегчы або заставацца тут.

— Я застануся тут замест дэлавара, — цвёрда сказаў Давід. — Ён змагаўся за мяне храбра і велікадушна, і я гатовы зрабіць для яго не толькі гэта, але і значна большае.

— Вы гаворыце як мужчына. Апусціце галаву і падагнице ногі — іх незвычайная даўжыня можа занадта рана выдаць праўду. Маўчыце як можна даўжэй, а тады, калі прыйдзеца загаварыць, добра было б, калі б вы адразу закрычалі так, як уласціва вам: гэта напамніла б індзейцам, што вы чалавек звар'яцелы. Але калі яны скальпіруюць вас, чаго, я ўпэўнены, яны не зрабяць, то будзьце спакойныя: Ункас і я не забудзем гэтага і адпомсцім за вас, як належыць сапраўдным воінам і першым сябрам.

— Пачакайце, — сказаў Давід, бачачы, што яны збіраюцца ісці. — Я няварты павагі, пакорлівы паслядоўнік таго, хто вучыў не плаціць злом за зло. Пагэтам, калі я загіну, не прыносьце ахвяр маім смертным рэшткам, але даруйце тым, хто забярэ маё жыццё; а калі і ўспомніце іх калі-нікалі, то няхай гэта будзе ў малітвах пра святло іхніх розумаў і вечнае шчасце.

Разведчык збянтэжыўся і задумаўся.

— Гэта зусім не падобна на закон лясоў, — сказаў ён, — але, калі падумаць, гэта прыгожа і велікадушна. — Ён цяжка ўздыхнуў і дадаў: — Ды захавае вас неба, сябра мой! Я думаю, што вы ідзяце па даволі верным шляху, калі паглядзець на яго як належыць, маючы перад вачыма вечнасць.

Сказаўшы гэта, разведчык падышоў да Давіда і паціснуў яму ад усёй душы руку; пасля гэтага ён зараз жа

выйшаў з будана разам з пераапанутым у мядзвездзя Ункасам.

Як толькі Сакалінае Вока ўбачыў, што за ім назіраюць гуроны, ён выцягнуўся на ўвесь свой высокі рост, намагаючыся паказаць сухую, жылістую Давідаву постаць, падняў руку як бы для адбівання такту і заспяваў, спрабуючы пераймаць псалмаспевака. На шчасце, для поспеху гэтага рызыкаўнага кроку яму даводзілася мець справу з вушамі, мала знаёмымі з салодкімі гукамі. Неабходна было прайсці паблізу дзікунскага гурту, і голас разведчыка станаўся ўсё гучнейшы па меры таго, як яны набліжаліся да іх. Калі яны падышлі зусім блізка, гурон, які размаўляў паанглійску, выцягнуў руку і спыніў разведчыка.

— Што ж дэлаварская псіна? — сказаў ён, нахіліўшыся і намагаючыся разгледзець выраз вачэй таго, каго ён палічыў за спевака. — Ён спалохаўся?.. Калі ж мы пачуем яго стогны?

У адказ на гэта пачуўся страшны рык, так падобны на роў сапраўднага мядзвездзя, што малады індзеец апусціў руку і адскочыў убок. Сакалінае Вока, які баяўся, каб голас не выдаў яго хітрым ворагам, з радасцю скарыстаў гэтае імгненне і выплеснуў столькі такіх музычных гукаў, якіх бы ў больш далікатнай кампаніі назвалі б какафоніяй. Але сярод яго слухачоў гэтыя гукі далі яму яшчэ больш правоў на павагу, якую аказвалі дзікуны тым, каго яны лічаць звар'яцелымі. Маленькая жменька індзейцаў адступіла, прапусціўшы, як яны думалі, ведзьмака і яго натхнёнага памочніка.

Ад Ункаса і разведчыка патрабаваліся незвычайная смеласць і сіла волі, каб працягваць свой шлях так жа велічна, як яны ішлі каля буданоў, асабліва, калі ўцекачы заўважылі, што цікавасць узяла верх над страхам і вартавыя падышлі да будана, каб упэўніцца ў дзеянні вядзьмарства на палоннага. Самы малы нехлямяжы альбо нецярплівы Давідаў рух мог выдаць іх, а выйграць час было проста неабходна. Гулкія крыкі ўяўнага псалмаспевака прыцягвалі многіх цікаўных, якія сачылі за тымі, хто адыходзіў, стоячы каля парога сваіх буданоў; разы са два-тры ім перасякалі дарогу некаторыя з воінаў, падбухтораныя прымхамі альбо асцярожнасцю. Але ніхто не спыняў іх, цэпра ночы і смеласць спробы спрыяла іх задуме.

Выратаванья ўжо выбраліся з пасёлка і хутка набліжаліся да густога лесу, калі з будана, дзе быў зняволены напачатку Ункас, пачуўся працяжны моцны крык. Магіканін уздрыгнуў.

— Пачакай! — сказаў разведчык, хапаючы сябра за плячо. — Няхай яны крыкнуць яшчэ раз. Гэта быў толькі крык здзіўлення!

Марудзіць больш нельга было, бо ў наступнае імгненне новы ўзрыў крыкаў напоўніў паветра і разнёсся па ўсім лагера. Ункас скінуў з сябе мядзведжую шкуру. Сакалінае Вока злёгка ўдарыў яго па плячы і праслізнуў наперад.

— Ну, няхай цяпер д'яблы гоняцца па нашых слядах! — сказаў разведчык, дастаючы з куста два зараджаныя ружжы; размахваючы над галавою «але-небоем», ён падаў Ункасу яго ружжо. — У крайнім выпадку, двое з іх знойдуць сваю смерць.

Яны апусцілі свае ружжы, як робяць гэта паляўнічыя, калі рыхтуюцца пачаць аблаву, кінуліся наперад і хутка зніклі ў лясным змроку.

РАЗДЗЕЛ XXVII

Антоній. Буду помніць я. Бо Цэзарава слова — закон.

Шэкспір. «Юлій Цэзар»

Цікаўнасць дзікуноў, якія засталіся каля Ункасавай цямніцы, узяла верх над іх страхам перад варажбітом.

Асцярожна падкраліся яны да шчыліны, праз якую прабівалася слабае святло ад цяпельца. На працягу некалькіх хвілін яны лічылі Давіда за свайго палоннага, але затым здарылася менавіта тое, што прадбачыў Сакалінае Вока. Спявак, стомлены доўгім сядзеннем у сагнутым стане, паступова пачаў выцягваць свае ногі, і нарэшце адна з іх даткнулася да патухлых вуглёў і адкінула іх убок. Спачатку гуроны падумалі, што гэта сіла чараў так знявечыла магіканіна. Але калі Давід, не прадчуваючы, што за ім назіраюць, павярнуў галаву і паказаў свой шчыра-наіўны твар, усякія сумненні зніклі нават у прымхлівых дзікуноў. Яны кінуліся ў будан і, наваліўшыся без усякай цырымоніі

на чалавека, які там сядзеў, адразу ўбачылі падман. Тады пачуўся першы крык, што данёсся да ўцекачоў. За ім быў яшчэ адзін, у якім загучалі злосць і жаданне помсты. Як ні быў цвёрды Давід у сваім намеры прыкрыць уцёкі сваіх сяброў, ён усё ж падумаў: наступіў ягоны апошні час. У яго не было ні кнігі, ні камертона; прыйшлося звярнуцца да памяці, якая рэдка здраджвала яму.

Моцным, поўным натхнення голасам ён заспяваў першыя радкі пахавальнага псалма, каб падрыхтавацца перайсці ў іншы свет. Індзейцы своечасова ўспомнілі пра яго вар'яцтва і, выбегшы з будана, паднялі на ногі ўсіх лагерных насельнікаў.

Ледзь толькі пачуліся гукі трывогі, дзвесце чалавек ужо былі на нагах, гатовыя адправіцца ў бой альбо ў пагоню за ворагам. Вестка пра тое, што ўцёк палонны, хутка распаўсюдзілася, і ўсё племя, з нецярпеннем чакаючы начальніцкага загаду, сабралася вакол будана, дзе звычайна адбываліся нарады. Зразумела, што ўсе палічылі: трэба, каб цяпер, калі здарылася такая нечаканая падзея, тут быў хітры, разумны Магуа. Ягонае імя тут жа пачало перадавацца з вуснаў у вусны, і ўсе са здзіўленнем азіраліся вакол, не бачачы яго сярод натоўпу. Па яго адразу паслалі з патрабаваннем, каб ён з'явіўся зараз жа.

У той жа час самым хуткім і ўвішным з маладых воінаў загадалі, хаваючыся ў лесе, абысці прагаліну, каб упэўніцца, ці не задумваюць чаго-небудзь супраць гуронаў іх падазроныя суседзі-дэлавары. Жанчыны і дзеці бегалі туды-сюды; ва ўсім лагеры запанавала страшнае хваляванне. Але паціху ўсеагульная трывога пачала супакойвацца, і праз некалькі хвілін старэйшыя правадыры сабраліся ў будан для важнай нарады.

Моцны гул шматлікіх галасоў апавясціў пра тое, што набліжаецца атрад, які збіраўся паведаміць яшчэ больш здзіўляльную навіну. Натоўп расступіўся, і некалькі воінаў увайшлі ў будан, несучы на руках злашчаснага ведзьмака, якога Сакалінае Вока так доўга трымаў у няволі.

Гуруны па-рознаму адносіліся да гэтага чалавека: некаторыя з іх слепа верылі ў варажбітову сілу, іншыя лічылі яго падманшчыкам. Але цяпер яго слухалі з глыбокай увагаю. Калі ён закончыў свой кароткі расказ,

выступіў бацька хвораі жанчыны і, у сваю чаргу, расказаў усё, што яму было вядома. Гэтыя два расказы вызначылі, каго і дзе шукаць, да чаго гуроны адразу прыступілі са сваёй звычайнай пільнасцю.

Яны даручылі аглядзець пячору самым разумным і храбрым воінам. Паколькі часу траціць было нельга, воіны адразу ж падняліся і моўчкі выйшлі з будана. Калі яны дайшлі да ўвахода ў пячору, малодшыя прапусцілі старэйшых, і ўсе рушылі па нізкай галерэі, гатовыя ў выпадку патрэбы ахвяраваць сабою і ў той жа час асперагаючыся невядомага праціўніка.

Першае памяшканне ў пячоры было па-ранейшаму змрочнае і ціхае. Хворая ляжала на тым жа месцы і ў той жа паставе, хоць сярод воінаў былі відавочцы, якія сцвярджалі, што бачылі, як яе нёс у лес «лекар белых людзей». Тады вочы ўсіх прысутных накіраваліся на бацьку хвораі. Раздражнёны гэтым нямым абвінавачваннем і ў глыбіні душы збянтэжаны такімі незразумелымі абставінамі, правадыр падышоў да пасцелі і недаверліва зірнуў у твар хвораі, як бы сумняваючыся, ці яна гэта. Дачка яго была мёртвай.

Натуральнае пачуццё гора ўзяло на імгненне верх над усімі іншымі пачуццямі, і стары воін прыкрыў вочы рукой. Пасля ён авалодаў сабою, зірнуў на сваіх сяброў і, паказваючы на труп, сказаў на мове свайго народа:

— Жонка майго маладога сябра пакінула нас! Вялікі Дух крыўдзіцца на сваіх дзяцей!

Смутная вестка была сустрэта ўрачыстым маўчаннем. Пасля кароткага зацішша адзін са старэйшых індзейцаў толькі хацеў загаварыць, як раптам з суседняга памяшкання выкаціўся нейкі цёмны прадмет. Усе міжволі адхінуліся, не ведаючы, з кім прыходзіцца мець справу, і глядзелі са здзіўленнем на гэты незнаёмы прадмет, пакуль слабае святло не асвятліла зменены, але па-ранейшаму люты і змрочны твар Магуа. Агульны крык здзіўлення пачуўся за гэтым адкрыццём.

Але як толькі акружаючыя зразумелі, што з іхнім правадыром, нажы мільгнулі ў паветры, і хутка Магуа быў вольны ад путаў і мог гаварыць. Гурон устаў, абাপёрся, як леў, які выходзіў са свайго логава. Аднак ні аднаго слова не сарвалася з ягоных вуснаў, толькі рука

сутаргавата пакручвала ручку нажа, а панурыя вочы пільна азіралі ўсіх прысутных, быццам шукаючы, на каго скіраваць свой першы парыў гневу.

На шчасце для Ункаса, разведчыка і нават Давіда, рука ягоная не магла дастаць іх. Магуа задыхаўся ад вар'яцкай злосці. Бачачы вакол сябе толькі дружалюбныя твары, ён заскрыгатаў зубамі і стрымаў сваю ярасць з-за таго, што няма ахвяры, на якую мог бы абрынуць яе. Аднак праяўленне яго гневу было заўважана ўсімі акаляючымі, і прайшло некалькі хвілін, перш чым хто-небудзь прамовіў бы хоць адно слова: усе баяліся ўз'юшыць чалавека, і без гэтага даведзенага амаль да шалу. Калі мінула нямала часу, самы старэйшы з правадыроў рашыўся загаварыць.

— Мой сябра сустрэў ворага, — сказаў ён. — Скажы, дзе ён знаходзіцца, каб гуруны змаглі яму адпомсціць.

— Няхай дэлавар памрэ! — грамавым голасам прамовіў Магуа.

Зноў наступіла доўгае, выразнае маўчанне, перапыненае праз некаторы час з належнай асцярожнасцю тым жа правадыром.

— У маладога магіканіна хуткія ногі, але мае воіны ідуць па яго следзе.

— Хіба ён уцёк? — спытаў Магуа глыбокім гартаным голасам, што нібы выходзіў з самай глыбіні грудзіны.

— Злы дух з'явіўся паміж намі і асляпіў нашы вочы.

— «Злы дух»! — насмешліва паўтарыў Магуа. — Гэта дух, які ўзяў жыццё столькіх гурунаў, дух, які забіў маіх воінаў каля вадаспада, які скальпіраваў іх каля гаючай крыніцы і звязаў нядаўна руці Хітраму Лісу!

— Пра каго гаворыць мой сябра?

— Пра сабаку, у якога пад белай скурай хаваецца сэрца і хітры розум гурунаў, — пра Доўгага Карабіна.

Гэтае жаклівае імя зрабіла моцнае ўражанне на слухачоў. Пасля некалькіх хвілін развагі, калі воіны зразумелі, што грозны, смелы вораг толькі што быў у іхнім лагеры, здзіўленне саступіла месца ярасці, і ўсё шаленства, якое пад'юшчвала гнеў Магуа, раптам перадалося яго сябрам. Некаторыя з іх скрыгаталі

зубамі ад гневу, іншыя выказвалі свае пачуцці ў гулкіх крыках, а той-сёй шалёна размахваў рукамі ў паветры, быццам бы вораг мог пацярпець ад гэтых удараў. Але гэты раптоўны ўзрыў абурэння неўзабаве заціх, і ўсё хутка патанула ў змрочным, стрыманым маўчанні, звычайным для індзейцаў у той час, калі яны нічога не робяць.

Магуа, які паспеў паміж тым абдумаць усё, што здарылася, змяніў свае паводзіны і набыў выгляд чалавека, які ведае, што рабіць і як рабіць з годнасцю ў такой важнай сітуацыі.

— Хадзем да майго народа, — сказаў ён, — ён чакае нас.

Яго сябры моўчкі згадзіліся з ім, і ўсе выйшлі з пачоры і вярнуліся ў будан нарады. Калі яны селі, усе вочы накіраваліся на Магуа, і па гэтым руху ён зразумеў, што павінен апавясціць пра тое, што адбылося з ім. Ён падняўся і сказаў усё, нічога не дадаючы і не тоячы. Ён выкрыў хітрасць, якую пусцілі ў ход Дункан і Сакалінае Вока, і нават самыя прымхлівыя індзейцы не маглі ўсумніцца ў праўдзівасці яго слоў. Занадта відавочна было, што яны падманутыя самым дзёрзкім, зневажальным чынам.

Калі Магуа скончыў свой расказ, усё племя, што сабралася — бо, можна лічыць, тут былі ўсе яго воіны, — засталася на сваім месцы: гуруны перакідваліся позіркамі як людзі, здзіўленыя ў роўнай меры дзёркасцю і поспехам сваіх ворагаў. Потым усе пачалі абдумаць, як адпомсціць.

Па следзе ўцекачоў паслалі яшчэ адзін атрад воінаў, а правадыры пачалі раіцца. Старэйшыя воіны адзін за адным вылучалі свае розныя парады. Магуа выслухоўваў іх з пачцівым маўчаннем. Да спрытнага гуруна вярнуліся ўся ягоная хітрасць, самавалоданне, і ён ішоў да сваёй мэты з абачлівасцю і майстэрствам. Толькі тады, калі выказаліся ўсе, хто жадаў гаварыць, ён падрыхтаваўся падзяліцца сваёй думкай. Яго меркаванні набылі асаблівую важнасць, бо якраз у гэты час вярнуліся некаторыя з тых, хто адправіўся на разведку, і сказалі, што сляды ўцекачоў вядуць прамой дарогаю ў лагер іхніх саюзнікаў-дэлавараў. Магуа асцярожна выклаў свой план перад сябрамі. І як можна было ўявіць, з-за яго красамоўства план ухвалілі ўсе.

Некаторыя з правадыроў раілі зрабіць нечаканы

напад на дэлавараў з тым, каб адным ударам захапіць іх лагер і завалодаць сваімі палоннымі. Магуа няцяжка было адхіліць гэтую параду, што мела так шмат небяспекі і так мала надзеі на поспех. А пасля ён выказаў свой асабісты план дзеяння.

Ён пачаў з таго, што ліслівіў самалюбству слухачоў. Пералічыўшы шматлікія выпадкі, калі гуроны выяўлялі сваю храбрасць і адвагу, ён пасля перайшоў да ўхвалення іхняй мудрасці. Ён сказаў, што менавіта мудрасць адрознівае баброў ад іншых звяроў, людзей ад жывёл і, нарэшце, гуронаў ад усяго астатняга чалавечтва. Хвалячы разважнасць, ён пачаў расказаць, якім чынам яна будзе прымяняцца неўзабаве, каб адпомсціць іхнім крыўдзіцелям. З аднаго боку, гаварыў ён, іхні вялікі белы бацька, губернатар Канады, глядзіць суровымі вачыма на сваіх дзяцей з тых часоў, як тамагаўкі іхнія афарбаваліся крывёю; з другога боку, народ, такі ж шматлікі, як іхні народ, але які размаўляе на іншай мове, мае іншыя інтарэсы і не любіць гуронаў, будзе рады ўсякай зачэпцы, каб выклікаць гнеў да іх вялікага белага правадыра. Пасля ён загаварыў аб патрэбах гуронаў, пра дары, якіх яны маюць права чакаць за свае ранейшыя заслугі, пра страчаныя імі паляўнічыя абшары і мясціны пасяленняў і пра тое, што трэба ў такіх вольных абставінах кіравацца больш разважнасцю, чым паклічам сэрца. Заўважыўшы, што старыя ўхваляюць ягоную развагу, але многія з самых яраслых і вядомых воінаў нахмурыліся, ён загаварыў пра тое, што якраз за імі будзе перамога над ворагамі. Ён нават даў зразумець, што пры разумнай асцярожнасці можна будзе забіць усіх дэлавараў. Карацей кажучы, ён так па-майстэрску змяшаў ваяўнічыя заклікі са словамі вераломства і хітрасці, што патрапіў схільнасцям воінаў з супрацьлеглымі думкамі, прычым ніхто не змог бы сказаць, што цалкам разумее яго намеры.

Зусім не дзіўна, што думка Магуа перамагла іншыя. Індзейцы рашылі рабіць сваё больш дбайна і ўсе ў адзін голас даверылі кіраваць імі правадыру, які даў ім такія мудрыя парады.

Цяпер Магуа дасягнуў нарэшце таго, што так хітра задумаў. Ён не толькі вярнуў страчаны давер свайго народа, але і стаў нават яго правадыром. Ён адмовіўся раіцца з іншымі правадырамі і ўладарна насупіўся,

каб падтрымаць годнасць сваёй заваёвы.

Разведчыкаў паслалі ў розныя бакі: шпіёнам загадалі адправіцца ў лагер дэлавараў і даведацца пра ўсё, што трэба; воіны былі адпушчаныя па хатах з папярэджаннем, што іх паслугі хутка спатрэбяцца, жанчынам і дзецям загадалі сысці, наказаўшы, што іх справа — маўчаць.

Уладна распарадзіўшыся, Магуа прайшоўся па лагеры, зазіраючы ва ўсе буданы, дзе, як ён разлічваў, тое, што ён з'явіўся, будзе мець поспех. Ён нібы цёпла падбадзёрнуў сваіх сяброў і заспакоіў тых, хто вагаўся. Пасля ён адправіўся ў сваю хаціну. Жонкі, якую правадыр гуранаў пакінуў, калі народ прагнаў яго, ужо не было. Дзяцей таксама ў яго не мелася, і цяпер ён застаўся адзінокі ў сваім будане. Гэта было тое паўразваленае жытло, у якім пасяліўся Давід. У тых рэдкіх выпадках, калі яны сустракаліся, Магуа цяпеў яго прысутнасць з пагардным раўнадушшам. Сюды накіраваўся Магуа, калі закончыў усе свае справы.

Хоць усе іншыя спалі, Магуа не жадаў і не хацеў жадаць адпачынку.

Калі б хто-небудзь пацікавіўся, што робіць зноў выбраны правадыр, ён убачыў бы, што Магуа прасядзеў у кутку будана, абдумваючы свае планы, усю ноч, амаль да таго часу, калі ён прызначыў збірацца воінам. Часамі вечер, што прабіваўся праз шчыліны ў будан, раздзьмухваў слабенькі агеньчык, які падымаўся над палаючым вуголлем, і тады водбліскі полымя асвятлялі сваім калыхлівым святлом змрочную постаць адзінокага індзейца.

Задоўга да світанку воіны адзін за адным пачалі ўваходзіць у адасоблены будан Магуа, пакуль не сабралася дваццаць чалавек. Кожны з іх меў пры сабе ружжо і ўсе баявыя прылады, нягледзячы на тое, што афарбоўка ва ўсіх была мірная. Гэтыя лютыя на выгляд людзі ўваходзілі ціха, зусім нячутна; некаторыя садзіліся ў цёмны куток, іншыя стаялі, быццам нерухомыя статуі.

Калі сабраўся ўвесь выбраны атрад, Магуа ўстаў, жэстам рукі загадаў воінам ісці за сабою і сам рушыў наперадзе ўсіх. Воіны пайшлі за правадыром па адным, у парадку, вядомым пад назваю «індзейская шарэнга». Яны пракраліся з лагера ціха і непрыкметна, нагадваючы хутчэй прывідаў, чым воінаў, якія прагнуць вай-

сковай славы, шукаюць подзвігаў з адчайнай смеласцю.

Замест таго каб накіравацца па дарозе прама да лагера дэлавараў, Магуа некаторы час вёў атрад па звільістых берагах ручая і ўздоўж бабровой запруды. Пачало ўжо світаць, калі яны прыйшлі на прагаліну, расчышчаную гэтымі разумнымі і працалюбівымі жывёлінамі. Магуа апрануўся ў сваё ранейшае ўбранне са звярыных шкураў, на якім быў відаць малюнак лісы. На адзенні аднаго з воінаў бачыўся малюнак бабра; гэта быў асаблівы сімвал-татэм.

Для гэтага воіна, канечне, было грэхам і злачынствам прайсці каля магутнай абшчыны сваіх уяўных родзічаў, не выказаўшы ім знакаў павагі. Ён назваў баброў сваімі братамі, напамніў ім, што дзякуючы яго заступніцтву і ўплыву яны застаюцца да гэтага часу жывымі, тады як сквапныя гандляры ўжо даўно падгаворваюць індзейцаў забіць іх. Ён абяцаў і далей не пакідаць іх без свайго заступніцтва.

Гэтую незвычайную прамову сябры воіна слухалі так сур'ёзна і ўважліва, быццам словы яго ўпэўнівалі, што якраз так усё будзе і на самай справе. Акурат у гэтую хвіліну, калі ён закончыў свой зварот, з будана, сцены якога былі ў такім неахайным выглядзе, што дзікуны палічылі яго нежылым, вызірнула галава вялікага бабра. Прамоўца палічыў такі незвычайны знак даверу дужа прыемнай прыкметай і, хоць жывёліна тут жа схавалася, проста рассыпаўся падзякамі і ўхваленнямі.

Калі Магуа палічыў, што на выяўленне любові родзічаў патрачана даволі часу, ён даў сігнал кіравацца далей. Індзейцы рушылі ўсе разам асцярожным крокам, не чутным для людзей са звычайным слыхам.

Калі б гуруны азірнуліся, то ўбачылі б, што жывёліна, зноў высунуўшы галаву, сачыла за іх рухамі з назіральнасцю і цікавасцю, якія лёгка можна было палічыць за праяўленне розуму. Сапраўды, усе рухі жывёлы былі такія выразныя і разумныя, што нават самы сталы назіральнік не ў стане быў бы патлумачыць гэтую з'яву; але ў тую хвіліну, калі атрад увайшоў у лес, усё вытлумачылася. Жывёла выйшла з будана, і з-пад скураной маскі паказаўся змрочны твар Чынгачгука.

РАЗДЕЛ XXVIII

Толькі карацей, прашу вас,
Цяпер час для мяне вельмі турботны.

Шекспір. «Шмат шуму з нічога»

Племя дэлавараў — ці, дакладней, палова племені, што размясцілася ў гэты час лагерам паблізу часовага пасялення гуронаў, магло выставіць прыкладна столькі воінаў, што і гуроны. Як і іхнія суседзі, дэлавары пайшлі за Манкальмам на зямлю, якая належала англійскай кароне, і рабілі смелыя набегі на паляўнічыя абшары махокаў. Аднак са звычайнай стрыманасцю, уласцівай індзейцам, яны адмовіліся памагчы чужаземцам у той самы момант, калі тыя асабліва чакалі гэтага; дэлавары даручылі пасланцам Манкальма перадаць яму, што іхнія сякеры ступіліся і патрэбен час, каб іх навастрыць. Камандуючы Канады, як тонкі палітык, рашыў, што разумней мець пасіўных сяброў, чым ператварыць іх у адкрытых ворагаў недарэчна суровымі мерамі.

У той час, калі Магуа вёў у лес свой маўклівы атрад, сонца, што паднялося над лагерам дэлавараў, асвятліла людзей, якія мелі клопат, уласцівы больш позняму часу дня. Жанчыны бегалі з будана ў будан: адны рыхтавалі сняданак, іншыя — прыбіралі ўсярэдзіне будана; большасць прыпынялася, каб перакінуцца паміж сабой некалькімі словамі. Воіны стаялі асобнымі групамі; яны больш думалі пра штосьці, чым гаварылі, а калі і прамаўлялі некалькі слоў, дык з выглядам людзей, якія паважалі сваю думку. Паўсюль паміж буданамі віднелася мноства рыштунку для палявання, але ніхто не браўся за яго. Дзе-нідзе той-сёй з воінаў аглядваў сваю зброю. Калі-нікалі вочы многіх воінаў адразу накіроўваліся на вялікі будан у цэнтры селішча, быццам якраз пра яго ўсе думалі ў гэты час.

На самым краі плоскага ўзвышша, на якім быў размешчаны лагер, раптам з'явіўся нейкі чалавек. Ён быў без зброі, і афарбоўка хутчэй змякчала, чым павялічвала прыродную суровасць яго строгага твару. Калі ён наблізіўся настолькі, што дэлавары маглі бачыць яго, то зрабіў жэст, які выяўляў дружалюбныя намеры, спачатку падняўшы руку да неба, а потым выразна прыціснуўшы яе да грудзіны. Жыхары па-

сёлка адказалі на яго прывітанне і запрасілі падысці бліжэй. Падбадзёраны гэтай сустрэчай, смуглы незнаёмы пакінуў край прыроднай тэрасы, дзе ён стаяў, рэзка выдзяляючыся на фоне пачырванелага ранішняга неба, і важнымі крокамі пайшоў да сярэдзіны стану. Па меры таго як ён набліжаўся, чулася лёгкае пазвоньванне срэбраных упрыгожванняў на яго руках і на шыі ды звон маленькіх званочкаў, што акаймлялі ягоныя скураныя макасіны. Ён дружалюбна вітаў мужчын, не звяртаючы ніякай увагі на жанчын. Калі незнаёмы дайшоў да гурту людзей, па гордых тварах якіх можна было здагадацца, што гэта правадыры племені, ён спыніўся, і дэлавары ўбачылі статную, стройную постаць добра знаёмага правадыра гуронаў, вядомага пад імем Хітры Ліс.

Яго сустрэлі сур'ёзна, маўкліва і насцярожліва. Воіны, якія стаялі паперадзе, расступіліся, прапусціўшы лепшага дэлаварскага прамоўцу, які размаўляў на ўсіх мовах паўночных тубыльцаў.

— Калі ласка, мудры гурон! — сказаў дэлавар на мове макуасаў. — Ён прыйшоў адведаць сака-туш¹ разам са сваімі прызёрнымі братамі?

— Ён прыйшоў, — паўтарыў Магуа, нахіляючы галаву з веліччу паўднёвага ўладара.

Правадыр, працягнуўшы руку, узяў гурона за кісць, і яны зноў абмяняліся дружалюбнымі прывітаньнямі. Потым дэлавар запрасіў гасця зайсці ў будан і разам з ім паснедаць. Ён згадзіўся, і абодва воіны спакойна пайшлі разам з трыма-чатырма старымі, пакінуўшы астатніх, якія гарэлі жаданнем даведацца: якая прычына прывяла сюды такога незвычайнага гасця. Аднак яны не выявілі ні адзіным жэстам, ні словам сваёй нецярпліvasці.

Размову, калі сціпла снедалі, вялі з надзвычайнай пільнасцю; гутарка ішла толькі аб прыгодах на паляванні, на якім нядаўна быў Магуа. А між тым кожны выдатна ведаў, што наведванне гэта павінна мець нейкую таемную мэту і вялікае значэнне для іх племені. Калі ўсе наеліся, а жанчыны прыбралі рэшткі ежы і бутлі з напіткамі, два бакі падрыхтаваліся да славеснага паядынку.

— Ці павярнуў мой вялікі канадскі бацька зноў

¹ Сака-туш — страву, згатаваную з размолатага маісу і бобу.

свой твар да яго дзяцей — гуронаў? — спытаў прамоўца дэлавараў.

— Хіба было калі-небудзь інакш? — запырэчыў Магуа. — Ён называе мой народ самым любімым.

Дэлавар урачыста нахіліў галаву, быццам згаджаючыся з тым, што ён лічыць хлуснёю, і працягваў:

— Тамагаўкі вашых воінаў былі занадта чырвоныя!

— Так было раней, але зараз яны бліскучыя і тупыя, бо інгізы мёртвыя, а дэлавары — нашы суседзі.

Правадыр адказаў на гэты міралюбны камплімент толькі рухам рукі і замоўк. Тады Магуа, быццам успомніўшы пра штосьці, што было пры сутычцы, спытаў:

— Ці не турбуе мая палонная маіх братоў дэлавараў?

— Мы радыя ёй.

— Шлях паміж дэлаварамі і гуронамі кароткі і адкрыты — прышлі яе да маіх жанчын, калі яна турбуе майго брата.

— Мы радыя ёй, — запырэчыў правадыр дэлавараў унушальнай, чым першы раз.

Магуа, збіты з панталыку, маўчаў на працягу некалькіх хвілін, відаць, раўнадушны да таго, што першая спроба вярнуць Кору скончылася няўдала.

— Ці пакідаюць мае воіны дэлаварам месца для палявання ў гарах? — загаварыў ён пасля некаторага маўчання.

— Ленапы — гаспадары ў сваіх уласных гарах! — адказаў правадыр трохі пагардліва.

— Гэта добра: справядлівасць кіруе ўчынкамі чырванаскурых. Навошта ім чысціць тамагаўкі і вастрыць нажы адзін супраць аднаго! Хіба мала тут бледнатварых?

Трое з прысутных падалі ўхвальныя воклічы.

Магуа пачакаў крыху; каб словы ягоныя змаглі змякчыць строгую дэлаварскую душу, а пасля дадаў:

— Ці не бачылі мае браты слядоў чужых макасінаў у лясах? Ці не напачалі яны на сляды белых людзей?

— Няхай прыходзіць мой канадскі бацька, — ухільна адказаў правадыр, — ягоныя дзеці гатовы бачыць яго.

— Вялікі правадыр прыходзіў курыць люльку з

індзейцамі ў іхніх вігвамах. Гуроны таксама бываюць радыя бачыць яго. Але ў інгізаў доўгія рукі і ногі, якія ніколі не стамляюцца. Маім маладым людзям здалася, што яны бачылі сляды інгізаў паблізу дэлаварскага пасёлка.

— Яны не знойдуць ленапаў соннымі.

— Гэта добра. Воін, вочы якога адплюшчаны, можа бачыць ворага, — сказаў Магуа, яшчэ раз пераводзячы гутарку на пабочнае, бо ўпэўніўся, што яму не падмануць свайго субяседніка. — Я прынёс дарункі майму брату.

Хітры правадыр падняўся, заявіўшы пра свае шчодрыя намеры, і ўрачыста паклаў падарункі перад асляпляльнымі позіркамі гаспадароў. Падарункі былі ў большасці сціплымі бразготкамі, што забралі ў жанчын у час бойні ў крэпасці Уільям-Генры. Вераломны гурон выявіў не меншае ўменне не толькі раздаваць бразготкі, але і выбіраць іх. Самыя каштоўныя ён аддаў малодшым з такімі пачцівымі і дарэчы сказанымі кампліментамі, што ніхто з іх не меў падстаў быць незадаволеным.

Гэты добра разлічаны ход правадыра гуронаў тут жа даў станоўчыя вынікі. Строга ўрачысты выраз твараў дэлавараў змяніўся на больш раўнадушны. Перамена асабліва адбілася на правадыры. Некаторы час ён разглядаў долю здабычы, што дасталася яму, а потым прамовіў вельмі выразна:

— Мой брат — мудры правадыр. Мы радыя яму.

— Гуроны любяць сваіх братоў дэлавараў, — адказаў Магуа. — І чаму ім не любіць сваіх братоў! Яны афарбаваныя тым жа сонцам, і іхнія праведныя людзі будуць пасля смерці паляваць у адных і тых жа мясцінах. Чырванаскурыя павінны быць сябрамі і глядзець на ўсе вочы на белых людзей. Ці не сустракаў мой брат шпіёнаў у лесе?

Дэлавар, імя якога ў перакладзе значыць «Цвёрдае Сэрца», забыў на гэты раз пра непахіснасць. Выраз яго твару змякчыўся, і ён зрабіў ласку, што пачаў гаварыць больш акрэслена:

— Каля майго лагера былі чужыя макасіны. Сляды іхнія дайшлі да маіх буданоў.

— Мой брат выгнаў сабак? — спытаў Магуа, не напамінаючы правадыру яго нядаўняе ўхіленне ад шчырага адказу.

— Гэтага нельга зрабіць. Вандроўнік — заўсёды жаданы госць для дзяцей племені ленапаў.

— Вандроўнік, але не шпіён.

— Хіба інгізы паслалі б шпіёнамі сваіх жанчын? Ці не сказаў правадыр гуронаў, што ён узяў у палон жанчын у час бітвы?

— Ён не падмануў. Інгізы паслалі сваіх разведчыкаў. Яны былі ў маіх вігвамах, але не знайшлі нікога, хто мог бы вітаць іх. Тады яны збеглі да дэлавараў, бо, казалі, дэлавары — нашы сябры; іхнія душы адварнуліся ад канадскага бацькі.

Удар быў нанесены бліскуча і ў больш цывілізаваным грамадстве прынёс бы Магуа рэпутацыю выдатнага дыпламата. Тое, што нядаўна дэлавараў не было ў час бітвы, выклікала, як ім добра было вядома, шмат нараканняў ад іхніх французскіх саюзнікаў, і яны адчувалі, што і далей тыя будуць ставіцца да іх учынкаў недаверліва і асцярожна. Няцяжка было прадбачыць, што гэткае становішча будзе зусім нявыгадным для іх заўтра-паслязаўтра. Аддаленыя пасяленні дэлавараў, іхнія паляўнічыя абшары, сотні іхніх жанчын і дзяцей — усё гэта знаходзілася на французскай тэрыторыі. Таму трывожную вестку яны ўспрынялі, як і разлічваў Магуа, калі не са страхам, дык з яўным клопатам.

— Няхай мой бацька зірне ў твар мне, — сказаў Цвёрдае Сэрца, — ён не ўбачыць у ім перамены. Праўда, мае маладыя людзі не выйшлі на сцяжыну вайны — яны бачылі прарочыя сны, у якіх ім быў наказ не рабіць гэтага. Але яны любяць і цэняць вялікага белага правадыра.

— Ці паверыць ён у гэта, калі пачуе, што найбольшы яго вораг знайшоў прыстанішча ў лагеры яго дзяцей? Калі яму скажуць, што крыважэрны інгіз курыць каля вашага агню? Што бледнатвары, які забіў так многа яго сяброў, паходжвае сярод дэлавараў? Што вы, мой вялікі канадскі бацька не такі й дурань!

— Дзе ж той інгіз, якога баяцца дэлавары? Хто смяртэльны вораг майго вялікага бацькі?

— Доўгі Карабін.

Дэлаварскія воіны ўздрыгнулі, пачуўшы добра вядомае імя. Па іх здзіўленню ясна было відаць, што яны ўпершыню даведаліся, што ў іхніх руках знаходзіцца чалавек, які набыў такую славу сярод французскіх саюзнікаў.

— Што хоча сказаць мой брат? — спытаў Цвёрдае Сэрца са здзіўленнем.

— Гуроны ніколі не хлусяць! — холадна адказаў Магуа; ён прыхінуўся галавою да краю будыніны і прыкрыў смуглую грудзіну лёгкай вопраткай. — Няхай дэлавары пералічаць сваіх палонных; сярод іх яны знойдуць аднаго, скура якога не чырвоная і не белая.

Наступіла доўгая паўза. Правадыр адышоў убок параіцца з сябрамі, а пасланцы адправіліся, каб сабраць старэйшын племені.

Адзін за адным уваходзілі воіны ў будыніну, і важная вестка, якую паведаміў Магуа, перадавалася кожнаму з вуснаў у вусны, і хутка ва ўсім лагерах паднялося моцнае хваляванне. Жанчыны кінулі работу, спрабуючы ўчуць асобныя словы, што незнарок вымаўляліся вуснамі воінаў. Хлопчыкі, пакінуўшы свае гульні, паходжвалі сярод дарослых, з цікавасцю і захапленнем прыслухоўваліся да адрывістых воклічаў бацькоў, якія выяўлялі сваё здзіўленне смела-сцю ненавіснага ворага.

Калі ўзбуджэнне ўляглося, старыя рашылі сур'ёзна абдумаць, чаго патрабавалі годнасць і бяспека іхняга племені ў такіх своеасаблівых і цяжкіх абставінах. За ўвесь час гэтага хвалявання і мітусні Магуа не толькі не пакінуў свайго месца, але застаўся ў той жа позе, нерухомай і знешне амаль раўнадушнай да таго, што адбывалася навокал яго. Але нічога не ўнікала ад яго пільнага позірку. Добра ведаючы народ, які ён узбудзіў, Хітры Ліс прадбачыў кожную меру, на якую адважыліся б правадыры; можна сказаць, што ў многіх выпадках ён ведаў намеры наперад, чым самі яны ўсвадомлівалі іх.

Нарада дэлавараў была непрацяглай. Калі яна закончылася, агульная неразбярыха апавясціла, што за нарадай правадыроў павінен адбыцца ўрачысты сход усяго племені. Такія сходы адбываліся ў самых важных выпадках.

Хітры гурон, вераломны і змрочны назіральнік, сядзеў воддаль. Ён разумее: пра тое, што ён сказаў, будуць гаварыць на сходзе ўсяго племені. Затым Магуа падаўся з будана і моўчкі падышоў да пляцоўкі перад лагерам, дзе пачалі ўжо збірацца воіны.

Прайшло каля паўгадзіны, пакуль усе, уключаючы

жанчын і дзяцей, не паселі на свае месцы. І калі сонца пачало падымацца над вяршынямі гары, каля падножжа якой дэлавары зрабілі свой лагер, большасць іх ужо сядзелі на звыклых месцах. А калі ягоня яркія промні пырснулі з-за абрысаў дрэў, што акалялі ўзвышша, колькасць людзей, якія сабраліся, пераваліла за тысячу.

Толькі старэйшыя і больш вопытныя мелі права сказаць сходу тое, пра што трэба параіцца. Пакуль адзін з такіх людзей не зажадае падаць свой голас, ніякія вайсковыя подзвігі, прыродныя таленты альбо прамоўніцкі дар не апраўдалі б юнака, які асмеліўся б перапыніць яго маўчанне. Цяпер састарэлы воін, які павінен быў прамаўляць, доўга маўчаў, відаць, усхваляваны важнасцю таго, што яму належала сказаць. Маўчанне цягнулася значна даўжэй за звычайную паўзу, што была перад нарадай; але нават самыя малодшыя з хлопчыкаў не выказаў нецярплівасці. Часамі вочы каго-небудзь падымаліся ад зямлі, да якой былі нібы прыкутыя позіркi большасці, і паварочваліся да адной з будынін, якая адрознівалася ад астатніх тым, што яна была лепш іншых абароненая ад непагадзі.

Нарэшце ў натоўпе прабег ціхі шэпт, і ўсе адразу падняліся са сваіх месц. У гэтае імгненне дзверы будана, пра якія толькі што ішла размова, адчыніліся; адтуль выйшла трое людзей і павольна накіравалася да месца сходу. Усе яны былі пажылыя, старэйшыя за ўсіх старых, якія былі тут; але той, які ішоў пасярэдзіне, абапіраючыся на сваіх сяброў, меў столькі гадоў, колькі рэдка выпадае на долю чалавека. Яго постаць, некалі стройная і гонкая, як кедр, цяпер сагнулася пад цяжарам больш чым стогадовага жыцця. Пружыністая, лёгкая паходка, звычайная для індзейца, знікла; стары перастаўляў ногі павольна, дзюйм за дзюймам. Яго цёмны маршчыністы твар меў рэзкі кантраст з доўгімі белымі кудзеркамі, што рассыпаліся па плячах у такім мностве, быццам апавяшчаючы, што прайшла вечнасць, калі ў апошні час валасы падстрыгаліся.

Адзенне гэтага патрыярха, бо так можна было яго назваць, было багатае і ўнушальнае, але поўнасцю адпавядала простым звычаям людзей яго племені. Яно было зроблена з лепшых звярыных скур, без поўсці і пакрытых дзівоснымі малюнкамі, якія выўлялі яго

былыя баявыя подзвігі. На грудзіне яго блішчэлі медалі, некаторыя са срэбра, а два з золата. Гэта былі дарункі белых, атрыманыя ім за ягонае доўгае жыццё. На руках і нагах блішчэлі залатыя бранзалеты. На яго галаве, якую валасы пакрывалі поўнасцю, паколькі стары даўно ўжо не хадзіў у ваенныя паходы, было відаць нешта, што нагадвала дыядэму. Каштоўнасці, што ўпрыгожвалі гэтую дыядэму, гарэлі сярод трох схіленых страусавых пер'яў, пафарбаваных у чорны колер — яно, гэтае пер'е, рэзка адрознівалася ад бялючкіх пасмаў валасоў. Яго тамагаўк амаль хаваўся пад накладным срэбрам, а рукаятка нажа гарэла, быццам рог з масіўнага золата.

Ледзь толькі заціхнуў глухі шум, выкліканы з'яўленнем паважанага старога, імя «Таменунд» пачало перадавацца шэптам з вуснаў у вусны. Яму нават прыпісвалі рэдкую ўласцівасць тайных зносін з Вялікім Духам. Пагэтаму Магуа выступіў крыху наперад, каб лепш разгледзець рысы твару чалавека, хто мог нават аказаць вялікі ўплыў на лёс правадыра.

Вочы старога былі заплюшчаныя, быццам стаміліся ад таго, што ён вельмі даўно бачыць шмат перыпетый чалавечых страсцей. Колер скуры здаваўся цямнейшы за колер большасці акружаючых, бо шматлікія пераблытаныя лініі ўтваралі складаныя і разам з тым прыгожыя малюнкi, нататуіраваныя ледзь не па ўсім целе.

Таменунд прайшоў каля гурона, які моўчкі за ім назіраў, не зважаючы на яго ніякай увагі, і працягваў абавірацца на сваіх двух пачпівых спадарожнікаў; ён наблізіўся да ўзвышэння, дзе сабраліся дэлавары, і сеў у цэнтры з веліччу манарха і з выглядам бацькі.

Нічога не магло быць вышэй той пашаны і той любові, з якой сустрэў народ старога. Пасля значнай паўзы, якой патрабуе этыкет, галоўныя правадыры падняліся са сваіх месц; падышоўшы да патрыярха, яны ўрачыста ўскладалі яго рукі на сваю галаву, відаць, просячы блаславіць іх. Больш маладыя правадыры задавальняліся тым, што датыкаліся да яго вопраткі альбо нават толькі набліжаліся да яго, каб дыхаць адным паветрам з састарэлым, сумленным і храбрым чалавекам. З маладых воінаў адважваліся падыходзіць толькі тыя, хто вылучаўся якімі-небудзь выдатнымі подзвіга-

мі; асноўны ж людскі натоўп лічыў сябе шчаслівым, што можа пазіраць на твар такога глыбокапаважананага і горача любімага чалавека. Калі скончыліся ўсе праяўленні любові і павагі, правадыры вярнуліся на свае месцы, і маўчанне запанавала ва ўсім лагеры.

Паміж тым адзін з састарэлых спадарожнікаў Таме- нунда сказаў штосьці шэптам некалькім юнакам; яны адразу падняліся, вымкнуліся з гурту і ўвайшлі ў будан, які прывабліваў усіх, як ужо было заўважана, асаблівай увагай усю раніцу. Праз некалькі хвілін яны з'явіліся зноў, ведучы на судзілішча людзей, якія былі прычынай гэтага ўрачыстага сходу. Натоўп расступіўся, утвараючы праход; калі прайшлі ўсе, ён зноў самкнуўся, узяўшы палонных у шчыльнае кола.

РАЗДЗЕЛ XXIX

Паселі. Ахілес падняўся шустра
З такой прамовай каралю насустрач...

Поп. «Іліяда»

Наперадзе палонных стаяла Кора, трымаючы Алісіны рукі ў сваіх. Высакародная дзяўчына не звяртала ніякай увагі на грозныя твары індзейцаў, якія абкружалі яе з усіх бакоў, яна не адчувала ніякага страху за сябе і не зводзіла вачэй з бледнага спалоханага твару дрыготкай Алісы. Побач з імі стаяў Хейвард. Сакалінае Вока запыніўся крышку воддаль з-за павагі да іхняга больш высокага звання, пра якое не мог забыць у хвіліну, калі становішча параўнялася. Ункаса не было сярод палонных. Калі зноў запанавала маўчанне, пасля доўгай унушальнай паўзы адзін з пажылых правадыроў, які сядзеў побач з патрыярхам, падняўся і спытаў гучна на амаль зразумелай англійскай мове:

— Які з маіх палонных Доўгі Карабін?

Ні Дункан, ні разведчык не адказалі на гэтае пытанне. Першы акінуў позіркам змрочны, маўклівы сход і адхіліўся, калі позірк яго ўпаў на злы твар Магуа. Ён адразу зразумеў, што хітры дзікун мае нейкія адносіны да іхняга выкліку на сход, і адважыўся скарыстаць усе магчымыя намаганні, каб перашкодзіць таму споўніць ягоныя крываваыя намеры. Яму ўжо даводзілася

бачыць хуткую расправу індзейцаў, і ён баяўся, што для яго сябра прызначалася такое ж забойства. Без доўгага роздуму Дункан раптам адважыўся любой цаной выра-таваць свайго сябра, хоць бы цаной свайго жыцця. Але, перш чым ён паспеў сказаць тое-сёе, правадыр паўтарыў пытанне, гучней і выразней прамаўляючы словы.

— Дайце нам зброю, — пагардліва адказаў малады чалавек, — і змясціце нас вунь там, каля лесу. Наша майстэрства адкажа на гэтае пытанне.

— Дык гэта вы той воін, імя якога так добра знаёма нам? — сказаў правадыр, гледзячы на Хейварда з той цікавасцю, як бы ён праславіўся дабрачыннасцю альбо заганамі ці які вылучыўся сярод іншых зусім выпадкова: — Што прывяло белага чалавека да дэла-вараў?

— Я прыйшоў з-за ежы, прытулку і сяброў.

— Не можа быць. У лесе поўна дзічыны. Для галавы воіна не трэба іншага даху, акрамя бязвоблачнага неба, а дэлавары — не сябры інгізаў. Хопіць! Язык сказаў тое, чаго не гаварыла сэрца.

Дункан замоўк, не ведаючы, як працягваць; але разведчык, які ўважліва прыслухоўваўся да ўсяго, што адбывалася вакол, смела выступіў наперад.

— Я не адгукнуўся на імя «Доўгі Карабін» не з-за сораму і страху, бо ні адно з гэтых пачуццяў не ўласціва сумленнаму чалавеку, — сказаў ён, — але я не жадаю прызнаваць за мінгамі права даваць якія-небудзь мянушкі чалавеку, якому сябры далі асаблівае імя за прыродныя таленты. Ды і назвалі гэта не вельмі дакладна: «аленебой» — простае ружжо, зусім не карабін. Але я сапраўды той чалавек, які атрымаў імя Натаніэля ад сям'і і пачцівае імя Сакалінае Вока ад дэлавараў, якія жывуць на сваёй рацэ. Я той, хто больш усяго зацікаўлены ў сваім імені і каго іракезы, не параіўшыся, назвалі «Доўгім Карабінам».

Вочы ўсіх прысутных, якія ўважліва азіралі Дункана, імгненна ўгледзеліся на высокую, быццам вылітую з жалеза, постаць Сакалінага Вока. Не было нічога дзіўнага ў тым, што двое людзей заявілі свае правы на такі гонар: самазванцы рэдка, але ўсё ж калі-нікалі трапляліся сярод індзейцаў. Некалькі старых параіліся паміж сабой і, відаць, вырашылі добра распытаць гуруна.

— Мой брат паведаў, што змяя запаўзла ў мой

лагер, — сказаў правадыр гурону. — Хто гэта?

Магуа паказаў на разведчыка.

— Няўжо мудры дэлавар паверыць брэху ваўка? — усклікнуў Дункан, яшчэ больш упэўніўшыся ў злых намерах свайго даўняга ворага. — Сабака ніколі не маніць, а ці чуў хто, каб воўк гаварыў праўду?

Маланка бліснула ў вачах Магуа, але, успомніўшы, што яму належыць захоўваць прысутнасць духу, ён моўчкі адварнуўся з пагардлівым выглядам, упэўнены, што пранікліваць індзейцаў паспрыяе разабрацца, на чым баку праўда.

Ён не памыліўся: пасля новай кароткай нарады пільны дэлавар аб'явіў пра рашэнне правадыроў у задта асцярожных выказах.

— Майго брата назвалі лгуном, — сказаў ён, — і яго сябры разлаваліся. Яны хочучь паказаць, што ён сказаў праўду. Дайце палонным ружжы, і няхай яны дакажуць, хто з іх Доўгі Карабін.

Магуа зрабіў выгляд, быццам лічыць гэтыя словы камплімантам, і кінуў у знак згоды, упэўнены, што праўда будзе хутка даказана такім выдатным стралком, як разведчык.

Сябрам-супернікам тут жа далі ў рукі зброю і загадалі страляць праз галовы натоўпу ў гліняны посуд, які выпадкова апынуўся на пні, ярдах у пяцідзесяці ад таго месца, дзе яны стаялі. Хейвард усміхнуўся сам сабе пры думцы, што яму прыйдзеца спаборнічаць з разведчыкам, але вырашыў падтрымліваць падман, пакуль не даведаецца пра задумы Магуа. Ён старанна падняў ружжо, прыцэліўся тры разы і стрэліў; куля прабіла дрэва ў некалькіх дзюймах ад посуду. Воклічы задавальнення паказалі, што гэты стрэл індзейцы палічылі доказам вялікага ўмення абыходзіцца са зброяй. Нават Сакалінае Вока хітнуў галавою, быццам жадаючы сказаць, што гэта лепш, чым ён чакаў. Але замест таго каб выявіць жаданне спаборнічаць з сябрам, які стрэліў так удала, ён стаяў некаторы час, абапёршыся на ружжо, заглыблены ў глыбокі роздум. З гэтай задумліваасці яго вывеў адзін з маладых індзейцаў. Ён даткнуўся да пляча разведчыка і сказаў на ломанай англійскай мове:

— Ці можа бледнатвары стрэліць лепш?

— Так, гурон! — усклікнуў Сакалінае Вока, падымаючы правай рукой кароткае ружжо і гроззячы ім

Магуа з такой лёгкасцю, быццам гэта была чаратовае трысцінка.— Так, гурон, я мог бы зараз забіць цябе, і ніякая зямная сіла не замінала б мне! Сокал, які лётае ў паветры, не больш упэўнены ў сваёй перамозе над галубкай, чым я ў тым, што мог бы зараз прабіць табе сэрца куляй! І чаму б мне не зрабіць гэтага? Чаму? Толькі таму, што гэтым я мог бы наклікаць бяду на галаву пяшчотных нявінных істот!

Разгарацаны твар разведчыка, гнеўны позірк, выпрамяленая ва ўвесь рост постаць — усё гэта выклікала пачуццё пачцівага страху ва ўсіх, хто слухаў яго. Дэлавары прыталі дыханне ў чаканні; але Магуа, хоць і не верыў у паблажлівасць ворага, працягваў стаяць, быццам прыкуты да месца сярод натоўпу, які акружаў яго.

— Пацэль туды,— паўтарыў малады дэлавар, які стаяў побач з разведчыкам.

— «Пацэль туды!» Дурань! Куды? — крыкнуў Сакалінае Вока, працягваючы гнеўна размахваць ружжом над галавой.

— Калі белы чалавек — той воін, за якога ён падае сябе,— прамовіў пажылы правадыр,— няхай ён трапіць бліжэй да цэлі.

Разведчык гулка засмяўся, пасля перакінуў ружжо ў выцягнутую левую руку; пачуўся стрэл — відаць, па прычыне ўздрыгвання,— і ў паветра ўзляцелі асколкі посуду і рассыпаліся ва ўсе бакі. Амаль у той жа час пачуўся гук падзення ружжа, з пагардай кінутага на зямлю разведчыкам.

У першую хвіліну прысутныя былі здзіўленыя і ўражаныя. Потым у натоўпе пранёсся ціхі шэпт, што ўсё ўзмацняўся. Некаторыя адкрыта выяўлялі сваё захапленне перад такім непараўнальным спрытам, але большасць былі схільныя думаць, што трапны стрэл — простая выпадковасць. Хейвард падтрымаў думку, якая была яму на руку.

— Гэта простая выпадковасць! — крыкнуў ён.— Нельга страляць не прыцэльваючыся!

— Выпадковасць! — паўтарыў усхваляваны жыхар лясоў, не звяртаючы ўвагу на знакі, якія крадком падаваў яму Хейвард, што маліў, каб ён не выкрываў падману.— Што ж, і той ілгун-гурон лічыць гэта выпадковасцю? Дайце яму ружжо, пастаўце нас твар у

твар без усякіх ухілак, і няхай прывід і нашыя ўласныя вочы вырашаць спрэчку.

— Зусім ясна, што гурон — ілгун, — спакойна запярэчыў Хейвард. — Вы ж самі чулі, што ён назваў вас Доўгім Карабінам.

Нельга сказаць, якія доказы прывёў бы ўпарты Сакалінае Вока, каб засведчыць сваю асобу, калі б зноў не ўмяшаўся стары дэлавар.

— Сокал, які спускаецца з воблакаў, можа вярнуцца, калі пажадае, — сказаў ён. — Аддайце ружжы.

На гэты раз разведчык прагна схапіў ружжо; Магуа, які раўніва сачыў за кожным рухам стралка, не бачыў ужо прычын для небяспекі.

— Ну, дакажам зараз перад вачыма ўсяго гэтага племені дэлавараў, хто з нас лепшы стралок! — крыкнуў разведчык, удараючы па рульцы ружжа пальцам, які столькі разоў спускаў лёсаносны курок. — Бачыце, маёр, бутэль з гарбуза, што вісіць на тым дрэве? Калі вы стралок, прыгодны для пагранічнай службы, то вы праб'еце яе.

Дункан зірнуў на паказаны яму прадмет і падрыхтаваўся да новага выпрабавання. Гэта быў маленькі посуд з гарбуза, які ўвесь час выкарыстоўвалі індзейцы. Ён звешваўся на скураным рэмені з высахлай галінкі невялікай сасны каля сотні ярдаў ад тых, хто спрачаўся. Як было ўжо сказана, Дункан быў нядрэнным стралком, а цяпер ён рашыў пастарацца, каб паказаць сябе бліскуча. Наўрад ці ён праявіў больш абачлівасці і дакладнасці цэлячыся, калі б ад выніку гэтага стрэлу залежала яго жыццё. Ён стрэліў: тры-чатыры індзейцы кінуліся да дрэва, на якім вісеў гарбуз, і гучнымі крыкамі аб'явілі, што куля трапіла ў дрэва зусім блізка ад цэлі. Воіны адгукнуліся на гэтую вестку ўхвальнымі воклічамі і запыталы паглядзелі на сурперніка маладога афіцэра.

— Нядрэнна для каралеўскага гвардзейца! — сказаў Сакалінае Вока, смеючыся сваім нягучным задушэўным смехам. — Але калі б маё ружжо часта дазвляла сабе падобныя адхіленні ад сапраўднай цэлі, то шмат куніц, мех якіх пайшоў на жаночыя муфты, гуляла б у лясках і ніводзін люты мінг, які адправіўся па апошні разлік на той свет, выкідваў бы яшчэ і зараз свае д'ябальскія штучкі! Спадзяюся, што ў жанчыны, якой належыць гэты гарбуз, ёсць яшчэ шмат такіх у

запасе ў вігваме, бо гэтаму ўжо не наканавана больш захоўваць ваду!

Сакалінае Вока, гаворачы гэтыя словы, насыпаў пораху і ўзвёў курок. Закончыўшы сваю прамову, ён адставіў нагу і стаў павольна падымаць рулю ад зямлі роўным, плаўным рухам. Калі руля аказалася на адным узроўні з вокам, разведчык спыніў яе на імгненне і стаў нерухома, быццам чалавек і ружжо былі зроблены з каменя. Бліснула яркае, зыркае полымя. Маладыя індзейцы кінуліся наперад, але па іхніх трывожных пошуках і расчараваных позірках ясна было відаць, што яны не знайшлі ніякіх слядоў кулі.

— Ідзі, — сказаў стары правадыр разведчыку тонам, поўным агіды, — ты воўк у сабачай скуры! Я гавару з Доўгім Карабінам інгізаў.

— Ах! Было б у мяне ў руках тое ружжо, якое дало мне мянушку, я дакляраваў бы прастрэліць рэмень і скінуць гарбуз, не разбіўшы яго, — заўважыў, ніколькі не бянтэжачыся, Сакалінае Вока. — Дурні, калі вы хочаце знайсці кулю майстэрскага стралка тутэйшых лясоў!

Індзейскія юнакі адразу зразумелі сэнс яго слоў — на гэты раз ён гаварыў на дэлаварскай мове, — знялі гарбуз з дрэва і высока паднялі яго ўгару з захапляльнымі крыкамі, паказаўшы натоўпу дзірку на дне посуду; куля, трапіўшы ў горла посуду, выйшла з супрацьлеглага яго боку. Пры гэтым нечаканым відовішчы гучныя крыкі захаплення вылецелі з вуснаў воінаў. Гэты стрэл вырашыў пытанне і пацвердзіў пагалоску пра трапнасць Сакалінага Вока. Цікаўныя захапляльныя позіркі, якія яшчэ нядаўна былі павернутыя на Хейварда, уталопіліся зараз на моцную постаць разведчыка. Калі крыху сціхла раптоўнае шумнае ўзбуджэнне, стары правадыр зноў прыняўся за роспыт.

— Навошта ты хацеў заткнуць мне вушы? — звярнуўся ён да Дункана. — Хіба дэлавары такія дурныя, што не змогуць адрозніць маладога барса ад кошкі?

— Яны яшчэ не разумеюць, якая лжывая птушка — гурон, — сказаў Дункан, спрабуючы падрабіцца пад вобразную мову тубыльцаў.

— Добра, мы даведаемся, хто прымушае людзей закрываць вушы. Брат, — дадаў правадыр, звяртаючы свой погляд на гурона, — дэлавары слухаюць.

Закліканы гэтымі непасрэднымі словамі патлума-

чыць свае намеры, гурон падняўся са свайго месца. З рашучым, велічным выглядам ён увайшоў у самы цэнтр круга, спыніўся перад палоннымі ў позе прамоўцы і падрыхтаваўся гаварыць. Але, перш чым адкрыць рот, ён абвёў позіркам мноства напружаных твараў, здаецца, абдумваючы выразы, якія адпавядалі б разуменню слухачоў. Ён кінуў на разведчыка позірк, поўны варожасці, змешаны з павагаю; на Дункана зірнуў з пачуццём непрымірымай нянавісці; толькі ледзь-ледзь абвёў позіркам дрыготкую Алісу; але, калі ўгледзеў непахісную, уладную і ў той жа час прыгожую постаць Кору, ён затрымаў на ёй позірк з выразам, вызначыць які было вельмі цяжка. Потым, поўны сваіх цёмных задум, ён загаварыў на мове, што гучыць у Канадзе, паколькі ведаў, што яна зразумелая амаль для ўсіх.

— Дух, які стварыў людзей, даў ім самы розны колер,— пачаў хітры гурон.— Некаторыя з іх чарнейшыя за непаваротлівага мядзведзя. Яны мусяць быць рабамі, і ён загадаў ім працаваць заўсёды, як бабрам. Вы можаце пачуць іхнія стогны, калі дзьме паўднёвы вецер, стогны больш мацнейшыя, чым роў бізонаў; яны чуюцца ўздоўж берагоў вялікага Салёнага возера, куды па іх прыходзяць вялікія лодкі і адвозяць іх на тоўпамі. Некаторых ён стварыў з тварамі, бялейшымі за ляснога гарнастая: гэтым ён загадаў быць гандлярамі, слугамі сваіх жанчын і ваўкамі для сваіх рабоў. Ён даў гэтаму народу галубіныя крылы — крылы, што ніколі не стамляюцца лятаць,— дзяцей больш, чым лістоты на дрэвах, і прагавітасць, што можа глынуць увесь Сусвет. Ён даў ім голас, падобны на крык дзікай кошкі, сэрца, падобнае на заечае, свіную хітрасць — але не лісіцы — і рукі, даўжэйшыя за аленевыя ногі. Сваім языком белы чалавек затыкае вушы індзейцам; сэрца белатварага вучыць яго наймаць за плату воінаў, каб яны змагаліся за белых людзей; хітрасць памагае яму збіраць дабро з зямлі, а рукі ягоныя захопліваюць усю зямлю ад берагоў салёнай вады да астравоў Вялікага возера. Вялікі Дух даў яму ўсяго даволі, а ён хоча мець усё. Такія вось белатварыя. Іншых людзей Вялікі Дух стварыў са скурай больш бліскачай і чырвонай, чым гэтае сонца,— працягваў Магуа, выразна паказваючы ўверх, на вогненнае свяціла, чые праменні прабіваліся скрозь туман на небакраі.— Ён аддаў ім гэтую

зямлю такой, якой стварыў яе: парослую лесам, напоўненую дзічынай. Чырванаскурыя дзеці Вялікага Духу жылі вольна. Сонца і дождж вырошчвалі для іх плады, вятры асвятлялі іх улётку. Калі яны змагаліся паміж сабою, дык толькі для таго, каб даказаць, што яны мужчыны. Яны былі храбрыя, справядлівыя, яны былі шчаслівыя...

Тут прамоўца замоўк, зноў пазіраючы вакол, каб убачыць, ці ўзбудзіла яго легенда ўсіх, хто быў паблізу. Усюды ён натыкаўся на вочы, што прагна пазіралі ў ягоныя вочы, высока паднятыя галовы, раздзьмутыя ноздры.

— Калі Вялікі Дух даў розныя мовы сваім чырванаскурым, — прадаўжаў Магуа ціхім, сумным голасам, — дык для таго, каб усе жывёліны маглі разумець іх. Некаторыя ён змясціў сярод снягоў разам з іхнім стрыечным братам — мядзведзем. Іншых ён змясціў паблізу заходняга сонца па дарозе да шчаслівых абшараў палявання, таго-сяго — на зямлі вакол пітной вады, але самым вялікім, самым любімым ён даў пяскі Салёнага возера. Ці ведаюць мае браты імя гэтага шчаслівага народа?

— Гэта былі ленапы! — тут жа крыкнула галасоў дваццаць.

— Гэта былі ленні-ленапы, — сказаў Магуа, схіляючы галаву з прытворнай пачцівасцю перад іхняй былой велічнасцю. — Гэта былі плямёны ленапаў! Сонца падымалася з салёнай вады і апускалася ў пітную ваду, ніколі не хаваючыся з іхняга позірку. Але чаму мне, гурону лясоў, расказваць мудраму народу пра ягоную гісторыю! Навошта напамінаць яму пра перажытыя ім знявагі, пра яго колішнюю веліч, пра подзвігі, славу, шчасце, пра страты, паражэнні, бяду і гора! Хіба сярод гэтага народа няма таго, хто бачыў усё гэта і ведае, што гэта праўда? Я сказаў усё. Мой язык маўчыць, бо свінец цісне мне сэрца. Я слухаю.

Калі голас прамоўцы заціх, усіхныя твары і вочы павярнуліся туды, дзе быў стары Таменунд. З той хвіліны, як ён сеў на сваё месца, і да гэтага часу патрыярх не прамовіў ні слова. Сагнуты ад старасці і, відаць, не ўсвядомліваючы, дзе знаходзіцца, ён моўчкі сядзеў у час гэтай замятні. Аднак пры гуках прыемнага, роўнага голасу гурона ў яго нібы ажывілася свядомасць — падняў разы два галаву, быццам прыслухоўваючыся

да ягоных слоў. Але, калі хітры Магуа назваў імя яго-
нага народа, стары зірнуў на натоўп выцвілымі і без-
жыццёвымі вачыма, нібы здань. Ён паспрабаваў пад-
няцца і пры падтрымцы правадыроў, якія былі паблізу,
стаў на ногі ў велічнай позе, не зважаючы на тое, што
хістаўся ад нямогласці.

— Хто ўспамінае пра дзяцей ленапаў? — сказаў
ён глыбокім гартанным голасам, што прагучаў са
страшняй сілаю, паколькі была магільная цішыня ва-
кол. — Хто гаворыць пра тое, што прайшло? Хіба з
яйка не выходзіць чарвяк, з чарвяка — муха, каб загі-
нуць? Нашто гаворыць дэлаварам пра добрае мінулае?
Лепш падзякаваць Маніту за тое, што засталася.

— Гэта гаворыць вейандот, — прамовіў Магуа, па-
дыходзячы бліжэй да таго месца, дзе стаялі старыя, —
сябра Таменунда.

— «Сябра!» — паўтарыў мудрэц, змрочна нахму-
рыўшыся; у вачах ягоных з'явіўся суровы бляск, што
рабіў іх некалі вельмі пагрознымі. — Хіба мінг кіруе
зямлёю? Што прывяло сюды гурона?

— Прага справядлівасці. Яго палонныя тут, у яго-
ных братоў, і ён прыйшоў па тое, што належыць
яму.

Стары павярнуўся да аднаго з тых, хто яго падтрым-
ліваў, і выслухаў ягонае кароткае тлумачэнне. Пасля
ён зірнуў на просьбіта, некалькі хвілін разглядваючы
яго з глыбокай увагаю і, нарэшце, прамовіў ціха і нібы
нехаця:

— Правасуддзе — закон вялікага Маніту. Дзеці мае,
накарміце чужаземца... А пасля, гурон, вазьмі сваё і
сыходзь.

Выказаўшы гэта ўрачыстым голасам, патрыярх сеў
і зноў заплюшчыў вочы, здаецца, больш радуючыся
явам свайго багатага мінулага, чым падзеям і людзям
рэальнага свету. Ледзь Таменунд сказаў свой прысуд,
чацвёрта ці пяцёра маладых воінаў сталі за спіной у
Хейварда і разведчыка і спрытна ды хутка звязалі ім
рукі рамянямі. Магуа абвёў прысутных урачыстым по-
зіркам. Бачачы, што яго палонныя-мужчыны не могуць
супраціўляцца яму, ён перавёў свае вочы на тую, якой
даражыў больш за ўсё. Кора сустрэла ягоны погляд
такім спакойным, упэўненым позіркам, што рашучасць
ягоная пахіснулася. Прыгадаўшы сваю ранейшую
хітрыку, ён узяў Алісу з рук воіна, на якога яна абапі-

ралася і, зрабіўшы знак Хейварду, каб ён ішоў услед, рушыў у натоўп, які расступіўся перад ім. Але Кора, замест таго каб падпарадкавацца яму, як ён чакаў, кінулася да ног патрыярха і моцна ўсклікнула:

— Справядлівы, паважаны дэлавар, мы просім тваёй міласэрнасці, верым у тваю мудрасць і магутнасць! Застанься глухім да слоў гэтага вераломнага, бязлітаснага страшыдлы! Ён атручвае твой слых маной, каб насыціць сваю прагу крыві. Ты, які жыў доўга і бачыў шмат зла, павінен ведаць, як памагчы ў бядзе няшчасным!

Вочы старога цяжка расплюшчыліся, і ён зноў зірнуў на натоўп. Калі голас прасіцелькі дайшоў да яго нага слыху, ён паволі перавёў вочы на яе і нарэшце як след абгледзеў. Кора стаяла на каленях; прыціснуўшы рукі да грудзей, яна не паварухнулася нават і з мальбой ды пачцівасцю пазірала на пабляклы, але ўсё яшчэ велічны патрыярхаў твар. Выраз Таменундавага твару паволі мяняўся, на ім паказалася захапленне, а пасля яно азарылася розумам, які за сто гадоў перад гэтым умеў натхняць сваёй юначай палкасцю шматлікія дэлаварскія плямёны. Ён падняўся без чужых рук, здаецца, нават без намаганняў, і спытаў голасам, што ўразіў сваёй цвёрдасцю слухачоў:

— Хто ты?

— Жанчына з ненавіснага табе племені інгізаў, але жанчына, якая не рабіла зла табе і не магла б, калі б і захацела, зрабіць зло твайму народу. Яна просіць цябе памагчы.

— Скажыце мне, дзеці мае,— працягваў патрыярх хрыплым голасам, звяртаючыся да ўсіх, але не адрываючы вачэй ад Кору, якая ўсё яшчэ стаяла на каленях,— дзе цяпер стаяць лагерам дэлавары?

— У гарах іракезаў, за празрыстымі крыніцамі Харыкэна.

— Шмат разоў прыходзіла і сыходзіла спякотнае лета з таго часу, як я піў ваду з маёй роднай ракі,— прадоўжыў мудрэц.— Белыя жыхары Харыкэна — самыя справядлівыя з белых людзей, але яны адчувалі смагу і ўзялі сабе раку. Няўжо яны хочуць не даваць нам жыцця і тут, у нашым лагеры?

— Мы нікога не выцясняем, нічога не дамагаемся,— адказала Кора.— Нас прывялі сюды як палонных, дык мы просім дазволіць нам адправіцца мірна да нашых

родных. Хіба ты не Таменунд, бацька, суддзя, я сказала б — не прарок гэтага племені?

— Я Таменунд, знясілены ўзрастам.

— Сем гадоў таму адзін з тваіх воінаў трапіў у рукі да белага правадыра на мяжы гэтых уладанняў. Ён даказаў, што належыць да роду добрага і справядлівага Таменунда. «Ідзі, — сказаў белы правадыр, — ты вольны, бо корань твой з роду Таменунда». Ці помніш ты імя гэтага англійскага воіна?

— Помню, калі быў я вясёлым хлопчыкам, — сказаў патрыярх са звыклай для глыбокай старасці яснасцю ўспамінаў, — я стаяў на пяску марскога берага і бачыў вялікую лодку з крыллямі большымі, чым лебядзіныя, і шырэйшымі, чым у арла, — яна ішла ад невысокага ранішняга сонца.

— Не-не, я гавару не пра той далёкі час, а пра літасць, што зрабіў нядаўна аднаму з тваіх воінаў мой родзіч.

— Можна, гэта было тады, калі інгізы і галандцы змагаліся з-за паляўнічых абшараў дэлавараў? Тады Таменунд быў правадыром і першы раз пакінуў лук для маланкі бледнатварых...

— Не, не тады, — перапыніла яго Кора, — нашмат пазней. Я гавару пра тое, што здарылася зусім нядаўна, можна сказаць — учора. Не, ты не мог пра гэта забыцца!

— Толькі ўчора, — сказаў стары з чулым пафасам, — дзеці ленапаў былі ўладарамі свету! Рыбы Салёнага возера, птушкі і лясныя звяры прызнавалі іх сваімі сагаморамі!

Кора ў адчаі апусціла галаву і з хвіліну-другую змагалася з цяжкім горам. Пасля, падняўшы свой прыгожы твар з бліскучымі вачыма, яна запытала:

— Скажы мне, ці маеш ты дзяцей?

Стары зірнуў на яе са свайго ўзвышкі з мяккай усмешкаю на схуднелым твары, потым марудна абвёў вачыма ўсіх прысутных і адказаў:

— Я бацька ўсяго народа.

— Для сябе я нічога не прашу, я гатовая мець кару за грахі маіх продкаў. Але тая, што стаіць побач каля мяне, да гэтага часу не зведала цяжару нябеснага гневу. Яна дачка старога чалавека, дні якога злічаныя. Шмат хто, вельмі шмат хто любіць яе! Яна завельмі добрая, вельмі дарагая для многіх, каб стаць ахвяраю гэтага нягодніка!

— Я ведаю, што бледнатварыя — гордае, прагавітае племя. Я ведаю, што яны не толькі заяўляюць правы на зямлю, але лічаць, што самыя нікчэмныя з людзей іхняга колеру лепшыя за сагамораў чырвонага чалавека. Сабакі і вароны іхняга племені, — прадаўжаў стары, — пачалі б брахаць і каркаць, калі б яны ўзялі ў свае вігвамы жанчыну, колер скуры якой не быў бы бялейшы за снег. Але няхай яны не вельмі выхваляюцца перад асобаю Маніту! Яны прыйшлі на гэтыя землі адтуль, дзе ўзыходзіць сонца, і могуць сысці туды, дзе яно заходзіць. Я часта бачыў, як саранча аб'ядала лістоту на дрэвах, але час цвіцення зноў наступаў для іх.

— Гэта так, — сказала Кора, глыбока ўздыхаючы, быццам пазбаўляючыся ад здранцвення. — Але тут ёсць яшчэ адзін чалавек з твайго племені, якога не прывялі да цябе. Выслухай яго, перш чым дазволіць гурону ганарліва пайсці адгэтуль.

Заўважыўшы, што Таменунд з недаўменнем азіраецца вакол, адзін з тых, хто вёў яго, сказаў:

— Гэта змяя, чырванаскуры наёмнік інгізаў. Мы пакінулі яго, каб катаваць.

— Няхай ён прыйдзе, — прамовіў мудрэц.

Ён зноў сеў на сваё месца, і, пакуль воіны хадзілі, каб зрабіць тое, што ён загадаў, стаяла такая цішыня, што ясна чуваць быў шлолах лістоты ў суседнім лесе.

РАЗДЗЕЛ XXX

Адмовіце — ганьба законам вашым!
Тады ў Венецыі не мае сілы права!
Дык адказвайце: будзе ён маім?

Шэкспір. «Венецыянскі купец»

Трывожнае маўчанне доўжылася некалькі хвілін. Пасля натоўп загайдаўся, расступіўся і зноў самкнуўся. У ягоным жывым крузе стаяў Ункас. Вочы, што зусім нядаўна з цікаўнасцю разглядалі старога, цяпер памкнуліся з тайным захапленнем на стройную, гібкую постаць палоннага. Ні тое, што тут быў усімі паважаны стары, ні выключная ўвага, узбуджаная ім, не парушылі самавалодання маладога магіканіна. Ункасаў твар не страціў свайго спакойнага выразу і дзіцячай цікаў-

насці і тады, калі, абвёўшы вачыма прысутных, ён напаткаў варожыя вочы правадыроў. Але, калі позірк яго запыніўся на постаці Таменунда, юнак павольнымі, нячутнымі крокамі падышоў да таго месца, дзе сядзеў мудрэц, і запыніўся насупраць яго. Тут ён стаяў, пільна назіраючы за ўсім, што адбывалася вакол, пакуль адзін з дэлаварскіх правадыроў не сказаў Таменунду, што ён тут.

— На якой мове гаворыць палонны з Маніту? — спытаў патрыярх, не адплюшчваючы вачэй.

— Як і яго бацькі, на дэлаварскай мове, — адказаў Ункас.

Пасля гэтай раптоўнай і нечаканай звесткі сярод натоўпу прабег ціхі ярасны гул, які можна было параўнаць з лвіным рыкам. Словы гэтыя ўразлілі мудраца так жа моцна, але той выявіў сваё пачуццё іначай. Ён прыкрыў рукой вочы, быццам для таго, каб засланіць сябе ад непрыемнага відовішча, і паўтарыў ціхім гартанным голасам толькі што пачутыя словы.

— Дэлавар! Я дажыў да таго, што бачыў плямёны ленапаў выгнанымі з мясцін, дзе здаўна гарэлі іхнія вогнішчы рады, і распыленых сярод гор іракезаў, нібы статкі аленяў! Я бачыў, як сякеры чужога народа высякалі нашыя лясы, якім не зашкодзілі нават нябесныя вятры; бачыў я, як у вігвамах людскіх жылі звяры, якія бегалі па лесе, і птушкі, якія лётаюць над дрэвамі; але ніколі яшчэ не сустракаў дэлавера, настолькі пачварнага, каб змяёй упаўзці ў лагер свайго народа!

— Ілжывыя птушкі разявілі свае дзюбы, — запярэчыў Ункас самымі мяккімі нотамі свайго музыкальнага голасу, — і Таменунд учуў іхнія песні.

Мудрэц уздрыгнуў і схіліў галаву набок, быццам намагаючыся яшчэ і яшчэ чуць заміраючыя гукі далёкай мелодыі.

— Ці не спіць Таменунд? — усклікнуў ён. — Што за голас чуецца ў ягоных вушах? Няўжо зімы адышлі? Няўжо да дзяцей ленапаў зноў вяртаецца лета?

Пасля струіны ўсхваляваных слоў, якія выпаліў Таменунд, наступіла ўрачыстая, паважлівая цішыня. Яго народ лёгка палічыў гэтыя незразумелыя словы за адну з таямнічых гутарак, якія стары, як лічылі, вёў з Вялікім Духам, і ўсе са страхам чакалі, што таму адкрыецца. Пасля доўгага, цярплівага чакання адзін з яго старых сяброў заўважыў, што мудрэц забыўся пра

тое, пра што ўсе хочучь ведаць, і асмеліўся напамніць яму пра палоннага, які стаяў перад ім.

— Ілжывы дэлавар трымціць, асцерагаючыся пачуць словы Таменундавы,— сказаў ён.— Гэты сабака брэша, калі інгізы паказваюць яму след.

— А вы,— сказаў Ункас, азіраючыся вакол,— сабакі, якія вішчаць ад радасці, калі які-небудзь француз кідае вам аб'едкі свайго аленя.

Нажоў дваццаць бліснула ў паветры, і столькі ж воінаў ускочыла на ногі пры гэтых з'едлівых, хоць і слухных словах; але жэст аднаго з правадыроў запыніў успышку іхняга абурэння. У гэты час Таменунд зрабіў рух — ціха, ён будзе гаварыць.

— Дэлавар,— сказаў ён,— ты мала варты свайго імені. Мой народ не бачыць яркага сонца ўжо некалькі доўгіх зімаў; а воін, які пакідае сваё племя, калі хмары навіслі над ім,— здраднік удвайне. Закон Маніту справядлівы. Так павінна быць. Пакуль цякуць рэкі і стаяць горы, пакуль кветкі на дрэвах з'яўляюцца і знікаюць, так павінна быць... Ён ваш, дзеці мае! Карайце яго па законе.

Ніхто не паварушыўся, усе затаілі дыханне і маўчалі, пакуль апошняе слова прысуду не вылецела з Таменундавых вуснаў. Тады пачуўся моцны крык, што аб'яднаў усіх прысутных у адным пачуцці помсты, страшны крык, які сведчыў пра іхнія жорсткія намеры. Сярод гэтых доўгіх крыкаў адзін з правадыроў аб'явіў моцным голасам, што палонны прысуджаецца да пакарання агнём. Кола распалася, і захапляльныя ўсклікі зліліся з шумам і мітуснёй падрыхтоўкі да катавання. Хейвард шалёна вырываўся з рук людзей, якія трымалі яго, Сакалінае Вока азіраўся вакол з асаблівым, трывожным выразам у вачах, а Кора зноў кінулася да ног патрыярхавых, молячы яго пра міласэрнасць.

Аднак Ункас захаваў ясны спакой у гэтыя страшныя хвіліны. Абыякава назіраў ён за адпаведнай падрыхтоўкаю, і калі да яго падышлі катавальнікі, сустрэў іх пільным, непахісным позіткам. Адзін з іх, раз'юшаны больш за іншых, схопіў маладога воіна за каўнер кашулі і разарваў яе. Затым з лямантам дзікай лютасці ён падскочыў да сваёй ахвяры. Але раптоўна ён змяніў свой намер, нібы нейкая звышнатуральная сіла спыніла яго, каб выратаваць Ункаса. Вочы дэлавара, здавалася, выкаціліся з вачніц, рот разявіўся, і ўся постаць

нібы акамянела ад здзіўлення. Павольным рухам ён падняў руку і паказаў пальцам на грудзіну палоннага. Таварышы ягоныя стоўпіліся вакол, і ўсе позіркі са здзіўленнем упіліся на прыгожы, татуіраваны блакітнай фарбаю малюнак невялікай чарапахі на грудзіне палоннага.

Нейкі час Ункас адчуваў слодыч ад свайго трыумфу, пазіраючы са спакойнаю ўсмешкаю на гэтую сцэну. Затым ён адхіліў натоўп гордым, нават ганарлівым рухам рукі, выйшаў на сярэдзіну нібы цар і загаварыў голасам, які гучна прагучаў сярод шэпту здзіўлення, што валодала ўсімі.

— Людзі ленні-ленапаў! — сказаў ён. — Мой род падтрымлівае Сусвет! Ваша слабое племя стаіць на маім умацаванні! Хіба агонь, запалены дэлаварам, можа спаліць сына маіх бацькоў? — дадаў ён, з пачцівасцю паказваючы на просты знак на ягонаі грудзіне. — Кроў, што ідзе ад такой пароды, патушыла б ваша полымя. Мой род — пачынальнік усіх плямёнаў!

— Хто ты? — запытаў Таменунд, устаючы на ногі хутчэй ад гукаў ягонага голасу, што ўразілі яго, чым ад сэнсу слоў палоннага.

— Ункас, сын Чынгачука, — сціпла адказаў палонны, адварочваючыся ад натоўпу і схіляючы галаву з-за павагі да асобы і гадоў старога, — адзін з сыноў вялікай Унаміс — Чарапахі.

— Апошняя Таменундава часіна блізкая! — усклікнуў мудрэц. — Дзень нарэшце набліжаецца да ночы! Дзякую Маніту за тое, што тут ёсць той, хто заменіць мяне каля вогнішча рады! Ункас, Ункасаў унук, нарэшце знайшоўся! Дайце вачам паміраючага арла зірнуць на ўзыходзячае сонца!

Юнак лёгка, але з гордым выглядам узбег на ўзвышак, адкуль яго мог убачыць увесь здзіўлены і ўсхваляваны натоўп. Таменунд не мог наглядзецца на яго, мусіць, успамінаючы былыя шчаслівыя дні.

— Ці не памаладзеў я? — нарэшце загаварыў уражаны стары. — Няўжо бачыў я ў сне ўсе гэтыя зімы? Бачыў народ мой, рассыпаны, як пясок, гнаны ветрам, бачыў інгізаў, больш шматлікіх, чым лістота на дрэвах? Страла мая не спалохала б лані; рука мая высахла, як галіна мёртвага дуба; смоўж перагнаў бы мяне ў бегу; а паміж тым перада мною стаіць юны Ункас, такі ж, як раней, калі мы разам змагаліся з белатвары-

мі! Ункас, барс свайго племені, старэйшы сын ленапаў, мудрэйшы сагамор магіканаў! Скажыце мне, дэлавары, няўжо Таменунд праспаў сто зімаў?

Глыбокае маўчанне, што настала за гэтымі словамі, даволі ясна выяўляла пачцівае, з вялікай пашанай узрушэнне, з якім народ выслухаў тое, што сказаў патрыярх. Ніхто не асмельваўся падаць голас — усе чакалі, затаіўшы дыханне, што будзе далей. Ункас, які ўвесь час пазіраў у вочы старому з любоўю і глыбокай павагаю, рашыўся загаварыць.

— Чатыры воіны з роду Ункаса жылі і памерлі з той часіны, калі сябра Таменунда вадзіў свой народ на вайну, — сказаў ён. — Кроў Чарапахі цякла ў жылах не аднаго правадыра, але ўсе яны вярнуліся ў зямлю, з якой прыйшлі, апроч Чынгачука і ягонага сына.

— Гэта праўда... Гэта праўда... — заўважыў стары; прамень успамінаў развезаў ягонае забыццё. — Але мудрацы часта гаварылі, што два воіны старажытнага роду жывуць яшчэ ў гарах інгізаў. Чаму ж так доўга былі незанятыя іхнія месцы каля вогнішча рады дэлавараў?

Пры гэтых словах малады чалавек падняў сваю галаву, увесь час схіленую ў знак павагі да Таменунда; узвысіў голас так, каб яго чуў увесь натоўп, і быццам жадаючы раз і назаўсёды патлумачыць, як жыла ягоная сям'я, ён загаварыў:

— Некалі мы спалі там, дзе можна чуць гнеўны рык Салёнага возера. Тады мы былі ўладарамі і сагаморамі ўсёй краіны. Але, калі вакол кожнага ручая пачалі заяўляцца белатварыя, мы пайшлі ўслед за аленямі, туды, да нашай роднай ракі. Дэлавараў не было. Толькі той-сёй з воінаў застаўся піць ваду любімай рэчкі. Тады продкі мае казалі: «Тут мы будзем паляваць. Вада гэтай ракі бяжыць у Салёнае возера. Калі мы пойдзем туды, дзе заходзіць сонца, то знойдзем плыні, якія бягуць у вялікія азёры салодкай вады; магіканін памрэ там, як паміраюць марскія рыбы ў празрыстых крыніцах. Калі Маніту будзе гатовы, дык скажа: «Ідзіце», — і мы пойдзем па рацэ да мора і вернем сабе сваё». Вось, дэлавары, у што вераць дзеці Чарапахі! Нашы вочы глядзяць туды, дзе сонца ўзыходзіць, а не заходзіць. Мы ведаем, адкуль яно прыходзіць, але не знаем, куды сыходзіць. Даволі!

Нашчадкі ленапаў слухалі Ункасавы словы з той

павагай, што ўнушае прымхлівы страх, і тайна маючы асалоду ад той вобразнай мовы, на якой гаварыў юны сагамор. Ункас уважліва сачыў сваімі разумнымі вачыма за слухачамі і, пераканаўшыся, што яго словы робяць добрае ўражанне, паволі пачаў суцішваць свой уладны тон. Акінуўшы позіракам сцішаны натоўп, які абкружаў узвышак, дзе сядзеў Таменунд, ён упершыню ўбачыў звязанага разведчыка. Ункас прабраўся сярод людзей да свайго сябра, гнеўным, хуткім рухам нажа перарэзаў рамяні і даў знак натоўпу расступіцца.

Індзейцы паслухаліся моўчкі і зноў самкнуліся ў кола, як і да таго, як заявіўся Ункас. Ён узяў разведчыка за руку і падвёў яго да патрыярха.

— Бацька, — сказаў ён, — зірні на гэтага белатварага: гэта справядлівы чалавек, сябра дэлавараў і граза для макуасаў.

— Якое імя заслужыў ён сваімі подзвігамі?

— Мы называем яго Сакаліным Вокам, — адказаў Ункас, называючы разведчыка ягонай дэлаварскай мянушкаю, — бо зрок заўсёды верны яму. Мінгі ведаюць яго як трапнага стралка і называюць яго Доўгім Карабінам.

— Доўгі Карабін! — усклікнуў Таменунд, адплюшчваючы вочы і сурова пазіраючы на разведчыка. — Майму сыну не варта было б называць яго сябрам.

— Я называю сябрам таго, хто на справе з'яўляецца сябрам, — адказаў малады правадыр спакойна і цвёрда. — Калі дэлавары вітаюць Ункаса, то і Сакалінае Вока знаходзіцца сярод сяброў.

— Белатвары забіў многіх з маіх воінаў. Ягонае імя славіцца ўдарамі, што ён нанёс ленапам.

— Калі які-небудзь мінг нашаптаў гэта на вуха дэлаварам, дык гэтым толькі даказаў, што ён ілжывая птушка, — сказаў разведчык.

Ён рашыў, што для яго наступіў час апраўдацца вось гэтакім смелым чынам, зневажаючы тых, хто пра яго думае кепска.

— Тое, што я забіваў макуасаў, я не буду адмаўляць нават на іхняй радзе каля вогнішча. Але ніколі мая рука не прынесла шкоды дэлавару, бо я па-сяброўску адношуся да іх і да ўсіх, хто належыць да іхняга племені.

Лёгка прыязны шэпт прабег сярод воінаў, якія абмяняліся адзін з адным позіракамі: бачыце, мы ўсё ж

памыляліся, думалі зусім іначай.

— Дзе гурон? — запытаў Таменунд.

Магуа смела падышоў і стаў перад патрыярхам.

— Справядлівы Таменунд не будзе затрымліваць тое, што гурон даў яму на нейкі час, — сказаў ён.

— Скажы мне, сын майго брата, — прамовіў мудрэц, адварочваючыся ад змрочнага твару Хітрага Ліса і з радасцю пазіраючы на шчыры Ункасаў твар, — ці мае гурон над табой права пераможцы?

— Не. Барс можа калі-нікалі трапляць у пасткі, пастаўленыя жанчынамі, але ён дужы і ведае, як выскачыць з іх.

— А Доўгі Карабін?

— Пасміхаецца над мінгам... Ідзі, гурон, запытай у сваіх жанчын, які на самай справе мядзведзь.

— А чужаземец і белая дзяўчына, якія разам прыйшлі ў мой лагер?

— Павінны ісці вольна па шляху, які яны выберуць самі.

— А жанчына, якую гурон пакінуў у маіх воінаў? Ункас заціх.

— А жанчына, якую мінг прывёў у мой лагер? — строга паўтарыў Таменунд.

— Яна мая! — крыкнуў Магуа, пераможна трасучы рукою перад Ункасам. — Магіканін, ты ведаеш, што яна мая!

— Мой сын маўчыць, — сказаў Таменунд, спрабуючы зразумець выраз твару юнака.

— Гэта праўда, — ціха прамовіў Ункас.

— Наступіла кароткая красамоўная паўза, за час якой ясна было, з якой неахвотай натоўп прызнае справядлівасць таго, чаго патрабуе мінг. Нарэшце мудрэц, які меў права сказаць апошняе слова, сказаў цвёрдым голасам:

— Сыходзь, гурон.

— А з чым мне адыходзіць, справядлівы Таменунд? — запытаў вераломны Магуа, — з палоннай ці без яе? Вігвам Хітрага Ліса пусты. Падтрымай яго, аддаўшы тое, што яму належыць.

Стары сядзеў некаторы час, паглыбіўшыся ў напружаны роздум; пасля ён нахіліў галаву да аднаго са сваіх паважаных таварышаў і запытаў:

— Гэты мінг — адзін з правадыроў свайго племені?

— Першы сярод супляменнікаў.

— Чаго ж ты яшчэ жадаеш, дзяўчына! Вялікі воін бярэ цябе за жонку. Ідзі, твой род не прападзе.

— Лепш, у тысячу разоў лепш, каб ён прапаў,— усклікнула з жахам Кора,— чым быць такой уніжанаю!

— Гурон, яе душа ў палатцы яе бацькоў. Дзяўчына, якая ідзе замуж пад прымусам, прыносіць няшчасце ў вігвам.

— Яна гаворыць мовай свайго народа,— запярэчыў Магуа, пазіраючы з горкай іроніяй на сваю ахвяру.— Яна з роду гандляроў, дык прыцэньваецца з-за ласкавага позірку. Няхай Таменунд скажа пра ўсё, што трэба.

— Вазьмі за яе выкуп, а ад нас пажаданне табе шчасця.

— Я не вазьму нічога, апроч таго, што прынёс сюды!

— Ну дык ідзі з тым, што належыць табе! Вялікі Маніту забараняе дэлавару быць несправядлівым.

Магуа падскочыў да сваёй палоннай і з сілаю схапіў яе за руку. Дэлавары адступілі ў поўнай цішыні, і Кора, ведаючы, што ўсякая просьба марная, падрыхтавалася моўчкі падпарадкавацца сваёй долі.

— Пачакай, запыніся! — крыкнуў Хейвард, выбягаючы наперад.— Злітуйся, гурон! За яе дадуць такі выкуп, што ты станеш першым багаццем у тваім племені.

— Магуа — чырванаскуры, ён не мае патрэбы ў бразготках белатварых.

— Золата, срэбра, порах, свінец — усё, што трэба воіну, будзе ў тваім вігваме, усё, без чаго не можа абысціся вялікі правадыр!

— Хітры Ліс вельмі дужы! — крыкнуў Магуа, шалёна трасучы рукой, якою трымаў руку паніклай Кору.— Помста ў ягоных руках.

— Божа магутны,— узмаліўся Хейвард, у адчай сціснуўшы рукі,— няўжо ты дапусціш гэта? Цябе, справядлівы Таменунд, прашу-малю: злітуйся!

— Дэлаваравы словы сказаныя,— адказаў стары, заплюшчваючы вочы і апускаючыся на сваё месца.— Мужчыны не гавораць двойчы.

— Вялікі правадыр робіць мудра і разумна, не трацячы часу паўтараць тое, што ўжо сказаў,— прамовіў Сакалінае Вока, падаючы Хейварду знак, каб ён замаўчаў,— але кожны воін павінен, у сваю чаргу, вельмі добра падумаць, перш чым усадзіць тамагаўк у галаву

свайго палоннага... Гурон, я не люблю цябе і ўвогуле не магу сказаць, каб хто-небудзь з мінгаў меў ад мяне паблажлівасць. Можна смела лічыць, што вайна закончыцца няхутка і нямала яшчэ вашых воінаў сустрэнецца са мной у лесе. Ну, дык памяркуй, каго табе лепш прывесці палонным у свой лагер: гэтую жанчыну ці такога чалавека, як я?

— Няўжо Доўгі Карабін аддасць сваё жыццё за жанчыну? — нерашуча запытаў Магуа, які ўжо збіраўся сыходзіць з лагера са сваёй ахвяраю.

— Не-не, я гэтага не гаварыў! — адказаў Сакалінае Вока, адступаючы з належнай асцярогаю, бачачы прагу, з якой Магуа слухаў тое, пра што ён гаварыў. — Гэта быў бы надта няроўны абмен: аддаць воіна ў поўным росквіце сілы за дзяўчыну, нават лепшую тут, на мяжы... Я мог бы згадзіцца сысці на зімоўе цяпер жа, ва ўсякім разе за шэсць тыдняў да таго, як ападзе лісце, з умовай, што ты адпусціш дзяўчыну.

Магуа адмоўна паківаў галавой і зрабіў натоўпу знак расступіцца.

— Ну, добра, — дадаў разведчык з выглядам чалавека, які яшчэ не ўсё сказаў, — я дадам яшчэ «аленебой». Павер слову сталага паляўнічага, гэтае ружжо не мае сабе роўнага.

Магуа нічога не адказаў на гэта і рабіў усё для таго, каб працерабіць сабе шлях сярод людю.

— Можа... — сказаў разведчык, страчваючы свой напускны спакой. — Можа, калі б я згадзіўся навучыць вашых воінаў, як валодаць гэтым ружжом, ты б змяніў свой намер?

Магуа зноў загадаў не замінаць яму дэлаварам, якія працягвалі абкружаць яго непранікальнымі коламі з надзеяй, што ён згодзіцца на мірныя перамовы.

— Калі чамусьці суджана быць, дык яно павінна здарыцца рана-позна, — прадаўжаў Сакалінае Вока, паварочваючыся да Ункаса з сумным, нават пакорлівым выразам на твары. — Нягоднік ведае сваю перавагу і карыстаецца ёю! Ды блаславіць цябе бог, хлопча! Ты знайшоў сабе сяброў сярод свайго роднага племені; я спадзяюся, што яны будуць гэтак жа верныя табе, як я. Што тычыць мяне, дык некалі я павінен усё роўна памерці, і вялікае шчасце, што мала хто будзе плакаць па мне. Гэтым чэрцам, мабыць, удалося завалодаць маім скальпам, а днём раней, днём пазней — ніякай розніцы.

Ды блаславіць цябе бог! — прамовіў суровы жыхар лясоў, апускаючы галаву.

Але ён тут жа і падняў яе і, пазіраючы сумным позіркам на юнака, дадаў:

— Я люблю вас абоіх — цябе і твайго бацьку, Ункас, хоць у мяне з вамі розны колер скуры. Скажы сагамору, што ў самыя трывожныя хвіліны я ніколі не забываў пра яго. Прашу цябе, думай калі-нікалі пра мяне, як будзеш ісці па шчаслівым шляху. Ты знойдзеш маё ружжо ў тым месцы, дзе мы схавалі яго; вазьмі яго і пакінь сабе на памяць. І слухай, хлопча, паколькі вашыя звычаі прызнаюць помсту, дык не саромейся пускаць у ход гэтую зброю супраць мінгаў. Гэта крыху паменьшыць гора ад маёй смерці і заспакоіць тваю душу... Гурон, я згодзен з тым, чаго ты хочаш: вызвалі гэтую жанчыну. Я — твой палонны.

Калі ўсе пачулі такі высакародны жэст разведчыка, у натоўпе пранёсся ціхі, але ясны шэпт; нават самыя суровыя з дэлавараў ухвалілі гэтую сапраўдную мужнасць. Магуа запыніўся, і адно імгненне здавалася, быццам ён вагаўся. Але, зірнуўшы на Кору вачыма, у якіх лютасць неяк дзіўна ядналася з выразам захаплення, ён не адступіў ад свайго.

Ён выявіў сваю пагарду да таго, што раіў яму разведчык, ганарліва ўскінуў галаву і прамовіў рашучым голасам:

— Хітры Ліс — вялікі правадыр, ён робіць тое, што задумаў... Хадзем, — павярнуўся да палоннай, уладна кладучы руку ёй на плячо. — Гурон не пусты балбатун: мы сыходзім.

Дзяўчына адхінулася з ганарлівым выглядам, поўным жаночай вартасці; яе цёмныя вочы ўспыхнулі, яркі румянец, нібы развітальны прамень вячэрняга сонца, абчырвоніў твар.

— Я ваша палонная і, калі наступіць час, пайду хоць на смерць, але сіла тут ні пры чым, — холадна прамовіла яна і, павярнуўшыся да Сакалінага Вока, дадала: — Ад душы дзякую вам, высакародны паляўнічы! Вашы добрыя намеры марныя, я не магла б спажыць іх, але вы можаце зрабіць для мяне больш, чым нядаўна меліся. Зірніце на гэта нешчаслівае, зняможанае дзіця! Не пакідайце яе, пакуль яна не дабярэцца туды, дзе жывуць надзейныя сябры! Я не буду гаварыць пра тое, што яе бацька ўзнагародзіць вас, — ска-

зала яна, моцна ціснучы цвёрдую руку разведчыка, — такія людзі, як вы, вышэй за ўсякія ўзнагароды, — але ён будзе дзякаваць вам і блаславіць вас. Божа мой, калі б я магла пачуць блаславенне з ягоных вуснаў у гэтую жахлівую хвіліну!..

Голас яе раптоўна перапыніўся; яна маўчала некалькі хвілін, потым падышла да Дункана, які паранейшаму падтрымліваў яе беспачуцёвую альбо нават непрытомную сястру, і дадала больш спакойна:

— Мне яшчэ трэба сказаць вам некалькі слоў. Няма чаго казаць пра тое, каб вы бераглі скарб, якім будзеце валодаць. Вы кахаеце Алісу, Хейвард, і ваша каханне даравала б ёй тысячу недахопаў! Але яна добрая, ціхая, мяккая, як толькі можа быць жывая душа. У яе няма ні аднаго такога недахопу, што змусіў бы пачырванець самага гордага чалавека. Яна прыгожая... О, вельмі прыгожая і вабная! — дадала яна з любоўю і смуткам, кладучы смуглявую руку на мармуровы Алісін лоб і адкідваючы залатыя валасы, што спадалі дзяўчыне на вочы. — А душа яе чыстая і беласнежная. Я магла б сказаць яшчэ шмат, але пашкадую вас і сябе...

Голас яе замёр, яна нахілілася над сястрой. Пасля доўгага, гораснага пацалунку яна паднялася і са смяртэльна белым тварам, але без ніводнай слязінкі ў вачах, што ліхаманкава гарэлі, павярнулася да дзікуна і сказала з ранейшым ганарлівым выглядам:

— Ну, цяпер я магу ісці, калі вы змушаеце.

— Так, сыходзь, — крыкнуў Дункан, перадаючы Алісу на рукі індзейскай дзяўчыне, — сыходзь, Магуа, сыходзь! У дэлавараў ёсць свае законы, што забараняюць затрымліваць цябе, але я... я магу не падпарадкоўвацца ім. Прэч, злое страшыдла, чаго ж ты марудзіш?

Цяжка апісаць выраз, з якім Магуа слухаў маладога чалавека. Спачатку на яго твары мільганула злараднасць, але неўзабаве яна змянілася звычайнай халоднасцю і хітрасцю.

— Лес можа быць для ўсіх, — адказаў ён. — Шчодрая Рука можа ісці туды.

— Пачакайце! — крыкнуў Сакалінае Вока, хапаючы Дункана за руку і сілай утрымліваючы яго. — Вы не ведаеце вераломнасці гэтага д'ябла. Ён навадзе вас на засаду, а ваша смерць...

— Гурон... — перапыніў яго Ункас. Да гэтага часу, пакорлівым, сур'ёзным слухачом усяго, што адбывалася тут. — Гурон, справядліваць дэлавараў ідзе ад вялікага Маніту. Зірні на сонца. Яно вісіць цяпер каля верхніх галін вунь тых кустоў. Твой шлях вольны і не доўгі. Калі сонца падымецца над дрэвамі, па тваіх слядах пойдучь людзі.

— Я чую варонняе карканне! — сказаў Магуа з насмешкаю. — Даганяй! — дадаў ён, узмахнуў рукой перад натоўпам, што паволі расступаўся перад ім. — Вейандоту не страшныя дэлавары! Сабакі, зайцы, зладзеі, я плюю на вас!

Яго пагардлівыя словы ўсе выслухалі ў мёртвай, злавеснай цішыні. Магуа без ніякай перашкоды падаўся ў лес са сваёй палоннай, пад абаронай непарушных законаў індзейскай гасціннасці.

РАЗДЗЕЛ XXXI

Флюэлен. Знішчаць хлапчукоў і абоз!
Гэта супярэчыць усім законам вайны.
Больш прыкрай злачыннасці і прыдумамь нельга. Скажыце сумленна, хіба я няпраўду кажу?

Шэкспір. «Генрых V»

Пакуль ворага і ягоную ахвяру бачылі сваімі вачыма ўсе, дэлавары заставаліся нерухомыя, быццам прыкутыя да месца, але, як толькі гурон знік, магутныя страсці вырваліся вонкі, і натоўп захваляваўся, нібы бурліва-хвалістае мора. Ункас працягваў стаяць на ўзвышцы, не адрываючы вачэй ад постаці Кору, пакуль колер яе сукенкі не змяшаўся з лясной лістотаю. Сышоўшы з узгорка, ён моўчкі пакрочыў сярод натоўпу і схваўся ў той хаціне, з якой выйшаў. Найбольш сур'ёзныя і назіральныя воіны заўважылі гнеў, што блішчэў у вачах маладога правадыра, калі ён праходзіў побач. Таменунда і Алісу павялі, жанчынам і дзецям загадалі разысціся. Але лагер і пасля гэтага быў падобны на вулей патрывожаных пчолаў, якія чакалі новай маткі, каб нарэшце падацца ў далёкі палёт.

Неўзабаве з Ункасавай хаціны выйшаў малады воін;

рашучымі крокамі ён наблізіўся да маленькай сасны, што расла ў расколіне камяністай тэрасы, садраў з яе кару і моўчкі вярнуўся туды, адкуль прыйшоў. За ім неўзабаве рушыў другі і абарваў з дрэва галіны, пакінуўшы толькі аголены ствол. Трэці афарбаваў голы ствол цёмна-чырвонымі палосамі. Усе гэтыя праявы ваяўнічага настрою кіраўнікоў племені прымаліся воінамі ў змрочным, злавесным маўчанні. Нарэшце паказаўся і сам магіканін; на ім не было ніякай апраўкі, апроч пояса і лёгкага абутку; палавіна яго чырвонага твару была скрозь размаляваная пагражальнай чорнай фарбаю.

Павольнай, велічнай хадою Ункас падышоў да аголенага ствала дрэва і пачаў хадзіць вакол яго роўнымі крокамі, быццам выконваючы старажытны танец і суправаджаючы яго дзікімі гукамі песні свайго народа. Песня гэтая была сумная, нават жалобная і магла супернічаць з птушынымі песнямі; праўда, гукі яе нечакана набылі такую глыбіню і сілу, што слухачоў ажно ахапілі дрыжкі. У песні было мала слоў, але яны часта паўтараліся. Калі б можна было перакласці словы гэтай незвычайнай песні, дык яны гучалі прыкладна так:

Маніту! Маніту! Маніту!
Ты вялікі, ты добры, ты мудры!
Маніту! Маніту!
Ты справядлівы!

На небе, на воблаках, о! бачу я
Шмат плямін — шмат цёмных, шмат чырвоных,
На небе, о! бачу я
Шмат хмараў.

І ў лесе, і навокал, о! чую я
Лямант, працяглыя стогны і крыкі,
У лесе, о! чую я
Моцны крык!

Маніту! Маніту! Маніту!
Я слабы — ты моцны, я нямоглы.
Маніту! Маніту!
Мне памажы!

Заканчэнне кожнай страфы Ункас спяваў моцна і працяжна, што амаль адпавядала ўкладзеным у яе пацуюццям. Першы куплет песні, дзе выяўлялася пашана, Ункас прапеў спакойна і велічна; другі куплет быў апісальны; у трэцім куплеце змяшаліся ўсе страшныя гукі

бітвы, і, зрываючыся з вуснаў маладога воіна, гэтая страфа ўспрымалася як жажлівы ваяўнічы заклік. У апошнім куплеце, як і ў першым, чуліся пакорлівасць і просьба.

Тройчы паўтарыў Ункас гэтую песню і тры разы пратанцаваў вакол дрэва.

Калі першы раз праспяваў свой заклік, адзін суровы паважаны правадыр ленапаў пачаў рабіць тое ж і запеў такі самы матыў, хоць з іншымі словамі. Воін за воінам далучаліся да тых, хто танцаваў, і так усе воіны, хто быў найбольш смелы і мужны сярод сваіх супляменнікаў, паволі далучыліся да танца. Ад усёй гэтай сцэны ішоў падспудны страх. Пагрозныя твары правадыроў здаваліся яшчэ больш страшнейшыя ад дзікага напева, у якім зліваліся іхнія гартанныя галасы. Ункас глыбока ўсадзіў у дрэва свой тамагаўк і так закрычаў, што гэта можна было назваць яго асабістым баявым клічам. Гэта значыла, што ён сам бярэцца кіраваць у задуманым баявым паходзе.

Сігнал узбудзіў усе страсці, што дагэтуль не працываліся ў дэлавах. Каля ста юнакоў, якія да гэтага часу стрымліваліся зусім зразумелай для іхняга ўзросту сарамлівасцю, шалёна кінуліся да ўяўнай варожай эмблемы і пачалі разгойдваць дрэва, а пасля секчы, трэска за трэскаю, пакуль ад яго нічога не засталася — адны толькі карэнні ў зямлі.

Як толькі Ункас усадзіў у дрэва свой тамагаўк, ён выйшаў з натоўпу і падняў вочы да сонца, што якраз набліжалася да таго месца, што азначала канец перамір'я з гурунамі. Выразным жэстам рукі ён сказаў пра гэта, і ўзбуджаны гурт, спыніўшы мімічна адлюстроўваць вайну, з радаснымі крыкамі пачаў рыхтавацца да небяспечнага паходу супраць ворага.

Выгляд лагера адразу змяніўся. Воіны, ужо ўзброеныя і ў баявой афарбоўцы, зноў аспакайнелі; здавалася, яны ўжо не маглі больш праяўляць моцныя пачуцці. Жанчыны высыпалі з хацін з песнямі, у якіх радасць і сум змешваліся так, што цяжка было вызначыць, якое з гэтых пачуццяў пераважае. Ніхто не быў без занятку. Хто нёс свае лепшыя рэчы, хто — дзяцей, хто вёў старых і хворых у лес, што зелянеўся з аднаго боку гары. Туды ж падаўся і Таменунд, хутка, але чула развітаўшыся з Ункасам; мудрэц адыходзіў ад яго з неахвотаю, як бацька, які пакідаў даўно ўжо згубле-

нага і зусім нядаўна знойдзенага сына. Дункан у гэты час адвёў Алісу ў зацішное месца і далучыўся да разведчыка. Выраз твару Хейварда паказваў, што ён страшна і нясцерпна чакае хуткага гарачага бою.

Але Сакалінае Вока добра ўжо прывыкнуў да баявога клічу і ваенных прыгатаванняў туземцаў, каб выяўляць сваю якую-небудзь лішнюю цікаўнасць да таго, што адбывалася на яго вачах. Ён толькі раз-другі кінуў позірк на воінаў, якія сабраліся вакол Ункаса; пераконаўшыся ў тым, што моцны характар маладога правадыра прыцягнуў да сябе ўсіх, хто меў здароўе і сілу змагацца, разведчык усміхнуўся. Пасля ён адправіў хлопчыка-індзейца па свой «аленебой» і па Ункасава ружжо. Падыходзячы да дэлаварскага лагера, яны схавалі сваю зброю ў лесе на той выпадак, калі ім прыйдзеца апынуцца ў палоне; апрача таго, няўзброеным ім было б лягчэй прасіць помачы ў чужога племені. Паслаўшы хлопчыка па сваё вельмі каштоўнае ружжо, разведчык зрабіў гэта з уласцівай яму асцярогаю. Ён ведаў, што Магуа прыходзіў сюды не адзін, адчуваў, што гуронскія шпіёны сочаць за кожным крокам сваіх новых ворагаў па ўсім лесе. Пагэтану яму самому было небяспечна ісці па зброю; кожнага воіна таксама маглі схапіць альбо нават і забіць; але хлопчыку небяспека пагражала толькі ў тым выпадку, калі б ягоны намер маглі разгадаць.

Калі Хейвард падышоў да Сакалінага Вока, разведчык спакойна чакаў таго моманту, калі вернецца хлопчык.

У гэты час хлопчык, у якога вельмі моцна білася сэрца ад аказанага яму даверу, поўны надзей і юнацкай самалюбнасці, з абьякавым выглядам прайшоўся па прагаліне ў лесе. Ён уступіў у лес недалёка ад той мясціны, дзе была схаваная зброя, і, як толькі лістота кустоўя прыхавала яго цёмную постаць, папоўз, нібы змяя, да жаданага спрату. Яму пашанцавала: праз хвіліну ён ужо імчаў з хуткасцю маланкі па вузкім праходзе, што акаймляў падэшву тэрасы, дзе знаходзіліся насельнікі. У кожнай ягонай руцэ было па ружжо. Ён ужо дабег да скал, пераскокваючы з адной на другую з неверагодным спрытам, як нечаканы стрэл у лесе паказаў, наколькі слухная была перасцярога разведчыка. Хлопчык адказаў нямоцным, але пагардлівым крыкам; тут жа з іншага боку з лесу стрэлілі зноў. У наступную хві-

ліну хлопчык паказаўся наверху, на пляцоўцы гары. Урачыста падняўшы над галавой зброю, ён накіраваўся з выглядам пераможцы да знакамітага паляўнічага, які ўшанаваў яго такім слаўным даверам.

Не зважаючы на хваляванне, якое адчуваў Сакалінае Вока за лёс свайго пасланца, ён узяў «аленебой» з задавальненнем, што змусіла яго на нейкі час забыцца пра ўсё на свеце. Ён уважліва агледзеў ружжо, разоў дзесяць — пятнаццаць спускаў і ўзводзіў курок, пераканаўся ў спраўнасці замка і тады толькі павярнуўся да хлопчыка і вельмі ласкава спытаў, ці не паранены ён. Хлопчык горда зірнуў на яго, але нічога не адказаў.

— Ага! Бачу, нягоднікі падрапалі табе скуру на руцэ, малец! — сказаў разведчык, узяўшы руку цярплівага хлопчыка. — Прыкладзі да раны пацёртае альховае лісце, і ўсё пройдзе. А пакуль я перавяжу табе руку знакам вартасці. Рана ты пачаў рамяство воіна, мой храбры дружа, і, мабыць, панясеш шмат паважлівых рубцоў з сабою ў магілу. Я ведаю многіх людзей, якія здымалі скальпы, а не могуць паказаць такіх знакаў. Ну, ідзі, — дадаў Сакалінае Вока, перавязаўшы рану, — ты будзеш правадыром!

Хлопчык пайшоў з гонарам за тое, што сочыцца кроў, большым, чым мог бы ганарыцца сваёй шаўковай стужкаю ўсякі з царскай світы, і вярнуўся да сваіх равеснікаў, якія пазіралі на яго з захапленнем і зайздасцю.

Усе былі так заклапочаныя ў гэтую хвіліну, што подзвіг адважнага хлопчыка не прыцягнуў да сябе ўсіхнай увагі і не выклікаў той пахвалы, якую ён заслужыў бы ў больш спакойны час. Затое пазіцыя і намеры ворагаў сталі ясныя дэлаварам. Тут жа, не адкладваючы, паслалі воінскі атрад, каб прагнаць затоеных гуронаў. Той гэтую задачу хутка выканаў, бо гуроны сышлі самі, убачыўшы, што іх выявілі. Дэлавары ішлі за імі ўпагон даволі далёка ад лагера, а затым запыніліся, чакаючы новай каманды і асцерагаючыся трапіць у пастку. Абодва атрады затаіліся, і ў лесе запанавала глыбокая цішыня яснай летняй раніцы — цішыня, што была яшчэ нядаўна.

Спакойны на выгляд Ункас сабраў правадыроў і кожнаму з іх пачаў штосьці даручаць. Ён падаў усім разведчыка як надзейнага і загартаванага воіна. Калі Ункас убачыў, што індзейцы адносяцца да разведчыка

добра, ён даручыў яму кіраваць атрадам з дваццаці чалавек. Ункас патлумачыў дэлаварам той чын, што займаў Хейвард у войску інгізаў, а пасля параіў афіцэру ўзначаліць другі атрад. Але Дункан адмовіўся ад гэтага, сказаўшы, што жадае служыць валанцёрам у атрадзе, якім будзе кіраваць разведчык. Затым малады магіканін прызначыў іншых туземных правадыроў на розныя пасады і, паколькі часу засталася мала, загадаў выступаць. Больш двухсот чалавек падпарадкаваліся яму моўчкі, але з ахвотаю.

Яны ўвайшлі ў лес без ніякай перашкоды і спакойна наблізіліся да тых мясцін, дзе хаваліся іхнія разведчыкі. Тут Ункас сказаў, каб усе запыніліся, і правадыры сабраліся на раду. Тут вылучаліся розныя планы, але ніводзін з іх не падабаўся палымянаму важаку. Калі б Ункас паддаўся на тое, на што штурхала ягонае сэрца, ён неадкладна павёў бы воінаў на штурм і, такім чынам, даў бы першай жа сутычцы рашыць зыход барацьбы; але такі ход супярэчыў усім звычкам ягоных супляменнікаў. Пагэтаму ён дбайна захоўваў асцярожнасць.

Рада працягвалася ўжо нейкі час без усякага выніку, калі з таго боку, дзе знаходзіліся ворагі, паказалася адзінокая чалавечая постаць. Яна крочыла вельмі шпарка; можна было гэтага чалавека палічыць за пасланца, якога адправілі ворагі для мірных перамоў. Аднак, калі незнаёмец быў за ярдаў сто ад густых дрэў, у цені якіх раіліся дэлаварскія правадыры, ён пайшоў павольней, мабыць, у нерашучасці, куды ісці, і нарэшце запыніўся. Цяпер усе вочы падняліся на Ункаса, чакаючы, што ён на ўсё гэта скажа.

— Сакалінае Вока, — ціха прамовіў малады правадыр, — ён ніколі не будзе больш гаварыць з гуро-намі.

— Апошняя хвіліна наступіла для яго, — лаканічна сказаў разведчык, прасоўваючы доўгі ствол свайго ружжа скрозь лістоту і цэлячыся для смяртэльнага стрэлу. Але, замест таго каб спусціць курок, ён апусціў рулю і нечакана па-свойму, нягучна, надоўга зарагатаў. — І я, грэшны, палічыў гэтага няшчаснага за мінга! — сказаў ён нарэшце. — Толькі калі пачаў прыглядацца, шукаючы ў яго паміж рэбраў месцейка, куды можна было б уплісчыць кулю, я раптам... ці паверыш, Ункас?.. я раптам убачыў музыкальны інструмент! Ды гэта ж не хто іншы, як той, каго называюць Гамутам!

Смерць ягоная нікому не патрэбная, а вось жыццё, калі толькі яго язык здольны на што-небудзь іншае, апроч спеваў, можа быць карысны для нас. Калі гукі не страцілі сілы над ім, дык я хутка пагавару з гэтым сумленным дзецюком голасам больш прыемным, чым голас майго «аленебая».

Прамовіўшы гэта, Сакалінае Вока адклаў ружжо ўбок і папоўз паміж кустоўя. Калі апынуўся на такой адлегласці, што Давід мог пачуць яго, ён паспрабаваў заспяваць так, як рабіў гэта з поспехам і бляскам у гуронскім лагерах. Няможна было падмануць чуйны Гамутаў слых (ды, сказаць шчыра, цяжка было камунебудзь іншаму, апроч Сакалінага Вока, падаць такія гукі); ён чуў аднойчы гэтыя гукі і, канечне ж, адразу здагадаўся, хто можа якраз гэтак спяваць. Ён закрочыў туды, адкуль чуўся голас, — задача для яго настолькі няцяжкая, наколькі без ніякага клопату можна адшукаць па гуках артылерыйскую батарэю, — і хутка знайшоў спевака ў ягонай схованцы.

— Хацеў бы я ведаць, што падумаюць пра гэта гуроны! — са смехам прамовіў разведчык, беручы за руку таварыша і адводзячы яго далей. — Калі нягоднікі паблізу і чулі мяне, дык, напэўна, скажуць, што тут двое апантаных замест аднаго. Але тут мы ў бяспецы, — сказаў ён, паказваючы на Ункаса і ягоных спадарожнікаў. — Цяпер раскажыце нам пра ўсе задумы мінгаў на добрай англійскай мове, без ніякіх усклікаў.

Давід моўчкі здзіўлена пазіраў на блізкіх правадыроў з суровым і дзікім выглядам. Але тое, што тут былі знаёмыя яму людзі, супакоіла яго, і ён хутка авалодаў сабой настолькі, што мог даць разумны адказ.

— Язычнікі выйшлі агромністым натоўпам, — сказаў Давід, — і, асцерагаюся, з паганымі намерамі. Нядаўна ў іхніх хацінах чуліся выццё і пагражальныя радасныя крыкі. Калі прызнацца шчыра, ад усяго гэтага я збег да дэлаваараў шукаць міру.

— Твае вушы няшмат выйгралі б ад перамены, каб ты быў шпарчэйшы на ногі, — сухавата заўважыў разведчык. — Але годзе! Дзе ж гуроны?

— Яны хаваюцца ў гэтым лесе, у засадзе, якраз паміж гэтай мясцінаю і сваім селішчам, і ў такім мностве, што разумней было б вам вярнуцца назад.

Ункас акінуў позіркамі дрэвы, што прыкрывалі ягоных воінаў, і прамовіў:

— Магуа?

— Сярод іх. Ён прывёў дзяўчыну, якая жыла з дэлаварамі, і пакінуў яе ў пячоры, а сам, нібы шалёны воўк, стаў на чале сваіх дзікуноў. Не ведаю, што магло так моцна разлютаваць яго...

— Вы кажаце, што ён пакінуў яе ў пячоры? — перапыніў яго Хейвард. — Добра, што мы ведаем, дзе яна знаходзіцца. Ці можна зрабіць што-небудзь, каб вызваліць яе неадкладна?

Ункас з запытаннем зірнуў на разведчыка.

— Што скажа Сакалінае Вока? — спытаў ён.

— Дайце мне дваццаць узброеных людзей, і я пайду направа ўздоўж берага рэчкі, міма брововых хацін, і далучуся да сагамора і палкоўніка. Адтуль вы пачуеце наш баявы кліч — пры такім ветры яго лёгка пачуць за мілю. Тады, Ункас, смаяні па ворагу з фронту. Калі яны падыдуць да нас на адлегласць стрэлу, мы нанясём ім такі ўдар, што лінія іхняга войска выгнецца, як ясеневы лук. Пасля гэтага мы возьмем іхняе селішча і забяром дзяўчыну з пячоры. Тады можна будзе дабіць гуранаў альбо, як гэта робяць белыя людзі, даць бой і перамагчы іх, альбо, па індзейскім звычаі, дзейнічаць засадамі і ў схованцы. Можа, тут не хопіць навыку, маёр, але з адвагаю і цярпеннем можна ўсяго дамагчыся.

— Мне вельмі падабаецца такі план, — сказаў Дункан, разумеючы, што разведчык найперш хоча вызваліць Кору, — вельмі падабаецца! Паспрабуем дабіцца гэтага неадкладна.

Пасля кароткай, але грунтоўнай нарады план зацвердзілі і перадалі пра гэта ўсім астатнім; вызначылі патрэбныя сігналы, і правадары разышліся, кожны туды, куды яму наказалі.

РАЗДЗЕЛ XXXII

І будзе засаб люд касіць чума,
І не патухнуць факелы і ў золь,
Пакуль не адашле, хоць выкупу няма,
Красуню чарнавокую кароль.

Поп. «Іліяда»

Калі сабраўся ўвесь маленькі атрад Сакалінага Вока, разведчык узяў ружжо і, даўшы знак ісці за ім, па-

вярнуў на некалькі дзiesiąткаў футаў назад, да рэчкі, якую яны нядаўна перайшлі. Тут ён запыніўся, пачакаў, пакуль падыдуць да яго ўсе воіны, і запытаў на дэлаварскай мове:

— Ці ведае хто-небудзь з маладых людзей, куды цячэ гэтая рэчка?

Адзін з дэлаваараў, паказаўшы, як два пальцы злучаюцца каля далоні, адказаў:

— Перш чым сонца пройдзе свой шлях, малая вада зліецца з вялікай.— Затым ён дадаў, выцягнуўшы руку: — Там жывуць бабры.

— Я так думаў,— сказаў разведчык, узіраючыся ў прасветліны паміж верхавінамі дрэў,— мяркуючы па тым, куды цячэ рэчка, а таксама і па тым, як размешчаныя горы. Мы будзем ісці пад прыкрыццём гэтых берагоў да таго часу, пакуль не ўбачым гуронаў.

Воіны звывла ўсклікнулі са згодаю, але, заўважыўшы, што важак збіраецца ўжо стаць на чале атрада, зрабілі знак, што не пра ўсё яшчэ абгаварылі. Сакалінае Вока, які выдатна зразумеў значэнне гэтых позіркаў, азірнуўся і ўбачыў, што ўслед за імі ідзе настаўнік спеваў.

— Ці ведаеце вы, дружа мой,— сур'ёзна і з некаторым адценнем гонару ад усвядомленай ускладзенай на яго задачы запытаў разведчык Гамута,— што гэта атрад, якім камандуе чалавек, што не дасць атраду застацца без работы? Можна, праз пяць хвілін і ўжо ніяк не больш, чым праз паўгадзіны, мы набрыдзем на гуронаў, жывых ці мёртвых.

— Хоць я і добра не ведаю, што вы хочаце,— запярэчыў Давід, твар якога пачырванеў, а звычайна спакойныя, невыразныя вочы гарэлі зіхоткім агнём,— але я падарожнічаў доўгі час з дзяўчынаю, якую вы шукаеце; мы перажылі разам шмат радасці і гора. Цяпер я, хоць і не ваяўнічы чалавек, з радасцю гатовы апаёсаць сябе мячом і ўступіць у бой за яе!

Разведчык вагаўся, здаецца, думаючы, ці варта браць з сабою такога валанцёра-дзівака.

— Вы не ўмееце карыстацца зброяй,— нарэшце сказаў ён.

— Канечне, я не хвалько, не крывапіўны Галіяф,— запярэчыў Давід, выцягваючы прашчу з-пад свайго стракатага, нехлямяжага адзення,— але, можна, і слабы Давід спатрэбіцца вам. Калі я ў свой час быў малады,

дык нямала займаўся з прашчай і, бадай, яшчэ ўмею карыстацца ёю.

— Так,— прамовіў Сакалінае Вока, холадна пазіраючы на рэмень і прашчу,— гэтая рэч, канечне, спатрэбілася б супраць стрэлаў і нават нажоў, але французы далі кожнаму мінгу добрае ружжо. Зрэшты, вы маеце адмысловы дар заставацца жывым нават сярод агню, а паколькі вам удавалася ўсё да гэтага часу... маёр, у вас узведзены курок, дык залішне ранні стрэл можа каштаваць дваццаці скальпаў, страчаных намі зусім марна... то вы можаце ісці за намі, спявак: вы можаце спатрэбіцца нам сваімі крыкамі.

— Дзякую вам, мой сябра,— адказаў Давід, падбіраючы для сваёй прашчы камяні.— Хоць я і не маю прагі забіваць, але моцна ўпаў бы духам, каб вы мяне не ўзялі.

— Помніце,— сказаў разведчык, шматзначна паказваючы на сваёй галаве тое месца, што не паспела яшчэ зажыць на Гамутавай галаве,— мы ідзём ваяваць, а не займацца музыкаю. Пакуль не пачуецца ваенны кліч, гаварыць павінна толькі зброя.

Давід хітнуў галавою, як бы даючы згоду на такую ўмову. Сакалінае Вока яшчэ раз уважліва агледзеў спадарожнікаў і падаў знак ісці наперад.

Каля мілі шлях іхні быў уздоўж ракі. Хоць абрывістыя берагі і густое кустоўе, што акаймлялі раку, хавалі падарожных, яны ўсё ж былі асцярожныя і хіравалі, як маглі індзейцы. З правага і левага боку ішлі, ці, лепш сказаць, паўзлі воіны, якія пільна ўзіраліся ў лес; праз кожныя некалькі хвілін атрад запыняўся, прыслухоўваўся чуйнымі вушамі, ці не пачуецца дзе-небудзь падазроны гук. Аднак яны дайшлі зусім без ніякай перашкоды да той мясціны, дзе маленькая рэчка ўпадала ў вялікую.

Тут разведчык зноў запыніўся і пачаў азірацца вакол, каб тое-сёе ўбачыць і пачуць.

— Слаўны будзе дзянёчак для бою! — прамовіў ён па-англійску Хейварду, зірнуўшы на вялікія хмары, што плылі па небе.— Яркія праменні і бліскучы ствол не паспрыяюць добра прыцэліцца. Усё добра для нас: вецер дзьме з іхняга боку, дык да нас будзе даносіцца іхні шум і дым, а гэта ўжо нямала; затое яны спачатку пачуюць стрэл, а толькі потым пачнуць разбірацца, што тут і да чаго... Але вось заканчваецца наша пры-

крыццё. Бабры жылі на берагах гэтай рэчкі не адно стагоддзе, і цяпер паміж іхнімі запрудамі, як самі бачыце, ёсць шмат пнёў, але мала дрэў.

Сакалінае Вока даволі добра пераказаў карціну, што перад імі адкрылася. Рэчка то звужалася, прабіваючы сабе шлях у расколінах скал, то, вырываючыся на раўніну, шырока разлівалася, утвараючы штосьці падобнае на невялікія азёры.

Усюды на беразе бачыліся рэшткі загінулых дрэваў. Некаторыя ствалы яшчэ рыпелі на сваіх расхістаных карэннях, з іншых дрэваў была садраная кара, у якой гэтак таямніча жыве-бруць крыніца жыцця. Як прывіды былых і даўно зніклых пакаленняў, валяліся парослыя мохам ствалы дрэваў.

Наўрад ці хто дагэтуль аглядваў усе гэтыя драбніцы з такой пільнасцю, як іх азіраў разведчык. Ён ведаў, што гуронскае селішча знаходзіцца за паўмілю ўверх па рацэ, і разведчыка браў нясцерп, уласцівы чалавеку, які прагне чым найхутчэй абсачыць затоеную небяспеку; але Сакалінае Вока быў вельмі занепакоены тым, што нідзе не бачыў ніякіх прыкмет таго, што вораг паблізу.

Некалькі разоў яму хацелася падняць воінаў у наступ і захапіць селішча гуронаў нечакана, але вялікі вопыт стрымліваў яго ад такога небяспечнага і марнага кроку. Сакалінае Вока чуйна прыслухоўваўся, ці не даносяцца гукі бою адтуль, дзе цяпер знаходзіцца Ункас. Але чуліся толькі ўздыхі ветру, што парывамі праносіліся па лесе, прадказваючы буру. Нарэшце, скарыўшыся свайму жаданню, разведчык, насуперак свайму вопыту, рашыў дзейнічаць, і, не тоячыся больш, воіны асцярожна рушылі ўверх па рацэ.

Разведчык затаіўся ў кустоўі, а воіны палеглі ў лагчыне, па якой цякла рэчка. Ледзь пачуўшы ціхі ясны сігнал свайго камандзіра, увесь атрад выбраўся на бераг і, нібы цёмныя здані, абкружыў разведчыка. Сакалінае Вока пайшоў наперад, за ім па адным рушылі дэлавары, ступаючы дакладна па слядах паляўнічага, каб пакінуць толькі адзін адбітак.

Як толькі атрад выйшаў з-пад прыкрыцця дрэў, ззаду пачуўся залп з некалькіх ружжаў, і адзін дэлавар, высока падскочыўшы, нібы паранены алень, упаў ніцма на зямлю, ужо мёртвы.

— Я асцерагаўся якраз такога д'ябальскага ад

іх! — усклікнуў разведчык па-англійску і дадаў на дэлаварскай мове: — Станавіцеся пад прыкрыццё, малойцы, і страляйце!

Атрад імгненна разбегаўся, і перш чым Хейвард апамтаўся ад здзіўлення, ён убачыў, што застаўся адзін з Давідам. На шчасце, гуроны ўжо адступілі, і ім не пагражалі стрэлы. Але, відаць, якраз так не магло доўга быць; разведчык першы кінуўся даганяць тых, што ўцякалі, страляючы раз за разам і перабягаючы ад дрэва да дрэва.

Мусіць, у першым гуронскім нападзе было не вельмі шмат воінаў; лік іх, аднак, хутка павялічваўся па меры таго, як уцекачы набліжаліся да сваіх сяброў, і хутка агонь у адказ з іхняга боку амаль зраўняўся па моцы са стрэламі наступаючых дэлавараў. Хейвард кінуўся ў сярэдзіну бою і, пераймаючы сваіх таварышаў, пачаў страляць.

Бой разгараўся ўсё мацней і настойлівей ды ўпарцей. Параненых было шмат, бо абодва атрады намагаліся хавацца за дрэвы. Але шчасце паволі пачало здраджваць Сакалінаму Воку і ягонаму атраду. Праніклівы разведчык хутка заўважыў пагражальную небяспеку, але не ведаў, як пазбегнуць яе. Ён разумеў, што адступаць можа быць яшчэ больш небяспечней, і таму рашыўся заставацца на месцы, хоць бачыў, што непрыяцеляў усё большае і большае. Дэлаварам пачало цяжэй заставацца за прыкрыццём, яны амаль зусім спынілі агонь. У гэтую цяжкую хвіліну, калі яны думалі, што варожае племя паволі абкружае іх, дэлавары раптам пачулі баявы кліч і грымоту стрэлаў, што панесліся з-пад лясных шатаў, дзе быў Ункас.

Вынікі гэтага нападу хутка сталі адчувальныя і прынеслі вялікую палёжку разведчыку. Відаць, ворагі пралічыліся ў падліку тых, хто ішоў за імі, дык цяпер большая палова іх уступіла ў бой з новым непрыяцелем.

Сакалінае Вока, падбадзёрваючы сваіх воінаў і голасам, і асабістым прыкладам, загадаў ім нападаць на ворага як мага ярасей. Воіны тут жа і вельмі ўдала рынуліся ў атаку. Гуроны мусілі адступіць, і бой з больш адкрытага месца, дзе ён пачаўся, перайшоў у гушчар, дзе нападаючым зручней хавацца. Тут пабоішча працягвалася яшчэ больш заўзятая, і, здаецца, ні адзін бок не меў перавагі. Хоць нікога з дэлавараў не

забілі, але многія з іх знясіліліся ад таго, што страцілі шмат крыві, бо параненых было ўжо нямала з-за таго, што атрад займаў не лепшае становішча.

Сакалінае Вока спажыў зручны выпадак, каб апынуцца каля дрэва, што прыкрывала Хейварда; большасць яго воінаў знаходзілася паблізу, крыху правей, і працягвала частую, але марную стральбу па за-тоеных ворагах.

— Вы малады чалавек, маёр, — сказаў разведчык, апускаючы прыклад «аленебая» на зямлю і стомлена абапіраючыся на ягоны ствол, — можа, вам прыйдзеца калі-небудзь весці армію супраць мінгаў. Вы бачыце, тут увесь поспех у спрыце рук, трапнасці вока і ва ўменні ўдала схвацца. Ну што б вы зрабілі тут, калі б у вас цяпер былі каралеўскія войскі?

— Штыкі пракралі б дарогу.

— Так, вы гаворыце разумна з пункту гледжання белага чалавека, але тут, у пустыні, важак павінен запытаць сябе, колькі жыццяў ён павінен ахвяраваць. Кавалерыя, вось што хутка прынесла б перамогу.

— Лепш іншым часам пагаворым пра гэта, — заўважыў Хейвард, — а цяпер ці не перайсці нам у наступ?

— Я нічога не бачу кепскага ў тым, калі чалавек адпачне і ў гэты час крыху падумае пра тое-сёе, — адказаў разведчык. — Што тычыцца наступу, дык гэта, скажу шчыра, мне не зусім даспадобы, бо прыйдзеца ахвяраваць некалькімі скальпамі. Зрэшты, — дадаў ён, нахіляючы галаву і прыслухоўваючыся да шуму аддаленага бою, — калі мы хочам памагчы Ункасу, то павінны ачысціць шлях ад гэтых нягоднікаў!

Ён павярнуўся хутка, з расучым выглядам і крыкнуў некалькі слоў індзейцам на іхняй роднай мове. У адказ на ягоныя словы пачуўся моцны крык, і ўсе воіны паспешна выйшлі з-за дрэў, што іх прыкрывалі. Ubачыўшы столькі цёмных постацей, якія раптам заявіліся перад іхнімі вачыма, гуроны далі залп спехам, а значыць, і няўдала. А дэлавары кінуліся да лесу вялікімі скачкамі, нібы барсы, якія ўчулі здабычу. Наперадзе ўсіх быў Сакалінае Вока. Ён махаў сваім страшным ружжом і натхняў воінаў прыкладам. Некаторыя з больш старэйшых і вопытных гуронаў, што не напужаліся іхняга манеўру, стрэлілі са сваіх ружжаў і апраўдалі насцярогу разведчыка, зваліўшы трох воінаў,

якія былі наперадзе атрада. Дэлавары, аднак, не адступілі, уварваліся туды, дзе хаваўся непрыяцель, і хутка знішчылі ўсе ягоныя спробы абараняцца з усіх сіл.

Рукапашная сутычка была вельмі кароткая. Гуроны паспешна адступалі, пакуль не дабраліся да супрацьлеглага краю гушчару, дзе і заселі за прыкрыццямі, адбіваючыся з адчайнай упартасцю. У гэтую рашаючую хвіліну, калі штасце зноў пачало здраджваць дэлаварам, за спіной гуронаў пачуўся гук ружэйнага стрэлу, і куля вылецела са свістам з адной з бабровых хацін. Услед за стрэлам пачуўся страшны, ярасны баявы кліч.

— Гэта сагамор! — усклікнуў Сакалінае Вока і адказаў на кліч сваім магутным голасам. — Ну, цяпер мы абкружылі іх і спераду, і з тылу!

Тое, што прагучэў гэты стрэл, уразіла гуронаў. Адчайшыся, што на іх нападаюць і з тылу, воіны адразу рассыпаліся, не думаючы ні пра што, апроч уцёкаў. Многія з іх упалі ад дэлаварскіх куль і ўдараў.

Мы не будзем запыняцца на сустрэчы паміж разведчыкам і Чынгачгукам альбо на яшчэ больш чулым спатканні Хейварда і Мунро. Даволі было некалькіх кароткіх, паспешна сказаных слоў, каб патлумачыць, у якім пераплёце кожны з іх быў. Пасля Сакалінае Вока паказаў свайму атраду на сагамора і перадаў яму сваё важакоўства. Чынгачгук успрыняў гэта з велічнай годнасцю. Ён павёў атрад назад скрозь гушчар; на раўніне, дзе было шмат дрэў для прыкрыцця, ён загадаў спыніцца.

Наперадзе быў спад, дык перад вачыма дэлавараў паказалася вузкая цёмная лясістая цясніна, што цягнулася на некалькі міляў. У гэтым густым лесе Ункас усё яшчэ працягваў змагацца з галоўнымі сіламі гуронаў.

Магіканін і ягоныя сябры падышлі да краю абрыва і пачалі ўважліва прыслухоўвацца да шуму бітвы, што даходзіў сюды. Некалькі птушак, якія са сполаху пакінулі свае гнёзды, ляталі над дрэвамі даліны; то тут, то там лёгкія дымныя клубы падымаліся над дрэвамі, паказваючы, дзе самая гарачая сутычка.

— Поле бою, здаецца, пасоўваецца ўверх, — сказаў Дункан, кінуўшы туды, адкуль пачуўся новы залп, — і, калі мы ўдарым па ворагу адгэтуль, то, бадай, няшмат карысці прынесём нашым сябрам.

— Гуроны павернуць у цясіну, дзе лес гусцейшы, — сказаў разведчык, — і тады мы апынемся якраз з флангу... Ідзі, сагамор. Ты ледзь паспееш своечасова, каб падаць ваенны кліч і павясці сваіх маладых воінаў. Я застануся тут. Ты ведаеш мяне, магіканін: ні адзін гурон не пройдзе на цябе з тылу без таго, каб «аленебой» не перасцярог цябе пра гэта.

Індзейскі правадыр запыніўся на хвіліну, назіраючы за бітваю; абодва атрады паволі падымаліся ўсё вышэй па абрыве — верны знак, што дэлавары перамагаюць. Ён не пакінуў свайго паста да той часіны, пакуль не пераканаўся, што блізка і ворагі, і сябры, пакуль дэлаварскія кулі не запстрыкалі па зямлі, быццам град, што бывае перад навальніцай. Сакалінае Вока, Мунро, Хейвард і Давід адышлі на некалькі крокаў і сталі пад дрэвы, чакаючы зыходу бітвы са спакоем, уласцівым толькі вельмі сталым воінам.

Хутка стрэлы перасталі трывожыць рэха ў лесе: здавалася, яны чуліся ўжо на адкрытай мясцовасці. Пасля на лясным ускрайку пачалі паказвацца воіны; дайшоўшы да прагаліны, яны збіраліся ўсе разам, быццам рыхтуючыся даць тут апошні бой. Неўзабаве ўтварылася суцэльная лінія цёмных постацей. Хейвард адчуў моцны нясцерп і трывожна зірнуў на Чынгачука. Правадыр усё яшчэ сядзеў на скале і сачыў за бітваю з такім выглядам, быццам ён знаходзіўся там толькі для таго, каб назіраць за ходам бою.

— Дэлавару час ударыць па ворагу! — сказаў Дункан.

— Не, не яшчэ! — адказаў разведчык. — Калі дэлавар адчуе, што сябры блізка, ён падасць знак, што знаходзіцца тут... Глядзіце, глядзіце, нягоднікі збіліся ў адзін гурт вунь пад тымі соснамі, быццам пчолы, што вярнуліся з палёту! Божа мой! Ды кожная жанчына магла б паслаць кулю ў такое зборышча праклятых мінгаў!

У гэтую хвіліну пачуўся баявы кліч, і з дзесяць гуронаў упалі ад залпу, што далі Чынгачук і яго сябры. У адказ на гэты залп з лесу данёсся яшчэ адзін баявы кліч, і ў паветры пачулася моцнае выццё, быццам тысячу галасоў зліліся ў гэтым гуку. Гуроны ўздрыгнулі, шэрагі іхнія распаліся, і Ункас на чале сотні воінаў вырваўся з лесу праз неабароненыя мясціны.

Малады воін махнуў рукамі направа і налева, па-

казваючы на ворага сваім воінам. Ашаламленыя гуруны кінуліся зноў у лес, уцякаючы ад пераможцаў-воінаў з племені ленапаў. Прайшло не больш хвіліны, а гукі ўжо заміралі ў розных накірунках і паволі знікалі пад ляснымі шатамі. Але адзін невялікі гурт гурунаў, які, здаецца, не хацеў шукаць прыкрыцця, са змрочным выглядам працягваў падымацца па адхоне, які зусім нядаўна пакінулі Чынгачгук і яго атрад. Магуа вызначаўся тут сваім лютым тварам і ганарлівымі, уладнымі рухамі.

Ункас застаўся амаль адзін, паколькі жадаючы ісці ўпагон за ворагамі, разаслаў амаль усіх сваіх воінаў. Але ён забыўся пра ўсякую асцярожнасць, калі яму ў вочы кінулася постаць Хітрага Ліса. Ён падаў баявы кліч, на які адгукнулася шэсць-сем воінаў, і рынуўся на ворага, не зважаючы, што іхнія сілы няроўныя. Магуа, які ўважліва сачыў за ім, са злоснай радасцю запыніўся і падрыхтаваўся сустрэць напад. Але ў тую хвіліну, калі ён лічыў, што запалістасць зашкодзіць неасцярожнаму ворагу, аддасць таго ў ягоныя рукі, пачуўся зноў баявы кліч, і на падмогу Ункасу кінуўся Сакалінае Вока разам са сваімі белымі воінамі. Гурон тут жа адступіў і пачаў хутка падымацца ўверх па адхоне.

Час быў не для таго, каб вітаць альбо віншаваць адзін аднаго; Ункас, хоць і ведаў, што яго сябры блізка, працягваў гнацца за ворагам з хуткасцю ветру. Марна Сакалінае Вока крычаў яму, каб ён асцерагаўся засады, — малады магіканін грэбаваў непрыяцельскім агнём і змусіў ворага бегчы так жа імкліва, як бег ён сам. Хутка і тыя, што ўцякалі, і тыя, хто даганяў, на невялікай адлегласці адны ад адных увайшлі ў пасёлак вейандотаў.

Падбздэраныя відовішчам свайго жылля, хоць і стомленыя ад пагоні, гуруны запыніліся каля хаціны рады і пачалі біцца з ярасцю адчаю. Напад дэлаваараў быў падобны на ўраган. Ункасаў тамагаўк, стрэлы Сакалінага Вока, упэўненая яшчэ рука Мунро — усё пайшло ў ход, і зямля хутка была завалена трупамі іхніх ворагаў. Але Магуа, не зважаючы на ярасны ўдзел, які ён браў у баі, па-ранейшаму быў цэлы, нават не паранены. Калі хітры правадыр убачыў, што ўсе яго сябры палеглі, ён падаў крык гневу і адчаю і пакінуў поле пабоішча з двума сваімі сябрамі, якім удалося ацалець.

Ункас кінуўся за ім; Сакалінае Вока, Хейвард і Давід беглі ўслед за маладым воінам. Разведчык рабіў усё, што мог, выставіўшы наперад рулю свайго ружжа і абараняючы ім сябра, быццам зачараваным шчытом. Магуа паспрабаваў яшчэ раз адпомсціць за ўсе свае страты, пасля, адмовіўшыся ад гэтага намеру, адным скачком схаваўся ў гушчары. Ворагі яго рынуліся за ім, і нечакана ўсе яны праслізнулі ў вядомую ўжо чытачу пячору. Сакалінае Вока з радасцю заявіў, што цяпер перамога ў іхніх руках. Усе, хто гнаў ворага, кінуліся ў доўгі, вузкі праход вельмі своечасова, каб убачыць гуронаў, якія ўцякалі. Жаночы лямант і дзіцячы плач, сотні напалоханых галасоў гулка адбіваліся ад скляпення. Уся пячора пры скупым, няяркім святле здавалася пачаткам пекла.

Ункас не спускаў вачэй з гуронскага правадыра, быццам толькі той адзін на свеце існаваў для яго. Хейвард і разведчык беглі за ім, як кажуць, наступаючы на пяты, адчуваючы тое ж самае пачуццё. Шлях іхні ў цёмных, змрочных праходах рабіўся ўсё больш забытаным; постаці ўцекачоў бачыліся ўсё радзей і радзей ды менш выразна. Хвіліну-другую сябры думалі, што згубілі след гуронаў, як раптам светлая сукенка мільгнула каля далёкага прахода, што, мабыць, вёў да гары.

— Гэта Кора! — усклікнуў Хейвард голасам, у якім жах змешваўся з захапленнем.

— Кора! Кора! — паўтарыў Ункас, кідаючыся наперад з аленевай хуткасцю.

— Гэта дзяўчына! — крычаў разведчык. — Мацуйцеся, лэдзі! Мы набліжаемся! Мы набліжаемся!

Калі ўбачылі палонную, усе яны кінуліся ўпагон з яшчэ большым імпэтам. Але шлях быў для іх няпросты і мясцінамі амаль непераадольны. Ункас кінуў сваю зброю і пераскокваў цераз усе перашкоды з галавакружным спрытам. Хейвард намагаўся рабіць тое ж, хоць праз хвіліну яны маглі пераканацца, што паступілі неабдуманая, пачуўшы гук стрэлу — яго даў хтосьці з гуронаў, прабягаючы па праходзе ў горы. Куля, пушчаная па іх, злёгка параніла маладога магіканіна.

— Мы павінны схапіцца з імі ўрукапашную! — сказаў разведчык, адчайным скачком пераганяючы сваіх сяброў. — Нягоднікі пераб'юць нас усіх на гэтай ад-

легласці. Глядзіце, яны трымаюць дзяўчыну так, каб яна была для іх шчытом!

Хоць таварышы не звярнулі ўвагу на ягоныя словы ці, лепш сказаць, не пачулі іх, яны рабілі тое ж, што і ён, дык хутка, можа, нават праз сілу падабраліся да ўцекачоў настолькі блізка, што ўбачылі, як два воіны вядуць Кору, а Магуа кіруе ўцёкамі. Нейкае імгненне ўсе чатыры постаці ясна вымалёўваліся на фоне неба, а затым зніклі. Нямеючы душой, Ункас і Хейвард яшчэ болей напружыліся, хоць і так ужо, як мы казалі, высіліваліся, і выбеглі з пячоры вельмі ў час, каб заўважыць, якім шляхам падаюцца далей уцекачы. Прышлося падымацца на гару небяспечнай, малапрыдатнай сцяжынаю.

Разведчык, абцяжараны ружжом, ішоў за Хейвардам; Хейвард наступаў на пяты Ункасу. Усякія перашкоды яны пераадольвалі з неверагоднай хуткасцю; іншым разам гэтыя перашкоды здаліся б непераадыльнымі. На шчасце для іх, гуроны, якія мусілі прама-руджваць з-за Кору, не маглі бегчы так хутка.

— Стой, сабака вейандот! — закрычаў Ункас, трасучы бліскучым тамагаўкам. — Дэлавар загадвае табе запыніцца!

— Я не магу больш бегчы! — крыкнула Кора, нечакана запыніўшыся на краі скалы, што высілася над глыбокай безданню. — Забі мяне, калі хочаш, гурон: я не зраблю нават кроку!

Індзейцы, якія трымалі дзяўчыну, тут жа занеслі над ёю тамагаўкі, але Магуа запыніў іхнія ўзнятыя рукі. Ён дастаў нож і павярнуўся да палоннай.

— Жанчына, выбірай, — сказаў ён, — ці вігвам Хітрага Ліса, ці яго нож!

Кора, нават не зірнуўшы на яго, упала на калені і, працягнуўшы рукі да нябёс, прамовіла ціхім, але цвёрдым голасам:

— Божа, вызначы мой лёс!

— Жанчына, — паўтарыў Магуа хрыплым голасам, дарэмна спрабуючы перахапіць хоць адзін позірк яе ясных бліскучых вачэй, — выбірай!

Аднак Кора зусім не зважала на яго. Гурон затрымеў і высока занёс руку з нажом, але нерашуча апусціў яе, нібы адчуўшы нейкае сумненне. Пасля некаторага вагання ён зноў падняў клінок; якраз у гэты час над яго галавой пачуўся пранізлівы крык, і Ункас, скок-

нуўшы са страшэннай вышыні на край скалы, упаў паміж імі. Магуа адступіў, але адзін з яго спадарожнікаў скарыстаў гэтае імгненне і ўдарыў нажом Кору ў грудзі.

Гурон кінуўся, быццам тыгр, на супляменніка, які яго зняважыў, але цела Ункаса, які ўпаў паміж імі, разлучыла іх. Магуа, ашалелы ад учыненага на яго вачах забойства, загнаў нож у спіну распластананага дэлавара, падаўшы пры гэтым нечалавечы крык. Але Ункас, ускочыўшы на ногі, нібы паранены барс, кінуўся да забойцы Кору і шпурнуў яго мёртвым да сваіх ног; на гэта пайшлі ўсе ягоныя сілы. Пасля суровым, няёмковым позіткам ён абвёў гурона, і ў вачах ягоных выявілася ўсё, што ён зрабіў бы з ім, калі б сіла і дух не пакінулі яго. Магуа схачіў аслабелую руку дэлавара і ўваткнуў яму нож у грудзіну тры разы запар, пакуль Ункас, які ўвесь час працягваў пазіраць на яго з вялікай пагардай, не ўпаў мёртвы да ягоных ног.

— Злітуйся, злітуйся, гурон! — крычаў зверху Хейвард; ён задыхаўся ад жаху. — Пашкадуй яго, і цябе пашкадуець!

Пераможны Магуа ўзмахнуў акрываўленым нажом і падаў крык, поўны дзікай, лютай радасці і ўрачыстасці, такі моцны, што гукі яго данясліся да тых, хто змагаўся ў даліне на тысячу футаў ніжэй скалы. У адказ на гэты крык пачуўся іншы, што вылецеў з горла разведчыка. Яго высокая постаць хутка набліжалася да дзікуна; ён пераскокваў праз небяспечныя скалы такімі вялікімі, смелымі скачкамі, быццам мог рухацца па паветры. Але калі разведчык дабраўся да мясцін жахлівага забойства, ён убачыў там ужо толькі мёртвыя целы.

Разведчык зірнуў мімаходзь на ахвяры і акінуў затым позіткам перашкоды, што павінны былі сустрэцца пры пад'ёме. На самай вяршыні гары, на краі галавакружнага абрыву, стаяла нейкая постаць з паднятымі рукамі, у страшнай, пагражальнай позе. Сакалінае Вока нават і не думаў разглядваць твар гэтага чалавека, толькі ўскінуў ружжо і прыцэліўся. Раптам з вяршыні гары на галаву аднаго з гуронаў-уцекачоў зваліўся камень, і затым паказаўся сумленны Гамут, у гэтую хвіліну перапоўнены абурэннем. Са шчыліны ў гары выімкнуўся Хітры Ліс. Спакойна і абыякава ён пераступіў цераз труп апошняга са сваіх сяброў, пераско-

чыў праз другую шырокую шчыліну і падняўся на гару, туды, дзе яго не магла абязвечыць Давідава рука. Яму трэба было зрабіць толькі адзін скачок, каб выратавацца. Але, перш чым скокнуць, гурон запыніўся і, пагражаючы кулаком разведчыку, закрычаў:

— Белатварыя — сабакі! Дэлавары — баязлівыя жанчыны! Магуа пакідае іх на гары на здабычу варонам!

Ён хрыпла засмяяўся, зрабіў адчайны скачок і сарваўся, паспеўшы ўсё ж ухапіцца рукамі за куст на краі скалы. Сакалінае Вока прыпаў да зямлі, нібы драпежны звер, гатовы зрабіць скачок; ён трымцеў ад нясцерпу, як ліст на дрэве, які калыша вецер. Магуа павіс на руках на ўвесь рост і намацаў нагамі камень, на які мог ступіць. Пасля, сабраўшы ўсю сілу, ён паспрабаваў узабрацца на скалу; гэта ўдалося яму, ён ужо даткнуўся каленьмі краю скалы... Якраз у гэты час, калі вораг амаль згарнуўся ў камяк, разведчык прыцэліўся, і ў тое ж імгненне пачуўся стрэл. Гуронавы рукі аслаблі, цела ягонае абвісла назад, толькі ногі былі там жа. Ён азірнуўся, паглядзеў на ворага з непрымірымай злосцю і пагразіў яму лютым выглядам, у якім быў і выклік. Але рукі Магуа не ўтрымалі галіну, за якую чапляліся; нейкае імгненне было відаць, як ягоная цёмная постаць імкліва ляцела ўніз галавою ўзбоч кустоўя, што акаймляла гару,— ляцела да сваёй пагібелі.

РАЗДЗЕЛ XXXIII

З іх кожны не баяўся куль.
Яны разбілі мусульман.
Ляжалі груды ворагаў паўсколь,
Руччамі кроў лілася з ран.

Калі магутны крык «ура!»
Смяротны заглушыў праклён,
Убачылі сябры, што ім
Тут усміхнуўся ён.

Заціхнуў бой. Павекі ён прыкрыў,
Памёршы проста, як і жыў.

Халлек

Сонца, падняўшыся назаўтра раніцай, убачыла ленапаў у глыбокім смутку. Адгучэлі гукі бітвы, дэлавары задаволіліся сваёй даўняй прагаю помсты, знішчыў-

шы ўсё гуронскае селішча. Сотні варон, якія ўзляталі над голымі горнымі вяршынямі ці праносіліся шумнымі плоймамі над лесам, паказвалі шлях да нядаўняга поля пабоішча.

Не чуваць было ні радасных воклічаў, ні ўрачыстых песень. Пачуццё гонару і захаплення змянілася глыбокай паныласцю.

Буданы былі пакінутыя; вакол, паблізу іх вялікім гуртам стаяў людскі натоўп з сумнымі, нахмуранымі тварамі.

Шэсць дэлаварскіх дзяўчат, распусціўшы свае доўгія цёмныя валасы, што цяпер вольна спадалі ім на грудзі, стаялі нерухома збоку; толькі час ад часу яны ажыўляліся, сыплючы духмяныя лясныя травы і кветкі на ложа, дзе пад індзейскім адзеннем знайшло апошні прытулак усё, што засталася ад высакароднай, прыгожай Коры. Цела яе абгарнулі простаі, шорсткай тканінаю, а твар назаўсёды схавалі ад людскіх вачэй. Каля яе ног стаяў Мунро. Ён нізка апусціў сваю сівелую галаву; спаласаваны маршчынамі твар, што напалавіну быў схаваны раскіданымі абы-як пасмамі сівых валасоў, выпраменьваў боль цяжкай страты. Побач з ім стаяў Гамут без галаўнога ўбору; ягоны сумны, трывожны позірк бесперапынна пераходзіў з томіка, адкуль можна было ўзяць столькі шмат святых выслоўяў, на істоту, якая была дарагая ягонаму сэрцу. Хейвард стаяў паблізу, прыхіліўшыся да дрэва, мужа намагаючыся пераадолець горасныя парывы.

Але якая ні сумная, ні цяжкая сталася гэтая сцена, яна была далёка не столькі кранальная як тая, што адбывалася на супрацьлеглым краі паляны. Ункас у самай выдатнай, багатай апрацы свайго племені сядзеў, нібы жывы, у велічнай, спакойнай позе. Над ягонай галавою ціха пагойдвалася шыкоўнае пер'е, каралі і медалі ўпрыгожвалі ягоную грудзіну. Але вочы яго былі нерухомыя, застылыя.

Перад трупам стаяў Чынгачгук, без зброі, без упрыгожанняў, без афарбоўкі; толькі сіняя эмблема ягонага племені ярка выступала на аголенай грудзіне сагамора. З таго часу, як сабраліся ўсе яго супляменнікі, магіканін не зводзіў праніклівага позірку з мёртвага твару свайго сына.

Непадалёку стаяў разведчык у задуменнай позе, абапіраючыся на сваё забойнае ружжо помсты. Таме-

нунд, якога падтрымлівалі старэйшыны свайго племені, сядзеў на ўзвышцы, адкуль мог пазіраць на бязмоўны, сумны сход.

Крыху воддаль ад натоўпу стаяў воін у чужаземнай форме; за ім — яго баявы конь, які знаходзіўся пасярэдзіне люду, які, мабыць, наважыўся падацца ў далёкае падарожжа. Па адзенні воіна было відаць, што ён займаў важную пасаду пры губернатары Канады. Відаць, ён з'явіўся завельмі позна, каб споўніць тое, што яму даручылі — прымірыць запалістых непрыяцеляў, — і цяпер прысутнічаў маўклівым сведкам закончанага бою, які ён не змог прадухіліць.

Дзень набліжаўся ўжо да поўдня, а разам з тым індзейскі натоўп большаў і большаў усё ў тым жа цяжкім маўчанні. Калі-нікалі чуўся ціхі, прыглушаны плач; але ў натоўпе не было відаць ніякага руху. Толькі час ад часу падымаўся хто-небудзь, каб проста, але шчыра і натуральна ўшанаваць загінулых.

Нарэшце дэлаварскі мудрэц працягнуў руку і падняўся, абапіраючыся на плечы сваіх таварышаў. Ён быў зусім слабы, быццам з таго часу, калі ён прамаўляў апошні раз свайму племені, прайшло доўгае стагоддзе.

— Людзі ленапаў! — сказаў ён глухім голасам. — Твар Маніту схаваўся за хмарай! Позірк ягоны адвернуты ад нас, вушы затуленыя, язык не прамаўляе. Вы не бачыце яго, але кара ягоная перад вамі. Дайце волю вашым сэрцам, і няхай душы вашы больш не гавораць маны. Людзі ленапаў! Твар Маніту схаваны за хмарами!

За гэтымі простымі, але страшнымі словамі наступіла глыбокае маўчанне, быццам дух, якому яны верылі і пакланяліся, сам сказаў гэтыя словы. Нават мёртвы Ункас здаваўся жывою істотаю і жывым больш, чым увесь гэты натоўп, які абкружаў яго.

Але, калі ўражанне ад гэтых слоў спакваля пачало слабець, пачуліся ціхія песні ў гонар памёрлых. Гэта былі жаночыя галасы, мяккія і невыказна горасныя. Калі запынялася спяваць адна дзяўчына, іншая працягвала пахвалу альбо скаргу. Час ад часу песня перапынялася ўсіхнымі гаротлівымі ўздыхамі.

Адна з дзяўчын пачала сціпла і з намёкам хваліць нябожчыка-воіна за яго мужчынскасць. Яна назвала

яго «барсам свайго племені», гаварыла пра яго як пра воіна, чый макасін не пакідае следу на расе; скачок ягоны быў падобны на аленева скачок; вочы былі ярчэйшыя за зоркі ў цёмную ноч; голас у час бітвы магутны, як гром Маніту. Яна напамніла пра маці, якая нарадзіла яго, і спявала пра шчасце быць маці такога сына.

Іншыя дзяўчаты яшчэ цішэйшымі галасамі напамнілі пра чужаземку, якая амаль у адзін час з маладым воінам пакінула гэтую зямлю. Яны апісвалі яе непараўнальную прыгажосць, яе высакародную рашучасць.

Пасля гэтага дзяўчаты загаварылі, звяртаючыся да самой Кору са словамі, поўнымі пяшчоты і любові. Яны прасілі яе быць спакойнаю і не баяцца свайго далейшага лёсу. Спадарожнікам яе будзе паляўнічы, які здолее выканаць яе любое жаданне і абараніць ад самай рознай небяспекі. Яны ўпэўнівалі яе, што шлях, які выпаў ёй, будзе прыемны, а ношка лёгкая. Яны раілі ёй быць уважлівай да магутнага Ункаса. Пасля, у агульным бурным парыве, дзяўчаты злучылі свае галасы ў песні ў гонар магіканіна. Яны называлі яго высакародным, мужным, сардэчным.

Самымі пяшчотнымі словамі яны расказвалі яму, што ведаюць, да каго хілілася ягонае сэрца. Дэлаварскія дзяўчаты не захаплялі яго; ён быў з племені, якое некалі ўладарыла на берагах Салёнага возера, і ягоныя жаданні вабілі да народа, які жыў паблізу магіл продкаў. Калі ён выбраў белую дзяўчыну — значыць, так трэба. Усе маглі бачыць, што яна была прыдатная для небяспечнага жыцця ў лесе, а цяпер, дадавалі дзяўчаты, мудры ўладар зямлі перанёс яе ў тую краі, дзе яна можа быць шчаслівая назаўсёды.

Потым, змяніўшы свой матыў, плакальніцы ўспомнілі пра іншую дзяўчыну — Алісу, якая залівалася слязьмі ў суседняй хаціне. Яны параўноўвалі яе з камякамі снегу — з лёгкімі, белымі і чысцюткімі. Яны ведалі, што яна запрыгожая для маладога воіна, які падобны на яе колерам скуры.

Дэлавары слухалі як зачараваныя; па іхніх выразных тварах зразумела было, як яны глыбока спачуваюць. Нават Давід з ахвотаю ўслухоўваўся ў ціхіх дзявочых галасы, і задоўга да таго, як скончылі спаваць, па захапляльным выразе яго вачэй было відаць,

што душа ягоная глыбока ўзрушаная.

Разведчык — адзіны з белых, хто разумеў усе песні,— апамятаўся ад роздуму, у які быў паглыблены, і нахіліў галаву, быццам для таго, каб яшчэ лепш злавіць сэнс песні.

Калі дзяўчаты падалі голас пра тое, што чакала Кору і Ункаса, ён пахітаў галавою як чалавек, які разумее, наколькі наіўная і падманлівая іхняя вера, і, зноў стаўшы ў ранейшую позу, застаўся такім да таго часу, пакуль не закончыліся ўсе пахавальныя цырымоніі.

Чынгачгук паводзіў сябе зусім іначай, чым увесь індзейскі натоўп, які вельмі ўважліва сачыў за тым, як адбываецца абрад. За ўвесь гэты час вочы ягоныя не адрываліся ад сына, і ні адзін мускул на застылым твары нават не ўздрыгнуў, хоць і чуліся адчайныя ці ўзрушальныя шкадаванні.

Усе ягоныя пачуцці нібы замёрлі для таго, каб вочы маглі апошні раз зірнуць на аблічча, якое ён так любіў і якое хутка будзе назаўсёды схаванае.

Калі спевы закончыліся, з натоўпу выступіў воін, які быў вядомы сваімі подзвігамі, чалавек суровага, велічнага выгляду. Ён падышоў да нябожчыка маруднай хадюю і запыніўся побач з ім.

— Чаму ты пакінуў нас, гонар дэлавараў? — прамовіў ён, звяртаючыся да безжыццёвага Ункасавага цела.— Час твайго жыцця быў падобны на сонца, калі яно яшчэ толькі падымаецца з-за дрэваў, твая слава была ярчэйшая за ягонае святло ў поўдзень. Хто з тых, што бачыў цябе ў бітве, мог падумаць пра тваю смерць? Твае ногі былі падобныя на арліныя крылы, рука была цяжэйшая за падаючую сасну, а голас напамінаў голас Маніту, калі ён прамаўляе з воблакаў. Гонар дэлавараў, навошта ты пакінуў нас?

Услед за ім, строга па ранжыру, падыходзілі іншыя воіны.

Калі большасць самых знакамітых людзей племені аддалі сваю даніну павагі нябожчыку, ухваліўшы яго ў песні альбо словамі, зноў наступіла глыбокая, унушальная цішыня.

Тады ў паветры пачуўся нейкі ціхі гук, падобны на музыку, такі ціхі, што нельга было разабрацца, адкуль ён даносіцца. За ім пачуліся іншыя гукі, што паволі ўсё больш і больш гучнелі, пакуль нарэшце да слыху

прысутных не данесліся спачатку працяглыя, што часта паўтараліся, усклікі, а потым і словы. Па тым, як раскрываліся вусны Чынгачгука, можна было здагадацца, што гэта ягоная песня — песня бацькі. Хоць ні адзін позірк не памкнуўся на яго, але па тым, як усе прысутныя паднялі галовы, прыслухоўваючыся, ясна было, што яны лавілі гэтыя гукі гэтак жа ўважліва, як слухалі самога Таменунда. Але марна яны прыслухоўваліся. Гукі, якія нядаўна памацнелі да таго, што можна было разабраць словы, пачалі зноў цішэць і трымцець, нібы іх зносіў вецер. Сагаморавы губы самкнуліся, і ён замоўк. Дэлавары, зразумеўшы, што сябра іхні не можа перамагчы сілай волі свае пачуцці, перасталі прыслухоўвацца і з прыроджанай далікатнасцю звярнулі сваю ўвагу на пахаванне дзяўчыны-чужаземкі.

Адзін са старэйшых правадыроў зрабіў знак жанчынам, якія стаялі вакол Кору. Дзяўчаты паднялі насілкі з Коруным целам на плечы і пайшлі павольным, роўным крокам з новай, жалобнай песняю, што ўхваляла нябожчыцу. Гамут, які ўвесь час сачыў за абрадам, цяпер нахіліўся да бацькі дзяўчыны і шапнуў яму, амаль непрытомнаму:

— Яны нясуць цела тваёй дачкі. Ці не пайсці нам услед за імі і паглядзець, каб яе пахавалі па-хрысціянску?

Мунро ўздрыгнуў. Кінуўшы вакол сябе трывожны позірк, ён падняўся і пайшоў за сціплаю працэсіяй. Сябры абкружылі яго з выяўленнем гора, што было завялікае для таго, каб назваць яго проста спачуваннем. Нават малады француз, глыбока ўсхваляваны ранняй, сумнай смерцю такой прыгожай дзяўчыны, таксама падаўся разам з імі ў жалобнай працэсіі. Але, калі апошняя жанчына племені далучылася да гэтага шэсця, мужчыны-ленапы зноў абкружылі Ункаса, як і дасюль маўклівыя, урачыстыя і непарушныя.

Мясціна, выбраная для магілы Кору, была невялікім узгоркам, на якім расла купка сосен, што кідалі панылы цень на зямлю. Дайшоўшы да гэтай мясціны, дзяўчаты апусцілі сваю ношу на дол і пачалі сціпла чакаць якога-небудзь знаку ад Коруных блізкіх, што тыя задаволены абрадам, які яны зрабілі. Тады разведчык, які толькі адзін ведаў іхнія звычаі, сказаў на дэлаварскай мове:

— Дочкі мае добра паступілі: белыя людзі кажуць вам дзякуй.

Дзяўчаты, усцешаныя пахвалою, паклалі цела ў труну, зграбна зробленую з бярозавай кары, і затым апусцілі яе ў змрочнае, апошняе жытло. Гэтак жа проста і моўчкі яны засыпалі магілу, накрыўшы свежую зямлю лісцем і кветкамі. Але, калі добрыя душы закончылі сваю сумную работу, яны запыніліся, паказваючы гэтым, што не ведаюць, як ім быць далей. Разведчык зноў звярнуўся да іх.

— Вы, маладыя жанчыны, зрабілі ўсё, што маглі, — сказаў ён, — душа белатварага не патрабуе ні ежы, ні адзення... Бачу, — дадаў ён, зірнуўшы на Давіда, які адгортваў сваю кнігу, мабыць, збіраючыся заспяваць патрэбную ў гэтым выпадку святую песню, — што той, хто лепш за мяне ведае хрысціянскія звычаі, хоча сказаць сваё слова.

Жанчыны сціпла адышлі ўбок і з галоўных да нядаўняга часу асоб сталі пакорлівымі, уважлівымі гледачамі ўсяго таго, што адбывалася на іхніх вачах. Увесь час, пакуль Гамут шчадрыўся сваімі набожнымі пачуццямі, яны не падалі ні аднаго здзіўляльнага жэсту, ні аднаго нецярплівага позірку. Яны слухалі, быццам разумеючы чужыя ім словы і пачуцці глыбокага смутку, што павінны былі несці гэтыя словы.

Усхваляваны пахаваннем і сваімі пачуццямі, настаўнік спеваў цяпер, здаецца, зрабіў больш, чым мог. Ён закончыў свой гімн, як і пачаў, сярод глыбокага, урачыстага маўчання.

Калі апошнія гукі гімну дасягнулі вушэй усіх, хто быў тут, баязлівыя позіркы ўпотаі паімкнуліся на бацьку нябожчыцы, і ціхі, стрыманы шэпт прабег сярод іх. Мунро схіліў сівую галаву і акінуў позіркам гурт нясмелых, ціхіх жанчын. Пасля падаў знак рукой разведчыку, каб той паслухаў яго, і прамовіў:

— Скажыце гэтым добрым жанчынам, што знявечаныя горам стары дзякуе ім...

Галава Мунро зноў упала на грудзіну, і ён пачаў дранцець, як і тады, калі малады француз, пра якога мы гаварылі раней, асмеліўся злёгка дакрануцца да ягонага локця. Калі і цяпер таму ўдалося звярнуць на сябе ўвагу паглыбленага ў гора старога, ён паказаў яму на гурт маладых індзейцаў, якія неслі лёгкія, шчыльна накрытыя насілкамі, а потым падняў руку ўгору, каб паказаць на сонца.

— Я разумею вас, сэр, — прамовіў Мунро, спрабуючы трымацца з усіх сіл, — я разумею вас. Гэта воля неба, і я здаюся ёй... Кора, дзіця мае! Калі б малітвы аглушанага горам бацькі маглі што-небудзь значыць для цябе, якая шчаслівая была б ты цяпер!.. Хадзем, джэнтльмены, — дадаў ён, азіраючыся вакол з велічным выглядам, хоць пакуты, што скрыўлялі ягоны стомлены твар, былі завельмі вялікія, каб ён мог схаваць іх. — Мы свой абавязак споўнілі, хадзем адгэтуль!

Хейвард паслухаў, сам сябе змусіўшы адысці ад гэтай мясціны, дзе ён адчуваў, што кожнае імгненне можа страціць самавалоданне. Пакуль яго спадарожнікі садзіліся на коней, ён паспеў паціснуць руку разведчыку і паўтарыць дамову сустрэцца з ім у шэрагах англійскага войска. Затым ён ускочыў на сядло і, прышпорыўшы каня, пад'ехаў да насілак, адкуль чуўся ціхі, здушаны Алісін плач — адзіны знак таго, што яна тут ёсць.

Такім чынам, усе белыя людзі, апроч Сакалінага Вока, — Мунро з апушчанай на грудзіну галавою, Хейвард і Давід, якія ехалі побач з ад'ютантам Манкальма і яго світай, — праехалі перад дэлаварамі і неўзабаве зніклі ў густым лесе.

Але дэлавары не забылі тых, з якімі іх звязвала сумеснае гора. Многія гады і пазней у іхнім племені ўсё яшчэ жыла легенда пра белую дзяўчыну і маладога воіна-магіканіна. Ад разведчыка яны даведаліся пазней, што Сівая Галава хутка памёр, а Шчодрая Рука адвёз яго белавалосую дачку далёка ў паселішча белатварых, дзе яна нарэшце перастала ліць слёзы, і твар яе зноў пачаў ззяць ад усмешак. Але гэта падзеі пазнейшых ужо гадоў. А пакуль Сакалінае Вока вярнуўся да той мясціны, куды яго вабіла з нястрыманай сілаю.

Ён паспеў якраз у час, каб кінучь развітальны позірк на Ункаса, якога дэлавары ўжо апранулі ў ягоную апошнюю апратку са звярыных шкураў. Індзейцы запыніліся, каб разведчык мог кінучь доўгі, поўны любові позірк на твар нябожчыка; потым Ункасава цела абгарнулі так, каб яго больш ужо ніколі не адкрываць. Выступіла працэсія, падобная на першую, і ўсё племя сабралася вакол часовай магілы правадыра — часовай, паколькі пазней яго цела павінна знайсці вечны супакой сярод магіл ягоных супляменнікаў.

Дэлавары ішлі да Ункасавай магілы. Вакол новай магілы былі тыя ж сур'ёзныя, засмучаныя твары, панавала тое ж магільнае маўчанне, была тая ж паважлівая пашана, як і каля Кюрынай магілы. Нябожчыкава цела апусцілі седзячы, у позе, што выяўляла спакой, тварам на ўсход; паблізу яго паклалі зброю для вайны і палявання. Магілу закапалі і ахавалі ад таго, каб яе не разбурылі дзікія звяры.

Пахаванне закончылася, і ўсе прысутныя пачалі рабіць новы абрад.

Чынкагчук зноў апынуўся ў цэнтры ўсіхнай увагі. Ён яшчэ нічога не сказаў, але ўсе хацелі пачуць што-небудзь разумнае ад такога мудрага воіна. Адчуваючы, што хоча народ, суровы, стрыманы воін падняў галаву і адкрыў твар, што дасюль хаваўся ў складках адзення, і непакісным позіткам абвёў усіх прысутных. Яго моцна сціснутыя, выразныя вусны раскрыліся, і першы раз за ўсю доўгую цырымонію ягоны голас загучаў так, што пачуўся ўсім.

— Чаму смуткуюць мае браты? — прамовіў ён, пазіраючы на жалобныя, панылыя твары воінаў, якія абкружалі яго. — Аб чым плачуць мае дочки? Пра тое, што малады чалавек пайшоў на шчаслівыя абшары палявання, што правадыр з гонарам пражыў час свайго жыцця? Ён быў добры, ён быў справядлівы, ён быў смелы. Хто скажа, што гэта не так? Маніту патрэбен такі воін, і ён паклікаў яго. Што да мяне, сына і бацькі Ункаса, то я — ацярэбленая сасна на прасецы белатварых. Род мой мусіў сысці і ад берагоў Салёных азёр, і ад дэлаварскіх гор. Але хто можа сказаць, што змей племені забыў сваю мудрасць! Я адзінокі...

— Не, не! — крыкнуў Сакалінае Вока. Ён увесь час пільна пазіраў на строгія, быццам застылыя рысы твару свайго сябра, захоўваючы самавалоданне, але тут не вытрываў. — Не, сагамор, ты не адзінокі! Мы, бадай, розныя па колеру скуры, але нам суджана ісці па адным шляху. У мяне няма родных і — я магу сказаць, як і ты, — няма свайго народа. Ункас быў твой сын, чырванаскуры па прыродзе, і, можа, бліжэйшы табе па крыві, але, як я хоць калі забуду юнака, які так часта змагаўся ў баях попlech са мной і спакойна спаў побач у хвіліны адпачынку, няхай той, хто стварыў усіх нас, якога

колеру мы ні былі, забудзе мяне! Хлопчык пакінуў нас, але ты не адзінокі, сагамор!

Чынгачгук схапіў руку разведчыка, у гарачым парыве працягнутую над свежай Ункасавай магілаю, і ў гэтай сяброўскай позе два мужныя і смелыя воіны схілілі галовы. Цёплыя слёзы капалі на зямлю, росячы Ункасаву магілу, нібы кроплі дажджу, што падае зверху.

Сярод цішыні, якую выклікалі такія праявы пачуццяў двух самых знакамітых воінаў гэтай краіны, Таменунд падаў свой голас.

— Даволі! — сказаў ён. — Ідзіце, дзеці ленапаў, гнеў Маніту яшчэ не вычарпаўся! Нашто заставацца Таменунду? Белатварыя — гаспадары зямлі, а дзень чырванаскурых яшчэ не прыйшоў. Мой дзень быў завельмі доўгі. Раніцай майго жыцця бачыў я сыноў Унаміс шчаслівымі і дужымі, а цяпер, на схіле маіх дзён, дажыў да таго, што бачыў смерць апошняга воіна з мудрага племені магікан!

Літаратурна-мастацкае выданне

Школьная бібліятэка

КУПЕР Джэймс Фенімар

**АПОШНІ З МАГІКАН,
АБО
АПОВЕСЦЬ ПРА 1757 ГОД**

Раман

Для сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту

Рэдактар *У. А. Марук*

Мастацкі рэдактар *К. С. Ракіцкі*

Тэхнічны рэдактар *А. В. Русецкая*

Карэктар *Д. Р. Лосік*

Здадзена ў набор 03.01.95. Падпісана да друку 14.03.96. Фармат 84×108^{1/32}. Папера друкарская. Гарнітура Школьная. Высокі друк з ФПФ. Ум. друк. арк. 16,80. Ум. фарб.-адб. 17,22. Ул.-выд. арк. 17,69. Тыраж 12 900 экз. Зак. 1582.

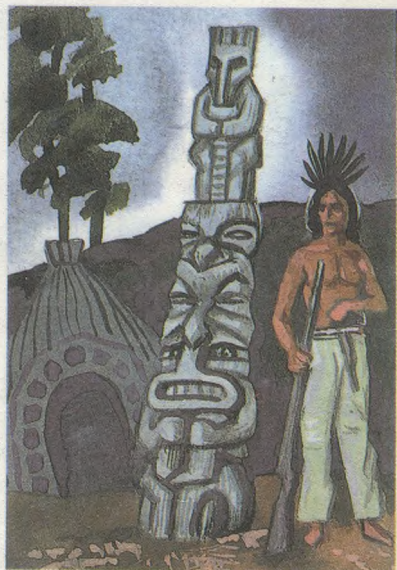
Выдавецтва «Юнацтва» Дзяржаўнага камітэта Рэспублікі Беларусь па друку. Ліцэнзія ЛВ № 7. 220600, Мінск, Машэрава, 11.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат МВПА імя Я. Коласа. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.

Выхаваўчае значэнне кніг Купера — несумненнае. Яны былі любімым чытаннем юнацтва ўсіх краін і служылі добрым выхаваўцам пачуцця гонару, мужнасці, імкнення да дзеяння.

Максім Горкі

ДЖЕЙМС ФЕНИМОР
КЮПИЕР

